SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBİ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT XIII · TALAS KUŞATMASI VE ER MEYDANI

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT XIII

Bölüm 1 · Beecin Önünde Kanlı Mızrak
Bölüm 2 · Talas Üstüne Kara Bulut
Bölüm 3 · Er Meydanında Çorolar

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 128.357–138.961 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Manas has passed; but his hearth was not extinguished. The Kyrgyz, bearing the epic in their hands and the oath upon their tongues, healed their mourning for the lost khan with another story: the story of a son born fatherless, raised in exile, who set out alone to win back the land of his fathers. «Semetey» is the second book of the trilogy; it is the epic of mourning, of loyalty, and of return.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story of Semetey begins in the immediate wake of Manas's death. The treachery of Abıke and Köböş, Kanıkey's flight to Bukhara with her infant clasped to her breast, the orphan growing up in his grandfather's palace unaware of his lineage, and his return to Talas on the day his blood called him — all of this flows like an unbroken river on the breath of the oral tradition's greatest narrator.

In this bilingual edition we present the «Semetey» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The word passed from father to son; may the book too pass from hand to hand.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	**Beecin Önünde Kanlı Mızrak**	Cilt XIII — bu ciltte
2	**Talas Üstüne Kara Bulut**	Cilt XIII — bu ciltte
3	**Er Meydanında Çorolar**	Cilt XIII — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

Beecin Önünde Kanlı Mızrak

Beecin topraklarındaki büyük vuruşmanın ortasında Külçoro, kırk iki kat kuşatmaya alınmış; Mançu ve keşiş erleri onu diri bağlamak, Konurbay ise haklamak üzeredir. Bunu gören Semetey, babası Manas'ın adını haykırarak Sırnayza mızrağıyla tek başına yeri kaplayan orduya dalar, yedi binini ufalayıp çorosunu kurtarır. Ancak Beecin'in Karı Han'ı tümen tümen ordu sürünce, yol gösteren evliya Bakay yetişir; Beecin'in alınamazlığını, Manas'ın, Almambet'in, Çubak'ın o gazada nasıl öldüğünü hatırlatarak Semetey'i geri çeker ve erenler Calpak-Kıya ile Car-Taş'ta soluklanır. Konurbay yüz binlik ordusuyla izlerini sürüp teke tek meydan okuyunca, genç Külçoro'nun yalvarmasına rağmen Semetey meydana kendisi çıkar.

Teke tek vuruşmada Konurbay'ın tunç mızrağı, Kanıkey'in diktiği Akolpok'a değince paramparça olur; sıra Semetey'e gelince Sırnayza'nın darbesi Kalça'nın iki kara kaburgasını kırar. Ölümden kıl payı kurtulan Konurbay, Algara'nın kanatlı koşusuyla kaçar, yada taşıyla havayı büyüleyip altı gün boyunca dolu ve sel salarak izini kaybettirir. Çinli hekimlerin ebep-sebep ilaçlarıyla altmış günde iyileşen Kalça, utancını kine çevirir: Mançu'ya Ezkara'yı, Kalmuk'a Tagılık'ı, Soloon'a Şıykıçu'yu, Şibe'ye Akayar'ı, Tırgoot'a Karagul'u başbuğ kılıp bütün Çin'i Talas üzerine sürer. Bu sırada Talas'ta gündüzü kımız, gecesi kız sefasında yaşayan Kırgızlar'dan habersizce felaket yaklaşırken, kaygılanan Bakay tan ağarırken atlanıp Eşteklerin Camgırçı'sına yardım istemeye varır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Külçoro, Çinli ve Mançu ordusunca kırk iki kat kuşatılır; Semetey «Manas!» narasıyla tek başına dalıp onu kurtarır.
- Bakay, Manas'ın, Almambet'in, Çubak'ın ve Sırgak'ın öldüğü Beecin gazasını hatırlatarak Semetey'i geri çekilmeye ikna eder.
- Teke tek vuruşmada Konurbay'ın mızrağı, Kanıkey'in diktiği ok geçmez Akolpok üzerinde paramparça olur.
- Semetey'in Bölökbay yapımı Sırnayza mızrağı Konurbay'ın iki kaburgasını kırar; Kalça, Algara atıyla canını zor kurtarır.
- Konurbay yada taşıyla hava büyüsü yapıp fırtına ve sel salar; Çinli hekimlerin ilaçlarıyla altmış günde iyileşir.
- İntikam için Ezkara, Tagılık, Şıykıçu, Akayar ve Karagul'u başbuğ atayıp bütün Çin ordusunu Talas'a sürer.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Nara atıp savurduğunda,	*When he roared and swung it,*
Kulaç kulaç uzardı.	*It stretched out fathom upon fathom.*
Yandan çalıp savurduğunda,	*When he struck and swung it sideways,*
Tam değdiği düşman	*The foe it squarely touched*
Un ufak olmadan durmazdı.	*Would not rest till ground to dust.*
Değse keskin ağzı takılmadan,	*If its keen edge touched without snagging,*
Savurduğunda öylece,	*When he swung it just so,*
Dik vursa geçtiği bilinmezdi.	*Struck straight, none knew where it passed through.*
Bakınıp durduğu zamandı.	*It was a time he stood looking about.*
Babası bozkurt Alman'dan	*From his father, the grey wolf Alman,*
Miras kalan Coykuma'yı	*The Coykuma left him as legacy*
Kabzasından kavrayıp,	*He gripped fast by the hilt,*
Atam Manas, yardım et! deyip, Çekip atın başını çevirdi,	*Forefather Manas, aid me! he cried, He wrenched his horse's head around,*
Kılıcı sıyırdı kınından.	*He drew the sword from its sheath.*
Önüne geleni	*Whatever came before him*
Sağlı sollu savurup,	*He swung at, left and right,*
Karşısına düşeni,	*Whoever fell against him,*
Kendin gördüğün Coykuma'yla	*With Coykuma, which you yourself have seen,*
Sağa sola çala çala	*Hewing to the right and left,*
Perişan edip durmaktaydı.	*He kept on laying them to ruin.*
Çin'in alplarını, devlerini,	*The alps of China, its giants,*
Ata binmez yayalarını,	*Its footmen who never mount a horse,*
Bir nicesini kırıp geçirdi.	*Many a one he cut down and destroyed.*
Gayrete gelip o yaman,	*Roused to fury, that fierce one,*
Han Alake'min bir tanesi	*The only one of my Khan Alake*
Böylesine hüner gösterdi.	*Displayed such prowess as this.*
Demirden kement atmışlar,	*They cast lassos made of iron,*
Akın akın gelen caysanlar,	*The caysans coming wave on wave,*
Gövdesi kalıp başı yok,	*Their bodies left, their heads gone,*
Saçı kopup savrularak,	*Their hair torn loose and scattered,*
Mançu, keşiş erleri	*The Manchu and the monkish warriors*
Serilip ölüp yattılar.	*Lay stretched out where they died.*
Yürekli olanları, erleri,	*The stout-hearted ones, the warriors,*

Nicesi ölüp savrulup,
Amansız kırgın koptu.
Çepeçevre saracakken,
Aslı Çinli Konurbay
Demirden ağa atacakken,
Göğsünde bin bir kaygı,
Bozkurt ağası Semetey
Düştü aklına o çocuğun.

Many a one perished and was strewn,
A merciless slaughter broke out.
Just as they would close the ring,
Konurbay, Chinese by blood,
About to cast his net of iron,
A thousand cares within his breast,
The grey-wolf elder brother Semetey
Came into that boy's mind.

Buurul'u hoplata zıplata,
Çinliye oyunlar edip,
Karman çorman dövüşüp,
İşe yaradığı çağıydı.
Daha düşman görmemiş Külçoro'm,
Yiğitliği nasıl olur diye,
Düşman kurdu Semetey,
Takke gibi boz tepeye
Sürüp çıkıp er töre,
Küheylan olmuş Buurul'la
Göz erişmez puslu enginde,
Bıçak sırtı düz ovada
Kaynaşan tümen tümen ordunun
Ortasına bakıp durdu,
İnsana Tanrı yüzünü göstermesin,
Çinli dalga dalga akmış,
Er Külçoro çocuğu,
Kalabalık Çinli, nice Mançu,
Kırk iki kat kuşatmış.
Mızraklısı mızrak vurup,
Baltalısı balta vurup,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Çepeçevre sarmışlar.
Tuğlar bayrak gibi dikilip,
Göğü yaran çığlık kopup,
Demir gibi çevreleyip,
Ele geçirecekleri andı,
Çoro'yu bir belaya
Düşürecekleri andı.
Bahadırlar üşüşüp, çocuğu

Making Buurul leap and bound,
Playing his tricks upon the Chinese,
Fighting in the tangled press,
It was the hour he proved his worth.
My Külçoro, who had never yet seen a foe,
To see what his valor would be,
Semetey, wolf to his foes,
Up the grey hill shaped like a skullcap
Rode the warrior lord and climbed,
With Buurul, become a true courser,
In the hazy vastness beyond eye's reach,
On the plain flat as a knife's spine,
At the seething army, tümen on tümen,
He stood gazing into its midst,
May God never show man such a sight,
The Chinese had flooded wave on wave,
The boy, the warrior Külçoro,
Chinese in throngs, many a Manchu
Had ringed him forty-two folds deep.
The lancers striking with the lance,
The axemen striking with the axe,
May God never show such a sight,
They had encircled him all around.
Standards raised aloft like banners,
A shriek that split the sky broke out,
Hemming him in like iron,
It was the moment they would seize him,
The moment they would cast the Çoro
Headlong into calamity.
The bahadirs swarming, they had set

Bağlayacak olmuşlardı.
Bozkurt eri Konurbay
Haklayacak olmuştu.
«Kurbanın olayım Külçoro'm,
Yukarı çeksem dayanağım,
Aşağı çeksem desteğim.

Öne katsam ak yolum,
Kahrolası şu dünya,
Sürüp gitsem sayısız kolum.
Altından dökme som baltam, Kızıl püsküllünün içinden
Aylarca gitsem büyük dayanağım!

Doğan yaradılışlı Çoro'mu
Çelikten dövme aybaltam,
Kurtarıp alayım!»
Ölçüsü yok büyük dayanağım!
İki Çoro can yoldaşım,
Külçoro'dan ayrı düşüp,
Nasıl sağ gezeyim!
Delişmen, sarhoş gibiydi,
Çoban yıldızım Çoro'm gençti!
Savaştan geri durup çekinerek,
Hangi murada ereyim,
Bu Çoro'mun uğruna
Kurban olup gideyim!
Kırgının alasını koparayım,
Çinliye dalıp saldırıp,
Kurtarıp alayım!
Bir hengâme koparmazsam,
Kurtarıp almazsam.
Han Konurbay hunharın
Yılkısını sürüp dönerek,
Nasıl giderim Talas'a,
Gözümün nuru bildiğim
Külçoro'dan ayrılıp.
Er ölçüsüne ermemiş,
Kanıkey'in memesinin tadı

Themselves to bind the boy.
Konurbay, grey-wolf warrior,
Had set himself to finish him.
«Let me be your sacrifice, my Külçoro,
My stay if I pull upward,
My prop if I pull downward.

My white road if I drive on ahead,
This accursed world,
My countless column if I ride on and on.
My solid axe cast of gold, From amid the red-tasseled host
My great stay if I journey for months on end!
My Çoro, falcon-born by nature,
My moon-axe forged of steel,
Let me rescue and take him back!»
My great stay beyond all measure!
My two Çoros, companions of my soul,
Sundered from Külçoro,
How shall I walk alive!
He was wild, as if drunken,
My morning star, my Çoro, was young!
Holding back from battle, shrinking,
What desire could I attain,
For the sake of this Çoro of mine
Let me go as a sacrifice!
Let me tear out the choicest of the slaughter,
Plunging upon the Chinese, attacking,
Let me rescue and take him back!
If I do not raise a great tumult,
If I do not rescue and take him back.
Driving off the horse-herds
Of Khan Konurbay the bloodthirsty,
How could I go back to Talas,
Parted from Külçoro,
Whom I have known as the light of my eyes.
He has not come to a warrior's full measure,
The taste of Kanıkey's breast

Damağından gitmemiş,
Nara atıp düşmana çatmamış,
Düşmanın kadrini bilmemiş.
Yeri kaplayan nice Çinli
Hepten basıp geçer mi,
Külçoro'dan ayırıp,
Kökümü benim kurutur mu?!
Ölmeyip sağ gezerken,
Hangi murada ereyim,
Azıtmış gibi Konurbay,
Gürleşerek gireyim!

Has not yet left his palate,
He has not roared and closed with the foe,
He has not learned the worth of an enemy.
Shall the many Chinese who cover the earth
Trample him over utterly,
Sundering me from Külçoro,
Shall they wither my root and stock?!
While I walk alive, undying,
What desire could I attain,
Like one run mad, upon Konurbay
Let me charge in thundering!

Atışmayı bol salayım,
Naralı hengâme, büyük kavgayı,
Sağ olursam koparayım,
Coşturup, silkindirip,
Küheylan olmuş Buurul'u,
Eri ölmüş gibi şahlandırıp,
Gerilip güç toplayıp koca aslan,
Ecelden geri dönmeyen,
Atası da dedesi de
Böylesine çetin, koca er,
Babası bozkurt Manas'tan
Üstün doğmuş er kişi,
Aslan gibi gözleri çakmak çakmak,
Kan içiciliği depreşip,
Kapı kanadı gibi ak dişleri,
Herkesinkinden başka dişleri,
Işıl ışıl dışarı fırlamıştı.
Kara gözünü nur bürüyüp,
Ağzını açsa alev saçıp,

Let me loose volleys in plenty,
The roaring tumult, the great battle,
If I live, let me set it loose,
Rousing him, shaking him,
Buurul, become a true courser,
Rearing him up as if his rider were slain,
Coiling, gathering strength, the great lion,
He who never turns back from death,
His sire and his grandsire both
So stern, so mighty a man,
Than his father, the grey wolf Manas,
A man born to surpass him,
His lion eyes flashing like struck flint,
His thirst for blood stirring anew,
His white teeth like the leaves of a door,
Teeth unlike those of any other,
Had sprung forth gleaming bright.
A light veiled his dark eyes,
Flame spilled out when he opened his mouth,

Yüzü yağlı buğday gibi,
Gözleri alaca duman gibi,
Gazaplı töre haykırıp,
«Manas!» diye savaş narası atıp.
Çinliden felaket gelmesin deyip,
Kaplan doğmuş erdi,
«Çoro'yu Tanrı koru!» deyip,

His face like oiled wheat,
His eyes like mottled smoke,
The wrathful lord crying out,
Roaring the war-cry «Manas!».
Saying, let no ruin come from the Chinese,
He was a man born a tiger,
Saying, «God protect the Çoro!»,

Tutacak yeri yivli,
Tutacak yeri sırlı,
Bölökbay'ın yaptığı Sırnayza'yı
Düşmana doğrultup vursa,
Çelik olduğu belliydi,
Vurduğunda bu yaman,
Kırılmadan öylece
Çember olup bükülürdü.
Kılıç keser diye,
Sırtına çelik çektirmiş,

Its grip fluted,
Its grip lacquered,
The Sırnayza that Bölökbay made,
If he leveled it at the foe and struck,
It was plain that it was steel,
When he struck, that fierce one,
Without breaking, just so,
It would bend into a hoop.
Lest a sword should cut it,
He had steel drawn along its spine,

Mahir usta Bölökbay
Hünerini bir başka katmış,
Yaş sığın derisini
Dış kılıf yapıp kaplamış,

Uğuru bol mübareği
Düşmana karşı ayarlamış.
Sinek değse «kıng» eden,
Kamçı değse o yamana,
Davul gibi «kang» eden.
Karanlıkta uzatılsa
Köz gibi kızaran,
Düşmana doğrultup uzatınca
Kırk kulaç olup uzayan.
Elden kayıp gitmesin diye
Sarı altın kakıp sarmışlar,

Hızır'lı doğmuş hunharla

Tutuşan düşman devrilirdi.

Buurul'un başını çevirdi,
Balta çalan aslanları,
Kendin gördüğün Sırnayza'yı
Gürleterek uzattı.
Gökten inen Boz kise'yi
Sımsıkı beline kuşanıp,
Yeri kaplayan Çinliye

Bölökbay the deft master
Added yet another craft to his skill,
The hide of a fresh-killed elk
He fashioned as an outer casing and sheathed it,
The blessed weapon, rich in fortune,
He set it true against the foe.
Ringing «king» if a fly but touched it,
If a whip but touched that fierce thing,
Booming «kang» like a drum.
Held outstretched in the darkness,
Glowing red like an ember,
When leveled and thrust at the foe
Stretching to forty fathoms long.
Lest it slip loose from the hand
They studded and bound it with yellow gold,

Whatever foe grappled with the bloodthirsty one

Born under Hızır's ward went toppling down.

He wheeled Buurul's head around,
At the lions who swung the axe,
The Sırnayza you yourself have seen
He thrust out with a thunderous roar.
The Grey pouch come down from heaven
He girded fast about his waist,
Upon the Chinese who covered the earth

Tek başına dalıp saldırdı.
Yandan çıkıp haykırıp,
«Han Manas!» diye nara atıp. Ak buğdayın unu gibi
Üstün küheylan Arbuurul,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Oktan önce yetişti,
Yeri kaplayan sayısız orduya
Tek başına girip Semetey,
Karışıp gitti içine.
Külçoro'yu kuşatan
Gök demir gibi kalabalık orduya
Bozkurt Semen saldırınca,
O sefer kırgına döndü.
Böğrünü yarıp saldırıp,
Bambaşka dalıp yol açıp,

He plunged and charged all alone.
Bursting out from the flank, shouting,
Roaring the war-cry «Khan Manas!».
Like the flour of white wheat
The peerless courser Arbuurul,
In the time it takes to say a word,
In the blink of an opened eye,
Arrived swifter than an arrow,
Into the countless army covering the earth
Semetey entered all alone,
And melted into its midst.
Upon those who ringed Külçoro,
The thronging army like grey iron,
When the grey wolf Semen charged,
That time it turned to slaughter.
Charging in, splitting their flank,
Plunging in anew, carving a path,

Narası baskın, çığlık kopup,

Buurul ile oynatıp,
Girdiği yerde bozkurdun,
Yiğitlik taslayan aslanlarına,
Mızrak ustası erlerine,
Dalıp girip saldırdı.
Yedi binini ufalayıp,
Yetiştiğinin hepsini mızraklayıp,
İçlerinden yaman Konurbay,
«Keşişlerin hanı nerede?» diyerek.

His war-cry overwhelming, shrieks breaking out,
Making Buurul dance and play,
Wherever the grey wolf entered in,
Upon their lions who boasted of valor,
Upon their warriors, masters of the lance,
He plunged in and attacked.
Grinding seven thousand of them to bits,
Lancing every one he overtook,
Among them the fierce Konurbay,
Saying, «Where is the khan of the monks?».

Küheylan olmuş Buurul'u
Öteye beriye oynatıp,
Delice doğan, karga kırar gibi,
Sürüp gider yerlerde süründürüp.

Buurul, become a true courser,
He danced this way and that,
Like a wild-born falcon striking crows,
Dragging them in the dirt wherever he drove.

Hunharın oğlu er Semen
Kızılca kıyameti kopardı,
Mızrak ustası erleri,
Gerisin geri kaçıştılar,

The bloodthirsty one's son, warrior Semen,
Loosed the red day of doom,
The warriors, masters of the lance,
Fled backward in a rout,

İşte böylece çorosunu
Kurtarıp aldı sonunda.
Gökten pus boşanıp,
Ecel gelmeden, gün dolmadan,
Semetey ile Külçoro
Sağ salim kavuşup,
Kaynaşıp bir oldular,
Ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılıp çıktılar.
Hükümlü doğan er töre,
Babasına çekmiş er kişi,
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölmüş canını diriltip,
Görülmedik hengâmeyi
Koparıp çıktı Semetey.
Aman vermez sayısız ordudan
Çorosunu kurtarıp,
Alıp çıktı Semetey.
Kopanı uladı,

And thus it was that his çoro
He rescued in the end.
Mist pouring down from the sky,
Before death came, before days were done,
Semetey and Külçoro
Were joined safe and sound,
Mingled and became one,
Like the hair of a white gazelle
They slipped free and out.
The warrior lord born to rule,
The man who took after his father,
Kindling his fire gone out,
Reviving his soul gone dead,
A tumult never yet beheld
Semetey tore loose and emerged.
From the merciless countless host
Rescuing his çoro,
Semetey brought him out.
What was broken he spliced,

Saçılanı topladı.
Savaşın hâli böyledir,
Vuruşmadan bakıp durmadı.
O savaşın içinde
Türlü türlü han öldü,
Tutuşanların hepsi öldü,
Mızrakçının ustası öldü,
Nice sağlam yiğit öldü.
Teke tek karşı durup,
Yedi gün durmadan vuruşup.
Orta yerini Semetey
Oyup gelip verdi,
İki ucunu Külçoro
Boğazlayıp gelip verdi.
Kalday kanadını han aban
Kuşatıp gelip verdi,
Orta yerini Külçoro
Döve döve gelip verdi.
Azı dişleri sırıtıp,

What was scattered he gathered.
Such is the way of war,
He did not stand watching without striking.
Within that battle
Khan upon khan of every kind died,
All who grappled there died,
The master of the lancers died,
Many a stalwart brave died.
Standing forth in single combat,
Fighting seven days without pause.
The middle of it Semetey
Gouged out and delivered,
Its two ends Külçoro
Slaughtered and delivered.
The Kalday wing the khan, the aban,
Encircled and delivered,
The middle of it Külçoro
Battered and battered and delivered.
Their eyeteeth bared in grins,

At başları dağ gibi yığılıp,
Bıyıkları dimdik kalkıp,
Er başları dağ gibi yığılıp.
Davullar var güçle dövülüp,
Semetey dalıp girdiğinde
Ordu aklını şaşırdı.
Er Konurbay Kalça'nın
Adlı sanlı hanı öldü,
«Yiğitlik etmem, kaçarım» deyip,
Er Tagılık oğlan öldü.
Kürpüldök ovasına doğru,
Kaspan denen adı var,
Kara-Too'nun boyunda.
Kuşatıp sürüp götürdü,
Dağın bittiği çıkıntıya,
Kütük gibi dik buruna.
Yeni varıp yetiştiğinde
Kazılmış imiş derin hendek,
Öncekinden beş beter,
Basmış imiş kalabalık ordu,

Horses' heads heaped up like mountains,
Their mustaches bristling upright,
Men's heads heaped up like mountains.
There were drums beaten with full force,
When Semetey plunged in,
The army lost its wits.
Of warrior Konurbay Kalça
The famed and titled khan died,
Saying, «I'll play no hero, I will flee,»
The warrior Tagılık, the youth, died.
Toward the plain of Kürpüldök,
There is a place named Kaspan,
Along the flank of Kara-Too.
He hemmed them in and drove them on,
To the spur where the mountain ends,
To the headland steep as a stump.
When he had newly reached it,
A deep trench had been dug,
Five times worse than before,
A thronging army had pressed in,

Yeryüzü dönüp kire bulanıp,
Geliyor kalabalık ordu,
Yeryüzüyle bir olup,
Kara gün cana ağır gelip,
Tümenlenmiş kalabalık ordu,
Kökünden kalkıp bol gelip,
Tutuşsa insanın gücü yetmez,

Aslanın dişi işlemez.
Öncekinden çok gelip,
Bu yanı kalabalık ordunun
Kara yarın yamacında,
Bir yanı kalabalık ordunun
Kaspan-Too'nun eteğinde.
Tükendikçe tütmüş,
Kökünden beri güçlenmiş.
Yalnız gidip yılkı alıp,
Bir azaba uğrayıp,

The earth churning, smeared with grime,
The thronging army is coming,
Becoming one with the earth's face,
The black day weighing heavy on the soul,
The thronging army massed in tümens,
Rising from its root, coming in floods,
Grapple it, and man's strength cannot suffice,
The lion's tooth cannot bite through.
Coming more numerous than before,
This flank of the thronging army
On the slope of the black cliff,
One flank of the thronging army
At the skirt of Kaspan-Too.
The more it was spent, the more it smoked,
Strengthened from its very root.
Going alone to take the horse-herds,
Falling into a torment,

Yeri kaplayan Hakan ordusu
Basmış kalmış dört yandan.
Kökünden kalkıp Beecin'in,
Tümü çıkıp gümbürdeyip,
Kazılmış derin hendek olup,
Hakan'ın ordusu depreşti.
Alöke oğlu Konurbay,
Düzeni tam, domuzun teki.
Gerçek Hakan'ın şehrine,
Beecin'in Karı Han'ına
Altı küheylan at verip,
Avuç kadar mektup verip.
Burma saplı tunç baltayı,
Ucundan tutup çevirip,
Atta cambaz, yayan yürük
Çadooker'i* gönderip,
Çadooker domuzu varmış,
Dört bir yana haber salmış.
Durmadan yola koşturmuş,
Tutuşup ölesi bu domuz
Dört bir yana haber vermiş.
Hanın oturduğu şehirde,

The Hakan's army covering the earth
Had pressed in from four sides.
Rising from the root of Beecin,
All of it marching out thundering,
Become a deep-dug trench,
The Hakan's army stirred.
Konurbay, son of Alöke,
His order perfect, a very swine.
To the true Hakan's city,
To Beecin's Karı Han
He gave six courser steeds,
Gave a letter the size of a palm.
The bronze axe with the twisted haft,
Gripping it by the end and whirling it,
An acrobat on horseback, a racer afoot,
Sending Çadooker,*
There was that swine Çadooker,
He spread the word to all four quarters.
He galloped the roads without pause,
This swine, fit to grapple and die,
Gave word to all four quarters.
In the city where the khan was throned,

Kırk kapılı büyük Beecin,
Bu kapıyla öteki kapı,
Atlı giden insana
Kırk günlük yol imiş.
İki kapının arası,
Kendin gördüğün kalabalık halk,
Karıncadan çok imiş.
Kırk kapının ortasında,
Çevresi çınar bahçesi,
Ortasında altın taht.
Altın tahtın üstünde,
Beecin hanı Karı Han,
Kendi ulu, Tanrı değil,
Ama işi Tanrı'dan uzak değil.
Uzun yaşayıp hiç ölmeden
Yürüyen canlardan biri imiş.

Great Beecin of the forty gates,
From this gate to the next gate,
For a man going mounted
Was a journey of forty days.
Between the two gates,
The thronging people you yourself have seen
Were more numerous than ants.
In the midst of the forty gates,
Ringed round by a garden of plane trees,
In its center a golden throne.
Upon the golden throne,
Karı Han, khan of Beecin,
Great in himself, though not God,
Yet his works not far from God's.
Living long and never dying,
He was one of the souls that walk the earth.

Azap ile felaketi
Altı ay önceden her şeyi
Bilen canlardan biri imiş.
Ününü gören ürkmüş,
Acayipten okumuş,
Büyük Beecin'i saran
Demir kapılı şehir imiş,
Beecin'in Karı Han'ında
Böylesine görkem var imiş.
Acayipten okumuş,
Ününü işiten ürkmüş,
Tepinişinden toz kopan,
Uğultusundan can çıkan,
Hanın yaptırdığı altın ak saray,
Heybeti başlı başına âlem.
Çınardan ulu bağı var,
Onun alt yanında
Bir acayibi daha var.
Yolu kurusası koca hanın
Kaplanı on beş kez yavrulamış,
Yanına insan yaklaşmamış.
Beslediği taybastan üçü var,
Bir taybasın kendisinde

Torment and calamity —
Everything, six months before,
He was one of the souls who knew it all.
Whoever saw his fame took fright,
Schooled in wonders was he,
Encircling great Beecin
Was a city of iron gates,
In Beecin's Karı Han
There was such splendor as this.
Schooled in wonders was he,
Whoever heard his fame took fright,
Dust rising from its stamping,
Its roar enough to drive out the soul,
The golden white palace the khan had built,
Its majesty a world unto itself.
He has a garden of mighty planes,
And on its lower side
There is yet another wonder.
That great khan — may his road wither —
His tigress had littered fifteen times,
No man had ever come near her.
Of the taybas he kept there were three,
In a single taybas alone

Doksan kaplan gücü var.
Gördüğü canı bir solukta yutan

Seksen yılanına bakın,
Seyir bahçeli koca hanın
Şu işine bakın.
İnsanı biçip öldüren
Kılıç gagalı canavarı var.
O gün haber işitmiş,
Öfkelenip Karı Han
Kalesinin kapısına çıkmış.
Öfkelenip Karı Han
Halkına haber saçmış,
Bir kapısını bu koca han
Kırk katıra sürükletip,

Is the strength of ninety tigers.
Swallowing in one breath whatever soul it saw,
Behold his eighty serpents,
That great khan of the pleasure-gardens —
Behold this work of his.
He has a sword-beaked monster
That mows men down and kills them.
That day he heard the news,
Enraged, Karı Han
Came out to the gate of his fortress.
Enraged, Karı Han
Scattered word among his people,
One of his gates this great khan
Had forty mules drag open,

Kale kapısını açmış.
«Ecel gelirse ey ahali,
Gerçekten kırılıp ölün, deyip,
Ölmeyip sağ kalanınız
Kendi gününü kendi görsün, deyip,
Çarpışma çetin diye duydum,
Kocamışken Kalça'ya
Arka olup durun» deyip,
Tümen tümen ordu sürüp,
Ordunun hepsini toptan sürüp,
Hezar tümen ordu sürüp,
Az değil, bol sürüp,
İri yarı alpları sürüp,
Kendi bilen koca han
Buyruk verip topunu sürdü.
Ordu dönüp coşup,
Yolu kurusası kalabalık ordu

Bu sırada kalmış idi,
Konurbay'a katılıp.
Gazaplı pehlivan kanadı,
Ne zaman olsa böylece
Bastırıvermek âdetidir.
Eğdirip insan alamazsın,
Buna hiç dayanamazsın.
Vuruşmaya derman yetmez,

Çarpışan insan çekemez.
Şu aklına bakın!
Kara kurt gibi kâfirin,
Han Konurbay bahadırın.
Kara söğüt gibi kâfiri
Döndürüp sürüp savurtup,
Boz atmacam, çoban yıldızım!
Nice gün durmadan direndiler.
Kazacak oldun mezarımı,
Tüfek atıp, yay çekip,
Kırışa kırışa vuruştular.
Sarı-Suu'dan geçirip,

And flung wide the fortress gate.
«If death's hour comes, O people,
Then truly be cut down and die, he said,
And those of you left alive,
Let each see to his own day, he said,
I have heard the clash is grim,
For Kalça in his old age
Stand fast and guard his back,» he said,
Driving armies tümen on tümen,
Driving the whole army out en masse,
Driving a thousand tümens of troops,
Driving not few, but in plenty,
Driving his burly alps,
The great khan, wise in himself,
Gave the command and drove them all.
The army wheeling, surging,
The thronging army — may its road wither —
At that moment had remained there,
Joined to Konurbay.
The wrathful wing of pehlivans,
At any time whatsoever, thus
To bear down is its custom.
You cannot bend a man of it to your will,
You can by no means withstand this.
Strength does not suffice for the fight,

No man who clashes can endure it.
Behold the mind of him!
Of the infidel like a black wolf,
Of Khan Konurbay the bahadır.
The infidel like a black willow
Turning, driving, sending him flying,
My grey sparrowhawk, my morning star!
For many days they held out unceasing.
You were set on digging my grave,
Firing muskets, drawing bows,
They fought slashing and slashing.
Driving them across the Sarı-Suu,

Kürpüldök'ü geçirdi.
Kürpüldök'ün Sarı-Suu'su,
Güçlü savaş işte bu!
Öfkelenip savurup,
Han Konurbay Kalça'yı
Hunhar doğmuş Semetey
Yeniden mızraklayıp haykırıp.
Sarı-Suu'yu geçerken,
Beecin'e sürüp geçerken,
Babasının sırdaşı,
Öbür dünyalık yoldaşı,
Amcası ihtiyar Bakay,
Yol gösteren evliya,
Ak sakalı seyrelip,
İki gözden akan yaş
Köprücükten aşağı dökülüp,
Kökçolok'a kamçı vurup,
Öfkeyle haykırıp,
«Semetey!» diye çağırıp,
Ovada Bakay bağırıp,
Semetey'i çağırıp.
Yetkin Bakay amcası
Oktan önce yetişti,
Yetiştiği yerde töreyi
Bakay Han tutup çekti. Beecin'i
kimler yurt edinmiş,
Küheylan olmuş Buurul'u
Geminden tutup yedeğe alıp,
Beecin halkı aman vermemiş.
Coşturup, silkindirip,
Soluta soluta çekiştirip,
Kocamışken Bakay amcası,

He crossed the Kürpüldök.
The Sarı-Suu of Kürpüldök —
This is mighty war indeed!
Raging and swinging his blows,
Khan Konurbay Kalça
Did Semetey, born bloodthirsty,
Lance yet again, shouting.
While crossing the Sarı-Suu,
While driving on toward Beecin,
His father's confidant,
His comrade for the world beyond,
His uncle, old Bakay,
The saint who shows the way,
His white beard grown sparse,
The tears flowing from both eyes
Spilling down past his collarbone,
Laying the whip to Kökçolok,
Crying out in wrath,
Calling «Semetey!»,
Bakay shouting on the plain,
Calling Semetey.
His masterful uncle Bakay
Arrived swifter than an arrow,
And where he reached the lord,
Bakay Khan seized and pulled him.
Who has made Beecin their homeland,
Buurul, become a true courser,
Seizing him by the bit, taking him in lead,
The people of Beecin gave no quarter.
Rousing him, shaking him,
Hauling him along, panting and panting,
His uncle Bakay in his old age,

Bıyığını yolup fırlatıp,
Sakalını çekip fırlatıp,
«Boz ala şahinim, körpem,
Yiğitliğin var, aklın yok,
Hiçbir zaman söz dinlemeyip,
Derdimi kaynatacak oldun!

Plucking out his mustache and flinging it,
Tearing his beard and flinging it,
«My grey-pied falcon, my tender one,
You have valor, but no sense,
Never once heeding a word,
You were set on boiling up my grief!

Kocamışken amcana
Beklettin Sarı-Talaa'yı,
Sen bana yükleyecek oldun
İnsan görmedik belayı!
Kahrolası Hakanlı,
Beecin'in hâlini ben bilirim,
Bu Beecin'i yurt edinen
Halkın hâlini ben bilirim.
Nur dökülen yerdi,
Vuruşmaya derman yetmeyip,
Nice düşmanın hepsinden
Sağ çıkmış halktı.
Öldükçe çoğalan
Kara kurt gibi halkı var.
Tutuşanların hepsinin
Kanını içmek töresi var.
Yüz yüze gelip kulun yenmediği

For your uncle in his old age
You made the Sarı-Talaa wait,
You were set on loading upon me
A calamity no man has seen!
The accursed Hakan-folk —
I know the state of Beecin,
Of the people who made this Beecin
Their homeland, I know the state.
It was a place where light poured down,
Strength failing for the fight,
Out of all their many foes
A people that had come through alive.
Multiplying the more they die,
They have a people like black wolves.
Of all who grapple with them
To drink the blood is their law.
Which no slave meeting it face to face has beaten,

Kahrolası Beecin'e
Yönelip insan gelmemiş.
Gazaplı, çetin han namı var,
Ne zaman olsa bu Beecin,
Tutuşanı sağ komayıp,
Kanını dökmek âdeti!
Ey kulunum, Semetey,
Sen şöyle dursun, bozkurt babana
Hakanlı savaş açtığında,
Çokluğu apaçık bilinmişti.
Devir kıyamete varana dek

To that accursed Beecin
No man has turned his face and come.
It bears the name of a wrathful, grim khan,
At any time whatsoever, this Beecin
Leaves no grappler alive,
To spill his blood is its custom!
O my foal, Semetey,
You aside — when on your grey-wolf father
The Hakan-folk made war,
Their multitude was plainly known.
Until the age turns to doomsday

Beecin'i kimse alamaz diye, Aman oğlum, gidelim,
Defterine yazılmış.
Vuruşmaya derman gelmeyen,
Çatışıp insanın yenemediği.
Çokluğu rahat vermeyen,
Çokluğu Çinli halk odur.
Hakan'a dalıp dönerek,
Hanlarından ayrı düşüp,

That none shall ever take Beecin, Mercy, my son, let us go,
Is written in its ledger.
Against whom strength fails in the fight,
Whom man clashing cannot conquer.
Their multitude giving no peace,
That multitude is the Chinese folk.
Plunging at the Hakan and returning,
Sundered from their khans,

Kara yasta kalan benim!
Bu Beecin ile savaşta
Çarpışa çarpışa dönüp,
Can yoldaşlardan ayrı düşüp,
Kara gün gördüğüm yerim var,
Kan içici hunhar bahadırı

Beecin'e savaş açıldığında
Coybolot'um bağlanıp kaldı,
Kaplanlardan ayrı düşüp,
Yolu açık olası Bakay'ın
İşte o gün gözüm karardı.
Beecin'e girilen gazada,
Geçen seferki azapta,
Aslan baban Manas Han öldü,
Çarpışan canların hepsi öldü. Kaplan gibi gözlerini kızartıp,
Almambet, Çubak er öldü,
Aslanım Sırgak da birlikte öldü,
Yanı başında dizi dizi geçirip.
Muzburçak, Kökçö han öldü,
Denk gelenin hepsi öldü.
Altı aylık yol, ulu Beecin,
Arası yakın yol deme!
Ay-âlemin giremediği Beecin'i

Kul önünde böyle hor görme!
Beş aylık yol bu Beecin,
Beli kısa yol deme,
Yüz tutup kulun varmadığı
Kahrolası Beecin'i
Kuldan böyle hor görme!
Dediğim budur, bilmiş ol,
Kıymetlim oğlum, sözümü tut!
Sığır tüyü kadar çok Çinliyle
Savaşıp da nideriz,

Sağ salim Talas'a varalım!
Daha kalabalık ordu alıp,

It is I who was left in black mourning!
In the war with this Beecin,
Returning from clash after clash,
Sundered from soul-companions,
I have a place where I saw black days,
When against the blood-drinking bloodthirsty bahadır's
Beecin the war was opened,
My Coybolot was bound and left behind,
Sundered from the tigers,
Of Bakay — may his road lie open —
That very day my eyes went dark.
In the holy war ridden into Beecin,
In the torment of that last campaign,
Your lion father Manas Khan died,
All the souls that clashed there died.
Reddening his tiger eyes,
Almambet and warrior Çubak died,
My lion Sırgak died together with them,
Passing rank on rank at his very side.
Muzburçak and Kökçö Khan died,
All who met their match there died.
A six months' road, great Beecin —
Do not call it a near road!
Beecin, which moon and world cannot enter,
Do not scorn it so before a slave!
A five months' road is this Beecin,
Do not call it a short-spanned road,
Accursed Beecin, toward which
No slave has set his face and gone —
Do not scorn it so before a slave!
This is my word, know it well,
My precious son, heed what I say!
With Chinese many as the hairs of an ox
What should we gain by warring,

Let us come safe and sound to Talas!
Taking a still greater army,

Ok işlemez zırh alıp,
Ok yetişmez at hazırlayıp,
Talas'taki nice Kırgız'ı
Savaşa sağlamca donatalım,
Oğlum, silah pusatı hazırlayalım.
Çinliyle vuruşup,
Ansızın tuzağa düşmeyelim!»
Deyip böylece ulu Bakay,
Coşturup, çekiştirip,
Sayısız kez silkindirip,
Töreyi yedeğine alıp çıktı,
O heyula gibi dev yapılıyı.
Beri yanına baksa,
Almambet oğlu Külçoro,
Çubak'ın oğlu Kançoro,
Coşturup çekiştirerek,
Aslan gibisini silkindirip,
Silah pusatın hepsiyle
Cañırık'ın Şar-Kıya'sından,
Tek malın tek sıra geçtiği,
Şahlandırıp mübareği,
Tek yolu kestirmeden aşıp,
Uğuru ak, o yaman ağayı,
Külçoro'sunu Kançoro
Yedeğinde alıp geldi.
Gökten pus boşanıp,
Ölmeden yitmeden yiğit doğanlar,
O yerde kavuştular.
Baş başa verip buluşup,
Gözleyip bakıp durdular.
Calpak-Kıya, Car-Taş var,
Yanına insan yaklaşamayan,
Topyekûn saldırsa da düşmanın
yenemediği.

İyi vadinin ta kendisiydi,
Cana safa süren yerdi.
Kızıl kıyamet savaş, büyük kavga

Taking armor no arrow can pierce,
Readying horses no arrow can overtake,
The many Kyrgyz there in Talas
Let us arm soundly for war,
My son, let us make ready arms and gear.
Trading blows with the Chinese,
Let us not fall of a sudden into a snare!»
So saying, the great Bakay,
Rousing him, hauling him,
Shaking him times without number,
Took the lord in lead and came away,
That giant built like a looming shade.
When he looked to the nearer side,
Almambet's son Külçoro,
Çubak's son Kançoro,
Rousing and hauling,
Shaking that lion-like one,
With all his arms and gear,
From Cañırık's Şar-Kıya,
Where beasts pass one by one in single file,
Making the blessed one rear,
Crossing the single path by the shortest way,
That fierce elder brother of white fortune,
His Külçoro did Kançoro
Bring along in lead.
Mist pouring down from the sky,
The falcon-born, not dead, not lost,
Were united in that place.
Meeting, putting head to head,
They stood watching and gazing.
There are Calpak-Kıya and Car-Taş,
Which no man can approach,
Which the foe, though he strike with all his host, could not conquer.

It was the very best of valleys,
A place that gave the soul delight.
The red-doom war, the great battle —

Basılıp dindiği yerdi,

Bahadır Alman, er şahin,
Önceden Beecin'e gelip
Konaklayıp gittiği yerdi.

O yere varalım,
Canımızı dinlendirelim!
Topyekûn Çinli bastırırsa,
O zaman kavga koparalım!»
Deyip böylece eren,
Bilinmezi bildiren
Bilge Bakay yiğidin,
Şahin Bakay ihtiyar,
Her belayı, azabı, müşkülü
Apaçık gören evliya.
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Dilde hatip, sözde usta,
Tam da öyle bir evliya.
Manas ile bir yürüyüp,
Her şeyi bilen ulu kişi.
Amcası Bakay bunu söyleyip,
Calpak-Kıya'ya, Car-Taş'a
Yanaşıp varıp durdu,
Alake'nin yattığı yer imiş,
Çevresi puslu dağ,
Cehennemin bile değmediği kale imiş.
Vadiden akan suyu var,
Kendi yüksek, yeri dar.
Erenlerin yattığı yer imiş,
Calpak-Taş'a vardıklarında
Erenlerin hepsi,
Bilge Bakay ihtiyarı,
Dirseğe yaslanıp uyku alıp,
Şekerleme yapıp dinlenip,
Alp uykusuna daldılar,
Yan gelip uykuya kanıp,

It was a place where they were quelled and stilled,
Bahadır Alman, the warrior falcon,
Coming to Beecin in former days,
It was the place where he had camped and gone.
Let us go to that place,
Let us give our souls rest!
If the Chinese bear down with all their host,
Then let us raise the battle!»
So saying, the saintly one,
He who makes the unknown known,
Of the brave man, wise Bakay,
The falcon Bakay, the old one,
Every calamity, torment, and hardship
The saint who sees them plain.
His valor of another order,
His pehlivan's might in plenty,
Orator in tongue, master in speech,
A saint of exactly that stamp.
Walking as one with Manas,
The great one who knows all things.
His uncle Bakay having said this,
To Calpak-Kıya, to Car-Taş
They drew near, arrived, and halted,
It was the place where Alake had lain,
A mountain veiled in mist around,
A fortress even hell had never touched.
It has water flowing from the valley,
Itself high, its ground narrow.
It was the place where the saints had lain,
When they came to Calpak-Taş,
All of the saintly ones,
The wise old man Bakay,
Leaning on an elbow, taking sleep,
Dozing and resting,
They sank into the sleep of alps,
Lying at ease, drinking their fill of sleep,

Yatıp canı dinlendirip,
Tam böyle dururken,
Çarpışmada bindiği küheylanı
Tuta tuta otlatıp,
Başka ottan koparttırmadan
Betege otundan otlatıp.
Uzun uzun yedekte gezdirip,
Göğsünü otla doldurup.
Usanmadan oturup,
Soylu küheylan tulparın
Boş karnını otla doldurup.
Yüz bin betege, bin ottan

Deste deste yedirip,
Coşkun yamanın
Susuzluğunu kandırıp.
Kara çayırdan yedirip,
Suyunu iyice kandırıp.
Karşıdaki kalabalık ordudan
Ürküp atları eyerlediler,
Yiğit doğan Bakay amca,
Önceden görmüş geçirmiş usta er,
Kaynaşan halktan işkillenip.
Ok işlemezi düzeltip giyindiler,

Yeri kaplayan Çinlinin
Ne yapacağını bildiler.
Kınsız kılıç kuşanıp,
Silah pusatı takınıp.
Bakay'ın sözünü tuttular.
Talas'a esen gitmeye,
Bir yolunu bulup Talas'a varmaya,
Hepsi seçme küheylanların
Gemlerini koyverdiler.
Dizgin çekip durmadan,
Yiğit aslanlar yarıştı.
Sımsıkı düğümlü ak dizgin
Elde bir karış gerildi,
Betegeli yamaca

Lying down, letting the soul rest,
While they stayed just so,
The coursers they rode in battle
They grazed, holding them fast,
Letting them crop no other grass,
Grazing them on betege grass.
Long and long they walked them in lead,
Filling their chests with grass.
Sitting untiring,
Of the noble courser, the tulpar,
Filling his empty belly with grass.
Of a hundred thousand betege, a thousand grasses,
Feeding him sheaf upon sheaf,
Of the high-mettled fierce one
They slaked the thirst.
Feeding him from the black meadow,
Letting him drink his water full.
At the thronging army over against them
Taking alarm, they saddled the horses,
Uncle Bakay, falcon-born,
A master warrior seasoned of old,
Grown wary of the seething host.
They set right and donned the arrow-proof mail,
Of the Chinese covering the earth
They knew what they would do.
Girding on sheathless swords,
Buckling on arms and gear.
They kept Bakay's word.
To go safe to Talas,
To find some way and come to Talas,
All of them, of their chosen coursers,
Let the bridles run loose.
Never pausing, drawing rein,
The brave lions raced.
The tight-knotted white rein
Stretched a span taut in the hand,
To the betege-covered slope

Yiğitler gelip durdular.
Beli yüksek düzlükte,

Soluklanıp erenler,
Sayısız pehlivan, üstün aslan,
Kararan gün gibi bulutlanıp,
Düşman kurdu yiğitler
Gözcülük edip baktılar,
Bu dünyada sözü açık,
Ölmeden önce gözü açık,
Pek uzak görür, gerçek bilgiç,
Yiğit Bakay amcası
Gazaba gelip haykırıp,
«Semetey!» diye çağırıp:
«Benim gördüğümü gördün mü?
Benim sezdiğimi sezdin mi?
Çalılı sırtın ucunda,
Büyük ovanın yüzünde,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli,
Keşişlerin hanı Konurbay,
Yüz binlik orduyu sürüp,

Hepsini getirip toptan sürüp, İyice
inat edip, candan geçip,

Bol bol çatışmaya girişti,
O yanıp kül olası kahrolası,
Şimdi yakalamak niyetinde,
Sarı izine ot bağlayıp,
Sarara sarara kovalamış.
Kuru izine ot bağlayıp,
Solup sararak kovalamış,
Tanrı'nın gazabına gelmiş!
Karşında Konurbay,
Teke tek dövüşe çıkmış!
Altındaki Kara atı,
Kara atının var idi
Böğründe kanadı.
Ne zaman olsa Konurbay,

The braves came and halted.
On the high-waisted level ground,

Catching their breath, the saintly ones,
Pehlivans without number, peerless lions,
Clouding over like a darkening day,
The braves, wolves to their foes,
Kept watch and looked out,
In this world his word is plain,
Before death his eye is open,
Seeing far indeed, a true sage,
His brave uncle Bakay
Coming to wrath, crying out,
Calling «Semetey!»:
«Have you seen what I have seen?
Have you sensed what I have sensed?
At the tip of the brush-grown ridge,
On the face of the great plain,
Cotton-sashed, wide-booted,
Konurbay, khan of the monks,
Driving an army a hundred thousand strong,
Bringing them all, driving them en masse, Set hard in stubbornness, past caring for life,
Has plunged into battle in full measure,
That accursed one — may he burn to ash —
Now his intent is to seize you,
Tying grass to your fresh trail,
He has chased you, paling and paling.
Tying grass to your dried trail,
He has chased you, fading and yellowing,
He has come under the wrath of God!
Before you is Konurbay,
Come forth for single combat!
The Kara steed beneath him —
His Kara steed possessed
Wings upon his flanks.
At any time whatsoever, Konurbay —

Âlemde canı kurtarmamak
O kâfirin âdetidir!
Teke tek meydana çıkmış,
O domuzun gür sesinden
Yer yarılıp kalmış!
Altındaki kalabalık orduyu,
Bu han darmadağın etmiş,

To spare no soul in the world
Is that infidel's custom!
He has come out for single combat,
At that swine's booming voice
The earth has split asunder!
The thronging army beneath him
This khan has dashed to pieces,

Denk geleni vurmuş!
Amansız kıyımı salmış,
Yeri yara yara ordu sürüp,
Pehlivanları tek bırakmadan,
Hepsini derleyip toptan sürüp,
Gelmiş durmuş Konurbay,
Tutuşana pek müşkül
İş açmış Konurbay!»
Deyip böylece durdu,
Amcası Bakay, kocamış ihtiyar,
Söyleyip sözünü bağladı.
Keşişlerin Konurbay'ı,
Pamuk kuşaklı kaftan alıp,
En azından bu yaman,
Keşişten yüz binlik ordu alıp,

He has struck down all who met him!
He has loosed the merciless slaughter,
Driving his army, cleaving the earth,
Leaving not one pehlivan behind,
Gathering them all, driving them en masse,
Konurbay has come and halted,
For whoever grapples him, a hard
Business has Konurbay begun!»
So saying he stood,
His uncle Bakay, the aged elder,
Spoke and bound up his words.
Konurbay of the monks,
Taking a cotton-sashed kaftan,
At the least, this fierce one,
Taking from the monks an army of a hundred thousand,

Savaşa girecek değeri var,
Gerçek ordusunu sürüp, kavgayı başlatıp,
İnat etmiş o heybetli.
Kendi keyfine bırakılsa Konurbay,
Tepeden tutup ezecek gibi,
Dört çeşit malın hepsini
Paramparça edip saçacak gibi.
Değerli canı esirgemeden,
Karara karara kovalayıp, kavgayı

Has worth enough to enter war,
Driving his true army, opening the battle,

That majestic one has set himself hard.
Left to his own will, Konurbay
Looks fit to seize from above and crush,
All four kinds of livestock
Looks fit to tear apart and scatter.
Not sparing his precious life,
Chasing on, darkening and darkening, the battle

Hesapsız başlatmış,
Gazabından kara yer
Altüst olup devrilmiş!
Kara yer tozup burcu burcu,

He has opened beyond all reckoning,
From his wrath the black earth
Has been turned upside down!
The black earth rising in whorls of dust,

«Kaçma Burut, kaçma!» deyip,
Kalabalık ordu çığrışıp bastırdı.
Erenleri nice han olup,
Coştuklarında kara yer
Toprak uçup toza kesti.
Ardından izleri oyulup,
Kâfirin gazabından
Dizi dizi yürüseler kara yer

Kat kat oyuldu.

Crying, «Do not flee, Burut, do not flee!»,
The thronging army bore down shrieking.
Its saintly ones, many made khans,
When they surged, the black earth —
Its soil flew up and turned to dust.
Behind them their tracks gouged deep,
From the infidel's wrath,
Where they marched rank on rank the black earth
Was gouged out layer on layer.

Belli başlısı Konurbay,
Ön yanında Cöökülük,
Dibinde Karagul,
Sürdüğü ordu işte bu.
Semetey beri çekildiğinde,
Kendisi keskin gözlü Konurbay,
Ölçüyü bilen domuz,
Duman gibi kalabalık orduyu
Geçit düzenine sokmuş.
Bilgisi yetkin ustalardan,
Bin pehlivana bedel sağlamlardan,
Öz karayağız erenlerden,
Gayreti taşkın yiğitlerden,
Ecel gelirse ölecek olandan,

Karşılaşınca geri dönmez,
Kıra kıra dövüşenlerden,
Düşman kurdu ustalardan,
En dolgun, gövdesi güçlü,
Mızrak saplayan yamanlardan
Binini bırakıp birini alıp,
Geliyor ordu bastırıp,
Yüz binini bırakıp binini alıp,

Az değil, bol bastırıp.
Gök demir gibi kuşanıp,
Ardından kovalamış.
Ova sarsılıp, taş yanıp,

Chief among them Konurbay,
At his fore Cöökülük,
At his foot Karagul,
This is the army he drove.
When Semetey drew back this way,
Keen-eyed Konurbay himself,
The swine who knows all measure,
The thronging army like smoke
He set into column of passage.
From masters perfect in knowledge,
From stalwarts worth a thousand pehlivans,
From true dark-browed saintly ones,
From braves overflowing with zeal,
From those who will die when death's hour comes,
Who turn not back at the meeting,
From those who fight slaying and slaying,
From masters, wolves to their foes,
The fullest-bodied, strong of trunk,
From fierce ones who drive home the lance,
Leaving a thousand, taking one,
The army comes bearing down,
Leaving a hundred thousand, taking a thousand,
Bearing down not few, but in plenty.
Girded like grey iron,
He gave chase behind them.
The plain quaking, the stones burning,

O uğursuzun zehrinden
Yer silkinip kalmış.
Çıkıp ordusunu yayıp,
Ordunun ardını bu domuz
Karagul'a sürdürüp,
Pus çöküp, yer kaynayıp,
«Kahrolası Burut der,
Kul görmedik çile kaynayıp,
Yolunun üstündeymiş Konurbay.
Habercileriyle bağırıp,
«Belalı yetimler,
Durun bakalım!» diye çağırıp, Ne
marifetiniz varmış şimdi görürüm,
Öfkelenip hız alıp,
Cellat gibi görünüm alıp,
Biçip devşirecekmiş gibi,
Homurdanır Konurbay.

From that ill-omened one's venom
The earth was left shuddering.
Coming out, spreading his army,
The army's rear this swine
Had Karagul drive on,
Mist settling, the earth seething,
Saying, «The accursed Burut,»
Torment no slave has seen boiling up,
Konurbay was there upon his road.
Shouting with his heralds,
«You plague-ridden orphans,
Stand fast now!» he called, Now I shall see
what arts you have,
Growing wrathful, gathering speed,
Taking on the look of an executioner,
As if he would mow and harvest them,
Konurbay growls on.

Sürdüğü orduya baksan,
Kılıçlıları öndedir,
Çetinleri kanattadır.
Baltalısı öndedir,
Pehlivanları kanattadır.
Konurbay'ın o ordusunda
Neler var, neler yok,
Anılsa iş müşkül, iş yaman,

Bir pula değmezmiş şu dünya!
Katıra binmiş aslanları,
Bileği kalın, taş yürekli,
Gayreti tam erleri.
«Ordu kaçtı!» narasıyla yıkıp,

Halkı yerinden oynatıp çığrıştırıp,

Bırakmadan sürüp gitmiş.
Talas'a dek kovalamaya,
Alöke oğlu Konurbay,
Heybeti sert, zehri güçlü,

Look at the army he drove:
Its swordsmen are at the front,
Its grim ones on the wing.
Its axemen are at the front,
Its pehlivans on the wing.
In that army of Konurbay
What is there not, what is there,
To tell of it the matter is hard, the matter grim,
This world, it seems, is not worth a penny!
His lions mounted on mules,
Thick of wrist, stone-hearted,
His men of perfect zeal.
Toppling them with the cry «The army has fled!»,
Stirring the people from their place, setting them shrieking,
He drove on without letting go.
To give chase as far as Talas,
Konurbay, son of Alöke,
His majesty harsh, his venom strong,

Değdiği yeri dümdüz eden,
Aç nara, çığlık kopup,
Yer yarılan uğultu kopup,
Baltaları dikilip,
Mızrakları sallanıp,
Bele çıkıp geliverdiler.
Yiğidin hâlini sorarsan,
Keşişlerin hanı Konurbay,
Kasım kasım kasılan domuz:
«Burut tümen tümen halk,» der.

«Onmaz Burut, onmayasın,
Ne zaman olsa Hakan'a
Saldırmayı bırakmazsın!
Kulak duyup göz görmedik
Yerlere sürüp süreceğim!
Acısını tattırırım,
Külünü yakıp savurup,

İşte böyle edip dönerim!
Yüz bininizi bırakıp birinizi,
Kötünüzü koyup irinizi,
Öldürüp boğazlayıp dönerim!
Bahadır dersen bahadırım,
Zavallı başım sağ oldukça,
Burut'um, sana yeterim!
Yurduna mızrak uzatırım,

Aban Kalça sağ oldukça
Elini talkan ederim!
Taş kaleni parçalayıp,
Kaçışan yurdunu kavurup,

Algara'yı seçip binerim,
Öfkem kabardı, Burut'um,
Ancıyan'a sürüp girerim!
Taş'a varıp saldırıp,
Yılkını sürüp, malını alıp.

Flattening whatever place he touched,
Hungry war-cries, shrieks breaking out,
An earth-splitting roar breaking out,
Their axes raised upright,
Their lances swaying,
They came sweeping up to the pass.
If you ask how the brave one stood,
Konurbay, khan of the monks,
The swine who swaggers and struts:
«The Burut are a folk of tümen on tümen,» he says.
«Hopeless Burut, may you never prosper,
At any time whatsoever, the Hakan —
You never cease attacking him!
To lands no ear has heard, no eye has seen,
I will drive you and drive you on!
I will make you taste the pain of it,
Burning your ashes and scattering them,

Just so will I do, and then return!
Of your hundred thousand leaving one,
Sparing your worst, taking your best,
I will slay and slaughter and return!
If you speak of bahadırs, I am a bahadır,
So long as my poor head is alive,
My Burut, I am match enough for you!
I will stretch the lance out to your homeland,
So long as Aban Kalça lives
I will grind your people to meal!
Shattering your fortress of stone,
Scorching your homeland as it scatters in flight,
I will choose Algara and mount him,
My rage has swollen, my Burut,
I will ride driving into Ancıyan!
Reaching Taş and falling upon it,
Driving off your herds, taking your goods.

Canı çıkasıca Burut kulu,

Hanginize kargaşa saldım?
Gazabım geldi, kabardım,

Birinize sataşmadan durmam.
Erime karışıklık salıp,
Beecin'e kavga salıp,
Sıyırıp yılkı sürüp,
Görmeye gelmişsin.
Gerçek ecelin iyice yetip,
Ölmeye gelmişsin!
Sen kendin sataştın Burut'um,
Yaktığın ateşini söndürürüm,
Topunuzu birden göçürürüm!»
Deyip böylece Konurbay,
Kavurup yakıp, çok söyleyip,
«Kırıldın Burut!» diye söyleyip. Eyerini düzeltip coşup,
Konurbay çıkıp gelmekte,
İşte o anda Külçoro
Ağasına yalvarıp,
Attan iniverdi.
Konurbay'la yüzleşmeye,
«Bırak beni,» deyip,

Teke tek dövüşü istedi.
«Ey ağam Semetey,
Teke teki bana ver, alayım,
Kurbanın olayım ağam,
Alöke oğlu Konurbay'la
Teke tek mızraklaşayım,
Adamakıllı savaş edeyim!
Yedi atamı boğazlayan domuzdan

Mızraklaşıp öcümü alayım!
Avuç açıp hayır duanı ver,
Aman ağam, varayım.

You Burut slave — may your soul be torn out —
On which of you did I loose disorder?
My wrath has come, I have swollen with rage,
I will not rest till I fall on one of you.
Loosing turmoil on my warriors,
Loosing battle upon Beecin,
Stripping and driving off the herds,
You have come to see it.
Your true death-hour full arrived,
You have come here to die!
You picked this quarrel yourself, my Burut,
I will quench the fire you kindled,
I will uproot the whole lot of you at once!»
So saying, Konurbay,
Scorching and burning, speaking much,
Saying, «You are broken, Burut!». Setting his saddle right, surging up,
Konurbay comes riding forth,
And at that very moment Külçoro,
Pleading with his elder brother,
Slipped down from his horse.
To face Konurbay,
Saying, «Let me go,»

He asked for single combat.
«O my brother Semetey,
Give the single combat to me, let me take it,
Let me be your sacrifice, brother,
With Konurbay, son of Alöke,
Let me trade lances man to man,
Let me make war in earnest!
On the swine who slaughtered my seven forefathers
Let me take my vengeance lance to lance!
Open your palms and give your blessing,
Mercy, my brother, let me go.

Suratı soğuk Çinli, nice Mançu'yla

Ölesiye hesaplaşayım!
Ecel gelip gün biterse,
Oluk oluk kan dökeyim!»
Deyip böylece Külçoro,
Söyleyip yalvarıp durdu.
İrkildi Semetey.
«Aman oğlum, ne diyorsun?
Küheylanla aşılır bel, büyük geçit,
Sapmadan aşılır dağ değil,
Alöke oğlu Konurbay,
Şakaya gelir düşman değil.
Baldırının eti dolmamış,
Teke teke girip mızrak vurup,

Boy ölçüşecek çağın gelmemiş!

Yamacı yüksek bele
Danışmadan çıkılır dağ değil,
Keşişlerin hanı, ulu hana,
Kalabalıksız çatılır düşman değil!»
Deyip böylece Semetey,
Küheylan olmuş Buurul'un
Sahtiyan terliğini, gök keçesini
Vakit yitirmeden fırlatıp,
Küheylan olmuş Buurul'a
Keçeyi düzeltip vurdu,
Almambet'in yaptığı Akkankı,
Semetey'e denk eyer.

Ön kaşı halis altın,
Arka kaşı som gümüş.
İki yanı boydan boya demir,
İnişe binse eğilmez,
Mızrak saplansa kıpırdamaz.
Üstüne binen can,
Eyerde hiç kımıldamaz,
Cilalayıp kaplatmış,

With the cold-faced Chinese, with many a Manchu,
Let me settle accounts unto death!
If death comes and my days are done,
Let me pour out blood in torrents!»
So saying, Külçoro
Stood speaking and pleading.
Semetey started.
«Mercy, my son, what are you saying?
A pass crossed by courser, a great defile,
It is no mountain crossed without swerving,
Konurbay, son of Alöke,
Is no foe to be taken in jest.
The flesh of your calf has not yet filled,
To enter single combat, to strike with the lance,
Your season to measure yourself has not come!
A pass with towering slopes —
It is no mountain climbed without counsel,
The khan of the monks, a great khan —
He is no foe to be braved without a host!»
So saying, Semetey,
Of Buurul, become a true courser,
The morocco sweat-cloth, the grey felt
He flung aside, losing no time,
Upon Buurul, become a true courser,
He set the felt aright and laid it on,
Akkankı, that Almambet made,
A saddle fit for Semetey.

Its front pommel pure gold,
Its rear pommel solid silver.
Its two sides iron end to end,
Riding downhill it does not tilt,
Struck by a lance it does not stir.
The soul who mounts upon it
Never shifts in the saddle,
He had it polished and plated,

Sahtiyanla kaplatmış,
Eğri yerini düzeltmiş,
Semetey'e göre biçmiş.
Kendin gördüğün Akkankı'yı,
Küheylan olmuş Buurul'un
Sırtına koydu.
Kolanını sıkı çekip,
Göğüslüğü uzatıp,
Kuskununu kısaltıp,
Çatırdayan Buurul'un
Sağrı kolanını sıkı çekip,
Amcası bozkurt Bakay'dan
Yardımı güzelce diledi,
Yanan ateş gibi er töre
Kavga koparmadan durur mu?
Küheylan olmuş Buurul'a,
Altın tabanlı üzengiye
Basmadan sıçrayıp atladı.
Silah pusatını kuşanıp,
Keşişlerin hanı Konurbay'la
Bir kez yüzleşmek için,
Opol Dağı gibi er,
Tam da ona hazırlandı.
Sır mızrak elde sallanıp,
Opol Dağı gibi salınıp,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Büyüklüğü dağ gibi kaplan,
Teke teke çıktı heybetle.
Konurbay'a doğru yönelince,
Gören gönlünü kaptırıp,
Görüldüğü yerde bahadırın,

Had it covered in morocco,
Straightened whatever was crooked,
Cut it to Semetey's measure.
Akkankı, which you yourself have seen,
Upon the back of Buurul,
Become a true courser, he set it.
Drawing the girth up tight,
Lengthening the breast-strap,
Shortening the crupper,
Of Buurul creaking beneath it
Drawing the flank-girth tight,
From his uncle, the grey wolf Bakay,
He asked fair blessing and aid,
The warrior lord like burning fire —
Can he rest without raising battle?
Onto Buurul, become a true courser,
Without setting foot in the stirrup
Of golden tread, he leapt at a bound.
Girding on his arms and gear,
With Konurbay, khan of the monks,
To come face to face but once,
A warrior like Mount Opol,
He made himself ready for just that.
The lacquered lance swaying in hand,
Swaying like Mount Opol,
Tall of stature, broad of shoulder,
A tiger vast as a mountain,
He came forth to single combat in majesty.
When he turned toward Konurbay,
Whoever saw him lost his heart,
Wherever the bahadır was seen,

Opol Dağı gibi göründü.
Kırk çilten, Hızır İlyas'ı,
Sıra sıra dizilip,
Hızır'ın dokunduğu yiğit doğana
Destek olmuşlar,
Kara benekli kaplan
Tam önünde atılıp.

He loomed like Mount Opol.
The forty çilten, Hızır İlyas,
Arrayed rank on rank,
For the falcon-born whom Hızır touched
They had become his support,
The black-spotted tiger
Springing just before him.

Çiltenlerden biri boz kaplan,
Yarıp geçecekmiş gibi,
Ağzını açıp Kalça'ya,
Hazırlanıp gitmekte.
Çoğu yalan, çoğu gerçek,
Görüp gelen tek can yok.
Yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Yanından gelen insan yok,
Yaradan'ın kendisi bilmezse.
Semetey'in hâli şöyleydi:
Alp kara kuş Zümrüdüanka,
Pençelerini gere gere uzatmış,

Konurbay'a doğru,
Hınçla dişini bilemiş.
Çinlilerden Kontörö,
Cihanı bilen büyük töre,
Kasıla kasıla aldırmadan,
Bu ürküntüyü Konurbay
Topuğuna denk saymadan.
Yeri yara yara, nara atıp,
Teke teke çıktı aldırmadan.
Bahadırlığı, aslanlığı,
Bilgeliği, yiğitliği,
Ey insan, bozkurt Kalça'ya
Ölçüsüz verilmiş meğer.
Teke Hakan Beecin'e
Demirden çitli kale imiş,
Ama babanı, bozkurt Manas'ı
Boşuna öldürmemiş meğer!
Alöke oğlu Konurbay,
«Gel beri!» diye haykırıp,
Semetey'i gördüğünde,

«Öcünü al bakalım yaman!» deyip,
Kara yağız taş meydan,
Hırsla meydan okuyup.
Bir de görsen Konurbay'ı,
Can yakarcasına bağırıp,

One of the çilten, a grey tiger,
As if he would tear clean through,
Jaws gaping wide at Kalça,
Goes making himself ready.
Much of it lies, much of it truth,
Not one soul has seen and returned.
Half invention, half truth,
No man has come back from beside it,
Unless the Creator Himself should know.
Such was Semetey's state:
The alp black bird, the Zümrüdüanka,
Had stretched wide its talons, spreading them,
Toward Konurbay,
Had whetted its teeth with hate.
Of the Chinese, Kontörö,
The great lord who knows the world,
Strutting and swaggering, unheeding,
This terror Konurbay
Counted not even worth his heel.
Cleaving the earth, roaring war-cries,
He came forth to single combat unheeding.
His valor, his lionheart,
His wisdom, his bravery —
O man, to the grey wolf Kalça
They were given beyond measure, it seems.
To the Teke Hakan's Beecin
He was a fortress fenced with iron,
But your father, the grey wolf Manas —
Not for nothing did he slay him, it seems!
Konurbay, son of Alöke,
Crying out, «Come hither!»,
When he beheld Semetey,

Saying, «Take your vengeance then, fierce one!», The dark-brown field of stone,
Hurling his challenge with fury.
And should you but see Konurbay,
Shouting fit to sear the soul,

«İki yakalı düz meydan,
Kendim keşfettiğim yoldu,
Sen şöyle dursun, toy babanı bile
Altı kez aldatan yoldu!
Gazabım geldi, kabardım,

Kahrolası oğlan, öldün, deyip,
«Manas'ın oğlu sen isen,
Altmış canın olsa da
Şimdi elimden öldün!» deyip,
Teke tek karşı durup,
Gayreti tam kâfirin,
Han Konurbay bahadırın,
Öfkesi kabarmış eren,
Hilesi yetkin yiğit,
İki gözünün çukuru
Üstü çökmüş mezara benzer,
Beni mızraklayıp sen alırsan,
Ay alnına bakarsan,
Issız yaylanmış yurda benzer.

Bıyığının bir teli
Yağlanmış balta sapına benzer,
Malının, başının hepsini
Burnunun büyüklüğü
Pala kınına benzer.
Çizmesinin tabanı
Altı karış sere* imiş,
«Öbür dünyaya giden babamı,
Alöke oğlu Konurbay'ın
Vurup düşürmesi boşuna değilmiş!»

Öfkelenen Konurbay,
Pamuk kuşak, geniş çizme,
Kasım kasım kasılan gösterişli,
Geniş göğüslü, yayvan bağırlı,
Görünüşü bir başka.
Aç aslan gibi saldırgan,
Tüy döken kartal başlı,

«The level field with its two shores
Was a road I found out for myself,
You aside — even your green father
It was a road that deceived six times over!
My wrath has come, I have swollen with rage,
Accursed boy, you are dead, he said, «If you are the son of Manas,
Though you had sixty souls,
Now at my hand you are dead!» he said,
Standing forth in single combat,
Of the infidel of perfect zeal,
Of Khan Konurbay the bahadır,
The saintly one whose wrath had swollen,
The brave one perfect in cunning,
The hollows of his two eyes
Are like graves whose tops have fallen in,
If you take me, lancing me through,
If you look upon his moon-brow,
It is like a homeland summered and left desolate.
A single hair of his mustache
Is like the greased haft of an axe,
All of your goods, your herds and heads,
The bigness of his nose
Is like the sheath of a broadsword.
The sole of his boot
Was six spans of sere,*
«My father, gone to the world beyond —
That Konurbay, son of Alöke,
Struck him down was not for nothing, then!»
Wrathful Konurbay,
Cotton sash, wide boots,
Swaggering, strutting, full of show,
Broad-chested, wide of breast,
His aspect of another order.
Aggressive as a hungry lion,
With the head of a molting eagle,

Kupkuru tepe, dağ gibi kurulmuş baş,
Götürüp aygır salarım,
Terkiye bağlı kaftan gibi
Göz üstünde kara kaş.

Çarpışmaya çıktı Konurbay,
Serin bel, ak yamaç,
Mızrak dövüşüne çıktı Konurbay.
Gürleyerek gazaba geldi,
Coşkusu dalgalanıp güm güm atıp,

Türlü türlü çok laf edip,
Nara atıp durdu Konurbay,
İnsanın öleceği şartı koşup.
«Bahadır Kalça ben isem,
Issız, insansız ovada
Şu dert hırsını giderelim,
Yedi gün durmadan vuruşup.
Heybeti alabildiğine gösterip,
Mızrak mızrağa gelelim.
Dediğine razı olayım,
Çımaçın'ın, Beecin'in,
Öz kırk boy yurdumun
Oğlum, sana vereyim!
Halkıma haber salayım,
Kırk kapılı Beecin'e,
Beecin denen yerime,
Yeri kaplayan kırk boya,
Uluklu dınşa halkıma,
Han diye yükselteyim!
Seni mızraklayıp ben alırsam,
Beecin sınırı boyunca konuver,
Bana oğul oluver!
O zaman da oğlum, boş durmayıp,
Halkıma haber salarım.
Beecin'deki kırk şurkutu,
Kınamadan, ayıplamadan,
Yiğitliğimin hâli budur,

A bone-dry crag, a head set like a mountain,
I will carry off and loose the stallions,
Like a kaftan bound behind the saddle
Black brows above the eyes.

Konurbay came out to clash,
The cool pass, the white slope,
Konurbay came out to fight with lances.
He came thundering into wrath,
His fervor surging, pounding boom on boom,
Talking much of this and that,
Konurbay kept roaring war-cries,
Setting the terms by which a man must die.
«If I am indeed Bahadır Kalça,
On the desolate, unpeopled plain
Let us purge this grudge of grief,
Fighting seven days without pause.
Displaying majesty to the utmost,
Let us come lance against lance.
Let me consent to what you say,
Of Çımaçın, of Beecin,
Of my own homeland of forty tribes,
My son, let me make you the gift!
Let me send word to my people,
To Beecin of the forty gates,
To my place that is called Beecin,
To the forty tribes covering the earth,
To my great dınşa people,
Let me raise you up as khan!
If I take you, lancing you through,
Settle then all along Beecin's border,
Become a son to me!
Then too, my son, not standing idle,
I will send word to my people.
The forty şurkut in Beecin,
Without blame, without reproach,
Such is the state of my valor,

Senden soy alırım!	*I will take descent from you!*
Teke tek karşımda dur,	*Stand before me man to man,*
Yetkinsen, er isen,	*If you are able, if you are a man,*
Manas'ın oğlu aslansan!»	*If you are a lion, son of Manas!»*
Kurt dili gibi biletilmiş,	*Whetted like a wolf's tongue,*
Deyip böylece Konurbay,	*So saying, Konurbay*
Bulut gibi uçan Kara atın	*Of the Kara steed that flies like a cloud*
Çekip başını çevirdi,	*Wrenched the head around,*
Bilinsin diye korkunç söz söyleyip,	*Speaking dreadful words that they be known,*
Keşişlerin hanı Kon töre,	*The khan of the monks, the lord Kon,*
Kasıla kasıla büyük töre,	*Strutting and swaggering, the great lord,*
Bunca sözü söyleyip durdu.	*Kept speaking all these words.*
Konurbay böyle dedikten sonra,	*After Konurbay had spoken so,*
«Ak kisenin yüzü hakkı,» deyip,	*Saying, «By the face of the white pouch,»*
Yanıp kavrulup içi kaynayıp,	*Burning, scorching, his inwards seething,*
Ateş çakıp gözleri parlayıp.	*Fire striking, his eyes blazing.*
Erken sözü geç kalıp,	*The early word come late,*
Teke tek dövüşe çıkmaya,	*To go forth to single combat,*
Adamakıllı savaş etmeye,	*To make war in earnest,*
İki gözü dört oldu.	*His two eyes turned to four.*
«Tamam Kalça, bahadırsın, deyip,	*«Very well, Kalça, you are a bahadır, he said,*
Manas'ın oğlu yamanı,	*The fierce son of Manas —*
Teke teke çıkmayan kişinin	*The man who comes not forth to single combat,*
Yedi atası kâfirdir, deyip,	*His seven forefathers are infidels, he said,*
Esirgemeden mızrak vurun,	*Strike with the lance unsparing,*
Önce saplayıp er Kalça,	*Thrust first, warrior Kalça,*
Sıranızı alın!	*And take your turn!*
Çekişmeden, dalaşmadan,	*Without wrangling, without brawling,*
Sıranı vereyim,	*Let me give you your turn,*
Ecel gelip gün biterse,	*If death comes and my days are done,*
Kazam yeterse öleyim!»	*If my doom suffices, let me die!»*
Deyip böylece Semetey,	*So saying, Semetey*
Küheylan olmuş Buurul'u,	*Buurul, become a true courser,*
Salınıp giden yamanı,	*That fierce one moving at a glide,*
Oynatıp başını çevirdi.	*Wheeled his head around, making him dance.*

Eyer beli gibi bele
Doğruca çekip dikilip,
Sırasını verip durdu.
Yamaçta durdu Semetey,
Aldırış etmez er Kalça,
Yay gibi uçan Algara,
Canı çıkasıca Konurbay,
Ucu çelik, dibi keskin,

To the pass shaped like a saddle's seat
Riding straight up, he took his stand,
And gave the other his turn.
On the slope stood Semetey,
The heedless warrior Kalça,
Algara flying like a bow-shot,
Konurbay — may his soul be torn out —
Its tip of steel, its base keen,

Kahrolasının mızrağı,
Ucuna kara çelik takılmış,
Düşmana lâyık su verilmiş.
Saplandı mı canı tüketen,
Sarı tunçtan yuvalı,
Ağır mı ağır, çetin sır mızrak,
Opol Dağı gibi er Kalça
Gürleterek uzatıverdi.
Karşısında dimdik duran yavuza,

The accursed one's lance,
Its tip was fitted with black steel,
Tempered as befits a foe.
Once thrust in, it drains the life,
Its socket of yellow bronze,
Heavy, oh heavy, the grim lacquered lance,
Kalça, a warrior like Mount Opol,
Thundering, thrust it forth.
At the fierce one standing bolt upright before him,

«Ciğerin çapraz kıyısı, – diye,
Yüreğin tam hizası, – diye,
Öleceği yer işte bu!» – diye,

«The slanting edge of your liver, – saying,
The very level of your heart, – saying,
Here is the place where he shall die!» – saying,

Ölçüp biçip tutan Koñurbay,
Âlemi, halkı perişan eden,
Adı ağır, aslan Koñur
Haykırıp mızrak uzattı,
Açtığı gözünü hiç yummadan,
Usta kesilmiş kahrolası,

Koñurbay, measuring and aiming true,
He who lays waste the world and the people,
His name weighty, the lion Koñur
Crying out, he thrust his lance,
Never once closing his opened eyes,
The accursed one, turned master of his craft,

Alıp kavrayıp mızrağı
Nişanladığı yere vurdu.
Sırttanın oğlu, er yavuz,
Çın çın ötse de aldırmadan,
Kalça'nın sapladığı mızrağı
Kuru bir çöp yerine saymadan,
Kürkü kalın bozkurdu
Dağ gibi Manas'ın ruhu
Sapasağlam durdurup tutmuştu.

Taking, gripping the lance,
He struck the spot at which he aimed.
Son of the sırttan, the fierce warrior,
Though it rang and rang, he paid no heed,
The lance that Kalça thrust in,
Counting it as no more than a dry twig,
The thick-pelted grey wolf —
The spirit of mountain-like Manas
Held him firm, unharmed and whole.

Yiğit kadın Kanıkey,
Kanıkey'in diktiği akolpok,
Öbür dünyaya göçen Manas'a
Ölçü tutup o yengen,
Tam bedenine denk olpok,
Tabılgı yaksa kor geçmez,

Mızrak vursa ok geçmez,

Yılan karnı gibi büklüm büklüm,
Kahrolasıca kara ipliği

The valiant woman Kanıkey,
The akolpok that Kanıkey sewed,
For Manas, who passed to the other world,
That yenge took his measure true,
An olpok matched exactly to his frame,
Burn meadowsweet — no ember passes through,
Strike with lance — no arrow passes through,
Coiled fold on fold like a serpent's belly,
Its accursed black thread

Işıl ışıl diktirmiş.
Çelik kondurup pekiştirmiş,
Şahbazının hazinesi
Bir hayli, epeyce harcanmış.
Akolpok'tan mızrak geçmez,
Öte etine çelik geçmez,
Tokmak gibi yetişip değdi,
Dibinden o tunç mızrak,
Töre Kalça sapladığında,
Paramparça oluverdi.
Sarsılıp sendelemeden,
Er oğlu er, o yiğit,
O saplayışa kıpırdamadan,
Attan düşmedi işte.
Attan düşmeyip kalınca,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Bozkurdun oğlu yavuzu
Açıktan sınamaya durdu işte.
«Bahadır da imiş, aslan da imiş, Ey, kahrolası Semetey,
Vay, bu yavuza ne edeyim!
Babası bozkurt Manas'tan
Üstün doğmuş bir er imiş!
Pahası yüce bu yavuza,
Karşı durmaya bende güç mü var,
Yüzleşip ben mi yenerim!

She had it stitched all glittering.
She set steel in it and made it fast,
Her champion's treasury —
A great deal, a goodly sum was spent.
No lance passes through the akolpok,
No steel passes through to the flesh beyond,
It landed and struck like a mallet,
That bronze lance, at its very base,
When the lord Kalça drove it in,
Shattered all to pieces.
Without shaking, without staggering,
Warrior son of warriors, that brave,
Not stirring at that thrust,
He did not fall from his horse, behold.
When he stayed and did not fall,
Alööke's Koñurbay,
The grey wolf's fierce son
He set to testing openly, behold.
«A batyr he is, a lion he is, O accursed Semetey,
Alas, what shall I do with this fierce one!
Than his father, grey-wolf Manas,
He is a warrior born superior!
Against this fierce one of lofty worth,
Have I the strength to stand opposed,
Meeting him face to face, can I prevail!

Mızraklaşsam gücüm yeter mi,
If we duel with lances, will my strength suffice,

Hile ile almazsam,
Vuruşup ben mi yenerim?!
Her yanı denk, tamam imiş,
Şay'ın koruduğu aslan imiş.
Babası bozkurt Manas'tan
Hamlesi üstün er imiş!
Ak maralı kovar, dize getirir,
If I do not take him by cunning,
Can I conquer him in combat?!
Every part of him is matched and whole,
A lion guarded by Şay he is.
Than his father, grey-wolf Manas,
A warrior superior in his onslaught!
He chases the white maral, brings it to its knees,

Tutuştuğu canı perişan eder!
Gök maralı kovar, dize getirir,
Whatever soul he grapples, he lays waste!
He chases the grey maral, brings it to its knees,

Nişan aldığı yeri perişan eder!
Bambaşka çocuk, kara çelik soylu,
Bana daha derdini salmamış.
Bu kahrolası yetimden
Whatever spot he aims at, he lays waste!
A child like no other, of black steel stock,
He has not yet loosed his torment on me.
From this accursed orphan —

Yüz tuttuğu düşmandan tüy kalmaz,»
Of any foe he turns upon, not a feather remains,»

Böyle duruşunun sebebi:
Mızrak belinden bükülmüş,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Kocamış cana güç gelmiş.
Var gayretini toplamış,
Sürüp atını yine sapladığında,
Kahrolası sır mızrak
Paramparça olup kırılmış.
Tutuşunca mızrak bükülmüş,
Omurga kemiği sızlayıp,
Dermansız cana güç gelmiş.
Yüzü ürküp Koñurbay'ın,
Ölçüsüz korkuya kapıldı.
Er imiş deyip, bu çocuktan,
Gümbür gümbür Koñ töreñ,
Bu düzenbaz, kurnaz candan
Umudunu kesip durdu işte.
«Dediğine uysam mı ki,
Babası cömert Manas'ın
The reason he stood thus:
The lance had bent at its middle,
Alööke's Koñurbay,
It weighed hard on his aged soul.
He gathered all his strength,
Spurring his horse, when he thrust again,
The accursed lacquered lance
Broke and shattered all to pieces.
As he gripped it, the lance had bent,
His backbone aching sore,
It weighed hard on his strengthless soul.
Koñurbay's face went pale with fright,
He was seized by measureless fear.
Saying: a warrior he is — from this child
Your thundering lord Koñ,
From this scheming, cunning soul
He gave up all his hope, behold.
«Shall I yield to what he says,
For his father, generous Manas,

İstese kan bedelini versem mi ki!
Kötüye varmadan dönsem mi ki,»
Öfkesini kuşandı Koñurbay,
Fena telaşa düştü işte.
Erin sözü iki mi olur,
Sözünde duran er Kalça,
Sen sapla deyip töreye,
Sırasını verip durdu işte.
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Kudurasıcanın Kara atı,
Kulan kovsa kaçırmaz,
Sayışılan düşmana pişkin, usta.

Turan'ın dibi gömgök taş.
Kırk günlük çöl olsa,
Kırktan artık belalı bel olsa,
Yalpalamadan dayanan,
Kırk gün durmadan yol yürüse,

Bir tutam koparıp ot yemez,

Çık edip yudumlayıp su içmez,
«Öcünü benden al, – diye,
Dayanıp dururdu o hayvan,
Opol Dağı gibi koca Kara at,
Salına kabara yürütüp,
Çekip ağzını çevirdi işte,

Sırasını verip bahadıra.
Er Koñurbay, koca Kalça,
Sırasını verip durdu işte.
Eteği geniş gök zırh,
Ok geçmeyen pek zırh,
Kakan'ın çeliğini getirtmiş,
Gök yalçın kaya gibi heybetli,
Çeliği eğeletip döktürüp,
Ortasına koydurtmuş.
Mızrak ile vurulsa,
Kolu uyuşturup yoran.

Shall I pay the blood-price if he asks!
Shall I turn back before it comes to worse,»
Koñurbay girded on his wrath,
He fell into dire alarm, behold.
Does a warrior's word come twice,
Kalça the warrior, true to his word,
Saying to the lord: now you thrust,
He yielded up his turn, behold.
Sparse of tail and scant of mane,
The cursed wretch's black steed Kara,
Chasing a kulan, it lets none escape,
Seasoned and skilled against the reckoned foe.
The floor of Turan is deep-blue stone.
Were there a desert forty days across,
Were there more than forty perilous passes,
Enduring without a stumble,
Though it walk the road forty days unresting,
It plucks not one tuft of grass to eat,

It sips no gulp of water with a sound,
«Take your vengeance out of me, – saying,
That beast stood and endured,
The great Kara steed like Mount Opol,
Pacing swaying and swelling proud,
He drew the rein and turned its mouth, behold,
Yielding the turn to the batyr.
Warrior Koñurbay, great Kalça,
He yielded up his turn, behold.
The grey armor wide of skirt,
Stout armor no arrow pierces,
He had the Kakan's steel brought in,
Majestic as a sheer grey crag,
Having the steel filed and cast,
He had it set into the middle.
If it is struck with a lance,
It numbs the arm and wears it out.

Sayışa girse mızrak geçmez,
Baş köşe gibiymiş Koñurbay.
Atışa girse ok geçmez,
İnsanın gözünü doyuran.
Yiğidin Kalça durdu işte.
Tokmak ile vurdurup,
Doksan güçlü pehlivana
Yorgunluğunu kat kat çıkartıp,
Koñurbay'ın gök zırhı,
Ok geçmeyen pek zırh,
Cevherden düğmesi yumruk gibi,
Körüğüne dayanamayıp,
Savaşan bahadır Kalça'nın
Görsen kılığı şöyledir:
Kaşları yüksek, tümsek gibi,
Bakan canı yutacak gibi,
Rengi pişmiş akciğer gibi,
Yüzü soğuk er Kalça,
Ayı, âlemi perişan eden,
Vay babasının körü, aslan Kalça.
Yamaca kurulmuş dam odur,
Kurumlanan yiğidin,
Keçil'in güçlü hanı odur!
Değdiğinin hepsi
Algara'nın ağzını
Çevirip verdi Koñurbay,
«Hileyi üstün kıl, – diye, Çelikliği belli olan,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın

Durup verdi Koñurbay.
Kaşını çatıp kıpırdamadan,
Durup verdi çocuğa,
Kahraman Kalça'n kıpırdamadan,
Ürküp korkarım demedi,
Er olduğunu bundan bil,
Ölümden kaygı yemedi.
Algara küheylanın ağzını
Çevirip verdi Koñurbay,

In a reckoning no lance goes through,
Koñurbay was like the seat of honor.
In a shooting match no arrow goes through,
A feast to fill the beholder's eye.
Your brave Kalça stood there, behold.
Having it beaten with a mallet,
From ninety mighty strongmen
Wringing out their weariness fold on fold,
Koñurbay's grey armor,
Stout armor no arrow pierces,
Its gem-wrought boss big as a fist,
Unable to withstand its bellows,
Of the battling batyr Kalça —
If you saw him, his aspect is thus:
His brows high, like mounds,
As if to swallow any soul that looks,
His color like boiled lung,
Cold of face, the warrior Kalça,
He who lays waste the moon and the world,
Ah, confound his father, the lion Kalça.
He is the house built on the hillside,
Of the swaggering brave,
He is the mighty khan of Keçil!
All of what he touched —
The mouth of Algara
Koñurbay turned about and gave,
«Make cunning prevail, – saying, Whose steel is plain to see,
Of Manas, who passed to the other world,

Koñurbay stood and yielded.
Knitting his brows, unmoving,
He stood and yielded to the child,
Your hero Kalça, unmoving,
He did not say: I shrink in fear,
Know from this that he was a warrior,
He took no anguish over death.
The mouth of the courser Algara
Koñurbay turned about and gave,

Durup verdi Koñurbay.
İnsan aşamaz sıradağın
Beli gibiymiş Koñurbay,
Geçidi yüksek buzlağın,
Belde dağ gibi görünüp,
İşte o zaman Koñurbay,
Sırasını verip durduğunda,
Ayaş baban Bölökbay'ın
Adayıp yaptığı sır mızrak,
Sır mızrağın hâli şöyledir:
Nice tosun boğazlanmış.
Kömürüne dayanamayıp,
Nice orman oyulmuş.
İnceliğini bulup işleyen,
Usta mı usta Bölökbay,
Davut ile dost idi,
Kıvamını bulup yapmıştı.
Ucunu çelikten yaptırmış,
Vuruşan düşmana uzattırmış.
Uzatıp ucunu çıkarmış,
Saplanıp gidip ölsün, – diye,

İnsan gözyaşıyla su vermiş.
Olmadık usta yapmıştı.

Haykırıp düşmana uzattırıp,
Üzengiden ayağı kayıp,
Vurduğu canı susturup.
Eyerden ardı kaykılıp,
Kızıl polat, kara çelik,
Çetin, keskin sır mızrak,
Koñurbay'a yönelip,
Sır mızrağı kaldırıp,
Sırttan doğan Semetey,
Haykırıp mızrak uzattı.
Az gidip doğrulup.
Şöyle böyle deyinceye dek,
Adım açıp Buurul yetişti.

Koñurbay stood and yielded.
Of the range no man can cross
Koñurbay was like the pass,
Of the glacier with its lofty crossing,
Looming like a mountain on the pass,
Then it was that Koñurbay,
As he stood yielding up his turn,
Your ayaş-father Bölökbay's
Lacquered lance, vowed and wrought,
The state of the lacquered lance is thus:
Many a young bull was slaughtered.
Unable to meet its need for charcoal,
Many a forest was hollowed out.
Working it to its fine perfection,
Bölökbay, master of masters,
He was a friend of Davut,
He had wrought it to its proper temper.
He had its tip made out of steel,
Had it thrust at the battling foe.
He stretched it out and drew its point,
That it pierce home and the foe die, – saying,
He tempered it with human tears.
A master without equal made it.

Crying out, having it thrust at the foe,
His foot slipping from the stirrup,
Silencing every soul it struck.
His back tilting from the saddle,
Crimson polat, black steel,
The grim, keen lacquered lance,
Turning upon Koñurbay,
Raising the lacquered lance,
Semetey, born a sırttan,
Crying out, he thrust the lance.
Going a little way, righting himself.
Before one could say this or that,
Buurul lengthened stride and closed the gap.

Yetiştiği yerde Semetey,
Düşmana çevik bir er o.
Babasından, atasından,
Kana doymaz aslan o.
Opol Dağı gibi Koñurbay,
Suratsız, koca hanı,
«Eteği geniş gök zırhın,
Gök zırhın tam yüzü, – diye,
Yumruk kadar düğümün, Altındaki Algara,
Az beriki kıyısı, – diye.
Kaburganın başı, – diye,
Tam yüreğin başı, – diye,
Bu kâfirin kara atı,
Ölçünün sağlam hizası, – diye, Yan böğründe var idi,
Öleceğin yer işte bu!» – diye,

Alööke'nin Kalça'sını,
Alıp gelip Semetey,
Mızrak ile vurdu işte.
Oktan önce yetişti,
Bulut gibi uçan kara ata,
Eksiksiz, çetin er töre,
Yetişip vurup geçti işte.

Taşa yumruk vurmuş gibi,
Mızrak belinden bükülüp,
Altmış uzuv, seksen kemik, Koca kara atla dörtnala sürüp,
Fazlasıyla cana güç gelip,
Yine yetişirse yer beni, diye,

Koñurbay'ın sağ kalışı:
Vurduğunda sır mızrak
Paramparça olup kırıldı.
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Usta kesilmiş seçkin yiğit.

Where he caught him, Semetey,
He is a warrior nimble against the foe.
From his father, from his forefathers,
He is a lion never sated with blood.
Koñurbay like Mount Opol,
The grim-faced old khan,
«Your grey armor wide of skirt,
The very face of the grey armor, – saying,
Your knot as big as a fist, Algara beneath him,
Its nearer edge, just this side, – saying.
The head of the rib, – saying,
The very crown of the heart, – saying,
This infidel's black steed,
The measure's true level, – saying, Was there at his flank,
Here is the place where you shall die!» – saying,
Alööke's Kalça —
Semetey, bearing down upon him,
Struck him with the lance, behold.
He arrived before the arrow,
To the black steed flying like a cloud,
The flawless, grim warrior lord,
Caught him, struck, and swept on past, behold.
As if a fist had struck a stone,
The lance bending at its middle,
Sixty limbs and eighty bones, Galloping off on the great black steed,
Weighing all too hard on his soul,
If he catches me again he will devour me, thinking,
How Koñurbay stayed alive:
When he struck, the lacquered lance
Broke and shattered all to pieces.
Alööke's Koñurbay,
A chosen brave turned master of his craft.

İki eteği sarkıp,
Aklını toplayamadan Koñurbay,
İki gözü fıldır fıldır,
Mızrağın zehri yitip,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Altından örme koca dizgini
Döndürüp ele aldı işte,
Altın tabanlı üzengiye
Kahraman ayağını bastı işte.
Yakında duran kara dağ,
Uçsuz uzanan kara kaya.
Gökten bulut tutulup,
Bozkurt imiş Koñurbay,
Fırlayıp çıkıp kurtuldu.
Kaçıp kurtuluşunun sebebi:
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Koşusuna yel yetişmez.
Kara atının kanadı,
Ayı, âlemi perişan edip,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Un gibi ezip savurmak âdeti.
Dört ayaklı mal yetişmez,
Gökteki kanatlıdan
Başka hiçbir mal yetişmez.
Tozunu dağ gibi savurup,
Telaşla çıktı Koñurbay.
Algara ile dörtnala sürüp,
Kaçıp çıktı Koñurbay.
Geyik gibi boynunu büktü,
Bu kâfirin kara atı,

His two skirts drooping down,
Koñurbay unable to gather his wits,
His two eyes darting round and round,
The lance's venom spent,
Alööke's Koñurbay,
The great rein plaited out of gold
He turned and took in hand, behold,
On the stirrup with the golden tread
The hero set his foot, behold.
The black mountain standing near,
The black crag stretching without end.
Clouds gathering over the sky,
A grey wolf was Koñurbay,
He sprang away and out and saved himself.
The reason he fled and escaped:
No beast can match its walking pace,
No wind can match its running.
The wing of his black steed,
Laying waste the moon and the world,
Alööke's Koñurbay,
His way is to grind like flour and scatter.
No four-legged beast can catch it,
Save the winged ones of the sky
No creature else can catch it.
Whirling its dust up like a mountain,
Koñurbay went out in haste.
Galloping away on Algara,
Koñurbay fled and got away.
It bent its neck like a deer,
This infidel's black steed,

Ok atımı boyunda uçurum gelse,
Duraksamadan aşıp koştu.
Canını kurtardıktan sonra,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Havayı büyülemeden durur mu?
Er Koñurbay bahadırın
Ününü gören ürkerdi,
Nice nice çok yıllar

Should a chasm come, an arrow-shot across,
It cleared it at a run without a pause.
Once he had saved his life,
Alööke's Koñurbay,
Would he rest without bewitching the sky?
Of warrior Koñurbay the batyr
Whoever saw his fame would shudder,
For many, many long years

Ejderhadan ders okumuş.
Gerçek yadacı, büyücü,
İşinin ehli Kalça değil mi,
Çare bulmakta hepten
Usta Kalça değil mi.
Ayırmaç gibi bel sırtında,
Önünde pınar, kara su,
Algara'nın ağzını çevirdi,
Hava büyüleyen yada taşını
Pınara gelip vurdu işte,
Alööke'nin er Kalça'sı,
Günü büyüleyip durdu işte.
Sırttan kızarıp taşı inleyip,
İki kara kaburga,
Gökyüzü kararıp,
Vadiden duman türeyip,
Dağ dağın başına
Kararıp bulut kaplanıp.
Gökten bulut gürleyip,
Kasman'dan, Kara Dağı'ndan,
Bölünüp yağmur gümbürdeyip.
Ot silkinip fısıldayıp,
Gökten dolu şıpır şıpır.
Tanrı yüzünü göstermesin,
Baksan göze ilişmez,
Dünyanın bütün yüzü,
Hangisi olduğu bilinmez.
Koñurbay büyü yapıp dururken,
Bu hileyi kıldığında,
Yazın günü buz kesip kış olup, O
kalabalık ordu içinde,
Giyimi ince olanlar,
İnleşip kız gibi olup,

Yamaçtan dolu boşanıp,
Sel suyunun hepsi,
Dört bir yandan katılıp.
Çam, kayın, kavak, söğüt,
Kökü çıkıp dikilip,

He had studied lessons from the dragon.
A true yada-caster, a sorcerer,
Is not Kalça a master of his trade,
In finding remedies, altogether
Is not Kalça the very master.
On the ridge-back like a fork in the trail,
Before him a spring, dark water,
He turned Algara's mouth about,
The weather-witching yada stone
He came to the spring and struck, behold,
Alööke's warrior Kalça,
Stood bewitching the very day, behold.
The ridge glowing red, its stone groaning,
Two black ribs,
The heavens darkening,
Mist rising from the valley,
Mountain upon mountain's head
Clouds darkening and covering all.
Clouds thundering from the sky,
From Kasman, from Kara Dağı,
Rain splitting off and booming down.
The grass shaking and whispering,
Hail from the sky, pattering down.
May God never show you such a sight,
Look — nothing meets the eye,
The whole face of the world,
None can tell which part is which.
While Koñurbay stood working his spell,
When he wrought this ruse,
Summer's day froze to ice and turned
winter, Within that teeming host,
Those whose clothing was thin,
Moaning together like girls,

Hail pouring off the hillside,
All of the flooding waters,
Joining in from every side.
Pine, birch, poplar, willow,
Torn up by the roots and left on end,

İnek gibi, deve gibi kara taş,
Vadiye düşüp yığılıp.
Hendeklerin hepsini tıkayıp,
Bütün yerin tamamını,
Ark edip oyup yığıp,
Esirgemedi Kalça hiç,
Altı gün durmadan büyü yaptı.
Gökten bulut tutulup,
Halkına doğru Koñurbay,
Öle yite böyle kurtulup.
Semetey güçle sapladığında,
İşe yaramaz kalan Koñurbay,
Yaslı kalan domuz vay.
Eşsiz yürük Algara,
Şahlanıp gittiği an imiş,
Yıkılıp gittiği an imiş.
Yaralı olup Koñurbay,
İşe yaramaz domuz vay,
Koñurbay'dan güç gidip,
Öf! dediğinde öylece,
İçinden oluk oluk kan gidip.
Çinliye sövüp yanıp yakılıp,
Kahrolası candan umut kesip.
Kalabalık ordusunu telaşlandırıp,
Altındaki Algara'yı,
Sektire sektire yürütüp,
Orduya girdi Koñurbay,
Öfkelenip bağırıp.
Cepken giyen Çinlinin
Güçlülerini çağırıp,
Akayar ile Karagul,
Canciğer iki pehlivanı,

Black stones big as cows, as camels,
Falling and piling in the valley.
Choking every ditch there was,
The whole of all the land,
Gouging it to channels, heaping high,
Kalça spared nothing at all,
Six days he cast his spell unceasing.
Clouds gathering over the sky,
Koñurbay, toward his people,
Half-dead, barely, thus escaped.
When Semetey thrust with all his force,
Koñurbay left good for nothing,
The swine left in mourning, alas.
Algara, racer without peer,
It was the moment it reared and sprang,
It was the moment he went toppling.
Koñurbay being wounded,
The good-for-nothing swine, alas,
The strength going out of Koñurbay,
And when he groaned "Oof!" just so,
Blood running from within him in streams.
Cursing the Chinese, burning, wailing,
Giving up hope of his accursed life.
Throwing his teeming host into alarm,
Algara beneath him,
Driving it on at a bounding trot,
Koñurbay entered the host,
Raging and shouting.
Of the jacket-wearing Chinese
Summoning the strongest men,
Akayar and Karagul,
His two bosom strongmen,

Vasiyetini söyleyiverdi:
«Ben Koñurbay olalı,
Koñurbay adını alalı,
Erginleşip, er olup,
Er oğluyla denk olup.

He spoke out his testament:
«Since I have been Koñurbay,
Since I took the name Koñurbay,
Coming of age, becoming a man,
Standing equal with the sons of warriors.

Kakançı, Beecin, sözümü dinle!
Koñurbay'a lâyık,
Kahrı fena görüşüm,
Manas'ın oğlu yetimden,
Yarı ölü oluşum:
Mızrağı değdi böğrüme,
Takatsiz düşüp ölürken,
Algara kaldı sevabıma,
Semetey denen er imiş,
Her yanı denk, tamam imiş,
Babası bozkurt Manas'tan,
Üstün doğmuş biri imiş!
Kıyametin sıkışını,
Görüp kalayazdım,
Kahrolası yavuzdan,
Az kalsın ölüp gidiyordum:
Teke tek çıkıp hakareti,
Manas'ın oğlu yetimden,
Görüp geldim zorbalığı!
Bu gidişim boşunaymış,
Babası bozkurt Manas'tan,
Kat kat yüksek imiş».
İniltisi artıp Koñurbay'ın,
Onmaz oldu domuz vay.
Akayar ile Karagul,
Hepten pehlivan işte bunlar.

Toplananın en ehlisi,
Savaşçı pehlivanın en yamanı.
Tırgoot'u tümden toplanıp,
Mançu'nun hepsi çığrışıp,
Bahadır, ne iş oldu? – diye.
Kaynatma kara ilaç var.
Kahrı ağır başlattık,
Kalabalık halkın hepsi,
Zehir içmiş gibi duraklayıp,
Kırılıp gidiverdi.

Hasta düşen Kalça'ya,

Kakançı, Beecin, hear my word! Worthy of Koñurbay,
Dire the torment I have seen,
From the orphan son of Manas,
How I came to be half dead:
His lance struck home into my flank,
As I fell strengthless, dying,
Algara was left me for my blessing,
A warrior called Semetey he is,
Every part of him matched and whole,
Than his father, grey-wolf Manas,
One born superior he is!
The crush of Judgment Day,
I all but stayed to see it,
At the hands of the accursed fierce one,
I very nearly died and was gone:
Going out man to man — the insult,
From the orphan son of Manas,
I have seen his violence and returned!
This sally of mine was all in vain,
Than his father, grey-wolf Manas,
He stands higher fold on fold».
Koñurbay's groaning swelling,
The swine was past all mending, alas.
Akayar and Karagul,
These two are strongmen through and through.
The ablest of all who gathered,
The fiercest of the fighting strongmen.
The Tırgoot mustered one and all,
All of the Mançu crying out,
Batyr, what has befallen? – saying.
There is black physic, brewed and boiled.
We have begun a heavy woe,
All of the teeming people,
Halting as if they had drunk poison,
They broke and perished away.

To Kalça fallen sick,

Kimisi eğilip,
Kimisi gelin gibi diz vurup,
Kimisi çekip gitmiş,
Koñurbay'dan umut kesip.
Altın bağlı çadır var.
Kalabalık ordu içinde,
Ölmüş canı diriltip,
Sönmüş ateşi tutuşturan,
Büyük hekim bahadır var.
Hekimi sayıdan çok,
Nabızcısı bundan çok.
Koñurbay'ın yarasını,
Başına düşen belasını,
Hekim gelip gördü işte,
«Kocayınca ulu hünkâr,
Dermanı kesilivermiş, diye,
Öte yanından bu yana,
İki kara kaburga,
Mızrakla sıkışıp birbirine,
Kırılıvermiş!» – diye,
Yarı şaka yarı gerçek kırk soytarı,
Sıraya dizip oynatıp,
Kalça'ya eğlence düzüp,
Çinlilerden oynatıp.
En azından Kalça'ya,
Altmış köökör üfletip.
O köökörün ardından,
Koñurbay'ın derdi için.
O hekim Çin'de,
Ebep denen bir ilaç,
Sebep denen bir ilaç,
Kırma kızıl ilaç var,
O Çinlinin elinde,
Hekimliğin hepsi var.
Ebep-sebep ilacını,
Ezip verip kattı işte,

Kırma kızıl ilacı,

Some of them bowing low,
Some kneeling like brides,
Some have upped and gone away,
Giving up their hope in Koñurbay.
There is a tent with bindings of gold.
Within the teeming host,
Reviving the soul that has died,
Kindling the fire that has gone out,
There is a great physician batyr.
Physicians more than can be counted,
Pulse-readers more than that again.
Koñurbay's wound,
The calamity fallen on his head,
The physician came and saw, behold,
«Grown old, the mighty sovereign,
His strength has failed him quite, saying,
From his far side through to this,
Two black ribs,
Pressed together by the lance,
Have snapped clean through!» – saying,
Forty jesters, half in jest, half in earnest,
Lining them up and setting them to play,
Arranging revels for Kalça,
Having the Chinese dance and play.
For Kalça, at the very least,
Sixty köökör were blown up full.
And after those köökör,
For Koñurbay's affliction.
That physician, in China,
A physic called Ebep,
A physic called Sebep,
There is a pounded crimson physic,
In that Chinese one's hands,
Is all the healer's art entire.
The physic Ebep-Sebep,
He crushed and gave and mixed it in, behold,

The pounded crimson physic,

Kazıyıp verip durdu işte.
Göz açıp yumuncaya dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Alööke'nin Koñurbay'ının,
Ağrıyan yeri yatışıp,
Işıl ışıl gözü açılıp,
Kısır emmiş binlerce tayı,
Saydırmadan alıp kestirip,
Davulu güm güm çaldırıp,
Er Kalça'nın kendisine,
Besili kuzu, tatlı et,
Fokur fokur kaynatıp koydurup.
Kaplandı ya Koñurbay,
Kan kuvveti dolsun, – diye,

Eskisi gibi olsun, – diye,
Altmış gün oluncaya dek,
Ordu durup kaldı işte,
Keşfe çıkmadan tek bir can, Heybeti
dağın yarısı kadar.
Yol durup kaldı işte.
Gün altmış gün olup,
Alööke'nin Koñurbay'ını,
Yine öfkesi tuttu,
Koñurbay rahat durmadı.
Tepeye çıkıp bağırıp,
Ordusunu, koşununu çağırıp.
Alengir yay, sır ok,
Halka salıp söyleşi,
Duruyormuş Koñurbay,
Baştan başa içi kor yanıp,
Dayanamayıp işte bu,
Kahırlı Kalça bağırıp,
Kakan halkını çağırıp,
Toplamış işte Koñurbay.
«Babanın körü, kakançı,
Bütün Beecin, hep gelin!
Kaynaşan Çin halkı,
Bu sözüme uyunuz!

He scraped and gave it out, behold.
In the blink of an opened eye,
Before one could say this or that,
Of Alööke's Koñurbay,
The aching place was soothed,
His eyes opened all a-glitter,
Thousands of colts suckled on barren mares,
Taken and slaughtered without count,
Having the drum beaten boom on boom,
For warrior Kalça's own self,
Fatted lamb and sweet flesh,
Set to boil, bubbling and rolling.
Koñurbay was swathed about,
That his blood's strength be replenished, – saying,
That he be as he was before, – saying,
Until sixty days had passed,
The host stood halted there, behold,
Not one soul rode out to scout, His grandeur half a mountain's size.
The road stood halted too, behold.
The days became sixty days,
And Alööke's Koñurbay,
His fury seized him once again,
Koñurbay would not rest easy.
Climbing the hilltop, shouting,
Summoning his host, his army.
The alengir bow, the lacquered arrow,
Casting talk among the people,
There Koñurbay was standing,
His insides burning end to end like embers,
Unable to endure it, behold,
The wrathful Kalça shouting,
Summoning the Kakan people,
Koñurbay has gathered them, behold.
«Confound your fathers, kakançı folk,
All Beecin, come one and all!
Swarming people of China,
Obey this word of mine!

Manas'ın oğlu yavuzdan,

Kurbanın olayım kalabalık halk,
Öcümü alıverin!
Kırgız alsa yılkımı,
Kırıp gitse yurdumu,
Nasıl sağ kalırım,
Burut alsa yılkımı,
Bozup gitse yurdumu,
Kahrı ağır başlatsa,
Halkımı kırıp bıraksa,
Nasıl sağ kalırım!
Babası düşman Burut'a,
Kaptırıp nasıl çekilirim,
Kaptırıp geldi dedirtip,
Kakan'a nasıl dönerim!
Çınmaçın'ın hanına,
Sahiden gitti Burut, – diye,
Ne cevap söylerim!
Bahadır idi Koñurbay,
Burut'tan korktu o Kalça,
Dönüp geldi dedirtmeden,

Sağ durmadan ölürüm,
Manas'ın oğlu aslanla,
Bir kez yüzleşip görürüm!
Lañtıñ, koñ-tuñ Bakburçun,
Dedikodusunu bilirim bu halkın.
Kavga edip Burut'a,
Varmış demezler mi,
Kaptırıverdi Burut'a,
Kocamış demezler mi!
Bunayıp çok gevezelenip,
Kalmış demezler mi!
Üstün yürük Algara'nın,
Nasıl ağzını çeviririm,
Yayılan lafı şimdi duyup,
Kalabalık halktan laf işitip,
Nasıl dayanıp dururum!

On the fierce son of Manas,

Let me be your offering, teeming people,
Take my vengeance for me!
If the Kırgız take my herds,
If they smash my land and go,
How shall I stay alive,
If the Burut take my herds,
If they wreck my land and go,
If they begin their heavy wrath,
If they cut my people down and leave them,
How shall I stay alive!
To the Burut, foes from the father down,
How can I retreat, my herds all seized,
Letting them say: he came back plundered,
How shall I return to the Kakan!
To the khan of Çınmaçın,
The Burut truly went off free, – saying,
What answer shall I give!
Koñurbay was a batyr,
That Kalça feared the Burut,
Rather than let them say: he turned and came home,
I will die rather than stand alive,
With the lion son of Manas,
I will meet him face to face this once!
Lañtıñ, koñ-tuñ Bakburçun,
I know the gossip of this people.
That he went to war against the Burut,
Will they not say he went,
He let the Burut snatch it all,
Will they not say: he has grown old!
Grown dotard, prattling on and on,
Will they not say: he is done for!
Of Algara, racer supreme,
How shall I turn his mouth for home,
Hearing now the talk that spreads,
Hearing words from the teeming people,
How shall I stand and bear it!

Manas'ın oğlu Semetey'in,
Tepesinden basarım,

Dört yıl durmadan vuruşup,
Dört tür malını saçarım!
Kahrolası Burut'un,
Yılkısını geri basarım,
İnsan duysun, göz görsün,
Yerin dibine dek sürerim!
Kahrolası Burut'un,
Burut denen o güruhun,
Yaktığı ateşini söndürüp,
Topunu birden göçürüp,
Yürekli olanını biçerim,
Yüreksiz kötüsünü,
Kul edip sürüp getiririm!
Çarpışıp bir görürüm,
Hazinesini toplayıp,
Kamçıyla ölçüp bölerim!

Gayreti tam ehlin var, Kanı, eti bozuldu,
Geniş göğüslü yamanın var!
Azaba düşen kırk hanlı el,
Tutuşup o kan içiciyle,
Kahrolası yeminbozana,
Haykırıp mızrak uzatırım,
Seyirlik edip paralayıp,
Kızır'lı yurdunu kırarım!
Çinlilerden kimileri
Babanın körü, Çin halkı,
Sızlanıp söylenip inleyip,
Diyeceğim bu, sözümü tut, Laf edemeden kıpırdanıp,
Bu arı, bu utancı bilesin!
Beecin'i nasıl göreyim?
Koñurbay'ın buyruğunu,
Kocayıp geldiğim çağımda,
Kahrolası Burut'la,

Semetey, the son of Manas —
I will stamp down on his crown,

Fighting four years without cease,
I will scatter his four kinds of herds!
Of the accursed Burut,
I will raid their horse-herds back,
Let men hear it, let eyes see,
I will drive them to the bottom of the earth!
Of the accursed Burut,
Of that rabble called the Burut,
I will quench the fires they have lit,
Uproot the whole of them at once,
I will mow down those with hearts,
And the heartless craven ones,
I will drive them here as slaves!
I will clash with them and see it through,
I will gather up their treasury,
And measure it out and share it with the whip!
You have stalwarts full of zeal, His blood and flesh are spoiled,
You have broad-chested fierce ones!
The forty-khan people fallen into torment,
Grappling with that drinker of blood,
At the accursed oath-breaker,
I will cry out and thrust my lance,
Tear him to pieces for a spectacle,
I will smash his Kızır-blessed land!
Some among the Chinese —
Confound your fathers, folk of China,
Whimpering, muttering, moaning,
This is my say — keep my word, Fidgeting, unable to speak,
Know this shame, this disgrace!
How shall I look on Beecin?
Koñurbay's command —
In this my age of coming old,
With the accursed Burut,

Tutuşa tutuşa öleyim!
Bahadır idim, ulu idim,
Kimi sızlayıp, kimi ağlayıp,
Bu Beecin'e doğmuş,
Heybetli kara dağ idim.
Sağlam temelli dam idim,
Tekmil ordunun hepsini,
Bu Beecin'i bekleyip,
Büyüklüğüm dağ kadardı!
Kırıp atar mı ola, – diye,
Ulular içindeydim, aslandım da,
Han buyruğu geldikten sonra,
Bu Beecin'de kalınca,
Vuruşan tek başına bendim!

Let me die grappling and grappling!
I was a batyr, I was great,
Some whimpering, some weeping,
Born to this Beecin,
I was the majestic black mountain.
I was the house on firm foundations,
The whole of the entire host,
Keeping watch over this Beecin,
My greatness was a mountain's match!
Will he cut them down, I wonder, – saying,
I stood among the great, a lion too,
Once the khan's command has come,
Staying here in this Beecin,
I alone was the one who fought!

Bora gelse yel değmez,
Kuytu orman, sık çalıydım.
Tutuşmaya boyun vermeyen,
Çarpışıp düşmanın yenemediği,
Han Koñurbay bendim!
Çok yılkımı kaptırıp,
Çok orduyu kırdırıp,
Nasıl Beecin'i göreyim,
Bundan ise ben Kalça,
Kahrolası Burut'la,
Durmadan altı ay vuruşup,
Tutuşup bir göreyim!»
Deyip, böylece, Koñurbay,
Geri çekip hançeri,
Kan içecekmiş gibi somurtup,
Öfkelenip durmadan,
Hanın eline tutuldu.
Öfkelenen kâfirden,
Han Koñurbay bahadırdan,
Hangi can kaçıp kurtuldu.
Kalabalık ordu şaşıp durdu.
Olup duran dehşetini,
Halka saldığı hakaretini,
Orduyu süren zorbalığını,

Come the storm, no wind could touch me,
I was sheltered forest, dense brushwood.
Never bowing the neck to grapple,
Whom no foe could beat in battle,
I was Khan Koñurbay!
Having lost so many herds,
Having let so many hosts be slain,
How shall I look on Beecin,
Rather than that, I, Kalça,
With the accursed Burut,
Fighting six months without cease,
Let me grapple and see it through!»
So saying, thus, Koñurbay,
Drawing back the dagger,
Glowering as if he would drink blood,
Raging without cease,
It was gripped in the khan's hand.
From the raging infidel,
From Khan Koñurbay the batyr,
What soul ever fled and escaped.
The teeming host stood astounded.
The terror that was happening,
The insult he cast upon the people,
The tyranny that drove the host,

«Kendi bildiğini bu Kalça,
Yapıp koyar mı ola, – diye,
Sürüp götürüp sefil edip,
Kim hayır der, iş çetin,
Bu türlü tedbiri.

İnsan, Burut ile çarpışıp,
Geri dönmeden savaştan,
Görmeden ölür müyüz,
Kadın ile çocuğu.
Burut denen bir el idi,
Öteden beri Çin kalabalık halkı,
Tutuşacağım çok Kırgız,
Vuruşageldiği biriydi.
Nasıl zaman, nasıl gün,
Büyük düşmanım Külçoro,
Olacak ki nasıl gece!»
Deyip, böylece, Çin halkı,
Ağır düşmanım Sarıkan,
Kimisi diz vurup,
Er Koñurbay önünde,
Tazim edip durdu işte.
Kimi halkı laf edip,
Babam kocamış deyip.
Kimi canı laf edip,
Kendim yalnızım deyip.
Kimisi laf edip,
Anam kocamış der.
Halk çığrışıp durdu işte,
Koñurbay'ın Akayar'ı,
Savaş davulunu vurdu işte.
Davulun sesi çınlayıp,
Hâlim zayıf deyip,
Kalabalık ordudan kimisi,
Araya girip durdu çığrışıp.
Bundan başka kim duysun!
İşte o zaman Koñurbay,
Öncekinden beş beter,
Kargaşayı sıkı başlattı,

«Whatever this Kalça pleases,
Will he up and do it, I wonder, – saying,
Driving them off, making them wretched,
Who dares say no — the matter is grim,
Such measures as these.

Man, clashing with the Burut,
Never coming back from war,
Shall we die without ever seeing
Our wives and children.
There was a people called Burut,
From of old the teeming folk of China,
The many Kırgız I shall grapple,
Were ones they had always fought.
What a time, what a day,
My great enemy Külçoro,
And what a night it will be!»
So saying, thus, the folk of China,
My grave enemy Sarıkan,
Some striking knee to ground,
Before warrior Koñurbay,
They stood and made obeisance, behold.
Some spoke of their people,
Saying: my father has grown old.
Some spoke of their own souls,
Saying: I am all alone.
Some of them spoke up,
Saying: my mother has grown old.
The people stood clamoring, behold,
Koñurbay's Akayar,
Struck the war-drum, behold.
The drum's voice ringing out,
Saying: my strength is feeble,
Some from the teeming host,
Kept breaking in with clamoring.
Who else should hear it but these!
Then it was that Koñurbay,
Five times worse than before,
Set the turmoil hard in motion,

Bunu duyunca kalabalık ordu,
Topluca aklını şaşırıp,
Kırılıp gidiverdi.
Atıray'ı güm güm öttürüp,
Kahrına can durmayıp,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Gümbür gümbür gayrete geldi.
«Tutuşacağım Burut'a,
Kan dökmeden bakıp durmam, Elini yağmaya salarım,
Burut denen o güruha.
Gayreti üstün aslanın var,

Hearing this, the teeming host,
Losing their wits all together,
They broke and perished away.
Making the Atıray boom and boom,
No soul withstanding his wrath,
Alööke's Koñurbay,
Rose thundering to his zeal.
«At the Burut I shall grapple,
I will not stand watching without shedding blood, I will turn its people over to plunder,
At that rabble called the Burut.
You have lions supreme in zeal,

Sağ kalmayıp ölecek erin var.
Hayvanı geride kalmış ehlin var,
Esirgemeyen yamanın var!
Düşman bellediğim Semetey,
Boy ölçüştüğüm Bakay han,

Vuruşacağım er Camgırçı!
Uğursuzluk basmış kalabalık ordu,
İkilik edip laf söylemeden,
Şimdi sözünü kesiver.
Ölürüz Kalça han uğruna,
Deyip, böylece, kalabalık halk,
Ölüm andını ediver!
Koñurbay'ın ordusu bunca deyip,
Yara, yamaca yayılıp konuver,
Sayıklamadan Çin halkı,
Bana arka oluver!
Babanın körü, kötü halk,
Şu lafını kim duysun,
Kapkaranlık gece duysun!
Yamaçtan akan su duysun,
Tutuşacağım Semetey,
Kuşatıp bastığım Talas'ı.
Taş kalesini paralayıp,
Elini vururum Manas'ın.
Babanın körü, kötü halk,

You have warriors who will die, not live.
You have folk whose beasts are left behind,
You have fierce ones who spare nothing!
Semetey, whom I mark as foe,
Bakay khan, with whom I measured strength,
Warrior Camgırçı, whom I shall fight!
The teeming host pressed down by ill-luck,
Without speaking words of discord,
Cut your talk short now.
We shall die for Kalça khan's sake,
So saying, thus, teeming people,
Swear now the oath of death!
Koñurbay's host having said all this,
Spread and camp on slope and hillside,
Without raving, folk of China,
Stand now at my back!
Confound your fathers, wretched people,
Who should hear this talk of yours,
Let the pitch-black night hear it!
Let the water running off the slope hear it,
Semetey, whom I shall grapple,
Talas, which I besieged and stormed.
Tearing apart his stone fortress,
I will strike down Manas's people.
Confound your fathers, wretched people,

Atım yalnız demeyesin.
Atım yalnız diyenin,
Atını kesip yiyip sürerim.
Kendim yalnızım diyenin,
Kendini kesip yiyip sürerim!
Anam kocamış diyenin,
Babam kocamış diyeni,
Şimdi salarım belaya!

Let none say: my horse is alone.
Whoever says: my horse is alone,
I will butcher his horse, eat it, and drive on.
Whoever says: I am all alone,
I will butcher him, eat him, and drive on!
Whoever says: my mother has grown old,
Whoever says: my father has grown old,
I will cast him now to ruin!

Kahrım geldi, durmam artık,
Bırakmadan birinizi sürerim.
Yer döndü sarsılıp.
Birinizi koymadan sürerim!
Nallanmadık tay kalmadan,
Bir de karşı gelenin,
Cazayıl topuyla vurulup ölmen var.
Bırakmadan sürerim birinizi,
Çokmuş demem bininize!
Saldır dense saldırmadan,
İkilik etmişsin sen.
Obanı özleyip, kötü halk,
Yayılıp gidiyor.
Çocuk olmuşsun sen!»
Ordudan çıkıp ayrıldı,
Bunu söyleyip Koñurbay,
Öfkelenip, kan içici,
Baksan kılığı göründü.
Mançularını bağırtıp,
Ezkara ile Akayar'ı,
Karagul başta, çağırıp.
İşte o zaman Koñurbay,
«Vuruşacağım çok Burut,
Buyruğumu bilesin, – diye,
Mançu ordusu bir bölük*,
Ordu atlanıp yürüsün, – diye.
O ayrılıp durmuştur.
Yiğidinden geri kalma, – diye,
O toyuna destek olmaya,
Sen Karagul, sür!» – diye.

My wrath is come, I wait no more,
I will drive you all, sparing not one.
The earth has turned and shaken.
I will drive you, leaving not one behind!
Till no colt is left unshod,
And whoever stands against me,
You shall be shot dead by the cazayıl gun.
I will drive every one of you, sparing none,
I will not call your thousands many!
Told to charge, yet never charging,
You have dealt in discord, you.
Pining for your camps, wretched people,
They drift and scatter away.
You have turned into children, you!»
He went out and left the host,
Saying this, Koñurbay,
Raging, the drinker of blood,
Look — his true guise showed itself.
Making his Mançu shout aloud,
Ezkara and Akayar,
Karagul first of all, summoning them.
Then it was that Koñurbay,
«The many Burut I shall fight,
Let you know my command, – saying,
The Mançu host one division,*
Let the host mount up and march, – saying.
That one has drawn apart and stands.
Fall not behind your braves, – saying,
To lend support to that muster,
You, Karagul, drive on!» – saying.

Kalmuk ordusu bir bölük,
Kahırlı Kalça durunca,
Ağır dehşet saçınca,
Pehlivanların hepsi,
Kırgına uğramış gibi,
Savaş davulu sıkı vurulup,
Kalmuk'ta var Tagılık,
Kaynaşıp ata bindi işte,
On binlerle ordusu davranıp.
Sayısızca bölüp ordu sürüp,
Ordunun hepsini bol bol sürüp,
Ola ki kaçıp gider, – diye,
Tek tek bırakmayıp toplu sürüp.
Görenler var mı böyle düş, O ayrılıp durmuştur,
Yüzyılda var mı böyle iş!

The Kalmuk host one division,
When the wrathful Kalça stood,
When he spread his heavy terror,
All of the strongmen,
As if a slaughter had befallen them,
The war-drum beaten hard,
Among the Kalmuk there is Tagılık,
Swarming, they mounted horse, behold,
His host in tens of thousands bestirring.
Splitting the host past counting, driving on,
Driving the whole host on in floods,
Lest any flee and slip away, – saying,
Leaving not one, driving them in a mass.
Has any seen such a dream, That one has drawn apart and stands,
In a hundred years was there such a thing!

Saf tutup dalgalanıp,
Tekmil Çinli atlandı.
Çekirge gibi kaynaşıp,
Kaynayıp gidiyor,
Art yanını Karagul,
Sürüp gidiyor.
Askeri üstün, tümen ordu,
Her bölüğü Kalça'nın,
Öne geçip gidiyor.
Bir bölüğünü Akayar,
Karşılayıp gidiyor.
Ordu orduya çarpıp,
Zulüm salan tümen ordu,
Hiç bırakmayacakmış gibi yığılıp.
Yer dumanlanıp, kir olup,
Tekmil tümen kalabalık ordu,
Yeryüzü ile bir olup.
Mançusundan Ezkara,
Başbuğ olup kalmıştır.
Bu ayrılıp durmuştur,
Kalmuklara Tagılık,
Başbuğ oluvermiştir.

Forming ranks and billowing,
The Chinese mounted one and all.
Swarming like locusts,
On they seethe and go,
Their rear guard, Karagul,
Drives on behind.
Soldiers supreme, a tümen host,
Each division of Kalça's,
Presses on out in front.
One division of it, Akayar,
Goes meeting at their head.
Host jostling against host,
The tümen host that spreads oppression,
Massing as if never to let go.
The earth smoking over, fouled with grime,
The whole tümen teeming host,
Becoming one with the face of the earth.
Of its Mançu, Ezkara,
Has been made commander.
This one has drawn apart and stands,
Over the Kalmuk, Tagılık,
Has become commander.

Soloon denen bir boy,
Bu ayrılıp durmuştur,
Soloonlardan Şıykıçu,
Başbuğ oluvermiştir.
Şibe halkı ayrılıp,
Bu ayrılıp durmuştur,
Şibelere Akayar,
Başbuğ olup kalmıştır.
Tıruugot eli deh deyip,
Tıruugot'a Karagul,

A tribe called the Soloon,
This one has drawn apart and stands,
Of the Soloon, Şıykıçu,
Has become commander.
The Şibe people drawing apart,
This one has drawn apart and stands,
Over the Şibe, Akayar,
Has been made commander.
The Tıruugot folk crying "deh!",
Over the Tıruugot, Karagul,

Başbuğ olup kalmıştır.
Çan sıkı sıkı çalınıp,
Ordu aklını şaşırıp.
Çinlilerden Oroñgu,
Kızıl alaca Boroonçu,
Katkalañ'ın Saykal'ı,
Vıdı vıdı eden güruhun,
Hangi birini söyleyelim.
Pehlivanlardan hepsi ulu,
Burut'u ezip alırım diye,
Evi yanası çok Çinli,

Has been made commander.
The bell rung hard and fast,
The host losing its wits.
Of the Chinese, Oroñgu,
Boroonçu of the red-piebald,
Saykal of Katkalañ,
Of the rabble muttering on and on,
Which one of them shall we name.
Of the strongmen all are mighty,
Saying: I will crush and take the Burut,
The many Chinese — may their houses burn —

Hep birden saldırmış.
Keçil halkı bir başka bölük,
Keçillerden Koñurbay,
Yamaca kurulan dam odur,
Bütün Çin'in kırk hanına,
Ulu olan işte odur.
Âleme ulaşmış ünü,
Dünyaya belli,
Koñurbay'ın kavgası.
Âlemin hanı Koñ töre,
Dövüşmeden yatar mı?
Flamalı mızrak dalgalanıp,
Tunç mızrağın sesi çınlayıp,
Trampetin sesi gürleyip,
Temrenli mızraklar,
Ellerde parıldayıp.

Have charged all as one.
The Keçil people another division,
Of the Keçil, Koñurbay,
He is the house built on the hillside,
Over all China's forty khans,
He is the one who stands supreme.
His fame has reached the whole wide world,
Known to all the earth,
Is Koñurbay's warring.
Khan of the world, lord Koñ,
Would he lie idle without fighting?
The pennoned lances rippling,
The bronze lance's voice ringing out,
The kettledrum's voice booming,
Lances tipped with iron heads,
Glittering in their hands.

Gümbürdeyip el görünüp,	*The people looming with a thunder,*
Bela dolu o uğursuz,	*That ill-starred one brimming with calamity,*
Düşman nerede deyip ayrılıp,	*Setting out, saying: where is the foe,*
Tekmil mıbak Bakburçun'u,	*The whole mıbak Bakburçun,*
Yiyip yutacak gibi görünüp.	*Looking as if to eat and swallow it whole.*
Uluñtu-Keñtu, Dıñşa'nın,	*Of Uluñtu-Keñtu and Dıñşa,*
Ulusu olmuş bunca zaman.	*He has been the sovereign all this time.*
Kahırlı Kalça'nın kanadı,	*The wing of the wrathful Kalça,*
Tutuşanı işte böyle,	*Whoever grapples him — thus it goes,*
Kanını dökmek âdeti.	*His way is to spill their blood.*
Tanrı yüzünü göstermesin,	*May God never show you such a sight,*
Çin'in eli çok imiş,	*Many indeed are the people of China,*
Dağ sıçanı görse çekip yer,	*Seeing a marmot, they drag it off and eat it,*
Porsuğu tutup yer.	*They catch the badger and eat it.*
Kulan görse kovup yer,	*Seeing a kulan, they run it down and eat it,*
Domuz görse çevirip yer.	*Seeing a pig, they corner it and eat it.*
Yayılıp Çinli yola düşüp,	*The Chinese spreading, taking the road,*
Gece gündüz bol bol yürüyüp.	*Marching in floods by night and day.*
Yer üstüne ordu yayılıp,	*The host spreading over the land,*
Sığmadan basıp geliyor.	*Pressing on, too many for the earth to hold.*
İki yere bir günde,	*Two stages in a single day,*
Yatmadan basıp geliyor.	*Pressing on without lying down to rest.*
Kum-Kıya'nın kıyı yolundan,	*By the shore road of Kum-Kıya,*
Kaynayıp çıkıp geliyor,	*Seething up, on they come,*
Kurt mu böcek mi bilinmeden,	*None telling worm from beetle in the mass,*
Yayılıp çıkıp geliyor.	*Spreading out, on they come.*
Yiğitleri çok ordusunu,	*His host with its many braves,*
Keyfine bırakmadan, o zaman,	*Not leaving them to their own ease, then,*
Sürüp çıkıp geliyor.	*Driving them on, he comes.*
Taş-Kaşat'ın belinde,	*On the pass of Taş-Kaşat,*
Çoğu çıkıp geliyor,	*The most of them come rising,*
Sayısını tutan insan yok,	*No man can hold the count of them,*
Ay gibi sarı bozkırda,	*On the yellow steppe like the moon,*
Yarısı çıkıp geliyor.	*Half of them come rising.*
Takat kaçıp, ordu basıp,	*Strength failing, the host pressing on,*
Az değil, bol bol basıp.	*Not few — pressing on in floods.*
Yılkı basıp, kan bedeli kovan,	*Raiding herds, pursuing the blood-price,*

Semetey'in hevesi,
Beecin ordusunu süren,
Koñurbay'ın fesadı.
Dövüşe gelen ünü,
İnsan böyle yapar mı,
Koñurbay'ın kavgası,
Yüz yüze gelip savaşmadan,
Koñurbay böyle yatar mı.
Kavgayı Kalça başlattı,
Hep birden bastırınca,
Sürüp getirdiği tümen ordu,
Şimdi varsın öldük, – diye,
Candan geçiverdi.
Üstün imiş Koñurbay,

Is Semetey's desire,
Driving on the host of Beecin,
Is Koñurbay's sedition.
His fame that comes to combat,
Would any man do so,
Koñurbay's warring —
Without meeting face to face in battle,
Would Koñurbay lie idle so.
Kalça began the quarrel,
When they all bore down as one,
The tümen host he drove and brought,
So be it now, we are dead men, – saying,
They gave their lives over.
Supreme indeed was Koñurbay,

Boru, zurna çaldırıp,
Gergedana yükünü yükletip.
Katırdan menzil bağlatıp,
Bin kişiye bir hanı,
Başbuğ kılıp sürdürüp.
Gayreti üstün aslan imiş,
Kendin gördüğün er Kalça,
Yanasıcaların biri imiş.
Kendi keyfince kalabalık ordu,
Olup çıkıp geliyor,
Dünya yüzü göğerip,
Koñurbay'ın ordusuna,
Dolup çıkıp geliyor.
Basıp gelen kalabalık ordu,
Bunu şöyle bırakalım,
Bilge Bakay, Semetey,
Onlardan haber başlatalım.
O zamanda Kırgız'da,
Bilgiç Bakay eri var,
Kendin gördüğün Talas'ta,
Semetey'in sözü var.
Argın, Kırgız ovaya inip,
Cılgınduu'nun ovasında,
Geniş Talas'ın boyunda,

Having horn and zurna sounded,
Loading his baggage on the rhinoceros.
Setting relay-stages with the mules,
For every thousand men one khan,
Making him commander, driving on.
A lion supreme in zeal he was,
Warrior Kalça, whom you saw yourself,
He was one of that accursed brood.
At its own pleasure the teeming host,
Massing up, on it comes,
The face of the world turning grey-blue,
Into Koñurbay's host,
Filling up, on it comes.
The teeming host that presses on —
Let us leave this here awhile,
Wise Bakay and Semetey,
Let us begin the news of them.
In that time, among the Kırgız,
There is the knowing warrior Bakay,
In Talas, which you saw yourself,
There is the word of Semetey.
Argın and Kırgız come down to the plain,
On the plain of Cılgınduu,
Along the broad Talas,

Konup yattığı zaman imiş,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Olup yattığı yer imiş.
Çift kat giyip samur börkü,
Sallanıp durduğu zaman imiş,
Çift kat giyip ipek kaftan,
Sefa sürdüğü zaman imiş.
Germe iplerini geniş gerip,
İkişer yürük bağlatıp,
Besili kuzu, tatlı kelle,
Fokur fokur kaynatıp.
Yağlı etten kesip doldurup, Eşiğe yığdığı malı çok.
Sarı yağdan avuçlayıp,
Seyre, safaya dalışıp,
Yandaki kara rakı,

It was the time they camped and lay at ease,
Kumis by day and girls by night,
It was the place where so they lay.
Wearing the sable börk two layers thick,
It was the time they strutted swaying,
Wearing silk kaftans two layers thick,
It was the time they lived in pleasure.
Stretching their tent-ropes wide,
Tethering racers two by two,
Fatted lamb and sweet sheep's head,
Boiling, bubbling and rolling.
Carving rich meat and heaping it high,
Much the wealth piled at his threshold.
Scooping yellow butter by the handful,
Plunging into shows and pleasures,
The dark raki close at hand,

Köökör ile bir rakı,
Doldura doldura içişip,
Şaka, eğlence, gülüşe,
Yorulmadan oynayıp sığışıp,
Kırk adım çizip ordoyu,
Keyifle atışıp,
Kendi keyfince oluşup,
Ödüle koyup, kırk kısrak,
Gaip erenlere kesişip.
Özgür büyüyüp aziz halk,
Kendi keyfince oluşup,
Canları sıkılsa karaca avlayıp,
Özgürce oynayıp yatışıp.
Tay binip, kuş salıp,
Satranç oynayıp, şan salıp.
Kımız içip, kızla oynayıp,
Kızıştığı zaman imiş,
Alnından kemik teri,
Sızdığı zaman imiş.
Semetey'in bastığı yılkıyı,
Sıralanıp görüşüp,
Sahi, böyle ganimet diye,

Raki by the köökör-full,
Filling and refilling, drinking round,
In jest and revel and laughter,
Playing untiring, crowding in together,
Marking the ordo out at forty paces,
Shooting at it in high spirits,
Each at his own sweet pleasure,
Staking forty mares as prize,
Slaughtering them for the unseen saints.
Grown up free, the dear people,
Each at his own sweet pleasure,
Hunting roe deer when boredom took them,
Playing free and lying at ease.
Riding colts, flying hawks,
Playing chess and spreading glory.
Drinking kumis, sporting with girls,
It was the time when blood ran hot,
When from the brow the bone-deep sweat,
It was the time it trickled down.
The herds Semetey had raided,
Lining up to view them,
Saying: truly, here is booty,

Kamçıyla ölçüp bölüşüp.
Bütün kunduz derisini,
Yarım dilip alışıp,
Paça ucuna koyuşup.
İşte o zaman Kırgız'ın,
Sefası böyle gün olup,
Çayır çıkınca yaylayıp,
Her birisi kapısına,
Binden kısır bağlayıp.
O günde Kırgız'da,
Kara ekinden pirinç çok,
Kalayından gümüş çok,
Boz tavşandan tilki çok,
İpek saç bağı, geniş sağrı,
Gelini güzel Kırgız'ın,
Kızıl gömlek, ince hilal bel,

Measuring and sharing with the whip.
All of the beaver pelts,
Splitting them in halves to take,
Setting them on their trouser-hems.
Then it was that for the Kırgız,
Their pleasure was such days as these,
Summering out when the meadows sprang,
Each one at his own door,
Tethering a thousand barren mares.
In that day, among the Kırgız,
More rice than the dark grain,
More silver than their tin,
More foxes than grey hares,
Silken hair-bands, ample haunches,
Fair are the young wives of the Kırgız,
Crimson shifts, slim crescent waists,

Kızları hoştur Kırgız'ın.
Oymalı yakadan yumruk kadar,
Bildik kaftanı giydi işte.
O halkın hâli işte böyle,
Kıyma yakadan yumruk kadar,
Gök vaşak börkü giyip,
Kırgız'ın hâli işte böyle.
Kalabalık halk hep ovaya inip, Başına bakıp otursan,
Konup yattığı zaman imiş,
Özgür yaylayıp, başıboş büyüyüp,
Gönenip yattığı zaman imiş.
Kara-Buura'da, Çatkal'da,
Kurulup Kırgız yatarken,
Âlemi bilen aslan hey.
Kakançı'lı Beecin'in,
Yılkısını basıp geldiğinde,
Kırgız'ın yolunu açtığında,
Çin'in malını saçtığında,
Kapıştığı Koñurbay,
Vuruşup kırgın salmıştır,
Talas'ta Argın'a, Kırgız'a,

Lovely are the daughters of the Kırgız.
With carved collar a fist-breadth deep,
He donned the well-known kaftan, behold.
Such was the state of that people,
With braided collar a fist-breadth deep,
Wearing the grey lynx börk,
Such was the state of the Kırgız.
The teeming people all come down to the plain, If you sat gazing at their head,
It was the time they camped and lay at ease,
Summering free, growing up unbridled,
It was the time they lay in plenty.
In Kara-Buura, in Çatkal,
While the Kırgız lay encamped,
Hey, the lion who knows the world.
Of Beecin of the Kakançı,
When he came from raiding its herds,
When he opened the road of the Kırgız,
When he scattered the wealth of China,
Koñurbay, with whom he grappled,
He fought and dealt out slaughter,
In Talas, to the Argın and Kırgız,

Semetey ganimet edinmiştir,
Eşteklerin Camgırçı'sı –
Tek bir tay almadan er hey,
Camgırçı diye bağırıp,
Argın ile Kırgız'a,
Ganimet edip vermiştir,
Sevinç dolu Manas'ın,
Oğlu olduğunu gördün mü,
Kırk boy Çin düşmanının,
Ölüp kalırsak imandaş,
Zehri olduğunu bildin mi!
Argın ile Kırgız'ın,
Er oğlu er, kurnaz talihli,
Tuğu olduğunu gördün mü!
Kocamış Bakay ağası,
Varalı sekiz gün olmuş,
Koyunumuz oldu ağıl ortağı,
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere ışık değdiğinde,
Ağası Bakay ihtiyar,
Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanına dönenip,
Kalkıp namaz kılıp,
Gök çolağını eyerleyip,
Semetey için kaygılanıp.

Semetey took booty for them,
Camgırçı of the Eştek —
Taking not a single colt — hey, warrior,
Shouting the name Camgırçı,
To the Argın and the Kırgız,
He gave it all as booty,
Of Manas full of joy,
Did you see he was the son,
Of the forty-tribe Chinese foe,
Should we die, brothers in faith,
Did you know he was the venom!
Of the Argın and the Kırgız,
Warrior son of warriors, cunning-fortuned,
Did you see he was the standard!
His elder, aged Bakay,
Eight days now since he arrived,
Our sheep have come to share one fold,
When dawn whitened and broke,
When light touched upon the earth,
His elder, old man Bakay,
Starting awake from sleep,
Turning onto his right side,
Rising and saying his prayers,
Saddling his grey çolak,
Fretting for Semetey's sake.

Ok geçmeyen zırh gömlek,
Aceleyle telaşla o Bakay,
Gök ala kalkan oynatan.
Tomurcuklu söğüde sarmış,
Ayağını atan er Bakay,
Halis altına dayamış.
Ağası Bakay, er hey,
Eşteklerin Camgırçı'sı,
Ölçüsüz yaman yiğide,
Sürüp vardı er Bakay,
Camgırçı gibi bir yiğide.
Tan ağarıp sökerken,
Yere ışık değerken,

The mail-shirt no arrow pierces,
In haste and hurry, that Bakay,
Wielder of the grey-flecked shield.
He wound it round the budding willow,
Warrior Bakay, setting his foot,
Braced it on the purest gold.
His elder Bakay — hey, warrior,
Camgırçı of the Eştek,
To the brave fierce beyond measure,
Warrior Bakay rode and came,
To a brave the like of Camgırçı.
As dawn whitened and broke,
As light touched upon the earth,

Coşan Bakay vardı işte,
Can yoldaşım diye çağırıp.
«Yılkı yürük, kısır baş,
Ey, Camgırçı yaşıtım.
Mal sürsek birlikte derleyen,

Keşfi birlikte gezdik,
Çampan'dan yılkı aldık,
Nerede gönlümüz kaldı ki!
Bay Camgırçı'm, dinleyedur,
Bahadır Manas varken,
Yolumuz oldu yoldaşlık.
Yiğit Manas varken,
Varıp aldık Afgan'ı,
İkimiz birlikte varınca,
Margalañ nasıl sağ kaldı?
Yetişip vurduk Cet-Kayt'ı,
Yetişip tutup Beecin'i,
Kanlı Beecin, kalabalık şehir,

Kakan'ın yurdunu kuşattık,
Kadri yüce Manas varken,
Cepken giyen kakanın,
Güçlülerini dövdük!
Gök çelikten sır mızrağı,
Bağlayıp durduk bir zaman.
Göz erenin hepsini,
Vurup aldık bir zaman,
Tanrı'nın saldığı cezayı,
Görüp almadan ne olduk,
Yaşıt Manas varken,
Ölüp gitmeden ne olduk!
Babanın körü, Camgırçı,
Çok görmüş yaşlıydın,
Çok yaşamış candın!
Benim bildiğimi bildin mi?
Benim gördüğümü gördün mü?!
Manas'ın oğlu er Semeñ,
Babası cömert Manas'tan,

Surging Bakay arrived, behold,
Calling out: my soul's companion.
«Swift herds and barren mares,
O Camgırçı, my agemate.
When we drove herds, we gathered them together,
We rode the scouting trails together,
We took horse-herds from Çampan,
Where did our hearts ever go wanting!
My rich Camgırçı, listen on,
While batyr Manas lived,
Comradeship was our road.
While valiant Manas lived,
We went and took the Afgan land,
When the two of us went together,
How did Margalañ stay standing?
We reached and struck Cet-Kayt,
We reached and seized Beecin,
Bloody Beecin, the teeming city,

We besieged the Kakan's land,
While Manas of lofty worth lived,
Of the jacket-wearing kakan,
We beat their strongest men!
The lacquered lance of grey steel,
We kept bound at hand a season.
All that the eye could reach,
We struck and took, a season,
The punishment God has sent,
What became of us, not seeing it out,
While Manas my agemate lived,
What became of us, not dying then!
Confound your father, Camgırçı,
You were an elder who had seen much,
You were a soul who had lived long!
Did you know what I have known?
Did you see what I have seen?!
Warrior Semeñ, son of Manas,
Than his father, generous Manas,

Üstün doğmuş bir er,
Beli sıkı kuşanayım, – diye,
Beecin'deki Kalça'dan,
Manas'ın kanını sorayım, – diye.
Açıktan düşmana çatan,
Ünlü Beecin, ulu şehir,
Yiğidini sıkı topla!
Yiğidine sataştık,
Sıkıntıya böyle dolandık!
Arka olurum diye topla!

Taş kuşanmış hanların,
En hasına sataştık,
Belaya böyle dolandık!
Kakan'ın yurdu depreşip,
Kaynar kaynar dert olup.
Kurbanın olayım Camgırçı,
Sakalın kuğu gibi akken,
Seferin yakınken daha,
Ecel yetişirse ölelim,
Manas'ın oğlu yetime,
Arka olup verelim!
Küheylandan kalan tırnağa,
Manas'tan kalan yavuza,

Mızrağa takılan flamaya,
Manas'tan kalan armağana,
Dediğine uyalım,
Babadan yalnız yetime,
Arka olup verelim!
Babanın körü, Camgırçı,
Elin Eştek, er idi,
Kırk boy Kırgız, aziz halk,
Birinin oğlu der idi!
Mızrakta usta, ehildin,
Obanla birlikte Camgırçı,
Mızrak bahadırı, yamandın!
Ateşe salınmış kanca gibi,
Gümbürdeyen el idin.

A warrior born superior,
Let me gird my loins up tight, – saying,
From the Kalça there in Beecin,
Let me claim the blood of Manas, –
saying. Who confronts the foe head-on,
Famed Beecin, the mighty city,
Gather your braves in earnest!
We have provoked its braves,
Thus we are wound in trouble!
Gather them, saying: I will stand behind him!
Of the khans girded in stone,
We have provoked the choicest one,
Thus we are wound in calamity!
The Kakan's land is astir,
Boiling, boiling into woe.
Let me be your offering, Camgırçı,
While your beard is white as a swan,
While your last journey is yet near,
If our hour has come, then let us die,
For the orphan son of Manas,
Let us stand and give our backing!
For the hoof left by the courser,
For the fierce one left by Manas,

For the pennon fixed upon the lance,
For the gift left behind by Manas,
Let us follow what he says,
For the orphan left alone by his father,
Let us stand and give our backing!
Confound your father, Camgırçı,
Your people, the Eştek, were warriors,
The forty-tribe Kırgız, dear people,
Called you one of their own sons!
With the lance you were master, adept,
Together with your camp, Camgırçı,
A batyr of the lance, you were fierce!
Like a hook thrust into the fire,
You were a people that thundered.

Düşman deyince davranıp,
Gürleyen bir er idin!
Eştek'ten derleyip ordu topla,
Ordu toplarsan bol topla!
Kuvvetli çorba, yağlı et,
Kurbanın olayım Camgırçı,
Azığını bol topla!
Gök ala çelik, sır mızrak,
Manas'ın oğlu yetime,
Camgırçı, sağ gezerken,
Ne murada erelim,
Manas'ın oğlu yiğide,
Kurban olup gidelim!
Benim bildiğimi bildin mi?
Benim sezdiğimi sezdin mi?
Benim sezdiğimi sezmezsen,
Gökten bulut söküldü,
Gökten yağmur döküldü!
Yeryüzünün üstüne,
Yedi ulu yel göründü.
Çetin ayaz, kötü soğuk,
Cümle halka kavga salan,

Bestirring at the very word "foe",
You were a warrior who roared!
Muster a host from the Eştek,
If you gather a host, gather in floods!
Strong broth and rich meat,
Let me be your offering, Camgırçı,
Gather your provisions in plenty!
Grey-flecked steel, the lacquered lance,
For the orphan son of Manas,
Camgırçı, while we still walk alive,
What better wish could we attain,
For the brave son of Manas,
Let us go and be the offering!
Did you know what I have known?
Did you sense what I have sensed?
If you sense not what I have sensed,
The clouds have torn loose from the sky,
The rain has poured down from the sky!
Upon the face of the earth,
Seven mighty winds have appeared.
Bitter frost and evil cold,
Casting strife on all the people,

Koñurbay itin işi imiş,
Kılıçlayıp baş almasın!
Basıp girip Kırgız'ı,
O domuzun düpedüz,
Ağır zehri var imiş.
Kalabalık Çinli, çuval dolusu Mançu,

It is the work of that dog Koñurbay,
Let him not take heads with the sword!
Storming in upon the Kırgız,
That swine, in very truth,
Carries a heavy venom.
The teeming Chinese, Mançu by the sackful,

Zulmü Kırgız görürdü,
Kahrı güçlü Koñurbay,
Zulmedip Çin halkı,
Keyfince yatıp aldığında,
Kamçıyla ölçüp bölerdi.

The Kırgız ever bore their oppression,
Koñurbay, strong in wrath,
The Chinese people dealing oppression,
When he lay at his own pleasure,
He would measure and share out with the whip.

Çinli bölüp aldığında,
Kıskacı ağır bastırdığında,
Camgırçı, sana söylemeye,

When the Chinese shared and took,
When their heavy pincers pressed,
Camgırçı, to tell it to you,

Birimiz gittik Altay'a,
Biri kaldı Kañgay'da.
Bu Çinlinin zehrinden,
Bize saldığı kahrından,
Birimiz gittik Eren'e,
Birimiz gittik, Camgırçı,
Bu haberi duyunca,
Düşse çıkılmaz derine.
Birimiz gittik gazaya,
Tutulup gittik, aziz halk, Coşan Eştek el yurdunu,
Geri çıkılmaz azaba.
Düzenini toza çevirip,
Durdurmadan sürüp gitmişti.
Yay gibi doru at binip,
Bahtına, aziz halk,
Kaplan Manas doğmuştu.
On ikisine geldiğinde,
Ordo bozup, ganimet alıp,
Çin'e saldı velveleyi,
Azat etti başını.
Manas'tan kaldı Semetey,
Arka edinip duruyoruz!
Kakançı'dan Koñurbay,
Yer bölünüp kaynaşmıştır,
Cihanı bilen domuzun,
Eski öfkesi tutmuştur!
Çin'den derleyip ordu alıp,
Düşman nerede diye Eştekler,
Yıkıp müşkül salmasın.
Boz ala flama, tuğ çekip,

Camgırçı, Bakay imiş, – diye, Camgırçı diye nara atıp,
İkimizi sürükletip,

One of us went to the Altay,
One remained in Kañgay.
From the venom of these Chinese,
From the torment they cast upon us,
One of us went to Eren,
One of us went away, Camgırçı,
On hearing these tidings,
Into depths none climbs from, once fallen.
One of us went to holy war,
We were taken captive, dear people, The surging Eştek people's land,
Into torment none returns from.
Turning its order into dust,
He had driven them off without a halt.
Riding a bay horse curved like a bow,
For the fortune of the dear people,
The tiger Manas had been born.
When he came to his twelfth year,
Breaking the ordo, taking booty,
He cast uproar upon China,
He set his people's heads at liberty.
From Manas, Semetey was left,
We stand and take him for our backing!
From Kakançı, Koñurbay,
The earth is split and seething,
Of the swine who knows the world,
The old fury has seized him again!
Mustering a host from China,
The Eştek asking: where is the foe,
Let him not wreak ruin and hardship.
Raising the grey-flecked pennon and standard,
It is Camgırçı and Bakay, – saying,
Roaring the battle-cry "Camgırçı",
Letting the two of us be dragged off,

İKİNCİ BÖLÜM

Talas Üstüne Kara Bulut

Bakay'ın uyarısını alan Eşteklerin hanı Camgırçı, davulları döverek yurdunu ayağa kaldırır; oğlu Şayımbet kılıç kuşanır, ordular derlenir. Gözcülükten dönen Sarı Han, Konurbay'ın yaklaştığı haberini Talas'a, Kanıkey'in ak sarayındaki danışma meclisine ulaştırır. Söz sırası ana Kanıkey'e gelince, Beecin gazasının acı defteri açılır: Manas'ın, Almambet'in, Çubak'ın, Sırgak'ın ölümü, Konurbay'ın altı yaşından beri bütün Çin'i titreten azgın yükselişi bir bir anlatılır. İki ananın gözyaşları ve bütün yurdun duasıyla ordular yola çıkar; Kanıkey'in gece gündüz dikip çelik kattığı Akolpok ile çarayna, topal usta Bölökbay'ın su verilmiş mızrak ve aybaltası Semetey'in sırtına ve eline verilir.

Konurbay Talas'ı kuşatınca kırk boy Kıtay'ın seli yurdun üstüne boşanır. Camgırçı, Sarı Han, Bakay, Kançoro ve Külçoro birer uçtan orduyu yarıp kırgın salar; genç han oğulları Baytaylak, Kalık ve Şayımbet ilk kez düşman yüzü görür. Destan burada saf saf dizilen Çin ordusunun uçsuz kalabalığını, seksen birine varmış Camgırçı'nın geçmiş yiğitliği ile bugünkü kocamışlığını uzun soluklu tablolarla över. Derken Kataal oğlu Karagul, Toru Aygır'ını oynatıp er meydanına çıkar; «Gel, Burut!» diye haykırarak teke tek meydan okur ve yurdun gözü, yetmiş dil bilen bilge Bakay'ın vereceği karşılığa çevrilir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Camgırçı, Bakay'ın çağrısıyla Eştek yurdunu seferber eder; Sarı Han düşman haberini Talas'a ulaştırır.
- Kanıkey, mecliste Beecin gazasını ve Konurbay'ın çocukluğundan beri süren azgınlığını anlatıp yurdu uyarır.
- Kanıkey'in diktiği Akolpok ile çarayna ve Bölökbay'ın dövdüğü silahlar Semetey'i savaşa donatır.
- Konurbay, kırk boy Kıtay ordusuyla Talas'ı kuşatır; Ezkara ve Karagul başta olmak üzere başbuğlar kırgın başlatır.
- Bakay, Sarı Han, Camgırçı, Kançoro ve Külçoro orduyu birer uçtan yarıp Talas'ı savunur.
- Kataal oğlu Karagul er meydanına çıkıp teke tek dövüş için Kırgızlar'a meydan okur.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Yol üstünde sürükleyip,	*Dragging him along the road,*
Azgın itlere atmasın!	*Let him not throw him to the raging dogs!*
Öteden beri kinli Konurbay,	*Konurbay, spiteful from of old,*
Çekişmeden bırakacak düşman değil,	*Is no foe to leave off without a fight,*
Bu yılki işi hayra alamet değil!	*This year's doings bode no good!*
Gözcüsü var, bekçisi var,	*He has his scouts, he has his watchmen,*
Kalabalık ordunun karaltısını görse	*Should he glimpse the shadow of a teeming host*
Bize haber verecek adamı var.	*He has men to bring us word.*
Türlü türlü söylenmiş sözü var.	*He has words spoken in many ways.*
Tükenişmeden kalacak değil,	*He will not rest till all is spent,*
Tükenesi Kalça'nın gözü var.	*The accursed Kalça has his eye on us.*
Söyleyeceğim budur, bil de al,	*This is what I say — know it and take it,*
Ay, Camgırçı, sözümü tut!»	*Ay, Camgırçı, heed my word!»*
Eştek'lerden Camgırçı	*Camgırçı of the Eştek*
Bağırıp gazaba geldi,	*Roared and rose to wrath,*
«Hazırlan!» diye çağırıp.	*«Make ready!» he called out.*
Camgırçı soyundan Şayımbet	*Şayımbet of Camgırçı's line*
Yalın kılıç kuşanıp,	*Girded on a naked sword,*
Yalın demir sarınıp.	*Wrapped himself in naked iron.*
Pehlivanlığı bambaşka,	*His prowess was a thing apart,*
Yiğitliği bir hayli,	*His valor was no small measure,*
Kızlı evde kıyakçı,	*In a house of maidens a merrymaker,*
Kımızlı evde såkiydi.	*In a house of kumis he was cupbearer.*
Kadın canlı, erkek işli	*Woman-hearted, man-handed,*
Şayımbet'ini çağırıp.	*His Şayımbet he summoned.*
Camgırçı'nın önüne	*Before Camgırçı*
Şayımbet gelip durdu idi,	*Şayımbet came and stood,*
Davulu gümbürdetip,	*He made the war-drum thunder,*
Düşman işaretini vurdu idi.	*He beat the signal of the foe.*
Gazaplanıp bağırıp,	*Raging he cried aloud,*
Camgırçı diye haykırıp.	*Shouting Camgırçı's name.*
Halk toplanıp, ordu dolup,	*The folk gathered, the host filled up,*
Türlü türlü can olup.	*Souls of every kind assembled.*
Baltalı pehlivanı,	*The pehlivan with his axe,*
Lokman'ı, ihtiyarı	*The Lokman and the greybeard,*

Düşman nerde diye durmadan,
Gelip durdu o yere
Büyük küçük hepsi de.
Mızrağa usta ünlüsü,
Savaşa yaman becerlisi,
Ordu toplanıp, halk dolup,
Gelenler bunca can olup.
Şaşmadan vuran nişancısı,
Yanılmadan yıkan ereni,
Hepsi gelip durdu idi,
İşte o zaman Camgırçı
Sığınak bildiği bozkurdu
Semetey'den ürküp,
Aktelki atını eyerleyip,
Kalabalık halka haberi
Han Camgırçı söyledi şimdi:
«Kaygılı yurdum, sözümü dinle,
Kıtay'dan helâk olduk deyip,
Ay karanlık gece geldi.
Kadere yoktur çare – deyip,
Giysisiyle koyalım!
Oymaklı yurt, sözümü dinle!
Söze başlayayım sana!» – deyip.
Er Camgırçı ağanız
Atmaca gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
«Kederlenmeden sözümü dinle,
Kalabalık yurt, şimdi sana, – deyip.
Kökünden koparıp gürleyerek,
Manas'ın oğlu Semetey
Vadiden akan pınara,
Arka bilip bizim halk,
Ninniyle büyüttüğü yavruya.
Öne düşse ak yola,
Sürüp gitse sayısız orduya
Er Konurbay düşman çıkıp,
Gelirmiş diye duydum.

Kızıl kırgın, büyük felaket

Asking without pause, Where is the foe?
Came and stood upon that ground,
Great and small, all of them.
The famed master of the lance,
The one fierce-skilled in war,
The host gathered, the folk filled up,
The comers were so many souls.
The marksman striking without miss,
The eren felling without fail,
All of them came and stood,
Then it was that Camgırçı,
For the grey wolf he knew as refuge,
Startled for Semetey's sake,
Saddled his steed Aktelki,
And to the teeming folk the tidings
Khan Camgırçı spoke out now:
«My careworn people, hear my word,
Saying, From Kıtay comes our ruin,
A moon-dark night has come.
Saying, Against fate there is no cure,
Let us lay him down in his raiment!
Tribe-strong people, hear my word!
Let me begin my speech to you!» – saying.
Your elder, Er Camgırçı,
Bearing himself like a hawk,
Finding counsel from the unseen,
«Hear my word without grieving,
Teeming people, now to you, – saying.
Tearing from the root with a roar,
Semetey, son of Manas,
To the spring that flows from the valley,
Our folk who knew him for their stay,
To the child raised with lullabies.
Should he take the lead on the white road,
Should he ride against the countless host,
Er Konurbay rising as a foe
Is coming — so I have heard.

Red slaughter, great calamity

Olurmuş diye duydum.
Güç yetmez olursa,
Han Konurbay Kalçalar
Kalabalık yurdun hepsinin
Kanını emermiş diye duydum!
Önceden görülmüş düş var,
Bozulurmuş bizim iş!
Koca Konurbay er gelirse,
Basıp geçen sel gelirse,
Ecel yeterse ölelim,
Hunharın oğlu yavruya
Arka olup verelim!
Karşı karşıya durup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çatır çatır vuruşup,
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer paramparça olup,
Kan dökülüp şırıldayıp,
Ocak çukuru kadar bir yeri
Kesip biçip oyalım,
Ölen cana biz diriler
Kaynaşıp dolup Talas'a,
Arka olup verelim!
Manas'tan tek Semetey,
Bu yüzlü çocuğa
Kalabalık yurdum, seçil, – deyip,
Silahını pusatını kuşan, – deyip.
Düz olan yurt, hazırlan, – deyip.
Erlerle er yetişip,
Aybalta çalıp, balta vurup,

Ustaların dahi var,
Gece dışarı çıkmayan
Korkakların evde kal!
Durmadan içilen bozayı,
İnleterek dövülen hocayı,

Erenin var, ustan var,
Ezelden düşmandan korkmayan

Will come — so I have heard.
If our strength should not suffice,
Khan Konurbay and his Kalças
Of all this teeming people
Will suck the blood — so I have heard!
There is a dream seen beforehand,
Our cause, they say, will be undone!
If old Konurbay comes a warrior,
If he comes a flood that tramples over,
If our hour is come, then let us die,
To the young son of the fierce-blooded one
Let us stand and be his stay!
Standing face to face,
Firing muskets, drawing bows,
Clashing with crack on crack,
The bow's arrow whirring,
Shattering wherever it strikes,
Blood spilling with a gush,
A place the size of a hearth-pit
Let us cut and carve and hollow,
For the soul that dies, we the living,
Swarming and filling to Talas,
Let us stand and be his stay!
Semetey, sole heir of Manas —
For a child with such a face,
My teeming people, be mustered, – saying,
Gird on your arms and armor, – saying.
People of the plain, make ready, – saying.
Warrior catching up with warrior,
Swinging the moon-axe, striking with the axe,
You have your masters too,
Who never steps outside by night —
You cowards, stay at home!
The boza drunk without cease,
The hoca beaten till he groans,

You have your eren, you have your master,
Never afraid of foes from of old,

Engin gayretli yamanın var!
Binini bırak, birin var,
Biri bin orduya bedel erin var,

Kalday'ın oğlu kâfire,
Han Konurbay bahadıra.
Çok-Tabılgı'da yaylayan,
Koca kara atını bağlayan.
Fitilli tüfeğini doğrultup dolduran,
Sataşan düşmanı durduran,
Karşılaşacağın Konurbay,
Eren Eştek dedirterek,
Savaş kıl bir hayli!
Boğuşacağın Hakan Çin'i,
Kırgız'ı vurup almaya,
Kıl kadar görmeden bu halkı
Kırgından geçirmeye,
Kıtaylardan Konurbay
Dünyaya sığmaz ordu alıp,
Basıp gelirmiş diye duydum,
Boğuşacağını bu yere
Ezip gelirmiş diye duydum.
Ecel yetip, gün biterse,
Kalmadan hep birlikte ölelim.
Kutlu baş sağ iken,
Yandaşı nasıl veririz!
Almambet oğlu Külçoro,
Talas'taki üç erene,
Kocamış bilge Bakay'a,
Arka olup verelim!»
Deyip, böylece, Camgırçı.
Orduya nara saldı idi,
Er Camgırçı ihtiyarı,
Kırgına uğramış gibi,
Yaman çığrışıp kaldı ya?
Eştek'lerin hepsi de.
Vadinin tozu burcu burcu savrulup,
Kendin gördüğün Camgırçı

You have your fierce one of boundless zeal!
Leave the thousand — one you have,
You have a man worth a thousand-strong host,
Against the infidel son of Kalday,
Against Khan Konurbay the batyr.
Who summers at Çok-Tabılgı,
Who tethers his great black steed,
Who levels and loads his matchlock gun,
Who halts the foe that dares assail —
Konurbay whom you shall meet,
Making them say Eren Eştek,
Wage war in full measure!
The Hakan's Chin you are to grapple,
To smite and seize the Kırgız,
Counting this folk not worth a hair,
To put them through the slaughter,
Konurbay of the Kıtays,
Taking a host the world cannot hold,
Comes trampling on — so I have heard,
To this ground where he will grapple
He comes crushing — so I have heard.
If our hour comes and days are done,
Let us die together, none left behind.
While the blessed head still lives,
How could we give up his companion!
Külçoro, son of Almambet,
To the three erens at Talas,
To Bakay, sage grown old,
Let us stand and be their stay!»
So saying, thus, Camgırçı.
He loosed a war-cry to the host,
Er Camgırçı the elder —
As though slaughter had befallen them,
Did they not cry out terribly,
All of the Eştek too?
The valley's dust whirled up in plumes,
Camgırçı whom you saw yourself

Eştek'ten on bin asker alıp,
Gelip indi gürültüyle.
Ordu toplanıp, halk dolup,
Kargaşa kopacak gün olup.
Çepeçevre sarıp ordayı,
Kalabalık ordu gelip yattı idi.
Semetey'in üstüne
Karaltılı yerden ordu geldi,
Az değil, bol geldi.
Tekeçi han, Şıgay han,
Boğazdaki Camgırçı,
Üç hanın halkıydı bu gelen.
Üç hanın halkı kaynaşıp,
Ordusu gelip kondukta
Han çağında Manas'ın,
Hazine dolu ak sarayı
Kanıkey'in büyük ordası,
Kadın da olsa zavallının
Heybeti bir hayliydi
Kapısında bekçisi,
Sıkı kilitli kapıcısı,
Kapıyı gözleyen bakıcısı.
Düşman görünse hazırlanan,
İnsanın burnunu, kulağını
Tılsım edip takınan.
Cellatlardan yetmiş,
Askeri altı tümen olmuştu.
Anası Kanıkey,
Ezelden beri zavallının
Bu devleti var olmuştu.
Gürleyerek inen üç han halkı,

Eksiksiz konuk oldu idi.
Kısırdan seçip, yeleli koyup,

Dünya malını saçtırıp,
Süt kuzusu deve yavrusu, tatlı et,
Onun etini kaynatıp.
Masalı canı avutup,

Took ten thousand troops from the Eştek,
Came down with thunderous din.
The host gathered, the folk filled up,
It was a day when tumult would break.
Ringing the orda all around,
The teeming host came and lay encamped.
Upon Semetey
From the shadowed land a host came,
Not few — it came in plenty.
Tekeçi khan, Şıgay khan,
Camgırçı of the gorge —
The folk of three khans were these who came.
The folk of three khans swarming,
When their host arrived and camped,
In Manas's khanly days,
The white palace full of treasure,
Kanıkey's great orda —
Though she was but a woman, the poor soul,
Her majesty was no small thing:
A watchman at her gate,
A doorkeeper with locks made fast,
A warden watching at the door,
Made ready should a foe appear,
Men's noses and men's ears
Wearing as her talismans.
Of executioners, seventy;
Her soldiers had become six tümen.
The mother, Kanıkey —
From of old the poor soul
Had held this state and power.
The three khans' folk that came down thundering
Were guested without stint.
Choosing from the barren mares, setting apart the maned,
Scattering the wealth of the world,
Suckling lamb, camel colt, sweet flesh —
Setting their meat to boil.
Her tales beguiled the soul,

Töresi canı sevindirip.
«Oğluma arka olur, – deyip,

Basan düşmanını boğazlar!» deyip.
Kömür söndürüp, kül olacak
Zavallı koca kadın Kanıkey
Bambaşka konukluk kıldı idi.
Erenliğini bildirip,
Türlü türlü altın kaftan
Er başına giydirip.
Dünya malını hazırlatıp,
Kırlarda yılkı altı tümen
Küheylanla yürük at karışık.
Atın yürüğü Talas'ta,
Er başına altıdan
Savaş atını hazırlatıp.
Davulları gümbürdetip,
Er başına bir sadak
Yalın kılıç bağlatıp.
Sayısız konuk ağırladı idi,
Yatıp kalmış bu yere
Ordu toplanıp, halk dolup,
Bugün yatan konuğunu
Şimdi başlayıp görelim,
Konurbay kulun destanını.
Naraları kulak sağır edip,
Tükenmiş ordunun hepsini
Tutuşup ölesi Konurbay,
Sürüp getirmiş kaydırıp.
Aşık kemiği kadar yerde dağ yok,

Keçe kadar yerde çukur yok.
Kâse gibi gözlü Sarı han
Argın'a yaman handı.
Hem gergedan, hem arslan,
Kutlu bir candı.
Tuuçunak diye atı var,
Doğuştan eren, heybetli yiğit.
En azından Sarı han,

Her custom gladdened the soul.
«He will be a stay for my son, – saying,

He will throttle the foe that tramples!»
saying. Quenching the coals, soon to be ash,
The poor old woman Kanıkey
Made a feast beyond all others.
Making known her eren worth,
Golden kaftans of every kind
She set on every warrior's shoulders.
Making ready the wealth of the world,
Six tümen of horse-herds on the steppes,
Küheylans mixed with racers swift.
The swiftest horse is in Talas —
Six for every warrior's head
She had war-steeds made ready.
Making the drums thunder,
A quiver for each warrior's head,
A naked sword she had them bind.
Guests beyond counting she honored;
Lying encamped upon this ground,
The host gathered, the folk filled up.
The guest who lies encamped today —
Now let us begin and see
The tale of that wretch Konurbay.
His war-cries deafening the ear,
All of the doomed host
Konurbay — may he die grappling —
Had driven onward, sweeping them along.
No mountain on ground the size of a knucklebone,
No hollow on ground the size of a felt.
Bowl-eyed Sarı khan
Was a fierce khan over the Argın.
Both rhinoceros and lion,
He was a blessed soul.
He has a steed called Tuuçunak,
Born an eren, a stately brave.
At the very least, Sarı khan

Altı tümen orduluk değeri var.
Argın yurdunun hepsini
Gökten yıldızla yön bulur,
Öteden beri Sarı han
Semetey'in yoldaşı.
Semetey Buhara'da gezerken,

Çok ormana sahipti,
Uluğun böyle bir devdi.
Bilmeyene bildiren,
Bilgili böyle bir kel idi.
Kömür söndürüp, kül olup,
Buhara'nın hanı Kara han
Bununla düşmandı,
Oduncudan söz duyup,
Aslın Kırgız diye duyup.
Ünün üstün seçkin diye,
Baban Manas başka diye.

Talas'ta Kırgız obadır diye,
Ayrı olur soyun izin diye.
Akun han senin kayınbaban diye,
Ayçürök senin eşin diye.
Tartıp taşınıp söylediği bir sözü,
Kâse gibi gözlü Sarı kel
Düşünceye salan bir sözü.
Bununla Sarı han
Issız ormanda karşılaşıp,
Dua olmuş değil mi,
Manas'ın oğlu yavruya
Bütün sözü bildirip,
Kâse gibi gözlü Sarı kel
Ata olmuş değil mi.
Alıp gelip Talas'a,
Her huyunu yola koymuş,
Talas'a kurulu ev vermiş,
Argın'a getirip han kılmış,

Kel denen adı yitmiş,

Is worth a host of six tümen.
All of the Argın people
He guides by the stars of heaven;
From of old Sarı khan
Has been Semetey's companion.
When Semetey roamed Buhara,

He was lord of many a forest,
Such a giant was that great one.
One who taught the unknowing,
Such a knowing bald one he was.
Quenching the coals, turning to ash,
Kara khan, the khan of Buhara,
Was at enmity with him;
Hearing word from a woodcutter,
Hearing that his stock was Kırgız.
Saying, Your fame is choice above all,
Saying, Your father Manas was another kind.
Saying, In Talas is the Kırgız camp,
Saying, Apart runs your lineage and trace.
Saying, Akun khan is your father-in-law,
Saying, Ayçürök is your wife.
A word he spoke, drawing it out at length —
Bowl-eyed Sarı the bald —
A word that set one deep in thought.
With him did Sarı khan
Meet in the desolate forest;
Did he not give his blessing,
To the young son of Manas
Making known the whole account —
Bowl-eyed Sarı the bald,
Did he not become a father to him.
Bringing him to Talas,
He set his every way aright,
Gave him a pitched house in Talas,
Brought him to the Argın and made him khan;
The name they called him, Bald, was lost,

Sarı denilip düzelmiş.
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölmüş canını dirilten,
Sarı han'a bildiren.
On iki er birlikte el açıp,

Dua vermiş değil mi.
Düşünürseniz Sarı han,

He was set right and called Sarı.
The one who kindled his fire gone out,
Who revived his soul that died,
Who made it known to Sarı khan —
Twelve warriors together opened their palms,
Did they not give the blessing.
If you but think on it — Sarı khan,

Kendin gördüğün çocuğa
Ata olmuş değil mi.
Buhara'ya kargaşa kıyamet,
Salıvermiş değil mi.
Sığınak edip yaşarım diye,
Kendin gördüğün Sarı han
Amcasını alıp gelmiş değil mi.
Gökten yıldız seyrelip,
Koca Talas'ın yamacına
Ev diktirmiş değil mi,
Sarı han diye ad koyup,
Görmüş bilmiş nice yurda
Han kaldırmış değil mi.
O Sarı han amcası
Gece içinde rahat durmaz,
Yay gibi uçar Tuuçunak.
Tuuçunak küheylana binerdi,
Tan atışın serinliği
Gece gündüz karakolda
Sarı han amcan gezerdi.
Semetey Talas'a geldiğinde,
Bakay'ı gözü gördüğünde.
Yalnız akın eden koca pehlivan,
Bu Sarı han garipte
Nerde gezer bir hasret.
At sağrısını sıyırıp,
Ay âlemi dolaşıp.
İt salıp, kuş uçurup,
At yorup, yer yoklayıp.
Gelenlerden söz duyup,

To the child you saw yourself,
Did he not become a father.
Upon Buhara tumult and doom —
Did he not let them loose.
Saying, I shall live making him my refuge,
Sarı khan whom you saw yourself —
Did he not bring the uncle along.
The stars in heaven thinning out,
On the slope of great Talas
Did he not have a house set up,
Giving him the name Sarı khan,
Over many a people seen and known
Did he not raise him up as khan.
That Sarı khan, the uncle,
Rests not quiet in the night;
Tuuçunak flies like a bow.
He would ride the küheylan Tuuçunak;
In the cool of breaking dawn,
Night and day on sentry-watch
Your uncle Sarı khan would range.
When Semetey came to Talas,
When his eye beheld Bakay —
The great pehlivan who raids alone,
This poor stranger Sarı khan,
A longing: where does he now range?
Chafing the horse's croup,
Roaming the moonlit world,
Loosing hounds, flying hawks,
Tiring horses, probing the land,
Hearing word from those who came,

Yılkı vurup Beecin'den
Semetey geldi diye duyup,
Gece gündüz yol yürüyüp,
Ata acımadan çok yürüyüp.
Sarı-Özön boyunca düşünceye dalıp,
Böylece göze görünüp.
Koyulmuş meğer Sarı han
Aşısını, kula donlu atının beline,

Varmış meğer Sarı han.
Takke gibi tepeye,
Dizgin çekip baksa
Halkın esenliğini dilese.

That striking herds from Beecin
Semetey had come — so hearing,
Journeying night and day,
Riding hard, unsparing of his horse.
Sunk in thought along the Sarı-Özön,
Thus coming into view.
Sarı khan, it seems, had set out,
His provisions on the loins of his dun-coated horse;
Sarı khan, it seems, had gone.
To a hilltop like a skullcap —
If he drew rein and looked,
If he wished the people's welfare:

Gündüz değil, gece olup,
Baksa çetin gün olup,
Tuuçunak'ın ağzını çevirmiş,
Coşmadan, azmadan,
Kâse gibi gözlü Sarı han
Gözcü olup bakıp durmuş.
Kıbleye yönelip dökülerek.
Tepeden yıldız titreşip,
Kıbleye doğru birer birer kayıp.
Yedi Kardeş, Ülker saçılıp,

Tan ağarıp açılıp.
Tan apaydın söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
Vadiden aşağı uğuldayıp,
Soğuk yeller vurduğunda.
Kamışın başı hışırdayıp,
Yavru toygar çığrışıp.
Börk gibi dikilip,
Dağların başları belirip.
Düzdeki bozkır tilkileri
Yatağına doğru sıvışıp.
Yokuşa dayanıp koşarak,
Uğuldayan dere görünüp,
Bin ayrık otu, seksen ot

Not day it was, but night;
He looked: a day of hardship.
He turned Tuuçunak's mouth about,
Without frenzy, without fury,
Bowl-eyed Sarı khan
Stood watch and kept on gazing.
Streaming down, turned toward the qibla,
The stars trembling overhead,
Slipping one by one toward the qibla,
The Seven Brothers and the Pleiades scattering,
The dawn whitening, opening out.
When dawn broke bright and clear,
When light touched upon the earth,
Moaning down along the valley,
When the cold winds struck,
The reed-heads rustling,
Young larks crying out,
Rising up like a börk,
The mountain summits showing,
The steppe-foxes of the flat
Slinking toward their dens,
Running hard against the rise,
The moaning stream came into view,
A thousand couch-grasses, eighty herbs

Rüzgâr yönüne dökülüp.
Yan tarafına baksa,
Çamlar, taşların hepsi
Her zamanki gibi apaçık,
Öbek öbek bölünüp,
Yerin görünüşü bin türlü,
Sırtların hepsi kabarıp,
Vadilerin hepsi enginleşip.
Kararmış yerler bölünüp,
Düz ova müthiş görünüp.
Sakıngan bahadır Sarı han
Tuuçunak'ın ağzını çevirdi idi,

Bending down the way of the wind.
If he looked off to his side,
The pines and all the stones
Plain as ever they had been,
Parted into clump on clump,
The face of the land a thousand kinds,
All the ridges swelling up,
All the valleys deepening wide,
The darkened places parting,
The level plain a wondrous sight.
The wary batyr Sarı khan
Turned Tuuçunak's mouth about,

Göz yetmeyen Sarı-Özön'ü
Sarı-Özön'ü gözetleyip durdu idi.
Çığrışıp kaldığı çağ imiş,
Tanrı yüzünü göstermesin,
İki yanına baksa,
Halkın esenliğini saysa,
Yan tarafına baksa,
Halkın selametini saysa,
Devrilmiş burundan,
Gözün kaydığı çıkıntıdan
Fışkıra fışkıra toz çıkar,
Fışkıran tozu gördüğünde
Sarı han'dan can çıkar.
Fışkıran toza baksa,
Konurbay'ın tozuymuş.
Kazılmış meğer kalın yol,
Kaynamış meğer bizim kara bahtımız!
Ezip geçecek çağı imiş!
Ardından dalgalanıp,
Basmış meğer kalabalık ordu.

The Sarı-Özön past eye's reach —
He stood watching the Sarı-Özön. It was
the hour when cries broke out,
May God never show you its face!
If he looked to his two sides,
If he reckoned the people's welfare,
If he looked off to his flank,
If he reckoned the people's safety —
From the toppled headland,
From the jut where the eye slides off,
Dust comes spurting, gushing forth;
When he saw the spurting dust,
The soul went out of Sarı khan.
If he looked at the spurting dust —
It was the dust of Konurbay.
Dug out, it seems, the deep-worn road,
Boiled over, it seems, our black fate!
It was the hour he would crush on through!
Billowing on behind him,
The teeming host, it seems, had trampled in.

Yer yarılıp toz olmuş,
Yetmiş Beecin ayaklanmış.
Kıyısını çekse bölünmez,
Tükenesi Kalça ihtiyarı
Kökünden koparıp gürleyerek,

The earth was split and turned to dust,
The seventy Beecin had risen up.
Pull at its edge — it will not part;
The accursed old Kalça,
Tearing from the root with a roar,

Basmış meğer, bir baksan,
Tükenesi Kıtay'ın hepsi.
İşte o zaman Sarı han
Kederlenip yandı,
Aziz candan umut kesti.
Tuuçunak'ın ağzını çevirdi idi,
Ordusu vadinin sazlığı gibi,
Doğrultup bakıp durdu idi.
Kahrolası Konurbay
Kamışa bak, sele bak,
Basıp çıkan ele bak!
Puslu ufka bak, kora bak,
Basışı dağın sırtı gibi,
Bu şaşılası Kıtay'dan
Şaşmadan değen oka bak!
Tutsa doğruca yutacak gibi,

Kıra bak, dağa bak,
Dalgalanan Kıtay eline bak!
Durdurmadan basıp geçecek,
Talas'ta Argın'ı, Kırgız'ı
Yönelirse kökünü kurutacak,

Kuldan başka türlü sele bak!
Başbuğumuz idi Semetey,

Yeri yarıp, göğü bozup,
Kıyamet salan kalabalık ordu,
Sökün edip gelen çağı imiş.
Ölçüp baksa Sarı han,
«Yukarıdaki yamaç alçakmış.
Kahrolası, ne edeyim,
Kırgız'ın ordusu azmış!
İnişte ot kadarmış,
Hakan'ın halkı çokmuş!
Gazaplanıp Konurbay,
Basıp geçecek çağı imiş!
Yer altını ufalayıp,
Yerin altını basarsa

Had trampled in, it seems — but look:
All of the accursed Kıtay.
Then it was that Sarı khan
Burned with grieving sorrow,
Gave up hope of his dear life.
He turned Tuuçunak's mouth about —
Their host like the valley's reed-beds —
He straightened up and stood gazing.
The damnable Konurbay —
Look at the reeds, look at the flood,
Look at the folk that tramples through!
Look at the hazy skyline, look at the embers,
His tread like a mountain's ridge,
From this astounding Kıtay
Look at the arrow striking without miss!
As if to swallow you outright should he seize you,
Look at the steppe, look at the mountain,
Look at the surging Kıtay folk!
He will trample through unstopped;
The Argın and Kırgız in Talas —
Should he turn, he will wither them root and branch,
Look at the flood beyond a slave's measure!
Semetey was our war-chief,

Splitting earth and marring sky,
The teeming host that looses doomsday —
It was the hour it came streaming on.
If Sarı khan measured and looked:
«The slope above proves low.
Damnable! What am I to do —
The Kırgız host proves few!
On the downslope they are but as grass,
The Hakan's folk prove many!
Konurbay, risen to wrath —
It is the hour he tramples through!
Crumbling the underearth,
If he tramples the underearth,

Azgın haliyle Konurbay,
Bölünüp tümene niyeti,
Bambaşka görünür niyeti.
Rengârenk kırmızı
Kırgız'dan eline geçse
Geri dönecek hali görünmez.
Dışı çelik zırh,
Dışından saplasa bölünmez,
Kırgız'dan eline geçse
Alööke'nin Konurbay'ı
Geri dönecek hali görünmez.
Vuruşmaya girse insanı,
Bırakmadan tümüyle yutacak gibi.
Sataşanı bu Kalça
Kökünden koparıp gürleyerek,
Talas'a basıp yetişir mi,
Tümünü kırıp geçer mi?

Konurbay in his frenzied state,
His intent to split into tümens,
His intent shows a thing apart.
The motley-hued and crimson —
Should the Kırgız fall into his hands,
No sign he would ever turn back.
His outside is steel armor,
Stab from without — it will not part;
Should the Kırgız fall into his hands,
Alööke's Konurbay —
No sign he would ever turn back.
Should a man close with him in combat,
He looks to swallow all, leaving none.
Whoever crosses this Kalça —
Tearing from the root with a roar,
Will he trample his way to Talas,
Will he cut down every one?

Bahadıra bela salar mı,
Talas'a yığılmış sayısız malı
Tamamıyla vurup alır mı!
Ganimeti yağmalar ya,
Bu haliyle Konurbay
Fesadı fena salar ya!
Obayı basarsa kırar ya,
Öfkelenmiş er imiş,
Gelinleri ganimet kılar ya!
Kahrolası bu Kıtay
Zora, kıskaca alır ya,
Kızı, kadını inleterek
Ganimet diye sürüp götürür ya!»
Deyip, böylece, Sarı han,
Yel değdirmeden aziz beli
İyice pekiştirip kuşanıp,
Coşmuş yürük Tuuçunak,
Tuuçunak'a bir vurup,
Telaşlanmış haliyle Sarı han,
Altındaki Tuuçunak'a
Sağlı sollu kamçı vurup,

Will he bring ruin on the batyr,
The countless wealth heaped up in Talas —
Will he smite and seize it all!
He will plunder the spoils, ah,
Konurbay in this state of his
Will loose a wicked mischief, ah!
If he tramples the camp he will break it, ah,
A warrior he proves, enraged,
He will make the brides his spoils, ah!
This damnable Kıtay
Will take us in a vice and press, ah,
Setting girl and woman groaning,
He will drive them off as spoils, ah!»
So saying, thus, Sarı khan,
His dear waist untouched by wind
Girding fast and firm,
The surging racer Tuuçunak —
Striking Tuuçunak a single blow,
Sarı khan in his alarm,
On Tuuçunak beneath him
Laid the whip to right and left,

Sağdan soldan mahmuzladı.
Altındaki Tuuçunak'ın
Koyun gibi eti bölünüp,
Tavşan gibi sırtı düzeldi,
Ejder gibi ağzı açıldı,
Kan karışık ak köpük
Karanlığa kalmış talihsizden
Göğsüne saçıldı.
Büzüşüp kalmış toynağı
Büyük çanak gibi açıldı.
Boğumlu otun üstünden,
Bulutlu göğün altından
Kişneyip alıp uçtu idi,
İşte o zaman Sarı han
Can aşmayan belden,
Can yürümeyen sık ormandan
Fazlasıyla telaşlanıp coşup,
Aşıp koşup yol teperek,
Gece gündüz yol teperek,

Homurdanan Kalça'nın
Kahrından pek telaşlanıp,
Talas'a sağ esen varmaya,
Semetey ile Bakay'a
Yetişip haber vermeye.
Atı yürük, kendi er,
Çareler bilen yaman Sarı han

İnsandan güzel sözü var,
Kâse gibi tek gözü var.
Sarı han'ın hali işte böyle,
Hem pehlivan, hem er,
Hem akıllı bilge,
Yassı yanak, yayvan dil,
Yanılmayan büyük hatip,
Kara dili bileyen,
Halkın önünde şakıyan.
Kaç bin söz söylese,

Spurred him from right and left.
Of Tuuçunak beneath him
The flesh parted like a sheep's,
His back grew level like a hare's,
His mouth gaped open like a dragon's,
White foam mixed with blood
From the luckless one caught by the dark
Sprayed upon his chest.
His hoof that had shrunk small
Opened like a mighty bowl.
Over the jointed grass,
Beneath the clouded sky,
Neighing, he took flight.
Then it was that Sarı khan,
From passes no soul can cross,
From thick woods no soul can walk,
Surging in utmost haste,
Crossing, racing, pounding the road,
Pounding the road by night and day,

Of the growling Kalça
In great alarm at his wrath,
To reach Talas alive and whole,
To Semetey and Bakay
To arrive and bring the word.
His horse swift, himself a warrior,
The fierce Sarı khan who knows all remedies —
He has speech fairer than men's,
He has a single eye like a bowl.
Such is the state of Sarı khan:
Both pehlivan and warrior,
Both a sage of keen mind,
Flat-cheeked, broad of tongue,
A great orator who never errs,
Whetting his black tongue,
Singing out before the people.
Though he speak how many thousand words,

Yanılıp bir lafı kaçırmayan,
Kötüyü sezen Sarı han,
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Duramayıp bağırarak,
Dert ortağı Bakay'ı
Ey, neredesin diye çağırıp.
Üç-Koşoy'un çukurunda,
Ilgınlı Keñ-Kol boyunda,
Tört-Kül'ün aşağısında,
Beğ Manas'ın diktiği bağda.
Kaynar'da kara pınar gözünde,
Kuru çınarın dibinde,
Kapılı ordada,
Kanıkey'in korusunda.
Kaplan Bakay amcana,
Han Semetey bahadıra,
Habere geldi Sarı amcan.
Aşıp koşup coşarak,
İnsandan başka türlü azıp.
Düpedüz çehresi bozulup,
Gök vaşak kürklü Kırgız börkünü

Tersyüz edip başına giymiş,
Aşıp koşup çırpınarak,

He lets slip no word in error —
Sarı khan, who scents the evil,
Made his Tuuçunak rear high,
Unable to hold still, shouting,
For Bakay, his partner in sorrow,
Crying, Hey, where are you?
In the hollow of Üç-Koşoy,
Along tamarisk-grown Keñ-Kol,
Below the Tört-Kül,
In the garden Beğ Manas planted,
At the black spring-head at Kaynar,
At the foot of the withered plane,
In the gated orda,
In Kanıkey's grove —
To your uncle, tiger Bakay,
To khan Semetey the batyr,
Your uncle Sarı came with tidings.
Crossing, racing, surging on,
Frenzied beyond the way of men,
His visage utterly undone,
His Kırgız börk trimmed with grey lynx fur
Turned inside out upon his head,
Crossing, racing, striving hard,

Durmadan hızla yürümüş.
Çırpınarak Sarı han
Gözcülüğü sıkıca tutmuş idi,
Han Konurbay bahadırın
Haberini öğrenmiş idi.
Debelenip azarak,
Düşman çehresini görmüş kartalın

Duramayıp coşarak.
Kanıkey'in ak sarayı,
Halkın kuşattığı ulu saray
Töresi sağlam bir alan.
Yamaç yanı derin dere,
Söz kesip ulu Bakay

He rode swift without a halt.
Struggling on, Sarı khan
Had held the watch full fast;
Of Khan Konurbay the batyr
He had learned the tidings.
Thrashing, growing frenzied,
Like an eagle that has seen the foeman's face,
Unable to hold still, surging.
Kanıkey's white palace,
The great palace ringed by the folk,
A ground of steadfast custom,
On its slope-side a deep ravine —
Great Bakay, cutting short his speech,

Danışıp yatarken,
Üyürmö'nün sazlığında
Çevrilip toplantı kurulduğunda
Çevrilip toplantı kurulduğunda
Çogulma'nın sazlığına
Toplaşıp durduklarında,
Akıl yarıştırıp buluşup,
Sözü ortaya koyduklarında.
Er Konurbay koca Kalça,
«Gelirse nasıl olur?!» – diye, «Töre bilir hazine,
Danışığını kurup dururken.
Bastığı yeri göçürtüp,
Maldan yürük Tuuçunak'ı
Yay gibi koşturup,
Ortaya girip vardı idi
Ay, hayret, dehşet! – diye,
Sarı amcana sunsana! – diye.
Yaman Bakay babası
Homurdanıp kaldı idi.
Kapıdaki kırk pehlivan
Sıra sıra koşup seğirtip,
Sarı han'ı gördüklerinde
Argın, Kırgız karışık
Bir dehşetli haberi var ya – diye,
Böylece candan umut kesip,
Orda bekleyen kapısında,
On iki cellat, beş pehlivan
Karaca gibi sıçrayıp fırlayıp.

Önüne doğru koşarak,
Sarı han'ın atını aldı idi,
Altın çemberli direğe,
Arbuurul'un yanına
Alıp varıp pehlivanlar
Küheylanı bağlayıverdi idi.
Ayçürök'ün kırk gelini
Gülümseyip tunç kıvırıp,
Güderi gibi salınıp,

As he lay in counsel,
In the reed-bed of Üyürmö
When the circling council was convened
When the circling council was convened
To the reed-bed of Çogulma
When they had gathered together,
Meeting to match wit with wit,
When they laid the matter forth,
Er Konurbay, old Kalça —
«If he comes, how shall it be?!» – saying,
«The treasure that knows the law,
As they held their consultation —
Making the ground he trod give way,
Tuuçunak, swiftest of all beasts,
Galloping him like a bow,
He came riding into their midst,
Crying, Ay, wonder and dread!
Offer it to your uncle Sarı! – saying.
His father, fierce Bakay,
Stood growling low.
The forty pehlivans at the gate
Ran scurrying rank on rank;
When they beheld Sarı khan,
Argın and Kırgız mingled,
Saying, He bears some dreadful news,
Thus giving up hope of life,
At the gate where the orda kept its watch,
Twelve executioners, five pehlivans
Sprang leaping like roe deer.

Running out before him,
They took Sarı khan's horse;
To the post with golden hoops,
To Arbuurul's side,
The pehlivans led him over
And tied the küheylan fast.
Ayçürök's forty brides,
Smiling, their bronze curls tossing,
Swaying supple as chamois-hide —

Gülüşüverse zavallılar
Tunç kopuz gibi şıngırdayıp,
Alabildiğine seğirtip koşup,
Kapıyı açıp kaldı idi,
Kâse gibi gözlü Sarı han
Yığılırcasına inip kaldı idi.
İtibarlı eri han Bakay
Sarı han'a yönelip,
Bakay söze girdi idi.
Amcan Bakay'ın sözü budur.
Sarı han'a karşı,
En akıllı, kestirilmez,
İşte şöyle dedi idi:
Kanıkey yavrum, kalksana, – diye,
Sarı taze kımızdan
Sarı han'a doldursana, – diye,
Hem adaletli, hem iş bilir,
Kendi elinle Kanıkey,
Doyunca akıl bulunur,
Durmadan er Kırgız
Söz duysa düşmana saldırır!»
Heybeti sert nice düşmanı
Alt edegelen orduydu,
Nasip olursa şeref örtünür!»
Deyip, o zaman han Bakay
Habere gelen Sarı han'ın
Karnı aşa doyuncaya dek,
Arzusu kanıncaya dek
Sohbet muhabbet kurmaz,

Sarı han'dan er Bakay
Tek bir söz sormaz.
Sofrayı topladı idi,
Âmin! – deyip, el açıp,
Yeni dua kıldı idi.
Gözcülükten telaşla gelene
Karşılık verdi Sarı han,
Gördüğü ile bildiğini,
Duyduğu ile sezdiğini

Should the poor things break out laughing,
They chimed like a bronze kopuz —
Scurrying, running full tilt,
They flung the gate wide open.
Bowl-eyed Sarı khan
Dismounted near to collapsing.
The honored warrior, khan Bakay,
Turning toward Sarı khan,
Bakay began to speak.
This is the word of your uncle Bakay,
Facing Sarı khan —
Wisest of all, unfathomable —
Thus indeed he spoke:
Kanıkey, my child, rise up, – saying,
Of the yellow fresh kumis
Pour full for Sarı khan, – saying,
Both just and deft in work,
With your own hand, Kanıkey.
When one is filled, counsel is found;
Without cease the warrior Kırgız,
Hearing the word, will fall upon the foe!»
Many a foe of stern majesty
This host had long subdued —
If fortune grants, it robes itself in glory!»
So saying, then khan Bakay,
Till the tidings-bearer Sarı khan
Had filled his belly with the food,
Till his desire was slaked,
Held no talk or converse;

Of Sarı khan the warrior Bakay
Asked not a single word.
He had the table cleared,
Saying Amen! with open palms,
He made a fresh blessing.
To him come hasting from the watch
Sarı khan made his reply:
What he had seen and what he knew,
What he had heard and what he sensed,

Anlatıverdi Sarı han.
«Ey, kulunum, Semetey,
Dileğini Tanrı vermiş.
Göz göze geleceğin Konurbay

İstediysen kendisi gelmiş.
Baabedin kurbanını tez ada,
Her Şeyh'in yoluna
Ay tuynaklı at ada!
Gönlün çoğu bölündü,
Kara ot gibi kâfirin
Han Konurbay bahadırın,
Gaza açıp, kavga başlatıp,
Çarpışacak hali göründü!
Kara han'a bürünüp,
Vuruşacak hali göründü!
Kırk boy Kıtay halkıymış,
Kırgız'ı değil, cihanı
Basıp geçecek selmiş!
Önü kapalı, yer açık,
Çare nasıl olur – diye,
Az derlenmiş halkmış,
Argın ile Kırgız'ın
Obası nereye konacak?!
Gazaplı Kıtay basarsa,
Çarpışmadan yatmazsa,
Avuç içi kadar bu yurdun
Çaresi nasıl olacak?!
Erenin var, hanın var,
Şimdi söylerim bir sözü,
El yurt kulak veriniz!
Keñ-Özön'ün boyundan

Dertli, çetin durumda yurt gördüm,
Karınca gibi kaynayan
Cihana bedel ordu gördüm.
Ordunun başında Konurbay'ı,
Opol Dağı gibi büyük gördüm!
Maldan gözü açılıp varını

Sarı khan recounted all.
«Ey, my foal, Semetey,
God has granted your desire.
Konurbay whom you would meet eye to eye
—
If you wished it, he himself has come.
Vow quick your offering to Baabedin,
To the way of every Şeyh
Vow a moon-hoofed horse!
The most of your heart is torn:
Like black grass the infidel,
Khan Konurbay the batyr,
Opening holy war, starting strife,
Showed himself set to clash!
Wrapped in Kara khan's guise,
Showed himself set to fight!
The folk of forty Kıtay tribes it proved —
Not the Kırgız only, but the whole world
A flood, it proved, to trample through!
The front is closed, the ground lies open;
Saying, What remedy can there be —
A folk but scantly gathered, it proved,
Of the Argın and the Kırgız
Where shall the camp be pitched?!
If the wrathful Kıtay tramples in,
If he rests not without battle,
For this land no bigger than a palm
What shall the remedy be?!
You have your eren, you have your khan;
Now shall I speak a word —
People and land, give ear!
From along the Keñ-Özön

I saw a folk in grievous, dire straits;
Seething like the ants,
I saw a host worth all the world.
At the host's head, Konurbay —
I saw him huge as Opol Mountain!
Greed-eyed from riches, with all he has,

Dolaşıp nice şehri
Kırgını yaman salmış.
Kırgız'ı kırgın ederim – diye,
Kıtay'ı sürüp almış.
Esneyen bel gelir,
Sağlam beğlere denk gelir,
Gazabından Kalça'nın
Yer silkinip sallanır!
Uyuñ-Şuyuu pehlivanını,
Onu da sürüp almış,
Yiğitlerini tümenlere bölüp,
Öncü öncü salmış!
Talas'a yetişip basmaya,
Niceyi yakalayıp ezmeye,
Kavga salıp böyle etmeye,
Üşüşmüş meğer nice Kıtay
Bir torbacığı yoklamaya!
Gök demir gibi kuşanıp,
Çoğu dalgalanıp uzayıp,
Çivisi sık dikilmiş,
Sökün ettiğinde kara yer,

Kurbanın olayım kulunum,
Kalınlığından tütmüş!
Büyücüsü, yada taşçısı,
Ölüme karşı varanı
Alabildiğine basıp almış,
Kalabalık ordusunu bölüp,
Basıp yayını yağdırıp,
Gazabını sert saçmasın,
Tependen inen Konurbay
Tepemize basmasın!»
Sarı han söyledi bir sözü,
Tarta tarta söyleyip ağır sözü,
Gördüğünü anlatıp durunca,

Evliya ihtiyarın oğlu er Bakay
O zaman söze girişti:
«Eceli yeten ölmez mi,

Roaming many a city,
He has loosed a fearsome slaughter.
Saying, I will put the Kırgız to slaughter,
He has driven the Kıtay on.
He comes over the yawning pass,
He comes to match steadfast beğs;
At the wrath of the Kalça
The earth is shaken and quakes!
The pehlivan Uyuñ-Şuyuu —
Him too he has driven along;
Splitting his braves into tümens,
He has sent them out as vanguards!
To reach Talas and trample it,
To catch and crush so many,
To loose the strife and do all this,
So many Kıtay have swarmed, it seems,
To rifle one small bag!
Girded like blue-grey iron,
Their mass billowing, stretching long,
Their nails set close and thick;
When they streamed forth, the black earth —
Let me be your sacrifice, my foal —
Smoked from their very thickness!
Their sorcerer, their rain-stone wielder,
Him who goes to meet his death
They have crushed and seized outright;
Splitting their teeming host,
Trampling, raining down their arrows —
Let him not scatter his wrath so harshly,
Konurbay descending from above you —
Let him not trample on our crown!»
Sarı khan spoke a word,
Speaking the heavy word, drawing it long;
As he told over all he had seen,

Er Bakay, son of the saintly elder,
Then entered on his speech:
«Does not he whose hour has come die —

Talas'ı gözetleyen Kalça gelmez mi!
Buurul at bunun kanadı.
Gürbüz bu baş var iken
Nice yurdu nasıl veririz,
Kudurmuş görünür koca Mançu,
Göğüs göğüse görüşelim!
Eren bu baş dururken
El yurdu nasıl veririz,
Azmış görünür Konurbay,
Ezişerek görelim!»
Bakay han böyle dururken,
Gazaplanıp Semetey,
Kapıdaki Buurul'un
Huyunu yurttan üstün kılıp,
Ok yanılıp değmesin diye
Abadan örtü örttürüp.
Gazaya bineceği yürük atı
Germe ipini uzağa gerdirip,
Sağa sola tepinen karayağıza
Pirinçten yıkayıp verdirip,
Yiğit anan Kanıkey
Hazırladı işte böyle.
Pirinçten her gün yem verip,
Her gün terini almış,
Arpadan asıl yem verip,
Ay boyu tımar etmiş,
Etine dolmuş, gebermeyesi,
Uçan kuşla yarışıp,
Bu kazı alınacak bağır eti
Kalmış meğer karayağızın
Kaburgasına yapışıp.
Damar damar tüyü seyrelip,
Toynağı yere durmadan,
Kalmış meğer gebermeyesi,
Uçacakmış gibi titreşip.
Kaburga kemiği bölünüp,
Salınıp oynayan karayağızın
Küheylan olduğu duruşundan görünüp.

Will not the Kalça who spies on Talas
come! The Buurul steed is his wing.
While this sturdy head remains,
How shall we yield so many a people?
The great Mançu shows rabid —
Let us meet him breast to breast!
While this eren head still stands,
How shall we yield folk and land?
Konurbay shows run mad —
Let us see it out, grinding him down!»
While Bakay khan stood thus,
Semetey, rising to wrath,
Of the Buurul at the gate
Prized his temper above the people;
Lest an arrow stray and strike,
He had a heavy covering thrown over him.
The racer he would mount for holy war
He had tethered on a line stretched far;
To the black-bay kicking right and left
He had rice washed and given as feed.
Your valiant mother Kanıkey
Made ready even so:
Feeding him rice every day,
Sweating him out every day,
Giving barley for his true feed,
Grooming him a month long,
Filled out with flesh, the never-dying rogue,
Racing with the flying bird,
The breast-flesh fit to yield kazı
Had stayed, it seems, on the black-bay,
Clinging fast to his ribs.
His coat thinned vein by vein,
His hoof not resting on the ground,
He stayed, it seems, the never-dying rogue,
Quivering as if to take flight,
His rib-bones showing parted,
The black-bay prancing supple —
His küheylan blood plain in his very stance.

Belalı Semetey'in
Düşmana girer huyu var,
Akına çıksa canı coşturur,
Fitilli topu kuşanıp,
Sur gibi olmuş Buurul'u
Eyerleyip binip hazırlanıp,
Gazaplı, çetin kanadı,
Çarpışan düşmana yönelse,
Manas'ın oğlu er Semen'in
Apak sırıtıp güler huyu var.
Beş-Taş'ın başı Kan-Caylak,
Kan-Caylak'ı yaylayan
Atasından – babası,
Düşmandan ürküp kalmayan.
On dört atını bağlayan,
Ortalayıp Keñ-Kol'u yaylayan.
Öfkesine dokunanı,
Önüne katıp süren.
Tutuşup düşman ordu gelse,
Azı dişine vurup çiğneyen.
Buhara'ya varıp ulu olmuş,
Sürgün gezip büyümüş.
Temirkan'ın şehrine
Sürülüp varıp el bulmuş,
Karakan'ın şehrine
Kaçıp varıp can beslemiş.
Yiğidin hali işte böyle,
Zavallı kadın Ayçürök,
Gezinti için dikilmiş çınar bağ,
O çınarın dibinde
Beyinin bindiği deve gibi taht,
Beyi coşup, Kalça'ya
Çarpışmaya çıkacak, o çağ!
İşte o zaman Ayçürök,
«Beyim nasıl olur!» diye,
Bıldırcın gibi zavallı gözden
Ayrı ayrı yaş dökülüp.
Kuşburnu gibi kara gözden
Kamçı boyu yaş dökülüp.

The perilous Semetey
Has a way of plunging at the foe;
Raiding sets his soul aflame.
Girding on the matchlock cannon,
Buurul grown like a fortress wall
Saddling, mounting, making ready —
His wrathful, hardy wing —
Should he turn on the clashing foe,
Er Semen, son of Manas,
Has a way of grinning gleaming white.
Kan-Caylak, head of Beş-Taş —
He who summers on Kan-Caylak,
From his forefather — his father,
Never cowed before the foe,
Who tethers his fourteen steeds,
Who summers mid-length of Keñ-Kol,
Whoever touches his wrath
He drives before him herded;
Should a foe-host come to grips,
He champs them with his back teeth.
He went to Buhara and grew great,
Grew up wandering in exile;
To Temirkan's city
Driven forth, he found a people,
To Karakan's city
He fled and kept his soul alive.
Such is the state of the brave.
The poor woman Ayçürök —
A plane-tree garden planted for her strolls,
At the foot of that plane
A throne like the camel her bey rides;
Her bey surging, against the Kalça
About to ride to battle — such the hour!
Then it was that Ayçürök,
Saying, «What will become of my bey!»,
From the poor quail-like eyes
Tears fell drop by separate drop,
From the black eyes like rose-hips
Tears fell a whip-length long.

Boynundaki altın küpeyi,
Sallandırıp kara saçını
Salınan güzel
Boynuna acayip takınıp,
Durmadan ağlayıp hazırlanıp,
Öbür dünyaya göçen arslanların,
Yüce arslanların
Ruhuna yalvarıp.
«İşi rast getirip düzelt, – diye,
Öbür dünyaya göçen arslan atam,
Yalnızını koru!» – diye.
Dayanamayıp kaygıya,
Feryat edip ağlayıp beyine.
«Çarem nasıl olur!» – diye, Kendinden geçen Ayçürök,
Hasretini söyleyip Ayçürök,
Bozkurda bakıp duramayıp,

Ahali kederlenip durdu idi,
Çok kederlenip biçare ay.
Vadide biter dik yamaç,
İnler türlü türlü
Akun'un kızı güzel,
Sarsıla sarsıla öksürüp,
Salınarak talihsiz,
Horoz gibi boynunu kaldırıp,
Yanıp durur beyine,
Kendisi yalnız olana.
Usulca yürüyüp öksürerek,
Dağ koyunu gibi boynunu kaldırıp.
«Ant içmiş düşmanı Konurbay,
Haberciden söz duyup,
Su verilmiş kızıl demir gibi.
Gerçek Kudret koruyuver,
Atadan yalnız olanı
Kalça'dan öldü dedirtme!
Boğuşacağı Karagul,
Zorbalığı dağın dengi gibi.

The golden earring at her neck,
Letting her black hair swing,
The swaying beauty
Put on strangely about her neck;
Weeping without cease, making ready,
To the lions gone to the other world,
To the lofty lions,
Pleading with their spirits:
«Set the work aright and mend it, – saying,
My lion father gone to the other world,
Guard your lonely one!» – saying.
Unable to bear the sorrow,
Wailing, weeping for her bey,
«What remedy have I!» – saying,
Ayçürök swooning away,
Ayçürök telling her longing,
Gazing on the grey wolf, unable to hold still —
The people stood in grief,
Sore grieving, the helpless moon.
In the valley rises a steep slope;
She moans in many kinds,
Akun's daughter, the beauty,
Coughing, shaken through and through,
Swaying, the luckless one,
Lifting her neck like a rooster,
She burns still for her bey,
For him who stands alone,
Walking softly, coughing,
Lifting her neck like a mountain ewe.
«His sworn enemy Konurbay,
Hearing word from the messenger,
Is like red iron newly tempered.
True Almighty, guard him well;
Him who stands alone from his father —
Let none say he died by the Kalça!
Karagul with whom he will grapple,
His tyranny like a mountain's match —

Yalnızı Tanrı esirgeyiver,
Gözü yaşlı güzeli
Yalnızından ayırıp,
Gözü yaşlı talihsizi
Üşüşüp Kıtay şehrine
Ganimet oldu dedirtme.

God, spare the lonely one;
The tear-eyed beauty —
Parting her from her lonely one,
The tear-eyed luckless one —
Swarming to the Kıtay city,
Let none say she became their spoil.

Zavallıya Tanrı lanet ederse,
Kadirşinas beyim ölür, – diye,
Zavallıyı Tanrı esirgerse,
Beecin'in hanı Konurbay
Bakıp geri döner diye.
Çoğaltıp kavga salar diye,

Arslanlığı gerçek ise,
Öbür dünyaya göçen atamın
Fazlasıyla öcünü alır!» – diye.

Ayçürök zavallı bunu düşünüp,
Bitkin düşüp ağlayıp, çığrışıp
Münacat eder hıçkırarak.
Otuz gelin, otuz kız,
Çoğu ona uyup hıçkırarak.
Almambet oğlu Külçoro,
Çubak'ın oğlu Kançoro
Kanıkey'in sarayından
Çarpışmaya çıktı hazırlanıp.
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Gazabı yüzüne vurup,
Düşmana layık ustalar,
Düşman kurdu yamanlar,
Atıştan geri çekilmeyen,
Ecelden geri dönmeyen.
Han Konurbay ulu Kalça
Hakan'dan bir ordu kaldırıp yürüyüp,

Kuşatıp iner diye duyup,
Düşman deyince sevinip,

If God curses the poor wretch,
My gracious bey will die, – saying,
If God spares the poor wretch,
Konurbay, khan of Beecin,
Will look and turn back, saying so.
Saying, He will multiply and loose the strife,
If his lionhood be true,
Of my father gone to the other world
He will take vengeance overflowing!» – saying.
Poor Ayçürök, thinking this,
Falling spent, weeping, crying out,
Makes supplication, sobbing.
Thirty brides and thirty maids,
The most of them sobbing in her train.
Külçoro, son of Almambet,
Kançoro, son of Çubak,
From Kanıkey's palace
Went forth arrayed for battle,
Girding on sheathless swords,
Like a cloud about to rain anew,
Their wrath struck into their faces,
Masters fit to meet the foe,
Fierce ones, wolves upon the foe,
Never flinching from the fire-fight,
Never turning back from death.
Khan Konurbay, great Kalça,
Marching with a host raised from the Hakan,
Hearing he would descend and besiege,
Rejoicing at the word of a foe,

Düşman kurdu bozkurtlar
Düşman giysisini giyinip,
Belalı kırgın, büyük gaza
Olacağını bilip çıktı idi,
Talas'ı Kıtay'ın büsbütün kuşatıp,
Dolacağını bilip çıktı idi,
Gök demirden tolgayı
Tersyüz edip başına giydirip,

The grey wolves, wolves upon the foe,
Donning their raiment for the foe,
Perilous slaughter, great holy war —
Knowing it would come, they went out;
That the Kıtay would ring Talas all about,
Knowing it would fill, they went out.
The helm of blue-grey iron
They set turned about upon their heads;

Üstün anan Kanıkey
Göğüs zırhıyla kaplattırıp,
Delik koymadan çocukları
Gök demirle kaplattırıp.
Beecin'e kadar sürünüz.
Kocayınca ananın,
Karaltım çocuklar giysin diye, Bütün kartal seçkin yiğitlerim,
Yılmadan düşmana çatsın diye,

Your peerless mother Kanıkey
Had them plated with breast-mail,
Leaving no gap, the children
She had plated with blue-grey iron.
Drive on as far as Beecin.
When your mother had grown old,
Saying, Let my dark brood of children wear them, All my eagle-chosen braves,
Saying, Let them fall on the foe unflinching,

Kırlardan akan pınarlar,
Boğuşmaya girse Konurbay
Hakan'a kadar sorsun diye,
Ninniyle büyüttüğüm yavrular.
Gazaplı bela, büyük kavga
Sapladığın alpın bin olsun,
Karşılaşmaya gelse salsın diye,

The springs that flow down from the steppes,
Saying, Should Konurbay come to grips,
Let him answer for it as far as the Hakan,
The young ones I raised with lullabies.
Wrathful bane, great strife —
May the alps you impale be a thousand,
Saying, Should he come to meet you, let him loose it,

Süngüleştiğin kulun düz olsun,
Beecin'in hanı Konurbay
Nerede olsa öcünü alsın diye,

May the wretch you lance be laid out flat,
Konurbay, khan of Beecin —
Saying, Wherever he be, let him take his revenge,

Unutulmaz iş olsun».
Tam yerince yapılmış,
Ok geçmezmiş kaftanları,
Zavallı anan Kanıkey'in
Öyleymiş niyeti hesabı.
Beecin sıcak yer denen,
Sıcağı rahat vermeyen,
Gerçek çölüne can varsa

Let it be a deed unforgotten».
Wrought exactly to the measure,
Their kaftans proof against the arrow —
Of your poor mother Kanıkey
Such was the intent and reckoning.
Beecin, called a burning land,
Its heat that gives no rest,
If a soul goes to its very desert,

Günü kızıp kaynayan,
Kaplan çehresi kalmayan,
Güneş zahmeti işler diye,
Bilmeden bırakırsam boşuna diye,
Er başına hazırlanmış
On iki gömlek, on don,
Savaşın hali işte böyle.
Kalça'ya salsan büyük kavga,
Kavgalaşıp Beecin'den
Hiçbir yerde olmaz hiç hasret,
Haberci ölmüş, han ölmüş,
Bitin bitleyip gider diye,
Bir giysini yüz kıldım,
Kiri kirlenip kalır diye,
Kirli giysiyi kırk kıldım,
Gezintiye giyilecek
Nakışlı giysin bir başka.
Serbestçe vuruşursan
Sopanın giysisi bir başka.
Aybalta ile vuruşursan,
Mızrak ile çarpışırsan
Bu giysin bin başka.

Its sun blazing at the boil,
No tiger's visage lasting there,
Saying, The sun's torment will do its work,
Saying, If I leave it unknowing, all in vain,
Made ready for each warrior's head
Twelve shirts and ten under-breeches.
Such is the state of war.
If you loose great strife on the Kalça,
Battling out of Beecin,
Nowhere shall there be any want.
Saying, Messenger dead and khan dead,
Saying, Your lice will breed their lice,
One garment I made a hundred;
Saying, The dirt will foul and stay,
The work-soiled dress I made forty.
For wearing when you ride at ease
Your broidered dress is another still.
If you fight freely hand to hand,
The dress for the cudgel is another.
If you fight with the moon-axe,
If you clash with the lance,
This dress of yours is a thousand others.

Yılmadan düşmana giriniz,
Han Konurbay bahadırı,
Ata kinli kâfiri,
Sayısız kartal seçkin yiğidim,
Atası ölmüş yetimcik,
Kaçıp kurtulmuş insana
Deyip, böylece Kanıkey,
Kocayınca Kanıkey,
Yaşlanınca Çıyırdı,
İki anası birlikte ağlayıp,
Usanmaz düşmana varıyorsun,
Sağ esen gel diye ağlayıp,
Kapıdan çıkacağı sırada
Zavallı anan Kanıkey
Külçoro ile Semetey,
İkisinin atını birden tutup,

Go in against the foe unflinching —
Khan Konurbay the batyr,
The infidel with the ancestral grudge —
My eagle-chosen braves past counting,
The little orphan whose father died,
To the man who fled and got away.
So saying, thus Kanıkey,
Kanıkey grown old,
Çıyırdı grown aged,
His two mothers weeping together,
You go against a tireless foe,
Weeping, Come back safe and whole;
At the moment they would pass the gate,
Your poor mother Kanıkey,
Külçoro and Semetey —
Catching the horses of the two at once,

Eski sözden vurdu şimdi,
İbretli söz söyleyip durdu idi,
Düşünse olur, hasretsiz,
Kalça'ya salsan büyük kavga,
Çarpışma kılıp Beecin'den
Çarpılan kul hep ölmüş.
Tufan suyu tozutup girmemiş,

Dalgalanıp kul gelmemiş.
İskender izini salmamış,
İt ölmüşün Beecin'inde
Hiç kimse hesap sormamış.
Evliyanın gücü yetmemiş,
Vuruşan sağ esen gitmemiş.
Bundan önce Beecin'e
Müslüman toplayıp, ordu varmış,

Çarpışan asker bol varmış. Koşoy,
Töştük birlikte var.
Ürstöm, Dastan han varıp,
Muzburçak, Kökçö, Bokmurun,
Beecin'e kavga salmış,
Alplerinden onlar var.
Hakan Çin'inden Bakburçun'u,
Kaynayan şehir Keñtuñ'dan
Az Kara-Şaar'ı almış,
Hâkim olup durmuş.
Varan ordunun hepsi
Kendi bildiğini kılmış.
Kadını güzel, tahılı ucuz,
Nur saçılmış Beecin'de
Dişiye imrenip,
Böyle edip durmuş.
Kalabalık savaş, nice ordudan,
Kalmış meğer o yoldan
Kadın alıp, ev tutup,
Kalıp kalmış turkana,
Müslümanın kulunu,
Gerçek Müslüman dungan.

She struck up now from the old words,
Stood speaking words of counsel:
Think on it and see, free of longing —
If you loose great strife on the Kalça,
Making battle out of Beecin,
The stricken wretch has always died.
The Flood's water never entered it raising dust,
No wretch has come back surging in waves,
İskender left no trace upon it;
In that dog-dead one's Beecin
No one has ever called it to account.
The saints' power did not suffice,
No fighter has gone home safe and whole.
Before this, to Beecin,
Mustering Muslims, a host once went,

Fighting soldiers went in plenty. Koşoy and Töştük were there together.
Ürstöm and Dastan khan went,
Muzburçak, Kökçö, Bokmurun —
They loosed the strife on Beecin;
Of the alps, those were there.
Bakburçun of Hakan's Chin,
From the seething city Keñtuñ,
They took Az Kara-Şaar
And stood there ruling it.
All of the host that went
Did as it saw fit.
Its women fair, its grain cheap —
In Beecin bathed in light,
Coveting the women,
So they went on doing.
From teeming war, from many a host,
There stayed, it seems, from that road,
Taking wives, keeping house,
Stayed and remained the turkana,
The Muslim's own bondsman,
The true-Muslim dungan.

Göğüste kalmış çok hasret, Feryat edip ağlayıp durmuştum.
Boydan tümenle ordu varmış. Halkın öleceğini bilmiştim,
Düşünsek olur, hasretsiz,
Çiğ içim ateş gibi yanıp,
Sorarsan bulup alırsın,
Gerçek Kırgız soyundan
Salaalık denen halk kalmış.
Karanlık gece çöktü desene.
Atanız Manas arslandı,
Atan gibi üstün arslan olup,
Mihnet günü doğdu desene.
Can yaratılıp kuldan,
Yakında gelmez zaten.
Fazlasıyla gülüp at verip,
On iki han Müslüman,
Ölçüsüz kalabalığını toplayınca,

Beecin'e bela salınca,
Yük hayvanına yükleyip, ok alıp,
On iki hanı birlikte alıp,
Keçe örtü gibi kalpaklı er Şuutu –
Halkın sayısını aldığında
Kırk iki tümen ordu alıp.
O zaman ölmeden yiğidi,
Evliya Bakay hanı var,
Güreşe tutuşmuş Kıtay'a,
Alp, devlerin hepsi var,
Aldırmadan, saymadan,

Kapkara yatan Çoñ-Beecin'e
Dosdoğru girip mızrak uzattığında,

Zahmetli bunca beladan
Horlanıp durduğunda,
Kaynayıp yatan Hakan'a
Saldırıp mızrak uzattığında,
Kırk iki tümen, hayli ordu

Much longing has stayed in the breast, I had stood wailing and weeping.
From the tribes a host went by tümens. I had known the folk would die,
Think on it and see, free of longing,
My raw inward burning like fire —
If you ask, you will seek and find:
Of true Kırgız stock
The folk called Salaalık has remained.
Say the dark night has fallen.
Your father Manas was a lion —
Be a peerless lion like your father,
Say the day of travail has dawned.
A soul created of a slave
Does not come back soon in any case.
Laughing overmuch, giving horses,
The twelve Muslim khans,
When they gathered their measureless throng,
When they loosed the bane on Beecin,
Loading the pack-beasts, taking arrows,
Taking the twelve khans together,
Er Şuutu with his kalpak like a felt cover —
When the count of the folk was taken,
Taking a host of forty-two tümen.
Then, before his braves had died,
There was the sainted khan Bakay;
Grappling in the wrestle with Kıtay,
All the alps and giants were there,
Heedless, counting nothing,

Into Çoñ-Beecin lying pitch-black
When they drove straight in with levelled lance,
From all this toilsome bane
When they were held in scorn,
Upon the seething Hakan
When they charged with levelled lance,
Forty-two tümen, a mighty host,

Boğuşa boğuşa kırdığında,
Süleyman'ın basmadığı Beecin'den
Hesap sorup senin atan,
Yiğidin Altay hanı olmuş,
Han olması kurusun,
Yüz kan olan yatışmış.
Beecin'den haber duyduğumda
Sızlandım, ağladım,
Ben anacığın Kanıkey,
Dayanamayıp yandım.
Hakan'ı aldı deyinceye –

When grappling on they cut them down,
From Beecin untrodden by Süleyman,
Your father, calling it to account —
His brave became khan of Altay;
May his khanship wither —
The hundredfold blood was stilled.
When I heard word from Beecin,
I keened and I wept;
I, your dear mother Kanıkey,
Could not bear it and burned.
Till they should say, He has taken the Hakan —

Beecin'i aldı deyinceye –
Aklı bol bol buldurdum,
Durmadan buraya gelsin diye,
Avuç içi kadar mektup verip,
Kırk yiğidin ustasını,
Kırk pehlivanın yamanını,
Kırk çoronun büyük kutunu,
Zırh kaftan giydirip,
Çocuğun atı Buurul atı
Kaburgası yeni çıkma çağında
Er Şuutu'ya bindirdim.

Till they should say, He has taken Beecin —
I had counsel found in plenty;
Saying, Let him come here without delay,
Giving a letter small as a palm,
The master of the forty braves,
The fiercest of the forty pehlivans,
The great blessing of the forty çoros,
Clothing him in the mail-kaftan,
The boy's horse, the Buurul steed,
In the season his ribs were newly sprung,
I mounted Er Şuutu on him.

Beecin'de yatarsan ölür diye,
Zavallısını ne zaman görür diye,
Hakan'da yatarsan ölür diye,
Karaltın altı ay olmuş,
Bahadır arslan çocuğunu ne zaman
görür diye, Kestirip uyku almayan,

Saying, If you lie at Beecin you will die,
Saying, When will he see his poor one,
Saying, If you lie at the Hakan you will die,
Your shadow six months gone,
Saying, His batyr lion child — when will he see him, saying, Taking no snatch of sleep,

Ordaya küheylan şahlandırıp,
On iki hanını ağlatıp,
Atana haber vermiştim.
Hakan'dan geri döndüğünde,
Huzursuzluk olup durduğunda,
Ünlü eri Konurbay
Beecin'in ordusunu topladığında,
Ay karanlık, gece kapalı,

Rearing the küheylan at the orda,
Setting his twelve khans weeping,
I had sent word to your father.
When he turned back from the Hakan,
When unrest was all about,
When their famed warrior Konurbay
Gathered up the host of Beecin,
Moon-dark, the night shut close,

Azaplı savaş kıldığında,
Karacoy oğlu Kococaş,
Büyücü Kalmuk karışık,
Oynak kuru ot pişinceye dek,
Yaban gülünün çiçeği uçuncaya dek,
Kayından düşüp, tomurcuk gidip,
Ağaçtan dökülüp, renk gidip,
Dağların başına
Kümbet gibi gök buz duruncaya dek,
Vadiden aşağı vınlayıp,
Soğuk rüzgâr vuruncaya dek,
Altayca atan vuruşup,
Ölmediği yerden sağ kalıp,
O seferki Beecin gazasında,
O yolda çekilen azapta,
Ürümçü'de, Manas kalesinde,
Beecin'den beriki ovada
Güreşe tutuşup han ile,
Kırk boy Kıtay canı ile,
Muzburçak, Kökçö han ölüp,
Geri dönüşte kopan kavgada
Rast gelen canın hepsi ölüp,
Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Erenden yalnız o ölüp,
Ormonbek'in atası
Tekeçi han dahi ölüp,

When he made grievous war,
Kococaş, son of Karacoy,
Mixed with sorcerer Kalmuks —
Till the springy dry grass should ripen,
Till the wild rose's flower should fly,
Falling from the birch, the bud gone,
Shed from the tree, the color gone,
Upon the mountains' heads
Till blue ice should stand like a dome,
Whistling down the valley,
Till the cold wind should strike,
Your father fought across the Altay,
Came out alive where he did not die.
In that campaign of Beecin's holy war,
In the torment endured on that road,
At Ürümçü, at the fortress of Manas,
On the plain this side of Beecin,
Grappling in the wrestle with the khan,
With the souls of forty Kıtay tribes,
Muzburçak and Kökçö khan dying,
In the strife that broke on the way home
Every soul it chanced upon dying,
Kökötöy's Bokmurun,
Of the erens he alone dying,
Ormonbek's father,
Tekeçi khan dying too,

Geriden nice can ölüp,
Rast gelenin hepsi ölüp,
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yola uyanık,
Dirseğine yaslanıp kalmayan,
Âleme yeter kudreti,
Atan ile o ikisi
Ağa ile ininin oğlu,
Yiğidi Sırgak dahi ölüp.
Altmışın seçkini,
Kırk çoronun yamanı
Almambet, Çubak arslan ölmüş,

Many a soul behind them dying,
All whom it chanced upon dying —
Light for his father, a match for his uncle,
Sleepless, wakeful on the road,
Never leaning on his elbow to rest,
His might enough for all the world,
He and your father, those two,
Sons of elder and younger brother —
The brave Sırgak dying too.
The choicest of the sixty,
The fiercest of the forty çoros,
Almambet and Çubak the lions died —

İnsandan bunca er ölmüş.
Hakan'a girip dönüp,
Kara direk edinip oturduğu
Han Çubak'tan ayrılıp,
Beecin'e girip dönüp,
Kara direk edinip oturduğu
Pek arslandan değil mi,
Almambet'ten ayrılıp.
Böğrünü oka vurdurup,
Kanadını düşmana yoldurup,
Kuyruğunu oka vurdurup,
Yaren dostunu düşmana kaptırıp,
Beecin'i vurup dönmüş,
Yiğitlerinden ayrılmış.
Akkula'yı okla uçurup,
Almambet'i şehit verip,
Öldüm diye Manas kaygılanıp,
Ölçüp bilip oturduğu

Çubak handan ayrılıp,
Kıtay'ı kırıp dönmüş,
Yamanlardan ayrılmış.
İşte o Kıtay'ın ustası,
Çare bulan yamanı
Yamaca kurulmuş evdi.
Bilirsen işte bu Konurbay,
Keçil'in yaman hanıydı.
Belası güçlü Kalça'da

Bunca yiğitlik var idi.
Beecin'den sökün edip tümen kalday,
Ürküp kaçıp Karı han,
Hanı çıkmış değil mi,
Kıtay'ın hanı Konurbay
Dahi çıkmış değil mi.
Düşünsen bela işte böyle,
Beecin'deki Kıtay'ın
Er Konurbay ulu Kalça
Hanı çıkmış değil mi.

So many warriors of mankind died.
Entering the Hakan and turning back,
From him he had made his black pillar,
Parted from Khan Çubak;
Entering Beecin and turning back,
From him he had made his black pillar —
Is it not from the mighty lion —
Parted from Almambet.
His flank struck by the arrow,
His wing plucked out by the foe,
His tail-plume struck by the arrow,
His bosom-friends seized by the foe,
He smote Beecin and turned home,
Parted from his braves.
Akkula brought down by the arrow,
Almambet given up a martyr,
Manas grieving, saying, I am dead,
From him he sat with, measuring and knowing,
Parted from Çubak khan,
He crushed the Kıtay and turned home,
Parted from his fierce ones.
Now that Kıtay's master-hand,
Its fierce one who found the remedy,
Was a house pitched upon the slope.
If you would know — this Konurbay
Was the fierce khan of Keçil.
In the Kalça strong in bane

There was this much prowess.
Streaming out of Beecin, a tümen of kaldays, Karı khan fleeing in fright,
Did not their khan come forth —
Konurbay, khan of the Kıtay,
Did he not come forth as well.
Think on it — such is the bane:
Of the Kıtay in Beecin,
Er Konurbay, great Kalça,
Did he not come forth their khan.

Gayretinden çarpışmada
Kendin gördüğün kulun
Canı çıkmış değil mi.
Bel bağlayıp çıkmış Konurbay,
Karşılaşınca kazası mı,
Kuldan beter domuz ay.
Konurbay kulun azabı mı,

İnsan olarak yaratılıp,
Geniş Beecin'de doğmuş,
Altı yaşına geldiğinde
Bütün Kıtay şehrine
Salmış meğer velvele;
Yediye yaşı geldiğinde
Yaman bela başlatmış,
Keçil'in hanı bu domuz,
Sekizinde silkinip,
Dokuza vardığında
Gazabından Kalça'nın
Hanlarının hepsi titreşip,
Nakledenden naklettim,
Bozulup gidivermiş.
Ona yaşı geldiğinde
Beecin'den çıkıp yolunu şaşırıp,
Ününü gören bıkıp usanmış.
Kürmö giyen Kıtay'ın
Güçlülerini dövmüş.
Kahrına dayanamayıp,
Gün cañ-cuñ hanı bıkmış. Sataşanı
eder dümdüz.
On birine geldiğinde
Çelikten mızrak saplamış,
Çımaçın'ın-Hakan'ın
Ordusunu toplayıp baş olmuş.

On ikiye geldiğinde
Algara'nın ağzını çevirmiş,
Beecin'in Karı hanına

In combat, out of his zeal,
The wretch you saw yourself —
Did not his soul go forth.
Konurbay has come out staking all;
Is it his doom he meets when we clash,
The swine worse than a slave, ay.
Is it the torment of that wretch Konurbay
—
Created as a man,
Born in broad Beecin,
When he came to six years old,
Through all the Kıtay city
He loosed, it seems, an uproar;
When his years came to seven
He set fierce bane afoot,
This swine, the khan of Keçil;
At eight he shook himself;
When he arrived at nine,
At the wrath of the Kalça
All of their khans trembling —
I have told it from the teller —
Everything fell to ruin.
When his years came to ten,
Going out of Beecin, straying from the road,
Whoever saw his fame grew sick and weary.
Of the kürmö-wearing Kıtay
He beat the strongest men.
Unable to bear his wrath,
The Gün cañ-cuñ khan grew weary.
Whoever crosses him he lays out flat.
When he came to eleven
He thrust the lance of steel;
Of Çımaçın-Hakan
He mustered the host and made himself its head.
When he came to twelve
He turned Algara's mouth about;
Upon Karı khan of Beecin

Han olsun diye mızrak sunmuşlar.
They offered the lance that he might be khan.

Yamaca kondurup ev yapıp,
Settling him on the hillside, building a home,

O kurumlanan haramzadeyi
That swaggering scoundrel
Keçil'e ayırıp han kılıp,
They set apart for Keçil and made him khan,

Altından tacını giydirip,
Crowned him with a crown of gold,
Altın tahta oturtup,
Seated him upon a golden throne,
O eski Keçil yurduna
Over that ancient land of Keçil
Han diye yükseltmişler.
They raised him up as khan.
Alabildiğine yiğit olup,
A warrior beyond all measure,
Duyanın da görenin de gözünde
In the eyes of all who heard and saw
Namı yayılıp kalmıştır.
His fame spread far and remained.
Altı kapılı Beecin'in
Of six-gated Beecin
Her ucunu dolaşıp kent kılan,
Who roamed its every corner and made it a city,

Öbür dünyaya göçen Manas'ı
Manas, who passed to the other world,
Alçak Konurbay kalleşçe öldürmüştü.
Base Konurbay had treacherously slain.
Her şeyi bilen o ihtiyar
That old man who knows all things—
Bakay'a danışın, akıl sorun,
Consult Bakay, ask his counsel,
Düşman bu yere gelip çatarsa
If the foe should come upon this place,
Danışıp öyle savaş açın.
Take counsel first, then open war.
Ben bahtsız ananız
I, your luckless mother,
Bilenlere sordum.
Have asked of those who know.
Beecin'i kimler yurt edinmiş,
Who has made Beecin their homeland?
Alööke oğlu Konurbay
Konurbay, son of Alööke,
Kul soyundan başka bir er, dediler,
A warrior unlike the breed of slaves, they said;

Beecin'in hanı Kalça'yı
Kalça, the khan of Beecin,
Nice yiğit varıp da yenememiş.
Many a hero has gone forth and failed to beat.

Hilesi tam, zehri güçlü,
His cunning is complete, his venom strong,
Köylere akın salmıştır,
He has loosed raids upon the villages;
Böylesi azgın belayı
On such a rabid scourge as this
Er sanıp bel bağlama, umudu kes.
Count him no man to trust—cut off your hope.

Akına gelen Kalça'dan
From Kalça who comes raiding,
Esen git, sağ salim dön.
Go in safety, return unharmed.

Boğuşacağın Kakançın,
Düşmanlaştığın Bakburçun.

It is Kakançın you will grapple with,
Bakburçun you have made your foe.

Lantı-kentu bir hayli,
Savaşacağın Konurbay.
Düşmanın Kalça onmasın,
Dörtnala yürür çağı imiş.
Öbür dünyaya göçen aslan baban

The Lantı-kentu are a multitude,
It is Konurbay you will fight.
May your enemy Kalça never prosper—
This is the season he rides at full gallop.
May your lion father, gone to the other world,

Zor anında seni kollasın!
Ah, düşman Kalça'ya
Yenilip düşersen kötü nam kalır,
Yavrularım düşmana gidiyor.
Ey yaratan Perverdigâr,
Bir sana emanet!
Diye, işte böyle, Kanıkey
Avuç açıp feryat edip,
İki anası birden ağlayıp,
Dönenip yerinde duramayıp,
İki anası ağlayınca
Kayın ağladı, söğüt ağladı,
Bakan canların hepsi ağlayıp,
Kırgız bozduğunda
Al giyinip kız ağladı,
Kara giyip halk ağladı,
Avuç açıp hıçkırarak,
Kalabalık yurdun hepsi
Çığrışarak dua kıldı.
Kanıkey'den dua alıp,
Talas'ın önü Sarı-Özön,
Sarı-Özön'e doğru atlanıp,
Manas'ın oğlu yavruya
Eştekler'den Camgırçı –
Camgırçı'nın ordusu atlanıp,
Camgırçı diye haykırıp tuğ çekip.

Watch over you in your hour of need!
Ah, if to the enemy Kalça
You fall defeated, ill fame will remain;
My little ones are going to the foe.
O Creator, Perverdigâr,
To You alone I entrust them!
So saying, even thus, Kanıkey
Opened her palms and cried aloud,
His two mothers weeping both at once,
Turning about, unable to stand still,
And when his two mothers wept,
The birch tree wept, the willow wept,
All the souls who watched were weeping,
When the Kırgız broke the kalday
Maidens dressed in scarlet wept,
The people dressed in black and wept,
Opening their palms and sobbing,
All the teeming homeland
Cried out together in prayer.
Taking Kanıkey's blessing,
Before Talas lies Sarı-Özön,
Toward Sarı-Özön they mounted and rode,
For the young son of Manas
From the Eştekler came Camgırçı –
Camgırçı's army mounted up,
Crying 'Camgırçı!' and raising the standard.

Argın hanı Sarı Han
Aç aslan gibi bilenip,
Tuuçunak tulparına binip,

Sarı Han, khan of the Argın,
Whetted like a hungry lion,
Mounted his tulpar Tuuçunak,

Ayırıp kurtarmak için,
Tuuçunak'ın kuyruğunu
Ortasından sımsıkı düğümleyip,
Boğuşacağı düşman bugün diye
Aslana benzeyip sevinip,
Bozkurt imiş Sarı Han
Masmavi demir kuşanıp,
Kınsız kılıç takınıp,
Teke tek denilirse
Teke teke hazırlanıp.

To part the foe and bring rescue,
The tail of Tuuçunak
He knotted tight at the middle,
Saying, 'Today is the foe I shall grapple,'
Rejoicing, lion-like,
A grey wolf was Sarı Han,
Girded in steel of deepest blue,
Wearing a sword without a sheath,
If single combat should be called,
For single combat he stood prepared.

Tek başına akın eder er imiş,
Argın'dan seçme asker alıp,
Onun beri yanından
Evliya soylu er Bakay
Gök ipek kaftan giyip,
Kök Çolok soylu ata binip,
Bakay'ın oğlu Baytaylak
Erenlerden biriydi,
Sürüp düşmana daha girmemiş,
Düşmanın kadrini daha bilmemiş.
Som al-doru ata binip,
Kıl kuyruğunu sıkı düğümleyip,
Alemli tuğu görünüp,
Yardan çıkıp ayrılıp.
Sarı Han'ın huyudur bu -
Faydası değen ışığı.
Mızrakçılardan usta eren,
Nice düşmanın hilesini
Fazlasıyla bilen yaman eren.
Argın'dan çıkıp ayrılıp,
Ulu dağ gibi görünüp,
Kader yeterse ölmeye,
Arka olup durmaya,
Düşman bellediği Kakançın'la
Çetin kavgaya girişmeye,
Avuç kadar az yurdu
Kaynayıp duran Kıtay'dan koruyup
Yar boyunca konmaya,

A warrior who raids alone was he,
Taking chosen troops from the Argın,
And on this side of him
The saint-descended warrior Bakay
Donned a kaftan of sky-blue silk,
Mounted the noble steed Kök Çolok,
Baytaylak, son of Bakay,
Was one among the valiant,
He had never yet charged into the foe,
Never yet learned the enemy's measure.
Mounting a solid blood-bay steed,
Knotting tight its horsehair tail,
The crested standard came in sight,
He rose from the bluff and rode apart.
Such is the nature of Sarı Han -
A light whose blessing touches all.
A master among lancers he,
The tricks of many an enemy
A fearsome warrior who knew full well.
Riding out apart from the Argın,
Looming like a mighty mountain,
To die, if fate should so allot,
To stand and be a bulwark,
With Kakançın, whom he marked as foe,
To enter into bitter battle,
To guard the homeland, small as a palm,
From the ever-seething Kıtay,
To camp along the bluff,

Yurt için kurban olmaya,
Alemli tuğu alıp,
Sarı Han oğlu Kalık'a
Bakan kullar sevinip.
Öteki Eştek ordusundan
Camgırçı oğlu Şayımbet –
Aç narayı daha duymamış,
Nara atıp düşmana daha çıkmamış.

Yaşlıların yanında bu körpe oğlan
Han kılınıp kılıç daha kuşanmamış.

Girişeceği savaşın
Nasıldır, hâlini daha bilmemiş.
Mancu'nun hepsi toplanıp,
Hep han oğulları
En önden ayrılıp,
Atanın oğlu Semetey
O yiğitlerin içinden
Yüce dağ gibi görünüp,
Vadinin tozu burcu burcu savrulup,
Kendin gördüğün ahali
Kendi narasını haykırıp çığrışıp.
Ölçüsünü görsen bağırtının,
Manas! diye nara çağırıp,
Sarı-Özön'ü basıp yol dolup,

Elin sayısı alındığında
Baksan on bin asker olup.
İnişten buruna dek
Kalabalık ordu erişip dalgalanıp,
İşte o zaman Semetey,
Küheylan Bakay başta olup,
Buurul'un ağzını çevirdi,
Dizgin kırıp kalabalık ordunun
Ahvalini gözleyip durdu.
Heybeti çetin er Kalça
Bu başa her cehennemi salan.

To be a sacrifice for the homeland,
Taking the crested standard,
In Kalık, son of Sarı Han,
The watching souls rejoiced.
From the other Eştek host
Came Şayımbet, son of Camgırçı –
He had never heard the hungry war-cry,
Never yet cried out and charged the foe.

Beside the elders this tender boy
Had not been made khan nor girded on the sword.
Of the battle he would enter
He knew not yet the manner or the state.
All of the Mancu gathering,
All the sons of khans
Set forth at the very fore,
Semetey, his father's son,
From amidst those heroes
Loomed like a lofty mountain,
The valley's dust whirled up in plumes,
The people you yourself have seen
Shouted each his own war-cry, clamoring.
If you could see the measure of that roar—
'Manas!' they cried as their war-cry,
They flooded Sarı-Özön, the road brimmed full,
When the count of the host was taken,
Behold, ten thousand soldiers strong.
From the slope down to the headland
The teeming army reached and surged,
Then it was that Semetey,
With Bakay on his courser at the head,
Turned Buurul's mouth about,
Reining round, upon the teeming army's
State he kept his watchful gaze.
Kalça, warrior of dread mien,
Who loosed every hell upon this head.

Vadide ordusu sökün edip,
His army came streaming through the valley,

Başına sonuna göz yetmez
No eye could reach its head or end,
Kaynaşıp uğuldayıp görünüp.
Seething and droning it appeared.
Kürklü cübbesini kabartıp,
Puffing out his fur-lined robe,
Kuşatmış olduğu dem imiş.
It was the moment of his encirclement.
Durmadan basıp yetiş – diye, Yüz yüze gelecek olursak,
Press on without cease and overtake – saying, Should we come face to face,
Kargaşa salıp burutu
Loose havoc on the burut,
Durmadan basıp geç – diye,
Press on without cease and pass – saying,
Böyle sıkışıp yürürsek,
If we march thus pressed together,
Köküne topluca eriş – diye,
Reach his root all as one – saying,
Kaldaylarını Konurbay
His kaldays did Konurbay
Derleyip kuşattığı dem imiş.
Muster and encircle at that hour.
Konurbay'ın sözünü duyunca,
On hearing Konurbay's word,
Kıyıya dizilip dalgalanıp,
They ranged along the edge and surged,
Yere yayılıp kımıldayıp,
Spread across the earth and stirred,

Yer bozulup, yol tozup,
The ground was churned, the road turned dust,

Usta imiş Konurbay
A master was Konurbay,
Yeri sarsıp ordu sürüp,
Shaking the earth he drove his host,
Bahadırları coşup.
His bahadırs surging wild.
Nice beyler kudurup,
Many beys grew frenzied,
Nice namlı yiğit toplanıp,
Many famed warriors gathered,
Mücevher takınmış namlı
The famed, bedecked with jewels—
Seçkinleri coşup,
His chosen ones surged wild,
Nice pehlivan, nice alp
Many a wrestler, many an alp
Toplayıp almış yanına.
He had gathered to his side.
Gün tepeye geldi, öğle oldu,
The sun reached its height, noon came,
Bu Kırgız'ın başına
Upon the heads of these Kırgız
Yürek yakan müşkül iş oldu.
Fell a heart-searing, grievous plight.
On binmiş gelen ordu,
Ten thousand strong the host that came,
Telaşa düşen bundan çok.
Those thrown in panic, more than that.
Karıyı, çocuğu
'Our wives, our children—
Görmeden öldük kaldık – diye,
We die unseen of them' – saying,
Kaçıp duran ondan çok.
Those fleeing, more than that.
Dertlenip kaygılanıp,
Grieving and full of care,
İnsana müşkül doğdu – diye,
'Hardship is born for man' – saying,

Ağlayıp duran bundan çok.
Emanet canını, gör hele,
Üzüp duran bundan çok.
Ereni var, eli var,
Issız kalan çok yurtta
Bahadırı, başka aslanı var.
Baabedin diye tez adak deyip,
Ay tırnaklı attan kurban adayıp,
Ölsek de gam yemeyiz, tevekkül,
Karşı karşıya dursak,
Ölçüşüp mızrak saplaşsak,
Kızışıp vuruşup,
Kızıl mızrak, Zülfikâr
Belli yere saplaşıp,
Erkenden ölümü göze alıp,
Bu zevke doysak – diye,
Savaşı önce biz açsak – diye,

Yiğitlikten duramayıp
Atılıp çırpınanı ondan çok,

Kendini tutamayıp yakalanıp,

Silkinip davrananı ondan çok:

Derlenip gelen bu orduda
Neler var, neler yok.
Aklı gidip afallayıp,
Telaş eden ondan çok,
Bir türlü çare bulamayıp,
Kaçmaya bakan ondan çok.
Sıra durdu on bin asker,
Koca Bakay başta olup,
Basan orduya baksa,
Halkın esenliğini dilese
Kımıl kımıl çok karaltı
Orman desem el imiş.
Dalgalanıp beri yanda toplanıp,
Kendin gördüğün çok Kıtay

Those weeping, more than that.
Their souls, held but in trust—behold,
Those fretting for them, more than that.
There are warriors, there are people,
In many a homeland left forlorn
There are bahadırs, other lions too.
Vowing swift offerings to Baabedin,
Pledging moon-hoofed horses in sacrifice,
'Though we die, we grieve not—God's will,
If we but stand face to face,
Measure strength and thrust our lances,
Grow heated in the striking,
Crimson lance and Zülfikâr
Driven home in their marked place,
Facing death from the very start,
Let us drink our fill of this delight' – saying,
'Let it be we who open battle first' – saying,

Unable to hold back their valor,
Those leaping, straining forward—more than that,
Those who could not hold themselves, seized fast,
Those shaking loose and stirring—more than that:
In this army gathered here,
What is there not, and what is there.
Their wits gone, dumbfounded,
Those in panic, more than that,
Finding no remedy at all,
Those looking to flee, more than that.
In ranks stood ten thousand soldiers,
Old Bakay at their head,
When he gazed at the advancing host,
And wished his people's safety,
A teeming mass of shadows stirred—
What I'd call forest was a people.
Surging, massing on this side,
The many Kıtay you saw yourself

Yağma akını saldığı dem imiş.

Parıldayan o pus perdesi
Yıldız desem ateş imiş,
Heyula gibi büyük karaltı
Dağ desem el imiş,
Dalgalanıp basıp Konurbay
Dolup taştığı dem imiş.
Karşılıklı çapraz duruşup,
Yağma salarsa işte – diye,
Usta elle mızrak sunuşup,
Kara yağız Boroonçu
Kâfirlerden Orongu.
Burut, dur bakalım – diye,
Elçiliğe gelip durdular.
Öfkelenip bağırıp,
Han Bakay! diye ünleyip,
Söylediğim sözü belle,
Aslan Bakay, sözümü dinle!
Teke tek çıkışalım,
Tek tek mızraklaşıp vuruşalım,
Yiğitliği doludizgin ortaya koyalım,
Yiğitlerin, erlerin

Erliğini sınayalım.
Yorulmadan yata yata,
Nişan alıp tüfek atışıp,
Nişancıyı sınayalım.
Can pahasına dendi mi hep birden,

Topyekûn savaşa girelim.
Bu sözüme razı olun,
Korkuyorsan sen, burut,
Boyun eğdik! – deyip hep birden
Attan inip teslim olun.
Mızrak ile tüfeği
Tepe yapıp yığın,
Boğuşmaya gönlün yoksa,
Kavganızı kesin.

Were loosing their plundering raid that hour.
That glittering veil of haze—
What I'd call stars was fire,
That monstrous, looming shadow—
What I'd call mountain was a people,
Surging, pressing on, Konurbay
Was brimming over at that hour.
Standing crosswise face to face,
'If he looses plunder, then—' saying,
With master hands they leveled lances,
Swarthy black Boroonçu,
And Orongu of the infidels.
'Burut, halt now!' – saying,
They came and stood as envoys.
Shouting in their fury,
Calling out, 'Khan Bakay!'
'Mark the words I speak,
Lion Bakay, hear my word!
Let us come forth one to one,
Let us joust with lances man to man,
Let us stake our valor at full gallop,
Of your heroes and your men

Let us put the manhood to the test.
Lying at ease, untired,
Taking aim and trading rifle shots,
Let us put the marksman to the test.
If it be called a fight to the death, then all at once
Let us enter total war.
Consent to these my words;
If you are afraid, burut,
Cry 'We submit!'—and all as one
Dismount your horses and surrender.
Your lances and your rifles
Pile up into a hill,
If your heart is not for grappling,
Then cease your quarrel.

Çatışmadan dönelim,
Kakan'a sağ esen çekilelim.
Denen söze razı olun,
Bakay Han'ın Kök Çolok'unu,
Semetey'den Arbuurul'u,
Vergiden toplanan sayısız malı,
Hazinelik tümen malı,
Sürülüp götürülen yılkıyı
Çatışmadan, dalaşmadan
Haydi burut, verin!
Bu sözüme razı gelmezsen,
Bu dediğimi vermezsen,
Bel bağladığın gücünü söyle,
Yüzleştiğinde, burutum,
Pekçe mızraklaşacağın yeri söyle

Bil ki Kıtay ulu yurttur,
Çokluğu görsen kara kurt gibidir.

Baş köşene kuyu kazarım,
Tependen basıp inerim.
Kısrağını alıp götürüp,
Yakına gelirsen kurnaz burut,
Beynini pestile çeviririm,
Ben senin çıkarırım
Nerelere kaçtıysa kinini.
Bahadırını bağlayıp alırım,
Başbuğunu kırıp giderim.

Gücü kalmamış zavallı elini
Kul edip bağlar götürürüm,
Buğulanıp gözleri alev saçtı.
Kökünden söküp, hey burut,
Köküne işte böyle eririm.
Kakançı Kıtay eli budur,
Kolay sanma Kıtay'ı.
Cancunu ferman verse
Basıp geçen sel odur.
Haydi burut, doğrunu söyle,

Let us turn back without a clash,
Withdraw safe and sound to Kakan.
Consent to the words here spoken:
Bakay Khan's Kök Çolok,
From Semetey the Arbuurul,
The countless goods amassed in tribute,
The treasury's ten-thousandfold wealth,
The horse herds driven off—
Without a clash, without a brawl,
Come, burut, hand them over!
If you consent not to my words,
If you yield not what I have named,
Then name the strength on which you lean,
And when we meet, my burut,
Name the place where you will cross hard lances.
Know that Kıtay is a mighty land,
See its multitude—like black worms swarming.
I will dig a pit at your seat of honor,
I will bear down upon your crown.
I will take your mares and drive them off,
And if you come near, sly burut,
I will pound your brains to pulp,
I will drag out of you
Your spite, wherever it has fled.
I will bind and take your bahadır,
I will break your chieftain and be gone.

Your wretched people, strength all spent,
I will bind and lead away as slaves,'—
His eyes steamed and shot forth flame.
'Tearing you out by the root, hey burut,
Thus will I reach down to your root.
This is the Kakançı Kıtay people—
Do not think Kıtay an easy thing.
If the cancun gives the order,
He is the flood that sweeps all past.
Come, burut, speak the truth,

Taş kaleni un ufak etmezsem,
Vuruşmaya gücün yetmez. Kaldayını tutup kırmazsam.
Boğuşan sağ kalmaz,
Kakançı'lı elini
Atışan canlar onmaz. Kakan'a kadar kovalayıp,
Oynayıp dururken sen burut,
Ertiş'e ne diye baskın salarsın,
Er Konurbay büyük hanın
Yılkısını neden alırsın?
Malını kaldırmaya geldik,
Kendi bildiğimi yapmazsam,
Bırakmayız burut, canını!» Doğmaz olayım, dibe çökeyim,
Kıtay böyle derken,
Almambet oğlu Külçoro
Çarpışmadan duracak değildi.
Küheylanımı nasıl vereyim,
Atasından dedesine dek
Kan içmeden durmuş değildi. Göğüs göğüse bir göreyim.
Boynuna muska taktırmıştı,
Kılıçla başını alayım,
Yüreği yağlı olsun diye,
Kırgını kızıştırıp salayım.
Anacığı Kanıkey
Nazlandırıp besletmişti.
Börk al dese baş kesen.
Oyup gözünü kör edeyim,
Kan dök dese beyin döken,
İçindeki kara kan
Koru geç dese ateş geçen.
Anamın kanı budur diye,
Su iç dese ağı içen.
Kul soyundan başka, şirret doğan,
Paldır küldür Kalmak'ın
Argın ile Kırgız'da

If I grind not your stone fort to powder,
You lack the strength to fight. If I seize not and break your kalday,
Who grapples shall not stay alive,
That people of Kakançı—
Souls who trade shots shall not prosper.
Chasing them as far as Kakan,
While you were at your games, burut,
Why do you loose raids on the Ertiş?
Of warrior Konurbay, the great khan,
Why do you take his horse herds?
We have come to carry off your goods;
If I do not work my own will,
We shall not spare your life, burut!» May I be unborn, may I sink to the depths,
While the Kıtay spoke thus,
Külçoro, son of Almambet,
Was not one to stand without a fight.
'How should I give up my courser?
From his father to his grandsire
None had ever stood without drinking blood. Let me try him breast to breast.
She had hung an amulet at his neck,
'Let me take his head with the sword,
That his heart might be stout with fat,
Let me kindle slaughter and let it loose.
His dear mother Kanıkey
Had raised him fondly, well-fed.
Told 'take the cap,' he'd take the head.
'Let me gouge his eye and blind him,
Told 'shed blood,' he'd spill out brains,
The black blood there within him—
Told 'cross embers,' he'd cross fire.
Saying, 'This is my mother's blood,'
Told 'drink water,' he'd drink poison.
Born fierce, unlike the breed of slaves, The blundering, clattering Kalmak—
Among the Argın and Kırgız

Böylesi doğmamış çocuklardan. Bu
sözünü duyar duymaz,
Aslan gibi gözleri alevlendi,
Sağ kalmadan öleyim – diye,
Önüne gelen elçiye
Kan içiciliği tuttu.
Hiddetlenip atılıp,
Heybetlenip Külçoro

No child like this was ever born. The
moment he heard these words,
His eyes flamed like a lion's,
'Let me die rather than live' – saying,
At the envoy before him
His blood-thirst seized him fast.
Raging, he hurled himself,
Külçoro loomed in dread array,

Aç aslan gibi silkinip,
Melunun yanında durası gelmeyip,
Kan içiciliği tuttu.
Argın, Kırgız tulparına
Kurula kurula binmezsem,
Suratsız Kıtay kulunu,
Beecin'e kadar sürmezsem!
Kanını sebil etmezsem,
İki büklüm edip yurdunu
Beecin'e kadar kırmazsam,
Cübbeni delik deşik edip,
Sağ gezmeden öleyim.
Bu kudretli başım varken
Azıtmış bu Kıtay,
Kahrolası Kalça'yı
Yol üstünde yarayım,
Kımız gibi yudumlayıp doyayım.

Shaking himself like a hungry lion,
Loath to stand beside the cursed one,
His blood-thirst seized him fast.
'The tulpars of Argın and Kırgız—
If I mount them not with swagger,
That ill-faced slave of Kıtay,
If I drive him not to Beecin!
If I pour not out his blood like alms,
If I bend his homeland double
And smite it all the way to Beecin,
Riddling your robe full of holes—
May I die and walk no more alive.
While this mighty head is mine,
These Kıtay have run amok;
That accursed Kalça—
Let me split him on the road,
Let me sip him down like kumis and be filled.

Karşılık sözünü gördüm – diye,
Ardından kılıç Coykuma'yı
Kınından sıyırıverdi.
Şahin gibi çevik kul,
Hilesi bol, yaman, sağlam kul

'I have seen his answering word' – saying,
Then straightway the sword Coykuma
He whipped out of its sheath.
A slave swift as a falcon,
A slave of many wiles, fierce and stout—

Boroonçu ile Orongu –
İkisini yakalayıverdi,
Zorlu bir dem imiş.
Araya gelen elçisinin
Almambet oğlu Külçoro
Başını kesiverdi,

Boroonçu and Orongu –
The two of them he seized at once,
A grievous hour it was.
The envoy come between them—
Külçoro, son of Almambet,
Struck off his head forthwith,

Kırgını kızıştırıp saldı. Haykıran bir gulgule kopup.
Kara Kalmak, Mancu yurdu
İnsanın dayanamayacağı kavga olup,
Dile gelen elçisini
Dileğin kabul olmayasıca,
Mızrak tutup saf bozup,
Sessizliğe gömüverdi.
Bu ikisinin öldüğünü
Er Konurbay gördü.
Basın diye halkına,
Cancusuna ferman verdi. Hangisi olduğu bilinmeden.
Alööke oğlu Konurbay
Katı, pek han adıdır,
Hanı ferman kıldığında
Kalabalık Kıtay Mancusu
Basıp gelmek âdetidir.
Tanrı yüzünü göstermesin,
Karınca gibi kaynaşıp,
Kıtay vıcır vıcır kuşattı,
Baksan göze ilişmez,
Dünya yüzü gömgök yeşil,
Hangisi olduğu bilinmez.
Erenleri, hanları
Nice mızrak saplaşıp,
Yüz yüze gelip kırgından
Kimi kullar ölmeyip sağ kalıp,
Toz duman birbirine karışıp,
Yerin üstü pus içinde,
Kıpkızıl aşıboyası kan olup,
Eyeri böğrüne kayıp
Onca Kıtay'ın sayısız ordusundan
Oynayıp gezeni dahi var.
Mızrakçıların en ustası,
Ay-âlemi kasıp kavuran
Bu Kalça'nın en yamanı.
Her yanı denk imiş,
Denkliğini kimseye vermeyen

He kindled slaughter and let it loose. A screaming clamor broke forth.
The Black Kalmak, the Mancu land—
A battle none could endure arose,
Their envoy who had found his tongue—
May your wish go ungranted, wretch!—
Gripping lances, breaking ranks,
He plunged him into silence.
That these two had been slain
Warrior Konurbay beheld.
'Advance!' he told his people,
He gave his cancu the command. None knowing which was which.
Konurbay, son of Alööke—
A hard and stubborn khan is he by name,
And when their khan decrees,
The teeming Kıtay Mancu
Are wont to come advancing.
May God never show its face—
Swarming like the ants,
The Kıtay hemmed them chittering round,
Look—the eye cannot take it in,
The face of the world one sheet of green,
None can tell which one is which.
The warriors and the khans
Thrust many a lance each into each,
Meeting face to face, from the slaughter
Some souls died not but stayed alive,
Dust and smoke mingled together,
The face of the earth wrapped all in haze,
Blood ran ochre-red as madder,
Saddles slipped down to the flanks,
And of that countless Kıtay host
Some even pranced and roamed at play.
Most masterful of all the lancers,
Scourging moon and world alike,
This Kalça is the fiercest of them all.
In every part he was well-matched,
Yielding his match to no man,

Bozlayıp gezen nicesi var.
İşte o Kalça er imiş,
Yiğitleri, aslanları,

Many roamed there moaning loud.
That Kalça was a warrior indeed,
His heroes and his lions,

Kırgız'ı çepeçevre sarıp
Konurbay'ın gazabını duyunca,
Mızraklaşıp tosuşup,
Emanet candan geçişip,
Her soydan pehlivanlar,
Kimi çetin pehlivanlar
Çarpışıp dururken okla uçup.
Baksan göze ilişmez,
Koyu kırgın, büyük çatışma,
Pehlivandan nice alp ölüp,
Yüz yüze gelinen savaşta
Kıtay'ın, Kırgız'ın alpı ölüp.
Kızıl kırgın görünüp,
Pınarca yerden kan boşanıp,
İnsan kanı dökülüp,
Azı dişlerini sırıtıp,
At ölüsü dağ olup.
Bıyıkları dimdik kalkıp,
Er ölüsü dağ olup.
Gayret edip halk ölüp,
Kavgadan tek can çıkmadan
Yüzleşenler toptan ölüp.
Kılıçlar kırılıp çatışıp,
Mızraklar o yere düşüp
Deste deste yatışıp.
Nice yürük tulparlar,
«Vah yazık, bir ciğerparem
Falanca yerde öldü» – diye,
«Geri dönülmez gerçek yurdu
Vah ciğerim gördü» – diye,

Ringing the Kırgız round about,
On hearing Konurbay's wrath,
Jousting, butting head to head,
Forsaking souls held but in trust,
Wrestlers of every stock,
Some of them grim wrestlers,
Struck in mid-fight, flew off by arrows.
Look—the eye cannot take it in,
Thick slaughter, mighty clash,
Of wrestlers many an alp lay dead,
In battle joined face to face
The alps of Kıtay and Kırgız died.
Red slaughter came in view,
Blood gushed from the ground like springs,
The blood of men was poured,
Baring their back teeth in a grin,
Dead horses heaped to mountains.
Their mustaches bristling upright,
Dead men heaped up to mountains.
Striving hard, the people died,
No single soul escaped the fray—
Those who met there died as one.
Swords clashed and shattered,
Lances fell upon that ground
And lay in sheaves on sheaves.
Many a swift-paced tulpar—
«Alas, alack, a piece of my own heart
Died in such-and-such a place» – saying,
«The true land whence none return—
Alas, my darling saw it» – saying,

Namlı doğan-yiğitleri
Alın alına duruşup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ötede burut – Kırgız'ı

The famed falcon-heroes
Stood brow to brow,
Firing rifles, drawing bows,
And yonder the burut – the Kırgız—

Çatır çutur vuruşup.
Yayın oku vınlayıp,
Değdiği yer oyulup,
Kan şırıl şırıl dökülüp.
Boğuşmanın haddi hesabı bilinmez,
İnsan, hayvan ölüsünden
At bata çıka yürüyemez.
Almambet oğlu Külçoro
Bahadır imiş Konurbay,
Belayı böylesine başlattı,
Bu kırgında nice can
Candan geçip gitti.
Zulmü Kalça başlattı,
Kötü yerde vuruşup,
Erenleri, aslanları,
Nice türlü erleri
Gücü yettiğince kırıp attı.
Kırdıkça bunalıp,
Bu curcunada kim gezmiş,
Doğan-yiğitlerin varken
Kıtay'a büyük velvele saldı. Han
Konurbay kavgası.
Gökten pus koptu,
Haykırışı aşkın gulgule olup,
Alööke oğlu Konurbay'ın
Azabı göze göründü.
Ululları, hanları
Toplanıp savaşa girdi,
Er Konurbay o dahi
Yağmaya sürüp ordu çekip,
Tüfek uzatıp, yay çekip,
İşte o zaman Külçoro
Cadılığını gösterip,
Böyleymiş Konurbay,
Yağmur gibi okunu boşaltıp.
Öndeki kara Mancu'ya
Gök örtüsünü bürünüp,
Görsen böylesi er Kalça
Boz aslan gibi atılıp,

Crackling, they smote each other.
The bow's arrow whined,
Gouging where it struck,
Blood poured trickling, trickling down.
The grapple passed all count and measure,
Through corpses of both man and beast
No horse could wade its floundering way.
Külçoro, son of Almambet—
A bahadır was Konurbay,
Thus did he begin the bane,
In this slaughter many a soul
Passed from life and went its way.
It was Kalça who began the cruelty,
Fighting on that evil ground,
The warriors and the lions,
Men of many kinds
He cut down with all his strength.
The more he slew, the more oppressed,
Who has walked through such a tumult?
While your falcon-heroes live—
He loosed great uproar on the Kıtay. The
battle of Khan Konurbay.
Haze broke loose from heaven,
The outcry swelled past clamor's bounds,
Of Konurbay, son of Alööke,
The torment stood before all eyes.
The elders and the khans
Gathered and entered battle,
Warrior Konurbay himself
Drove to plunder, drawing up his host,
Leveling rifles, drawing bows,
Then it was that Külçoro
Showed forth his sorcery,
Such a one was Konurbay—
He loosed his arrows down like rain.
At the black Mancu in the van,
Wrapping himself in a mantle of grey,
See him—such a warrior is Kalça,
Charging like a grey lion,

Tırgootunu tümüyle bağırtıp.	*Making all his Tırgoot cry aloud.*
Mızrak tam isabetle geldiğinde	*When the lance came striking true,*
Kıtay'ın en pehlivanı	*The mightiest wrestlers of Kıtay,*
Karagul ile Akayar,	*Karagul and Akayar,*
Neredesin diye çağırıp.	*He called out, 'Where are you?'*
Öylece sürüp savurup,	*Thus driving on and flailing wide,*
Çarpışmayı çetinleştirdi,	*He made the combat grimmer still,*
Karşısına çıkan bahadırın	*Of the bahadırs who came against him,*
Nicesini kırgından geçirdi.	*Many he put to slaughter.*
Bahadırlığı bambaşka,	*His prowess is a thing apart,*
Beladan üstün, seçkin yiğit,	*A chosen hero, master over bane,*
Uzun boylu, geniş omuzlu,	*Tall of stature, broad of shoulder,*
Hem pehlivan, hem aslan,	*Both wrestler and lion,*
Konurbay önleyip mızraklaşıp,	*Konurbay barred the way, crossing lances,*
Gulgulesi ayyuka çıkan bela saldı.	*Loosed a bane whose clamor climbed the sky.*
Konurbay'ın elinden	*From Konurbay's hand*
Bir avuç Kırgız'ı, az eli,	*The handful of Kırgız, that little folk,*
O belaya yaklaştırmadan	*Letting them not near that bane,*
Külçoro önleyip durdu.	*Külçoro stood barring the way.*
Kıtay tükenip bitmedi.	*The Kıtay wore not down nor ended.*
Kıtay'a kırgın, kavga salan	*Of those who loosed slaughter and strife on Kıtay,*
Erenlerden nice han ölüp,	*Many a khan among the warriors died,*
Büyük yağma kavgasında	*In the great battle of the plunder*
Denk gelip bunca can ölüp.	*So many souls, well-matched, lay dead.*
Gök açık, yer kapalı,	*The sky was clear, the earth was shrouded,*
Ay karanlık gece olup,	*The moon went dark, and night came on,*
Aç nara, kuru uğultu,	*Hungry war-cries, hollow droning,*
Böylesine müşkül gün olup.	*So grievous was the day that came.*
Haykırıp durdular,	*They stood there crying out,*
Arıtılmış boz kuşağını	*His girdle of cleansed grey*
Beline sımsıkı kuşanıp,	*He bound tight about his waist,*
Saldırıp girmiş meğer.	*And lo, he had charged in.*
Yetiştiği yeri mızraklayıp,	*Lancing wherever he could reach,*
Denk geleni ufalayıp.	*Crushing whomever he met.*
Mızrak saplayıp devirip,	*Driving home the lance, o'erthrowing,*
Daha yakın geleni	*Those who came in closer still*

Aybalta ile yıkıp.
Kanı kaynayıp coşan Surkoen'i
Şahlandırıp fırlatıp,
Kıtay'ı kırıp ezerek
Kırgına uğratıp savurup.
Böğrünü siper edip,
Kurt gibi düşmanı yarıp,
Durmadan kırgın saldı.
Talas'a orduyu bastırtmadan,
Almambet'in bozkurdu
Yolunu kesip durdu.
Beri yanına bakarsan –
Kader yeterse ölürüm – diye,
Çubak oğlu Kançoro,
Namı gulgule salan bozkurdun,
Semetey'in yoldaşı.
«Sığınak arayan yavruya
Kalık bağırarak girdi,
Arka olurum ona» – diye,
Karager'e kamçı vurup,
Altındaki bindiği atla
Manas! diye nara çağırıp.
Köböş Han'ın Köktelki'si,
Pehlivanlığı bambaşka,
On bir yerinden mızrak yiyip,
Yaralandığı dem imiş.
Kaynaşan tümen tümen orduyu
Kançoro bir ucundan
Yarıp girdiği dem imiş.
Kançoro çarpışarak girdi,
Yedi millet kalabalık Kıtay'la
Bir ucunda kılıçlaşıp.
Cenkte usta er Bakay
Masmavi demir kaftan giyip,
Kök Çolok görklü ata binip,
Mızrak değdiği yere
Ardına dek açık yol açıp,
Kocamışken Bakay Han
Altı tümen Kıtay'a

He felled with the moon-axe.
Surkoen, his blood aboil and surging,
He reared and launched ahead,
Breaking, crushing the Kıtay,
Dealing slaughter, flailing wide.
Making his flank a shield,
Cleaving the foe like a wolf,
He dealt slaughter without cease.
Letting no army press on Talas,
Almambet's grey wolf
Stood blocking fast its road.
And if you look to this side –
'If fate allots it, I shall die' – saying,
Kançoro, son of Çubak,
Of the grey wolf whose fame looses clamor—
Semetey's companion he.
«To the young one seeking shelter
Kalık charged in shouting,
I will be his bulwark» – saying,
He laid the whip to Karager,
And on the horse he rode beneath him,
Cried 'Manas!' as his war-cry.
Köböş Khan's Köktelki—
His prowess is a thing apart,
Pierced by lances in eleven places,
It was the hour he took his wounds.
The seething host of myriads
Kançoro from one end
Clove into at that hour.
Kançoro entered fighting,
With the teeming Kıtay of seven nations
Trading sword-strokes at one end.
Bakay, master warrior in war,
Donned a kaftan of deep-blue steel,
Mounted Kök Çolok, the stately steed,
And where his lance struck home
He opened a road flung wide behind,
Though grown old, Bakay Khan
Against six myriads of Kıtay

Saldırıp daldı içine.
Bakay'ın hemen ardından
Çanak gibi gözlü Sarı Han
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Sığır kılı kadar çok Mancu'yu

Charged and plunged into their midst.
Hard on Bakay's heels
Bowl-eyed Sarı Han
Reared up his Tuuçunak,
The Mancu, thick as hairs on a cow,

Enine kırıp geçirip,
İstihkâmını bozup yol açıp,
Bir ucundan saldırıp,
Yokuşuna inişine bakmadan,
Ölürüm diye saymadan,
Sarı Han girdi çarpışmaya,
Sarı Han'ın ardından
Sarı Han'ın kalabalık ordusu.
Saldıran düşmanla yüzleşse,
Bütün elin hepsine
Faydası değen ışığı,
Geniş göğüslü, geniş omuzlu,
Eski bahadırlardandır bu dahi.
Gökte yıldızdan kestirir yolunu,
Kırıp geçirmeden durur mu,
Bahadırlığı bir hayli,
Ecelden çekinmez kurt odur.
Narası ayyuka çıkan Kıtay'a
Yarıp girdiği yer odur.
Eştekler'in Camgırçı'sı
Cenk kurdu bir zattı,
Aslan Ayköl varken
Kırgında ustalaşıp
Pişmiş bir aslandı.
Aktelke atını şahlandırıp,
Kıtay'ı yarıp girdi.
Eştek ordusu kırıp geçirip,
Camgırçı! diye gulgule koparark,
Tüfek atıp, yay çekip,
Hepsini baştan başa devirip,
Denk geleni serip,
Rast gelen düşmanı kırıp,
Onun beri yanından

He mowed down all across their breadth,
Broke their earthworks, opened road,
Charging in from one end,
Heeding neither rise nor fall,
Not counting that he might die,
Sarı Han entered the combat,
And after Sarı Han
Came Sarı Han's teeming host.
When he faces the charging foe,
To all the people, every one,
A light whose blessing touches them,
Broad of chest and broad of shoulder,
He too is of the bahadırs of old.
He plots his road by the stars of heaven,
Would he rest before he mows them down?
His prowess is no little thing,
A wolf who shrinks not from his death.
Into the Kıtay whose cry climbed heaven
That is where he clove his way.
Camgırçı of the Eştekler
Was a very wolf of war,
While the lion Ayköl lived,
Grown masterful in slaughter,
A lion seasoned through he was.
He reared his horse Aktelke
And clove into the Kıtay.
The Eştek host mowed all before it,
Raising clamor, crying 'Camgırçı!'
Firing rifles, drawing bows,
Toppling all from end to end,
Laying low whomever they met,
Cutting down each foe they chanced on,
And on this side of him

Manas'ın oğlu Semetey.

Semetey, the son of Manas.

KONURBAY'IN TALAS'I KUŞATIP
DURDUĞU YER

WHERE KONURBAY BESIEGED TALAS
AND STOOD ENCAMPED

O zaman Alööke oğlu Konurbay
Canını esirgeyip kıyıda çarpışıp.
Aç nara, gulgule olup,
Feryadı şiddetli uğultu olup,
Sel basıp, yer dolup,
Elin sayısı alındığında
Kırk boy Kıtay eli olup.
Ürkmeden vuruşup,
Kırk boyun başbuğu,
En değerlisi Kalça, Ezkara,
Karagul başta aslan olup,
Yay çekişip vuruşup.
Nice tümen er olup.
Coştu Kıtay, bölünmeden
Var gücüyle kırgın saldığında

Then Konurbay, son of Alööke,
Sparing his own life, fought at the edge.
Hungry war-cries rose to clamor,
Wailing swelled to a fearsome drone,
A flood swept in, the land brimmed full,
And when the count of the host was taken,
Forty tribes of Kıtay folk they were.
Fighting on undaunted,
The chieftains of the forty tribes,
The worthiest, Kalça and Ezkara,
With Karagul at the head, lions all,
They drew their bows and fought.
Many a myriad of men they were.
The Kıtay surged; undivided,
When they loosed slaughter with all their might,

Günün gözü görünmez oldu,
Toprak uçup, sel basıp,
Siper kazıp oyuşup,
Dalgalandı Kıtay, el bastı.
Ordunun ardında Konurbay
Basın diye bağırıp,
Gedikleri kapattığı dem imiş.
Kalabalık Kıtay, Kakançı
Er âdetini tutturup,
Güçlenip aldığı dem imiş.
Yağma salıp, gulgule kopup,
Davulbazı güm güm vurup,
Zurna kulak sağır edip,
Kıtay yelinip gulgule koparınca,

The eye of day was seen no more,
Earth flew up, the flood swept in,
They dug and hollowed trenches out,
The Kıtay surged, the host pressed on.
Behind the army, Konurbay
Kept shouting 'Advance!'
It was the hour he sealed the gaps.
The teeming Kıtay, the Kakançı,
Keeping the warrior's ancient custom,
It was the hour they gathered strength.
Loosing plunder, raising clamor,
Beating the war-drum boom on boom,
The zurna deafening every ear,
When the Kıtay pressed on with rising clamor,

Feryatlı o savaşta
Kulaklar sağırlaşıp çığrışıp.
Hep birden çekilen yay oku

In that wail-filled battle
Ears went deaf amid the screaming.
Arrows loosed from bows all at once

Kulağı yolarcasına vınlayıp.
Kalabalık Kıtay inat edip,
Kakançı! diye çığrışıp,
Yağmur gibi yay çekip, İşte o zaman
Konurbay
Dolu gibi başka ok atıp.
Kıtay, Kırgız o yolda,
Yağmalaşıp yüzleşip,
Atı cılız, gücü az olan
Kaçıverecek gibiydi,

Whined as if to tear the ear away.
The teeming Kıtay pressed stubborn on,
Screaming out 'Kakançı!'
Drawing bows like falling rain, Then it
was that Konurbay
Loosing other arrows down like hail.
Kıtay and Kırgız on that road,
Met face to face in mutual plunder,
Those with feeble mounts and little strength
Seemed on the point of flight,

Karşı karşıya duruşup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Mızrak uzatıp, kılıç çalıp,
Şeşper savurup, balta çalıp,
Alın alına duruşup,
Erenler can esirgemeden,
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer paramparça olup,
Kan şırıl şırıl dökülüp,
Ocak çukuru gibi bir yeri
Kefeni bu olsun – diye,
Eceli yeten insanı
Giysisiyle gömüşüp.
Can esirgemeden gulgule kopup,
Dümbeleği güm güm vurup,
Kerney-zurna çalınıp,
Kerik'e* ok, barut yükletilip,
Ara ara karşılaşıp çarpışıp,
Küçük Gaza'nın kavgası
Günden güne artıp.
Alööke'nin bozkurdu,
Altmış caysanın en küçüğü
Konurbay kuşatıp gitmekte.
Erlerin ayaklandığı büyük kargaşayı
Erenin Kalça salmakta.
Pehlivanları bambaşka,
Bunun bahadırları bir hayli.
Türlü türlü aslanı var,

Standing there face to face,
Firing rifles, drawing bows,
Thrusting lances, striking swords,
Swinging maces, hewing axes,
Standing brow to brow,
Warriors unsparing of their lives,
The bow's arrow buzzing past,
Shattering wherever it struck,
Blood poured trickling, trickling down,
In a hollow like a hearth-pit,
'Let this be his shroud' – saying,
The man whose hour of death had come
They buried in his garments.
Clamor broke, no life was spared,
Beating the kettledrum boom on boom,
The kerney and zurna sounding,
The kerik laden with shot and powder,*
Meeting and clashing time and again,
The battle of the Little Gaza
Swelled from day to day.
Alööke's grey wolf,
Youngest of the sixty caysans,
Konurbay presses his encirclement.
The great turmoil that set men rising
Is loosed by Kalça, warrior of warriors.
His wrestlers are a breed apart,
His bahadırs are no small band.
Lions of every kind he has,

Söyleye söyleye bitmez
Er Kalça'nın sözü var.

Told and retold, never ending—
Such is the tale of warrior Kalça.

Kara kurt gibi halkı var,
Namlı alpları toptan var.
Gazaba gelse Konurbay,
Karşı gelirse düşmanın
Kanını içmek töresi var.
Beecin'de Kıtay han adıdır,
Ne zaman olsa Kakançı
Yöneldiği her şeyi
Perişan edip işte böyle,
Basıp geçmek âdetidir.
Basıp gelmesinin sebebi –
Altı kere yüz bin Kıtay, sayısız kalday
Sel misali Kalça eri gör.
Amansız savaş salıcıdır.
Yolunu şaşıran düşmana
Düşmanın aksakalı Konurbay, Kara atını oynatıp
Konurbay'ın hâli şöyledir,
Cevherden düğmesi yumruk kadar. Bu kâfirin Kara atı,
Konurbay'ın giydiği –
Eteği geniş gök zırh,
Ok işlemez pek zırh.
Tabılgı yaksan koru geçmez,

He has a people like black worms swarming,
Famed alps he has in throngs entire.
When Konurbay is roused to wrath,
If any foe stands up against him,
His custom is to drink their blood.
In Beecin he is styled the Kıtay khan,
And at all times the Kakançı
Whatever he turns toward
He leaves in ruin, even so—
To trample through is his custom.
The reason for his coming down in force –
Six hundred thousand Kıtay, kaldays past counting Behold Kalça's men, a very flood.
He is a looser of merciless war.
Upon the foe who strays from his road
Konurbay, white-beard elder of the foe,
Prancing his black steed about,
The state of Konurbay is this:
His gem-wrought button big as a fist. This infidel's black steed Kara—
What Konurbay wears upon him –
Grey mail with skirts flung wide,
Stout mail no arrow pierces.
Burn meadowsweet—no ember passes through,

Ne zaman olsa Konurbay
Filinta atsan ok geçmez,
Som ipekten dövdürmüş,
Algara'nın hâli şöyledir –
Halis çelikten eleyip,
Ortasına koydurmuş,
Onu yapan ustası
Uykuya boyun eğmemiş.
Sıyırıp geçtiğinde düşmanı
Çelikten yapılmış biz gibi ucu
Hesapsız kırıp geçirmiş.

And at all times Konurbay—
Fire a carbine—no ball can pass,
He had it beaten through with solid silk,
The state of Algara is this –
Sifted out of purest steel,
Set into the very middle,
The master smith who fashioned it
Never bowed his head to sleep.
When it grazed the foe in passing,
Its awl-like point of tempered steel
Mowed down beyond all reckoning.

Kurşununu okla dizmiş,
O kara pusatı yaparken
Çoñ-Beecin'in hazinesi
Epeyce harcanıp gitmiş.
Aybalta ile vurduğunda,
Balta değdiği yerden
Altmış tüfek ateşlenmiş,
Boğuştuğu düşmanı
Kendi eceline dolamış.

He strung his bullets with the arrows,
And in the forging of that black armor
The treasury of Çoñ-Beecin
Was spent in no small measure.
When he struck with the moon-axe,
From where the axe-blade landed
Sixty rifles blazed at once,
And the foe he grappled with
He wound into his own death.

Gök zırhı bürünüp,
Görsen bir Konurbay'ı,
Gök kaplan gibi atılıp.
Konurbay'ın hâli şöyledir,
Gözü göl çukuru kadar,
Göründüğünü yutacak gibi.
Gazaba gelse Kalça'nız

Wrapped in his grey mail,
If you could see this Konurbay,
Charging like a grey tiger.
The state of Konurbay is this:
His eye deep as a lake's own basin,
As though to swallow all he sees.
When this Kalça of yours is roused to wrath,

Âlemi titretecek gibi,
Ikınsa kara yer
Çimeninden tütecek gibi.
Yamaçtan kopan seli gör,
Bağırıp haykırıp Konurbay,
Mancularını telaşlandırıp,
Sağa sola at sürdürüp,
Kara atının var idi
Yanında kanadı.
Sataşan düşmanı
Un gibi ezmek âdetidir.
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Bulut gibi kabarır o kara felaket.
Ağzını ilk açtığında
Bulut gibi uçar hızla,
Toynağa kazara taş değse
Un ufak olur paramparça,
Görsen, Kalça o kurttur,
Âlemi kasıp kavuran,
Namı yürümüş aslan odur.
Pehlivanlarını, erlerini

He seems to set the world atremble;
Should he but strain, the black earth
Seems to smoke up from its sod.
Behold the flood torn loose from the hillside,
Shouting and crying out, Konurbay
Set his Mancus in a flurry,
Driving riders right and left,
And his black steed Kara had
A wing upon his flank.
The foe who dares provoke him
He is wont to grind like flour.
Sparse of tail and scant of mane,
That black calamity swells like a cloud.
When first he opens up his mouth,
He flies swift as a cloud,
And should a stone by chance strike hoof,
It shatters into dust and shards.
See him—Kalça is that wolf,
Scourging and searing all the world,
A lion whose fame has traveled far.
His wrestlers and his men

Sürüp yola koymuştur,
İnsandan başka türü var,
Pehlivanların hepsi
«Kahrolası burut» – diye,
Basıp yatmıştır.
Beecin'in öte yakasından,

He has driven forth and set on the road;
He has kinds that are other than man,
And all his wrestlers, every one,
«Accursed burut!» – saying,
Lie pressing on the land.
From the far side of Beecin,

Zazan-şan denen yerinden,
Danküübö denen elinden,
Kimsenin bilmediği dili var,
O melunun alnında
Kazan kapağı gibi gözü var,
Minare gibi boyu var,
Sataşanın hepsini
Çiğneyip yutayım der düşüncesi var.
Onların hâlini sorarsan –
Anası Hint yosması,
Babası Kıtay delisi,
İnsan dili bilmeyen,
Hayvana çalar domuzu.
Yüzleşecek kul var mı,
Karşısına çıkan sağ kalır mı?
Türlü türlü el sürüp,
Üstün görünür Konurbay.
Kimi alpına bakarsan –
İnsanın bilmediği dili var,
Başında tek gözü var.
Dikkatle bakıp otursan,
Hırlayıp duran pehlivanı.
Pehlivanın biri boşansa,
Sataşan adamın
Kurtulup çıkacağı siper mi kalır.
Pehlivanlarının hepsinden,
İyi bakılsa, Kalça'nın
Gücü üstün görünür.
O pehlivanlarına bakarsan,
Dağ sıçanı görse çekip yer,
Porsuk görse kazıp yer,
Karga görse tutup yer,

From the place called Zazan-şan,
From the people called Danküübö,
He has a tongue that no man knows,
And on that cursed one's brow
He has an eye like a cauldron's lid,
A stature like a minaret,
And all who dare provoke him
His thought is: chew and swallow whole.
If you ask after their state –
His mother a Hindustani wanton,
His father a madman of Kıtay,
Knowing no human speech,
His swine leans more toward beast.
Is there a soul who'd face him?
Would any who met him stay alive?
Driving peoples of every kind,
Konurbay appears supreme.
Look at some among his alps –
They have tongues unknown to man,
A single eye upon the head.
Sit and study them with care—
A wrestler ever snarling there.
Should one such wrestler be let loose,
For the man who dares provoke him,
What trench is left to scramble free?
And of all his wrestlers,
Looked at well, it is Kalça's
Strength that shows supreme.
Look upon those wrestlers of his:
Seeing a marmot, they pluck and eat it,
Seeing a badger, dig and eat it,
Seeing a crow, they catch and eat it,

Kulan görse kovup yer,
Teke görse derip yer,
Birinin etini biri yer.
Yer kımıldayıp ordu dolup,
Koskoca Beecin ayaklanıp.
Yer dumanlanıp, toz dolup,
Mancuların Ezkara'sı

Seeing a kulan, chase and eat it,
Seeing an ibex, gather and eat it,
And one will eat another's flesh.
The earth astir, brimful of host,
All giant Beecin risen up.
The earth in smoke, brimful of dust,
Ezkara of the Mancus—

Tuğu tutan o olup.
Yer dumanlanıp dalgalanıp,
Kıyıya dizilip kımıldayıp,
Konurbay varmış meğer
Geniş Talas'a yaklaşıp.
Namlı erin Konurbay'ın
Sürüp aldığı dem imiş,
En yamanlarını Ezkara'nın
Seçip aldığı dem imiş.
Bir ucunu Karagul'un
Sürüp aldığı dem imiş.
Katal'ın oğlu Karagul –
Kara felaket işte bu,
İçini baştan başa yangın sarıp,
Dayanamaz işte bu.
Onun namını gören ürkmüş.
Konurbay ile birleşip,
Acayip ilimler okumuş.
Koca büyücü*, üfürükçü*,
Yanasıcaların biri odur.
Tam karşısından çıkan yol,

He it was who held the standard.
The earth in smoke and surging,
Ranged along the edge and stirring,
Lo, Konurbay had come,
Drawing near to broad Talas.
Of the famed warrior Konurbay
It was the hour he drove and took,
The very fiercest, by Ezkara
Were picked and taken at that hour.
One flank of it, by Karagul,
Was driven and taken at that hour.
Karagul, son of Katal –
Here is black calamity itself,
Fire seizing him through and through,
One who cannot hold back—this is he.
Whoever saw his fame took fright.
Joining forces with Konurbay,
He had studied uncanny sciences.
A great sorcerer, a breath-healer*,*
One of those fit to burn is he.
The road that runs straight out before him
—

Karagul almış tümen ordu.
Katal oğlu kâfirin,
Er Karagul bahadırın
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli.
Er Karagul bahadırın,
Nicesini bilen kâfirin,
Amanın, amansız kargaşayı
Salmış meğer bahadırın,

Karagul took a myriad host.
Of the infidel, Katal's son,
Of warrior Karagul the bahadır,
The wrestling might is a thing apart,
His prowess is no little thing.
Warrior Karagul the bahadır,
The infidel who knows so much—
Mercy! the merciless turmoil
The bahadır, lo, had loosed;

Büyücüsünü, yadacısını
Önüne katmış meğer.
Er Karagul bahadırın
Yiğitleri önünde,
Namlıları ucunda,
Kamçı alanı önünde,
Gayretlisi ucunda,
Uğurlusu önünde,
Kaplan yüreklisi ucunda,

Kılıçlısı ardında,
Yamanları ucunda.
Kıyıya dizilip dalgalanıp,
Yere yayılıp kımıldayıp,
Sarı-Özön'ün yüzünde
Kaynaşarak çıkıp geliyor.
Dağ boyunca, dolu can,
Kurt mudur bilinmeden,
Kaynayıp çıkıp geliyor.
Mızrağın başı tokuşur,
İnsanın başı vuruşur.
Bölük pörçük ordu basıp,
Ordunun hepsi bol bol basıp.
Basan orduyu gördüğünde
Bütün ahali yanıp yakılıp,
Kırgız'ın candan umudu kesilip,
İnsanın hepsi yanıp yakılıp,
Dikkatle bakıp oturup,
Argın'ın candan umudu kesilip.
Öne düşse ak uğurlu,
Arkada yürüse sayısız ordu gibi,
Ağası Manas'ın sırdaşı,
Asil Bakay, yaşıt yoldaşı.
Bakay'ın hâli şöyledir –
Gök vaşak kürkünden börk giymiş,
Kendi gök-ala kalkan oynatmış.
Tepesini kürke gömdürmüş,
Eteğini bin altına dayatmış.
Karanlıkta yol bulmuş,

His sorcerer and his rain-caster
He had driven on before him.
Warrior Karagul the bahadır—
His heroes at his front,
His famed ones at the tip,
His whip-takers at his front,
His zealous at the tip,
His fortunate at his front,
His tiger-hearted at the tip,

His swordsmen at his rear,
His fiercest at the tip.
Ranged along the edge and surging,
Spread across the earth and stirring,
Over the face of Sarı-Özön
They come swarming up and on.
All along the mountain, souls abrim,
Whether worms, none could tell,
They come seething up and on.
The lance-heads knock together,
The heads of men are striking.
The host pressed on in ragged bands,
The whole host pressing on in floods.
And when they saw the advancing host,
All the people burned with grief,
The Kırgız gave up hope of life,
Every soul burned with grief,
Sitting, gazing fixedly,
The Argın gave up hope of life.
Riding foremost, white-fortuned,
Riding rearward, like a countless host,
Confidant of his lord Manas,
Noble Bakay, his age-mate and companion.
The state of Bakay is this –
He wears a cap of grey lynx fur,
He wields his own grey-dappled shield.
Its crown he had sunk deep in fur,
Its skirt set firm on a thousand gold.
In darkness he has found the road,

Sıkışınca söz bulmuş.
Usta Bakay, ak uğurlu,
Bunun ruhu değerli, sayısız ordu gibi.
Dört çeşit malı saçmaya,
Hızır dokunmuş evliya –
En değerlisi Bakay ihtiyar,
Eyer beli gibi yamaçtan
Kökçolok'un ağzını çevirdi.
İki yana baktı,
Canım Bakay ağanız
Elin esenliğini gözetti.

In straits he has found the word.
Master Bakay, white-fortuned,
His spirit precious, like a countless host. To scatter goods of the four kinds,
A saint whom Hızır's touch has blessed –
Worthiest of all, old Bakay,
From the hillside curved like a saddle-bow
He turned Kökçolok's mouth about.
He looked to either side,
Your dear elder Bakay
Watched over the people's weal.

Sarı-Özön'ün boyundan
Buram buram toz çıkar,
Yükselen toza bakınca,
Bakay Han'ın canı çıkar.
Daha dün kaplan Manas varken,
Gücün kuvvetin tam çağında,
Kızıl kılıcı, ak mızrağı
Demet demet bağladığı çağda,
Bütün cihanı çöle çevirip,
Cenk edip durduğu çağda,
Ok geçmez zırhı üstüne
Giyip durduğu çağda,
Bütün cihanı çöle çevirip,
Bilip durduğu çağda,
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı
Cenk edip aldığı çağda.
Kakançı'lı Beycin'i
Çatır çatır tokatlayıp,
Yiğit Manas han olup,
Hükmedip durduğu çağda,
Gönlüm fena bölünür,
Bozkurdum Manas varken,
Çok kez basan Kıtay'ın
Sureti gözümde tüter.
«Alööke oğlu Konurbay
Beecin'den toplu ordu sürüp,

Along the length of Sarı-Özön
Dust rises coil on coil,
And gazing at the climbing dust,
Bakay Khan's very soul is wrung.
But yesterday, while tiger Manas lived,
In the full season of his strength and power,
When crimson sword and white lance
He bound in sheaf on sheaf,
Turning the whole world to desert,
In the season he waged unending war,
When mail no arrow pierces
He wore upon him day by day,
Turning the whole world to desert,
In the season that he knew all things,
When Kara-Şaar and Kambıl
He warred upon and took.
Beycin of the Kakançı
He slapped with crack on crack,
Heroic Manas, being khan,
In the season of his reign,
My heart is sorely torn;
While my grey wolf Manas lived,
Of the Kıtay who so often pressed us,
The image smolders in my eye.
«Konurbay, son of Alööke,
Has driven a massed host from Beecin,

Kıyımı hep birlikte kurmuş besbelli,

Yüzleşip kırıp gelmeye,
Yönelip kökümüzü kurutmaya
Adamakıllı hazırlanmış besbelli!
Tepemizden basmaya,
Tependen inen bu Kıtay
Ordu çekip basmış besbelli».
Diye, işte böyle, er Bakay,
Hunhar Manas varken de
Düşman yanına hazırlanırdı,
Bakay hazırlıksız kalmazdı.
Haber için vurulan davulbaz,

Sesini duyarsan uzağa kaç.
Davulbaz sıkıca vuruldu,
Dolu Kırgız, çok Argın
Davulbaz sesini duyunca
Ordu toplanıp üşüştü.
Kara-Buura'da, Çatkal'da
Kırgız kasılıp yatarken,
Canı sıkılsa karaca avlarmış,
Sıkılmazsa yatarmış.
Kayından yontup mızrağı,
Demet demet bağlayan yurt imiş,
Düşmanlık edenle yüzleşip,
Cenk edip durduğu dem imiş,
Argın, Kırgız ovaya inip,

Konup oturduğu dem imiş,
Gündüzü ordo, şabiyet*
Oynanıp durduğu dem imiş.
Bakay'ın sesini duyunca
Davulbaz sıkıca vurulup,
Gümbürdeşip ordu çekip,
Elinin hepsi üşüşüp.
Tört-Kül'ün aşağı yanından,
Töre Manas'ın diktiği bağdan,
Mızrak ile dövüşse,

Plainly they have plotted slaughter all as one,
To meet us face to face and smite,
To turn on us and wither out our root—
Plainly he has made full ready!
To bear down upon our crowns,
This Kıtay descending from the heights
Has plainly drawn up hosts and pressed».
So saying, even thus, warrior Bakay—
Even while bloodthirsty Manas lived,
He made ready against the foe;
Bakay was never caught unready.
The war-drum beaten to give word—

If you hear its voice, flee far away.
The war-drum was beaten hard,
The Kırgız in throngs, the many Argın,
On hearing the war-drum's voice,
Gathered and flocked into a host.
In Kara-Buura and in Çatkal
While the Kırgız lay at prideful ease,
Bored, they would hunt the roe deer,
And if not bored, they lay at rest.
Carving lances out of birch,
A land that bound them sheaf on sheaf,
Facing all who dealt in enmity,
It was the season of their constant war,
The Argın and Kırgız came down to the plain,
It was the season they camped and dwelt,
By day the ordo game, şabiyet—*
It was the season these were played.
On hearing Bakay's voice,
The war-drum was beaten hard,
Rumbling, they drew up the host,
And all the people flocked.
From the lower side of Tört-Kül,
From the orchard lord Manas had planted,
Were one to fight with lances,

Kaynar pınarın kara gözünden,
Kuru çınarın tam dibinden,
Kanıkey'in ordosundan,
Ayçürök'ün kalesinden
Atlanıp çıktı kalın bölük,
Kalın bölük canın içinde
Manas'ın oğlu erenin,
Ezelden şahların koruduğu aslan zatın,
Tabak tabak doldurup döktürmüş.

From the dark eye of the boiling spring,
From the very foot of the withered plane,
From the ordo-camp of Kanıkey,
From Ayçürök's fortress
Rode out the thick-massed company,
And in the midst of that thick company
The warrior son of Manas,
That lion soul whom shahs have guarded
from of old, She had platters heaped and
poured out.

On dört atını bağlamış,
Orta Ken-Kol'da yaylamış,
Ok atışarak düşman gelse
Öne çıkıp sürmüş.
Öfkesine dokunanı
Azı dişine vurup çiğnemiş.
Atası bozkurt Manas'tan
Aşkın doğan yavrusu.

He tethered his fourteen horses,
Summered in middle Ken-Kol,
And should the foe come trading arrows,
He rode forward at the front.
Whoever touched his wrath
He struck upon his back teeth and chewed.
From his father, grey wolf Manas,
A cub born to surpass him.

Kök atası baştan başa han,
Kökünden Kıdır* dokunmuş.
Ağıl dönüp gelinceye dek,
Ağıl çevresince kızıl söğüt bitmiş.
Kökü güçlü o soya
Koca Kıdır yâr olmuş.
Kuşandığı Akkelte,
Giydiği kaftan Akolpok.
Akolpok kürkü ok geçmez,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift badanalı, serçe gözlü,
Geniş yakalı, bol cepken,
Cenge girse ok geçmez,
Çift badanalı, serçe gözlü.
Yiğit anan Kanıkey
Demirine su verip donatmış,
Aslı bilge o nadide kadın,
Öbür dünyaya göçen Manas'tan

His forefathers khans through and through,
Kıdır's touch upon his very root.*
Till one could circle the fold and return,
Red willows grew about the fold.
To that stock of mighty root
Great Kıdır became a friend.
Girded on, the Akkelte,
The kaftan he wore, Akolpok.
The Akolpok fur no arrow pierces,
Its collar gold, its sleeve of bronze,
Double-limed, sparrow-eyed,
Wide of collar, a roomy jacket,
In battle joined, no arrow pierces,
Double-limed, sparrow-eyed.
Your valiant mother Kanıkey
Tempered its iron and fitted it out,
That rare woman, wise by birth,
When from Manas, gone to the other world,

Akolpok yetim kaldığında

The Akolpok was left an orphan,

Canım anan derleyip toplamış.
Yeni baştan çelik çekip
Fazlasıyla donatmış.
Öte yana işlemeden kaysın diye,

Saplayanın kolunu uyuşturmuş.
Becerikli kadın Kanıkey
Çelik eğeleyip,
Akolpok'a koydurmuş.
Beğenmediği yerini söktürmüş,
Elenmiş su verilmiş çelikten
Yılan karnı gibi kıvırttırıp,
Yok olası meluna karşı
Sımsıkı, ışıl ışıl diktirip,
Gelin biçmiş, kız dikmiş.
Kızıl gömlekli, ince belli,
Eli titiz, usta kızlar dikmiş.
Belirli yerlerin hepsine
Demirden su verip çakmış,

Dövüşe girse mızrak işlemez,

Çarayna'nın hâlini sorma,
Bozamayıp düşman bezmiş,
Aybalta vursa delmez,
Üstündeki Akolpok,
Kaftanın hâli işte bu.
Savaşta giyilen çarayna* –
Çarayna'nın hâlini sorma.
Yiğit kadın Kanıkey
Biçimini üstün işlemiş,
Manas'ın biricik oğluna
Tastamam uydurup yapmış.
Beecin sıcak yerdir derler,
Sıcağı rahat vermezmiş.
Kuma koysan ibriği
Fokurdayıp kaynarmış.
İnsan gözünü yumana dek,
Şöyle böyle diyene dek

Your dear mother gathered it up.
Drawing steel through it anew,
She fitted it out in fullest measure.
That blades might glance and not pass through,
It numbed the arm of him who thrust.
That deft woman Kanıkey
Filed steel to filings
And had it set in the Akolpok.
What displeased her she had unstitched,
And out of sifted, tempered steel
Had it coiled like a serpent's belly,
Against the cursed one—may he perish—
Had it sewn tight and glittering,
Brides cut the cloth, and maidens sewed.
Red-shirted, slender-waisted,
Girls of fine and skillful hand had sewn it.
And into all the appointed places
She drove in tempered iron,

In combat joined, no lance can work upon it,
Ask not the state of the çarayna,
The foe, unable to mar it, wearied,
The moon-axe strikes and cannot pierce,
The Akolpok upon his back—
Such is the state of that kaftan.
The çarayna worn in war –*
Ask not the state of the çarayna.
That valiant woman Kanıkey
Worked its form to mastery,
For the only son of Manas
She made it fitted full and true.
Beecin is a hot land, so they say,
Its heat would give no rest.
Set the ewer on the sand,
It would bubble up and boil.
In the blinking of a man's eye,
In the time to say but so-and-so,

Kaşık suyu kalmazmış.
Bilmezsem bu boşa gider diye,

O çöle vardığında,
Sıcak vururs a yavruların
Gücü kuvveti gider – diye,

Zavallı kadın Kanıkey
Tam da öyle yapmış.
Tepesi çelikten sorguçlu,
Pahası o pusatın
Seksen küheylanda karar kıldı.
Çarpışan düşmana girdiğinde
Yanaklığını indirip,
Başına bastırıp giysin – diye,

Boğazına kopçasını
Çaprazlama iliklesin diye,
Düşmana saldırdığında
Kaçmadan yiğitçe dalsın – diye, Ucuna kara çelik koymuş.
Han Konurbay kâfir kocası
Kazara gaza açarsa
Kakan'a kadar sürsün – diye,

Cenge yaraşır kıldırmış.
Han atası Manas'ça
Kan akıtarak dalsın – diye,

Görklü kalpak çarayna,

Not a spoonful of water would remain.
'Unknowing, all this goes to waste,' she thought;
'When he comes to that desert,
If the heat strikes down your young ones,
Their strength and power will drain away' – saying,
That poor woman Kanıkey
Made it just so, and rightly.
Its crest a plume of steel,
The price of that panoply
Was fixed at eighty coursers.
When he charged the battling foe,
He might lower its cheek-guards down,
Press it firm upon his head and wear it – saying,
That at his throat its clasp
Might fasten crosswise tight,
That when he charged upon the foe
He'd plunge in bravely, never fleeing – saying, She set black steel upon its tip.
Should Khan Konurbay, the infidel elder,
By some chance open holy war,
'Let him drive them clear to Kakan' – saying,
She had it made war-worthy.
That like his khan father Manas
He might plunge in shedding blood – saying,
The stately kalpak-çarayna,

En keskin kılıç bile kesmemiş.
Dışını demirden dövmüş,
Bilge kadın Kanıkey
Bizzat kendi bakıp onarmış.
Bol gömlekli kadınlardan
Endamlı Kanıkey gibi
Böylesi bir afet görülmemiş.
Gündüz rahat yüzü görmeden,

The keenest sword has never cut it.
Its outside she had forged of iron,
The wise woman Kanıkey
Tended and mended it herself.
Among the wide-shirted women
None so shapely as Kanıkey—
Such a beauty was never seen.
Seeing no ease by day,

Gece içinde uyku almadan,
Bunların hepsini
Yiğit anan onarmış.
Demirini tastamam uydurup
Topal usta Bölökbay –
Döötü* ile dost idi –
O usta dövmüş.
Önceden göçüp giden Manas'tan
Miras kalan Bölökbay
Baka baka onarmış,
Bunun eğri yerini bırakmamış,
Çarayna'nın hâli şöyledir.
Mızraklaşsa mızrak geçmez,
Kaburgada zırh takımı.
Kaçsa bile mızrak geçmez,
Kürek kemiğinde demiri.
Pusatını kuşanıp,
Atası bozkurt Manas'tan
Emanet kalan Zulpukor'u,
Emanet kılıcı takınıp,
Elindeki sırlı mızrağın
Sapı çelik, ucu su verilmiş,
Püskülünü kıldan burdurmuş,
Ah, göçüp giden usta Bölökbay
Ucunu çelikle perçinlemiş,
Vurduğu düşman serilmiş.
Kurt dili gibi uç çıkarmış,

Ucunun çizip geçtiği
Anında kabul olup ölsün – diye,

İnsanın gözyaşıyla su vermiş, Kara uğursuz melunu
Gece içinde uzattığında
Köz gibi kızarırmış.
Yüzleşen düşmana savursa,
Beş kulaç kadar uzarmış.
Çayıra saplasa ateş sarmış,
Her savuruşu kavurup geçmiş.

Taking no sleep by night,
All of these things, every one,
Your valiant mother made whole.
Fitting its iron full and true,
The lame master Bölökbay –
Who was a friend of Döötü –*
That master forged it.
From Manas, who passed on before,
Bölökbay, left as legacy,
Mended it with watchful care,
Left no crooked place upon it—
Such is the state of the çarayna.
In jousting, no lance passes through—
The suit of mail upon the ribs.
Even in flight no lance can pass—
Its iron on the shoulder-blade.
Girding on his panoply,
From his father, grey wolf Manas,
Zulpukor, left him in trust,
The sword held in trust he girded on,
And the lacquered lance in his hand—
Its shaft of steel, its point well-tempered,
Its tassel twisted out of horsehair,
Ah, the departed master Bölökbay
Had riveted its tip with steel,
The foe it struck was laid full low.
He drew its point out like a wolf's tongue,

That whom its point but grazed in passing
Might die that instant, prayer received –
saying,
He tempered it in human tears, That
black, ill-omened cursed one—
When leveled in the dead of night,
It glowed red as an ember.
Swung at the foe who faced him,
It stretched out five full fathoms.
Thrust in the meadow, fire took hold,
Each swing of it seared through and passed.

Opol Dağı'nın kök ırgayını
Köküyle söktürmüş,
Kayın, tabılgı karışık,
Koca usta Bölökbay
Pehlivanlara yardırmış.
Kılıç çalarsa keser – diye,
Mızrağın ortasına
Tunç içirip pekiştirmiş.
Kıbakor'a terbiye ettirmiş,
Kahrolası sırlı mızrağa
Fil derisi kaplatmış.
Vuruşmaya girildiğinde
Hantal kara pusat
Elden kayıp gider – diye,

Tutulacak yerini sırlamış, –
Tutulacak yerini yivlemiş.
Gürleterek uzattığında
Düşman bakıp duramamış.
Onun beri yanında
Altın yanaklı aybalta,
Onun hikâyesi bir hayli.
Topal usta Bölökbay
Aybaltayı eğelemiş,
Manas'ın oğlu er yetim
Düşmana karşı taşısın – diye,
Semetey'e göre biçmiş.
Sapına altın kaplatıp,
Ağzına zehir kaplatmış.
Kapı enince aybalta –
Hesaba gelmez ulu balta.

Coşup hamle kıldığında,
Kan içmeden boş gezmezdi.

Savursa boşa değmezdi.
Ustaların ustasıydı,
Davut ile danışıp,
Topal usta Bölökbay

The grey irgai of Mount Opol
He had torn up by the root,
Birch and meadowsweet mixed together,
Great master Bölökbay
Had wrestlers split it through.
'A sword-stroke else would cut it' – saying,
Into the middle of the lance
He steeped in bronze and made it fast.
He had Kıbakor school it well,
And on that dread lacquered lance
He had elephant hide laid on.
When battle should be joined,
Lest the heavy black weapon
Should slip and slide from the hand – saying,

He lacquered where the grip should be, –
He grooved the place where it is gripped.
When leveled with a thunderous roar,
No foe could stand and face its gaze.
And there beside it
The gold-cheeked moon-axe—
Its tale is no short telling.
The lame master Bölökbay
Filed the moon-axe smooth,
That the warrior orphan, son of Manas,
Might bear it against the foe – saying,
He shaped it to Semetey's measure.
He had its haft all plated in gold,
Its edge he had coated with venom.
A moon-axe broad as a doorway –
A mighty axe beyond all reckoning.

When it surged into the charge,
It never roamed idle without drinking blood.
When swung it never struck in vain.
He was the master of masters,
Taking counsel with Davut,
The lame master Bölökbay,

Davut ile danışıp,
Yaman kişi yapmıştı onu.
Körüğüne dayanamayıp
Kırgız'dan salma toplanıp
Gök tosun kesilmişti.
Kömürüne dayanamayıp,
Sık orman oyulmuştu.
Çoğu yalan, çoğu gerçek,
Görüp gelen adam yok.
Yarısı yalan, yarısı gerçek,
Tartıp gelen kimse yok.
Bugün var olan yarın yok,
Böyleymiş şu değersiz dünya.
Manas oğlu bozkurdun
Ay baltası elde parlayıp,
Sancağı elde dalgalanıp.
Bir elinde altın yanaklı ay balta,
Sol yanında altın işli büyük kese.
İşte Manas oğlu ulu töre,
Engebeli tepeleri
Aşıp geçip dörtnala,
Altındaki Buurul'u
Ok şaşıp değmesin – diye,
Dikkatle örtüp donatıp,
Gören gönlünü kaptırıp,
Ordunun önünde Semetey
Sancağıyla dağ gibi görünüp.
Ardından sürüp gelerek,
Konurbay'ın derdinden,
Öfkelenip gözleri alevlenip,
İşte o zaman hunharın
Kan içme hırsı sıkı tutup:

Taking counsel with Davut,
A fearsome man had forged it.
Unable to withstand his bellows,
A levy was gathered from the Kırgız,
A grey young bull was slaughtered.
Unable to withstand his charcoal,
The dense forest was hollowed out.
Much of it lies, much of it true,
No man has gone and seen it.
Half of it lies, half of it true,
No one has gone and weighed it.
What is today is gone tomorrow,
Such is this worthless world.
The grey wolf, son of Manas —
His moon-axe gleaming in his hand,
His banner waving in his hand.
In one hand the gold-cheeked moon-axe,
At his left side the great gold-worked pouch.
Behold the great töre, son of Manas,
Over the rugged hills
Crossing over at full gallop,
The Buurul beneath him,
Lest a stray arrow strike him – saying,
Carefully draped and arrayed,
Whoever saw him lost his heart,
At the head of the host Semetey
Loomed like a mountain with his banner.
Riding on behind him,
From the torment of Konurbay,
Enraged, his eyes blazing,
Then it was that the bloodthirsty one
Was gripped hard by the lust to drink blood:

«Hızırlı başım sağ iken,
Heveslenmiş Çinli kul,
Kırgız'ı nasıl vereyim!
Onunla ben kendim
Kırışıp bir göreyim,

«While my Hızır-blessed head is whole,
The Chinese slave has grown covetous,
How could I give up the Kırgız!
With him I myself
Shall grapple and see,

Onun ardı sırasından
Almambet oğlu Külçoro
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir başka,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi
Öfkesi yüzüne vurup,
Bileği kalın, taş yürek
Fil yapılı gözü pek,
Temrenli sırlı mızrağı
Dikleyip yukarı doğrultmuş,
Çarpıştığı düşmana
Korkup koltuk açmamış.
Çarpıştığı düşmanı
Tavşan gibi yere saplamış,
Düşman görse coşarak,
Sımsıkı belini kuşanmış.
Yedi tümen ordu gelse,
Tek başına dalıp saldırmış.
Bu haberin var mıdır,
Önce göçen Almam'dan
Miras kalan Külçoro.
Kendisi uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan –
Kendisi düşmanın çaresini
Fazlasıyla bilen yaman arslan.
Kendisi genç yaşta seçkin yiğit,
Er olduğu hesapsız,
Bunun erliği elden bir başka. Endamı, görünüşü
Güzelliği, yakışığı –
Alev alev kızıl kordu,
Düşmana doğru yöneldi mi
Çelikten keskin bir oktu.
Rahmetli Alman kartalından

Karında kalmış yavruydu.
Argın, Kırgız bu halka
Demirden koruyan kaleydi.

And close behind him
Külçoro, son of Almambet —
His valor is like no other,
His prowess is a thing apart,
Girded with a scabbardless sword,
Like a cloud about to pour again
His wrath struck into his face,
Thick of wrist, stone of heart,
Built like an elephant, fearless of eye,
His barbed, lacquered lance
He raised and pointed skyward,
To the foe he battled
He never showed a frightened flank.
The foe he battled
He pinned to the ground like a hare,
At sight of a foe he surged with joy,
He girded his waist tight.
Should seven tümen of troops come,
Alone he plunged in and attacked.
Have you heard these tidings —
From Almam who passed on before,
Külçoro left as his legacy.
Tall of stature, broad of shoulder,
Both a wrestler and a lion —
He himself the foe's undoing
Knows all too well, a fearsome lion.
In his youth a chosen hero,
His manhood beyond all reckoning,
His valor is a thing apart. His frame, his bearing,
His beauty and his comeliness —
He was a red ember all aflame,
When he turned upon the foe
He was an arrow keen as steel.
From the late eagle Alman

He was the cub left in the womb.
For this people, Argın and Kırgız,
He was a guarding fortress of iron.

Bu Külçoro çocuğu
Can besleyip er kılıp,
Kolay kolay vermez zalime.
Mızrakta usta Külçoro
Çevikliği dahi gerçek,
Kendisi düşmanın çaresini bilir
adamakıllı
Yamanlığı dahi gerçek.
Gayreti sağlam, kalın bilek
Düşmana salar büyük kargaşa.
Külçoro yaman, büyük pehlivan
Kartalların sağ iken
Çin'e salar büyük kavga.
Kara-Buura'da, Çatkal'da
Kırgız kaygısız yatarken
Almambet oğlu Külçoro
O halkın içinden,
Uykudan düşüyle irkilip
Fırlayıp kalkan yiğidin
Surkoyon'u eyerleyip,
Acaba ne oldu diye
Bozkurt doğan Semetey
Bozkurt Semetey için kaygılanıp,
İşte o zaman Külçoro
Ecel gelirse ölmeye,
Ölmeyip sağ kalırsa
Ağabeyi sultana
Dayanak olup durmaya,
Kızıştı mı Çin-Maçin halkına

Su verilen demir gibi.
Kızıştı mı bahadır Külçoro
Büyüklüğü dağın dengi gibi.
Güçlü pehlivan Külçoro
Çarpıştı mı düşmanı yener gibi.
Su gibi kurşuni ata binip,
Sık kuyruğunu sımsıkı düğümleyip,

Kara püsküllü mızrak alıp,

This child Külçoro,
Nursed to life and made a man,
Will not lightly be given to the tyrant.
Külçoro, master of the lance,
His swiftness too is true,
He knows the foe's undoing through and through,
His fierceness too is true.
Firm of zeal, thick of wrist,
He looses great havoc upon the foe.
Külçoro is fearsome, a great pehlivan,
While your eagles are alive
He looses great strife on Çin.
At Kara-Buura, at Çatkal,
While the Kırgız lay free of care,
Külçoro, son of Almambet,
From the midst of that people,
Startled from sleep by his dream,
The hero who sprang to his feet
Saddled his Surkoyon,
Wondering what had come to pass,
For Semetey, born a grey wolf,
Anxious for grey-wolf Semetey,
Then it was that Külçoro
Resolved to die if death should come,
And if he lived and did not die,
To his elder brother the sultan
To stand as a pillar of support,
When roused, against the folk of Çin-Maçin

He is like iron tempered in water.
When roused, the batyr Külçoro —
His greatness is the match of a mountain.
Mighty pehlivan Külçoro,
When he battles, he seems to break the foe.
Mounting his steed grey as water,
Knotting tight its thick tail,

Taking the black-tasseled lance,

Yanına Coykuma'yı –
Coykuma kılıcını kuşanıp,
Bu Külçoro çocuğun
Ok geçmez kaftanı var,
Ok yetişmez atı var,
Düşünsen ne büyük heybet.
Âlemin tamamını
Perişan edecek kudreti var.
Kartallığı, arslanlığı
Şu yaman Çoro'nun
Asırda eşi yok erliği.
Gök arslan gibi atılıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Şanlı bozkurdun
Hangi huyunu söyleyelim.
Yaman anan Kanıkey
Özenle yaptığı kandagay – Gözden
vuran nişancıdan
Kandagay şalvar işte böyle.
Paçasının kenarını
Denk getirip sırma çekip,
Paçanın her yanını
Zavallı anan Kanıkey
Altın ile nakışlayıp.
Tavılgı yaksa kor geçmez,

Derisini yüzdürüp aldırıp,
Fitilli tüfek atsa ok geçmez,

Çekilip gerilse bu giysi
Kiriş gibi toplanır.
Bırakılsa bu giysi
Tutkal gibi derlenir.
Bilge kadın Kanıkey
Bilenden bilene ulamış,

Bilgiçlerden sormuş.
Dört bir yanı dolaşıp,
İnsanların hepsini gezdirip,

At his side Coykuma —
Girding on his sword Coykuma,
This child Külçoro
Has a kaftan no arrow can pierce,
Has a horse no arrow can catch,
Think on it — what awesome majesty.
The whole of the world
He has the power to lay waste.
His eagle-nature, his lion-nature —
Of this fearsome Çoro
The valor has no equal in the age.
Springing like a grey lion,
Girded with a scabbardless sword,
Of the glorious grey wolf
Which of his ways shall we tell?
Your formidable mother Kanıkey —
The kandagay she wrought with care –
From marksmen who strike the eye,
Such indeed are the kandagay breeches.
Along the edge of the cuff
She matched it true and drew gold thread,
Every side of the cuff
Your poor mother Kanıkey
Embroidered all with gold.
Though meadowsweet burn, no ember passes through,
She had the hide flayed and fetched,
Though a matchlock fire, no ball passes through,
Stretched and drawn, this garment
Gathers like a bowstring.
Released, this garment
Draws together like glue.
Kanıkey, the wise woman,
Passed from one who knew to another who knew,
She asked of the learned.
Roaming the four quarters,
Sending word among all the people,

Doksan yaman pehlivana.
Bilenlerden çok duyup,
Üç-Çoku'nun dağ tekesi
Derisi kalın beş parmak,
Gelenlerden söz duyup,

Derisi sağlam diye duyup,
Pehlivan giyse savaşa
Elverişli deri diye duyup.
Çekiştirene kıpırdamaz,
Sağlam deri diye duyup.
Yaman anan Kanıkey
Kadın başını er kılıp,
Yaslı başını tuğ kılıp,
Asil anan Kanıkey
Argın ile Kırgız'ı
Karışık toplatıp getirtmiş.
Namlı anacığın
Geçit resmine dizdirmiş.
Gözden vuran nişancıdan,
Nişancıların gelmişinden
Tam da onlardan seçtirmiş.
Bölökbay'ı baş kılıp,
Altmışını ata bindirip,
Üç-Çoku'nun dağ tekesi,
Derisi kalın kaya tekesi,
Üç-Çoku'nun dağ tekesini
Dağ tekelerinden devirtip,

Dar geçitten aşağı yuvarlatıp,
Yazlı kışlı on iki ay
Sepi suyuna bastırıp,
Şu baş belası zor işin
İşini sağlamca yaptırıp.
Hünerini eksiksiz uygulatıp,
Altay elması kabuğuyla
Güderi edip bastırıp,
Pehlivanları toplatıp,
Gerdirtip çektirmiş.

To ninety fearsome pehlivans.
Hearing much from those who knew,
The mountain ibex of Üç-Çoku —
Its hide five fingers thick,
Hearing word from those who came,

Hearing its hide was sound,
That if a pehlivan wore it to war
It was a fitting hide, she heard.
It yields not to him who tugs it,
A sturdy hide, she heard.
Your formidable mother Kanıkey,
Making her woman's head a man's,
Making her mourning head a standard,
Your noble mother Kanıkey
The Argın and the Kırgız
Had gathered and brought together.
Your renowned dear mother
Had them drawn up in parade.
From marksmen who strike the eye,
From the finest of the marksmen,
From those very ones she had them chosen.
Making Bölökbay their chief,
Mounting sixty of them on horses,
The mountain ibex of Üç-Çoku,
The crag ibex with the thick hide,
The mountain ibex of Üç-Çoku
She had felled from among the mountain ibex,
Had it rolled down the narrow pass,
Twelve months, summer and winter,
She had it steeped in tanning brine,
Of that plaguing, arduous task
She had the work done soundly.
Had the craft applied without flaw,
With the bark of the Altay apple
Pressed it into chamois,
Gathered the pehlivans,
Had it stretched and drawn.

Tokmak verip eline,	*Putting mallets in their hands,*
Dokuz ay iyice dövdürmüş.	*Nine months she had it soundly beaten.*
Döve döve yumuşatıp bastırtmış	*Beating and beating, she had it softened and pressed,*
Çelik eğeletip döktürüp,	*Had steel filed down and cast,*
Ok şaşıp değer – diye,	*Lest a stray arrow strike – saying,*
Ortasına serptirmiş.	*She had it scattered through the middle.*
Kıyısından kıvırıp diken,	*Those who hemmed and stitched its edge —*
Kanıkey'in kırk gelini	*The forty daughters-in-law of Kanıkey*
Töre diye dişlemiş.	*Bit the seams, saying it was custom.*
Koca karı biçmiş, kız dikmiş,	*Old women cut it, maidens sewed it,*
Senin gibi bir ağaya	*For a lord like you*
Endamlı usta eller dikmiş.	*Shapely master hands have sewn it.*
Yılan karnı büktürüp,	*Twisting snake-belly stitches,*
Şu baş belası giysiyi	*That plaguing garment*
İncecik diktirtmiş.	*She had sewn fine and close.*
Her yanını denk kılmış,	*She made every side true,*
Anacığın sınayıp oturup,	*Your dear mother sat and tested it,*
Paçasını geniş kılmış.	*She made its cuffs wide.*
İşe yararlığını göstermiş,	*She proved its worth,*
Yaramazı Külçoro'ya giydirmiş,	*She dressed the rascal Külçoro in it, My*
Yiğidim, törem, benimle öz kardeş.	*hero, my töre, my own blood brother.*
Çeliğin ucu delememiş,	*The steel's point could not pierce it,*
Ölçüye sığmaz kandagayı	*The kandagay beyond all measure,*
Adak kıldığı yaramaza	*On the rascal she had vowed it to,*
At sürüp düşmana girince	*When he rides his horse into the foe,*
Boş yere eceli gelir – diye,	*Lest his death come in vain – saying,*
Ok şaşıp değer – diye,	*Lest a stray arrow strike – saying,*
Gözü dönmüş Çinli basmış,	*The frenzied Chinese have pressed in,*
Kandagay'ı giydirmiş.	*She dressed him in the kandagay.*
Ölmeyip sağ gezdikçe	*So long as I live and do not die,*
Üstünde zırh, göğüslük,	*Upon him armor and breastplate,*
Hangi murada ererim?	*What desire shall I attain?*
Yağmacı düşman saldırırsa	*If the plundering foe attacks*
Argın, Kırgız eline,	*The land of Argın and Kırgız,*
Bir yerinde delik yok.	*There is no hole in any part of it.*
Ağam, senin gibi arslanıma	*My lord, for a lion like you*
Baştan başa düğmeli,	*Buttoned from end to end,*

Kurban olup giderim.
Kızıl yüzün tamamı
Heveslenip gelen Çinliye
Sırım ile pekitilmiş.
Ağası Semetey'in yanına
Arslan gibi oynayıp,
O Külçoro gelmişti.
İki yanına bakınıp,
Tetikte, hiç durmadan
Dudağını burnunu yalanıp,
Yeri kaplayan sayısız orduyu
Görüp durur Külçoro.
Kan içme hırsı sıkı tutup,
Aziz canını esirgemeden
Can atıp durur Külçoro.

I would go as a sacrifice.
The whole of its red face,
Against the covetous oncoming Chinese,
Is made fast with rawhide thong.
To the side of his lord Semetey,
Prancing like a lion,
That Külçoro had come.
Glancing to either side,
On the alert, without pause,
Licking his lips and his nose,
The numberless host that covered the earth
Külçoro stands beholding.
Gripped hard by the lust to drink blood,
Not sparing his precious life,
Külçoro stands straining to charge.

Kalın düğümlü büyük yuları
Boynuna sıkıca dolayıp,
Semetey'e yalvarıp,
«Gümüş gözlü, yürek yakan,
Gürleyen ağacığım,
Benim gibi kulun sana kurban!
Razı olmam bu işine, han ağa,
Kahırlanmadan yürüsen bu hâlime

Ölüp kalırsam ben Çoro
İt derisi bir kuldum,
Ölmeyip yaşarsam ben Çoro
Koyun derisi bir oğuldum.
Belini sıkı kuşanan,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Ulu belinden süzülen,
Yaman anam Kanıkey'in
Rahmini yara tepip çıkan,

Ben ne zaman Manas oğluydum?
Kıyasıya kan dökeyim,
Beri Çin'in hanı Konurbay,
Heveslenmiş besbelli bu Çinli,

The great halter with its thick knots
He wound tight about his neck,
Pleading with Semetey:
«Silver-eyed, heart-searing,
My thundering dear lord,
May a slave like me be your sacrifice!
I cannot consent to this deed, khan-brother,
If you would ride on without grieving at my state —
If I, Çoro, fall and die,
I was a slave of dog's hide,
If I, Çoro, live and do not die,
I was a son of sheep's hide.
He who girded his waist tight,
Manas, who passed to the other world —
Sprung from his mighty loins,
And from my formidable mother Kanıkey,
Bursting forth, kicking her wounded womb —
When was I ever the son of Manas?
Let me shed blood without mercy,
Konurbay, khan of nearer Çin —
This Chinese has plainly grown covetous,

Kaburgasını sökeyim,
Tutuşup kanını dökeyim.
Mızraklayıp dalıp, saf bozup,
Vaktim dolarsa okla uçup,
Caymadan düşmana gireyim.
Kâfirle tutuşursam eğer
Kakan'a dek süreyim.
Diretirse Konurbay

Let me tear out his ribs,
Let me grapple and spill his blood.
Lancing, plunging, breaking ranks,
If my hour is done, felled by an arrow,
Let me enter the foe unswerving.
If I grapple with the infidel,
Let me drive him as far as Kakan.
If Konurbay stands fast,

Ben Beecin'e kadar sürüp gireyim, Eğilip kaykılsam bende eyer yok,
Kızılca kıyamet koparayım,
Bu kocamış devi Konurbay'ı
Beecin'e kadar kovalayıp,
Seni han kaldırıp alayım.
Vaktim gelirse Çinliden
Böylece ölüp gideyim.
Ağam, törem, dinleyiver,
Bu keşişin hanı yok olmadan,
Kırgız'ın işi düzelmez.
Kendisi saldıran Konurbay,
Kalça'dan çekinip durup
Hangi murada erelim,
Çinliyle kırışa kırışa
Kıymetlim Kırgız eline
Kurban olup gidelim.»
Deyip, böylece, Külçoro
Surkoyon'un başını çevirdi işte.
Söylediği söz geç kalıp,
Çinliye dalıp girmeye
Arslan doğan bozkurdun
İki gözü dört olup,
Aceleyle Çoro durmuştu.
İşte o zaman Semetey
Orada durup şunu söyler:
«Kurbanın olayım Külçoro,
Yukarı çıksam dayanağım,
Aşağı insem desteğim,

Let me drive on as far as Beecin
and enter, Were I to bend and sway, I
have no saddle,
Let me raise red havoc,
This aged ogre Konurbay
Let me chase as far as Beecin,
And raise you up as khan.
If my hour comes, at Chinese hands
Thus let me die and pass.
My lord, my töre, but listen:
Until this heathen's khan is destroyed,
The Kırgız cause will not mend.
Konurbay, himself the aggressor —
If we stand shrinking from Kalça,
What desire shall we attain?
Grappling and grappling with the Chinese,
For my precious Kırgız land
Let us go as sacrifices.»
So saying, Külçoro
Turned Surkoyon's head, behold.
His spoken words came too late,
To plunge in among the Chinese
The grey wolf born a lion —
His two eyes became four,
In haste Çoro had halted.
Then it was that Semetey,
Standing there, speaks thus:
«Let me be your sacrifice, Külçoro,
When I climb, you are my stay,
When I descend, my support,

İkiz kuzu eşim,
Seni Çin'e yalnız gönderip,
Ölmeden, canım dinç kalıp,
Nasıl sağ gezeyim,
Tay-kunan gibi tepişen,
Yarışıp meme emişen,
Gözümün önündeki varım,
Külçoro benim dayanağım,
Buurul'dan başka küheylan yok,
Külçoro ile Kançoro,

My twin-lamb mate,
Sending you alone to Çin,
Not dying, my life at ease,
How could I walk alive?
Sparring like colt and yearling,
Racing to suck at the same breast,
My treasure before my eyes,
Külçoro, my pillar of support,
There is no courser but Buurul,
Külçoro and Kançoro,

İkinizden başka kardeş yok,
Hiç değilse yakınlardan
yeğenim yok.
Arkamda duran ağabeyim yok,
Kançoro ile Külçoro,
İkinizden başka dayanak yok».
Töre böyle söz söyleyip,
Tepede durdu heybetle.
Kakan'ın halkı kalabalık halk –
Çokluğunu görsen kara kurt.
Kalday'ın oğlu kâfire,
Tutuşup bir görelim,
Şu han Konurbay bahadıra.
Tutuşup bir görelim,
Kader, ecel gerçek gelirse
Bu dünyadan göçelim.
Ulu Konurbay bahadıra,
Zorbalık edip halk kıran,
Öfkeyle coşan kâfire
Tam yerinde pehlivan düsturum,
Buurul at benim kanadım.
Böyle düşman görünce
Durmadan altı ay vuruşup,
Böylece ölmek âdetim,
Külçoro ile Kançoro
İkisi benim kanadım.
Küheylanın başını çevirin,
Namus için, el için,

I have no brothers but you two,
Nor even among my kin
have I a nephew.
I have no elder brother at my back,
Kançoro and Külçoro,
I have no stay but you two.»
The töre having spoken so,
Stood on the height in majesty.
Kakan's people are a teeming people —
See their multitude: black worms.
With the infidel son of Kalday,
Let us grapple and see,
With that khan Konurbay the batyr.
Let us grapple and see,
If fate and death come in truth,
Let us pass from this world.
Against great Konurbay the batyr,
The tyrant who slaughters peoples,
Against the infidel surging with rage,
My pehlivan's creed is right in place,
The steed Buurul is my wing.
When I see such a foe,
Fighting six months without pause,
To die thus is my custom,
Külçoro and Kançoro,
The two of them are my wings.
Turn your coursers' heads,
For honor's sake, for the people's sake,

Hele çocuklar, benim için,
Almambet, Çubak, er Manas –
Öbür dünyaya göçen arslan için,
Küheylanın başını çevirin,
Durmaksızın altı ay vuruşup,
Tuğ dibinde durun!
Kaplayıp gelen kâfire,
Han Konurbay bahadıra,
Körpe kamış olgunlaşana dek,
Ilgının çiçeği dökülene dek,

Come, my boys, for my sake,
Almambet, Çubak, er Manas —
For the lion who passed to the other world,
Turn your coursers' heads,
Fighting six months without cease,
Stand at the foot of the standard!
Against the infidel that comes engulfing,
Against khan Konurbay the batyr,
Till the tender reed grows ripe,
Till the tamarisk sheds its bloom,

Yiğitlenip altı ay vuruşup,
İşte böyle durun!
Ot sararıp, güz gelip,
Kayından tomurcuk düşüp gidip,
Yaprak uçsun hışırdayıp,
Eceli gelen er ölüp,
Yata dursun upuzun.
Kıyamet kopsun, han ölsün,
Çarpışmanın hâli böyledir,
Tutuşan canların hepsi ölsün. Tepeye çıksa sayısız ordu gibi.
Beli sıkı kuşanın,
Beecin'in hanı Konurbay'dan
Yiğit Manas'ın kanını isteyin!
Huyu kızıl tilki gibi,
Cezayil değse de görün,
Canla başla vuruşup,
Tek biriniz kalmadan ölün.
Semetey söyleyip böyle söz,
Söyleyip ağzını toplayana dek,
Çubak oğlu Kançoro –
Bu da namlı er Çoro.
Savaş dense sevinip,
Atışmadan geri dönmeyen,
İnsandan geri kaçmayan,
Aç naralı, kuru gürlemeli,
Deli dolu, sert huylu,
Kara niyetli gayret eri.

Fighting six months with hero's mettle,
Stand fast even so!
The grass yellowing, autumn coming,
The buds dropping from the birch,
Let the leaves fly rustling,
Let the man whose hour has come die
And lie stretched out at full length.
Let doomsday break, let the khan die,
Such is the way of battle,
Let all the souls that grapple die. Climbing the height, he seems a numberless host.
Gird your waists tight,
From Konurbay, khan of Beecin,
Demand the blood of hero Manas!
His nature is like a red fox,
Though the jezail strike you, stand and see,
Fighting with heart and soul,
Die to the very last man.
Semetey having spoken such words,
Before his mouth had closed on them,
Kançoro, son of Çubak —
He too a renowned er Çoro.
Rejoicing at the word of war,
Never turning back from a firefight,
Never fleeing from any man,
Hungry of war-cry, dry of thunder,
Wild and reckless, harsh of temper,
A man of zeal with a dark intent.

Aşkın doğmuş yiğitlerden,
Atası bozkurt Çubak'tan.
İşte o demde Kançoro
Zırh giyip salınıp,
Altın yanaklı ay balta
Bileğinde parlayıp,
Sancak elde dalgalanıp,
Gören gönlünü kaptırıp,
Bozkurtluk hâli görünüp.
Çevresine bakmadan,
Zaten kartal yaramazın,
Ölürüm diye saymadan,
Gök çizme ayakta kurulup,

Of heroes born surpassing,
From his father, grey wolf Çubak.
In that very moment Kançoro,
Donning armor, swaggering,
The gold-cheeked moon-axe
Gleaming at his wrist,
The banner waving in his hand,
Whoever saw him lost his heart,
The mien of the grey wolf showing in him.
Not glancing about him,
The rascal ever an eagle,
Not reckoning he might die,
Grey boots set firm on his feet,

Gök mızrak elde dikilip.
Gören gönlünü kaptırıp,
Namlı yaramazın
Zaten Çubak gibi görünüp.
Her yanı denkmiş,
Sağ omzu genişmiş.
Bunun coşkun öfkesi tuttu mu
Oyrat'ı bozacak arslanmış.
Yöneldiği düşmana uğurlu,
İşte geniş ağızlı, yar kaşlı,
İşte pırıl pırıl bir er.
Saldırışı yaban domuzu gibi,
Gayretine bakarsan
Dağ deviren rüzgâr gibi.
Mızrak dövüşüne girse sayısız ordu gibi,

The grey lance upright in his hand.
Whoever saw him lost his heart,
The renowned rascal
Looked the very image of Çubak.
Every side of him was true,
His right shoulder broad.
When his surging wrath takes hold,
He is a lion to rout the Oyrat.
Blessed with luck against the foe he faces,
Behold him: wide of mouth, cliff-browed,
Behold a man all gleaming.
His onslaught like a wild boar's,
Look upon his zeal —
Like a wind that topples mountains.
Entering the lance-fight, he seems a numberless host,

Güreşe girse uğurlu.
Eksiksiz oğul Kançoro,
Arslanlık yanı dahi var,
Yöneldi mi düşmandan kaçmayan
Erlik hâli dahi var.
Öfkesi sert tuttu mu
Kara niyetli, halk bozucu
Eksik yanı dahi var.
Geçende Külçoro ile Kançoro'yu,

Entering the wrestle, blessed with luck.
Kançoro, a son without flaw,
He has the lion's side in him too,
Once set on, never fleeing from the foe,
He has the mien of manhood too.
When his wrath takes harsh hold,
Dark of intent, a ruiner of peoples —
He has his flawed side too.
Of late, Külçoro and Kançoro —

İkisini töreñ beslerken
Kazı ile karta yağını
Yüreği yağlı olsun – diye,
Küçük yaşta yedirmiş,
Gerçek öz kardeş olsun – diye,
Anası Kanıkey'in memesini
Eşit bölüp emzirtmiş.
Toyuna doksan kestirmiş,

Heybetli olup gezsin – diye,
Adlarını uyaklı koymuşlar.
İki yetim çocuğun
Kopanını ulamış.
Yanına dayanak olur – diye,

Saçılanını toplamış.
Ağlarken avutup,
Uyurken uyandırıp,
Birinin gözü değer – diye,

Irım yaptırıp uğuruna
Boynuna muska taktırmış.
Nöbetleşe kucakta taşıtıp,
Ninniletip baktırmış.
Üstün nişancı olsun – diye,
Akkelte verip eline
Engebenin ak geyiğini
Ara sıra vurdurmuş.
Kendisi ürkek olur – diye,
Nazlandıra nazlandıra baktırmış.
Külçoro ile Kançoro –
İki eş yavrum, kuzum.
Dike dike bağ kılmış,

Kura kura ev kılmış.
Peşine takıp er kılıp,

Er oğluyla denk kılmış.

While your töre reared the two of them,
The fat of kazı and karta,
That their hearts be rich with fat – saying,
He fed them in their tender years,
That they be true blood brothers – saying,
At their mother Kanıkey's breast
He had them suckled in equal shares.
For their feast he had ninety head slaughtered,
That they might walk in majesty – saying,
They gave them rhyming names.
Of the two orphan boys
What was severed he joined.
That they be a stay at his side – saying,

What was scattered he gathered.
Soothing them when they wept,
Waking them when they slept,
Lest someone's eye should smite them – saying,
Having charms worked for their luck,
He had amulets hung at their necks.
Had them carried in arms by turns,
Had them nursed with lullabies.
That they be peerless marksmen – saying,
Putting the Akkelte in their hands,
The white deer of the rough hills
He had them shoot from time to time.
Lest they grow timid – saying,
He had them tended with fond indulgence.
Külçoro and Kançoro —
My two matched young ones, my lambs.
Planting and planting, he made an orchard,
Raising and raising, he made a home.
Taking them in his train, he made them men,
He made them peers of warriors' sons.

Sezmediğini sezdirip,
Doğru yola sokmuş.
Bilmediğini bildirip,

Böylece yola sokmuş.
Körpe çocukluk çağında
Eline bağ vurup mızrak sürütmüş.
Kaplayıp basar bir elmiş.

Düşmana usta olsun – diye,

Düşmanın yolunu öğretmiş.
Manas'ın oğlu er bozkurt,
Atası bozkurt Manas'tan
Aşkın doğan arslan bozkurt,
Ona lâyık Çoro'su.
Kocayınca Kanıkey,
Yaşlanınca Çıyırdı,
Sığınak kıldığı Bakay'ı –
Şu ettiğine bak hele!
Bilmediğini bildirmiş,
Görmediğini göstermiş,
Bilgili Bakay ağası

Bele çıkıp geldiğinde
Yiğidin hâline bak hele.
Semer kaşı gibi sarptan,
At geçmez çorak yerden
İşte salınıp duran yaman arslan
Kımıldamadan durdu, bak hele.
Ön tarafı puslu,
Ay damgalı altın tuğ olup,
Göğü yaran çığlık olup,
Yer dumanlanıp toz olup,
Bakıp duran kişinin
Düpedüz başı dönüp.
Baksa göze ilişmez,
Uçan kamgak otu gibi,

Making them sense what they had not sensed,
He set them on the straight path.
Making them know what they had not known,
Thus he set them on the way.
In their tender childhood days
He bound their hands and had them trail the lance. It was a people that engulfs and overwhelms.
That they be masters against the foe – saying,
He taught them the ways of the foe.
The son of Manas, er grey wolf,
From his father, grey wolf Manas,
Born surpassing, a lion grey wolf,
And his Çoro worthy of him.
When Kanıkey grew old,
When Çıyırdı grew aged,
Bakay, whom he made his refuge —
Just look at what he wrought!
He made him know what he knew not,
He showed him what he had not seen,
His learned elder Bakay —

When he came up onto the ridge,
Just look at the hero's state.
From steeps sheer as a saddle-bow,
From barrens no horse can cross,
Behold the fearsome lion swaying there —
He stood unmoving, only look.
Before him all was haze,
A golden standard stamped with the moon,
A cry that split the sky,
The earth smoking into dust,
Whoever stood and gazed on it,
His head fairly reeled.
Look, and it escapes the eye,
Like flying tumbleweed,

Hangisi olduğu bilinmez.
Sağ yanı puslu –
Pus desen el imiş,
Kıpırdayan çok karaltı,
Orman mı desen el imiş,
Heybetli görünen
Kamış mı desen sel imiş,
Karınca gibi kaynayan
Kakançin'in eli imiş.
Hanı buyruk verdiğinde
Hiçbir şeyi bırakmadan
Kara kurt gibi kaynayan
Konurbay'ın eli imiş.
Öfkesine aldığında
Kaplayıp halkı perişan eden
Bu edişi yaraşıkmış.
Tükendikçe tüten
Köklü Çin eli imiş,
Savaşa çıkan askeri
Sığır tüyünden çokmuş.
Benim atam er Manas,
Almambet, Çubak beraber,
Kıyamet salıp Beecin'e
Çarpıştığı yerindeymiş.

None can tell which is which.
On his right all was haze —
Call it haze — it was a people,
Many a stirring dark shape,
Call it forest — it was a people,
Looming in majesty,
Call it reeds — it was a flood,
Seething like ants —
It was the people of Kakançin.
When their khan gave the command,
Leaving nothing behind,
Seething like black worms —
It was Konurbay's people.
When wrath takes hold of him,
Engulfing and ravaging peoples —
Such doing well became him.
Smoking on even as it wastes away,
It was the deep-rooted people of Çin,
The soldiers it sends to war
Are more than the hairs of an ox.
My father, er Manas,
With Almambet and Çubak together,
Loosing doomsday on Beecin —
This was the place where he battled.

Vuruşup gücü yetmeyip,
Kakançı Beecin diye anılan –
Halkın dediği doğruymuş.
Şu bahtı kara Beecin halkı
Kara kurt gibi el imiş,
Öfkesine aldığında
Kaplayıp basan Çinlinin
Bu huyu yaraşıkmış.
Kürklü cübbesini kabartıp,
Alööke oğlu Konurbay
Halkın önünde kaleymiş.
Bölük bölük eli var,
Öfkelense kâfirin

He fought, and his strength fell short,
The one called Kakançı Beecin —
What the people said was true.
That black-fated folk of Beecin
Were a people like black worms,
When wrath takes hold of them,
The Chinese who engulf and overwhelm —
Such a way well became them.
Puffing out his fur-lined robe,
Konurbay, son of Alööke,
Was a fortress before his people.
He has his people in troop on troop,
When the infidel is angered,

Yeri savurup bitmez tükenmez

Yeri ezen ulu ordusu var.
Kahrolası Çinlinin
Şu duran kara yer bile
Kalabalığına dayanamaz.
Sürü sürü eli var,
Ortasında demirden çevrili kalesi var.
Mercan düğmeli kavuğu, mercan taş,
Mançu'dan derlenmiş halkı var,
Öfkesine aldığında
Tutuştuğunda düşmanını
Kaplayıp basma töresi var.
Ortasında gürleyen
Er Konurbay arslanı var,
Ferman etse cang-cungu
Can bırakmadan âlemi
Kaplayıp basan seli var.

Kaplayıp basmasının sebebi –
Kara kurt gibi eli var.
Mala düşkün Konurbay
Yılkımı Burut aldı – diye,
Sırıtıp durmuş domuz, vay.
Davul sıkı sıkı dövülüp,
Davulun sesini duyunca
Kalça'ya yoldaş olmaya
Kara yağız Tagılık,
Hangi birini söyleyelim

Kaynayıp duran nice ulular.
Şibelik'in Duuşañ'ı,
Kızıl yağız Cöökülük,
Asker başı beyleri,
Akın salıp, yaya bastıran,
At oyuncusu yayaları.
Katkalañ'ın Saykal'ı,
Kaplayıp gelene göz yetmez,

Winnowing the earth, never ending, never spent,
He has a mighty host that crushes the earth.
The accursed Chinese —
Even the black earth where it stands
Cannot bear their multitude.
He has his people in herd on herd,
In their midst he has a fortress ringed with iron. His cap coral-buttoned, coral stone,
He has folk levied from the Mançu,
When wrath takes hold of him,
When he grapples with his foe,
Engulfing and overwhelming is his custom.
Thundering in their midst
He has the lion er Konurbay,
When he decrees, his cang-cung —
Sparing no living soul, the world —
He has a flood that engulfs and overwhelms.
The reason it engulfs and overwhelms —
He has a people like black worms.
Konurbay, greedy for herds:
The Burut took my horse-herds – saying,
The swine stood grinning, alas.
The drums beaten hard and fast,
At the sound of the drum,
To ride as comrade to Kalça,
The swarthy Tagılık —
Which of them shall we tell,

So many great ones seething there.
Duuşañ of Şibelik,
The ruddy-dark Cöökülük,
Their beys who head the troops,
Loosing raids, driving in the foot-soldiers,
Their footmen, tricksters on horseback.
Saykal of Katkalañ,
The eye cannot compass what comes engulfing,

Uğuldayan karaltının
Hangi birini söyleyelim,
Buyruğu altına dilerse,
Halkın esenliğini gözetse
Tuğ tutan Boroodoy var,
O Boroodoy kâfirin
Gözü açılmış çukur gibi.
Yalpalamadan, kılını kıpırdatmadan,
Tuğ dibinden kımıldamadan,
Gelmekte olan boran gibi.
Boroodoy'un ardından
Lung-tung'un hanı beraber,
Bu hanlarını görünce
Helâk olur yaman baş.
Helâk olmasının sebebi –
Tufan suyu ulaşmaz Beecin'e
Coşup taşarak Kalça varmış.
Dopdolu ulu ordu sürüp,
Eli her yere yeten Konurbay
Kakan'ın elini toptan sürüp.
Vay, pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keşişin hanı Konurbay,
Kurumlanıp duran domuz, vay.
Burut yılkımı aldı – diye,
Kalça meğer köpürüp durmuş.
Ötesi Kökkap, Mañkübö,
Sazañ-Şañ halkını toplamış.
Tırgoot'u tümüyle derlenip,
Kahrolası Çinliye
Tümüyle katılıvermiş.

Of the droning dark mass
Which of them shall we tell?
Should he wish them under his command,
Should he watch over the people's weal,
There is Boroodoy who holds the standard,
That infidel Boroodoy —
His eye is like a gaping pit.
Never swerving, never stirring a hair,
Never moving from the standard's foot,
Like a blizzard drawing on.
Behind Boroodoy
The khan of Lung-tung besides,
At the sight of these their khans
Many a hapless head is undone.
The reason for its undoing —
Flood-waters cannot reach Beecin,
Yet surging and overflowing, Kalça arrived.
Driving a brimming, mighty host,
Konurbay, whose hand reaches everywhere,
Driving the whole people of Kakan.
Alas, cotton-sashed, wide-booted,
Konurbay, khan of the heathens,
The swine standing there in his pride, alas.
The Burut took my horse-herds – saying,
Kalça, it seems, stood foaming with rage.
Beyond lie Kökkap and Mañkübö,
He gathered the folk of Sazañ-Şañ.
The Tırgoot mustered one and all,
To the accursed Chinese
They joined themselves one and all.

Sığır tüyü gibi Çinlinin
Soyu kırk hanlı el imiş.
Bunun uçsuz bucaksız yerini sorarsan
Kahkahayla gülüp sevinir.
Kakan'ın eli derlermiş.
İşte kocasa da Konurbay Sessizce
bakışıp durdular,
Beecin'den çıkma arslanmış.

The Chinese, many as the hairs of an ox —
Their stock was a people of forty khans.
Ask after their boundless, endless land —
He laughs aloud and rejoices.
They called it the people of Kakan.
Behold, though grown old, Konurbay They
stood gazing at one another in silence,
Was a lion sprung from Beecin.

Kakançılı Beecin'i
Öfkeyle sürüp çıkarışı –
Bu edişi yaraşıkmış.
Alööke oğlu Konurbay
Bu Beecin'e doğmuş,
Demirden çitli kaleymiş.
Çepeçevre kuşatıp basmaya
Alööke oğlu Konurbay
Kırk hanın elini toptan sürüp,
Camgırçı'nın Şayımbet'i –
Hazırlanıp geldiği demmiş.
Serçe uçmaz geniş vadiden
Kaynaşıp çıkıp gelmekte,
Kurt olduğu bilinmez,
Yer sarsılıp, nice Çinli
Kaynaşıp çıkıp gelmekte.
Bunu görüp Semetey,
Manas'tan doğma er kişin,
Hiç aldırmadan dimdik durur.
Doğan soylu doğmuş töreye
Kuşatıp Çinli gelirken,
Kurusun bunlar, diyerek
Tırnağına denk tutmaz.
Erlik ile arslanlığı
Hesapsız bozkurda
Vermiş meğer ölçüsüz.
Argın, Kırgız kalabalık ordu
Çin'in ordusunu gördükten sonra,
Çaresiz candan umut kesip,
Yanıp durdu o sefer.
Toplanan ordu şunu söyler:
«Konurbay ordusunu gördük – diye,
Argın, Kırgız elinin
Ecelden önce öldük!» – diye,
Bilgelerini toptan alıp,
Halk çığrışıp yanar yakınır.
Almambet oğlu Külçoro

Gelin kaynını görmüş gibi,

Kakançı Beecin —
His driving it forth in wrath —
Such doing well became him.
Konurbay, son of Alööke,
Was born to this Beecin,
A fortress fenced with iron.
To besiege and overwhelm on every side,
Konurbay, son of Alööke,
Driving the peoples of forty khans entire,
Şayımbet of Camgırçı —
This was the hour he came prepared.
From the broad valley no sparrow crosses
They come swarming forth,
None can tell if they are worms,
The earth quaking, Chinese past number
Come swarming forth.
Seeing this, Semetey,
Your er born of Manas,
Stands bolt upright, unheeding.
Upon the töre born of falcon stock
As the Chinese came besieging,
Saying, A curse upon these,
He deems them not worth his fingernail.
Manhood and lion-nature
To the grey wolf beyond reckoning
Were given, it seems, without measure.
The teeming host of Argın and Kırgız,
Once they had seen the host of Çin,
Helpless, gave up hope of life,
And burned with anguish that time.
The gathered host speaks thus:
«We have seen Konurbay's host – saying,
Of the Argın and Kırgız people
We have died before our hour!» – saying,
Taking their sages all together,
The people clamor, burn, and wail.
Külçoro, son of Almambet,

Like a bride who has seen her father-in-law,

Çin'in ordusunu görünce
Dayanışıp duran kalabalık ordu,
İşte, Bakay'ın oğlu Baytaylak,
Önceden at sürüp düşmana girmiş değil,
Fil gibi Coboloñ'lu er Taylak
Baştan beri düşman kadrini bilmiş değil.

Sarı Han'ın Kalık'ı
Teke tek çıkıp vuruşup,
Kalday'ın tuğunu yıktığında
Kalık'a yararı dokunan
Camgırçı,
Bir kişilik gücü var,
Bu da insan olarak yaratılmış,
Ecel gelirse ölürüm – diye,
Heybetli dağ gibi bozkurda
Ben de dayanak olurum – diye,
Fazlasıyla çetin canları,
Hepsi de han oğulları
Küheylanın başını çevirmişti,
Dayanak olup durmuştu.
Onun öte yanından
Argın hanı Sarı Han,
Gök ala kaftan zırh giyip,
Gök Tuuçunak ata binip,
Gök ala flamalı tuğ olup,
Gözün seçemediği uğultu olup,
Sancak elde dalgalanıp,
Han kılıcı elde parlayıp,
Boru ile zurna çaldırıp,
Gergedana ok ve barut yükletip,

File yükleyip ok alıp,
Gök demir gibi kuşanıp,

Ardından çıkan canlar
Göğü bozarcasına dizilip,
Türlü türlü mızraklar
Dizinin dibinde sallanıp,

At the sight of the host of Çin —
The teeming host standing firm together,
Behold, Baytaylak, son of Bakay,
Never before had he ridden into the foe,
Er Taylak of Coboloñ, like an elephant,
From the first he had never known the foe's measure.
Kalık of Sarı Han
Went out to fight in single combat,
When he felled Kalday's standard,
He who stood Kalık in good stead,
Camgırçı,
He has the strength of one man,
He too was created human,
If death comes, I shall die – saying,
To the grey wolf mighty as a mountain
I too shall be a stay – saying,
Souls hardy beyond measure,
All of them sons of khans,
Had turned their coursers' heads,
Had taken their stand as a support.
From beyond him,
Sarı Han, khan of the Argın,
Donning the grey-dappled kaftan of mail,
Mounting the grey steed Tuuçunak,
A standard with grey-dappled pennant,
A droning roar the eye could not pick out,
The banner waving in his hand,
The khan's sword gleaming in his hand,
Having horn and zurna sounded,
Loading arrow and powder on the rhinoceros,
Loading arrows on the elephant,
Girded as in grey iron,

The souls who marched out behind him
Ranked as if to shatter the sky,
Lances of every kind
Swaying at their knees,

Gazaya yürüyen nice kol
Kol kol dalgalanıp,
Türlü türlü bölünüp,
Dikkatle baksan bu kula,
Yeri yarar gibi görünüp,
Geri dönmez ustayı,
Gayreti sağlam namlıyı,
Böyle erleri bir bölüğe ayırmış.
Şaşmadan saplayan yiğidi,
Yanılmadan vuran nişancıyı,
Ordusunu toplamış,
Velvele salıp Sarı Han
Hepsini toplamış.
Gelen ordunun önünde
Aleñgir* yayı, sırlı temren,
Nara kulakları sağır edip,
Dikkat etsen ibretlik.
Gelen ordusu türlü türlü,
Ak çadır gibi gösterip,
Karşısına çıkan düşmanın
Sağlam gönlünü bölüp,
Baltalarını kaldırtıp,
Bahadırlarını kabarttırıp,
Vay, ölçüye sığmaz Sarı Han
Düşmana çok tasa salıp,
Boz ata bineni bir bölüğe ayırmış.

Düşmanın çaresini bilen yamanı,

Boğa boyunlu, buğra kalçalı,

Çekişeni perişan eden,
Düşman görünce yılmadan,
Topuzla vuruşan,
Kaçmadan duran yiğitten,
Yılmadan duran cesurdan, Deli dolu,
toz koparan,
Yöneldi mi çare bulandan,
Çadır büyüklüğünde topuzu

Many a column marching to holy war
Waving column on column,
Divided rank on rank,
Look closely at this servant of God —
He seems as if to split the earth,
The master who never turns back,
The renowned one firm of zeal —
Such men he set apart in one division.
The hero who stabs unerring,
The marksman who strikes unfailing,
He gathered his host,
Raising a clamor, Sarı Han
Gathered them all.
At the head of the oncoming host,
The aleñgir bow, the lacquered arrowhead,*
War-cries deafening the ears,
Mark it well — a wonder to behold.
His oncoming host of every kind,
Showing like a white pavilion,
Of the foe that comes against him
Splitting the steadfast heart,
Having their axes raised,
Making his batyrs swell with pride,
Oh, Sarı Han beyond all measure,
Loosing great dread upon the foe,
Those who rode grey horses he set apart in one division.
The fearsome one who knows the foe's undoing,
Bull-necked, haunched like a camel-stallion,
Who ruins whoever contends with him,
Unflinching at the sight of the foe,
Who fights with the mace,
From heroes who stand without fleeing,
From the brave who stand unflinching,
Wild and reckless, raising the dust,
From those who find the remedy once set on,
A mace the size of a tent

Yılmadan tam vurandan, Öleceğini
bilmeden dosdoğru
Bilezikli boz ata bineni,
Yiğitleri bir bölüğe ayırmış.

From those who strike true, unflinching,
Straight on, not knowing they will die,
Those who rode the braceleted grey horse —
Such heroes he set apart in one division.

Toruça kılıç kuşanmış,
Yanına yalın kılıç kuşanmış,
Düşman deyince donanan
Yiğitleri bir bölüğe ayırmış.
Hiç kimseden geri dönmeyen,
Kızıl ateşten kaçmayan,
Kula ata binip kuduran,
Düşman deyince düpedüz
Can esirgemeden atılan.
Geniş göğüslü, yayvan bağırlı,
Koyu doru kaftan giymiş,
Kara kıl gibi ata binen,
Darda kalsa şaşırmayan.
Ölürüm demek ki – diye,
Asla geri kaçmayan.
Savaşı eğlence görenden,
Tuğ dibinden kımıldamadan
Dayanak olup durandan.
Seçkin kaftanlar giydirip,
Baştan başa doru bindirip,
Yiğitleri yürütüp,
Bunların kolunu bir bölüğe ayırmış.
Ak al ata bindirip,
Türlü türlü giydirip,
Mızrakta namlı ustayı,
Bunların kolunu bir bölüğe ayırmış.
Kan dökülse kan içen,
Karşı karşıya vardığında
Kaçmadan durup vuruşan,
Aç naralı, kuru gürlemeli,
Uzak yakın demeden
Burnuyla dahi çarpandan,
Karşısına çıkana girenden,

Girded with the Toruça sword,
Girded at his side with a naked sword,
Who arm at the word of the foe —
Such heroes he set apart in one division.
Never turning back from any man,
Never fleeing from red fire,
Raging astride a dun horse,
At the word of the foe, outright
Charging without sparing life.
Broad of chest, wide of breast,
Clad in a kaftan of deep bay,
Riding a horse black as horsehair,
Never bewildered in the pinch.
So then I shall die – saying,
Never once fleeing back.
From those who take war for sport,
Never stirring from the standard's foot,
From those who stand as a support.
Dressing them in choice kaftans,
Mounting them on bays from end to end,
Setting the heroes marching,
Their column he set apart in one division.
Mounting them on pale chestnut horses,
Dressing them in garb of every kind,
The famed master of the lance —
Their column he set apart in one division.
Who drinks blood where blood is spilled,
When they come face to face
Who stands and fights without fleeing,
Hungry of war-cry, dry of thunder,
Reckoning neither far nor near,
From those who strike even with their nose,
From those who charge whoever comes
against them,

Deli dolu kabadayıdan,

Öleceğini bilmez koca gafil,

Tam da öyle pehlivandan.
Kazası gelirse ölenden,

Kaçmadan düşmana haykırıp,
Dayanak olup durandan.
Halis zırh giydirip,
Serçe alacası ata bindirip,
Kaçmadan düşmana giren
Ustaları bir bölüğe ayırmış.
Ay baltayı boşa vuran
Beceriksizleri bir bölüğe ayırmış.
İpeklinin seçkinini giydirip,
Doru alaca ata bindirip,
Beceriksizleri bir bölüğe ayırmış.
Eceli gelirse ölsün – diye,
Ölmeyip sağ kaldıkça
Derlenen Kırgız yurduna
Dayanak olsun – diye,
Han Sarı Han bunu düşünüp,
Geceleyin evden çıkmayan,
Oturduğu yerde uyuyan
Korkakları bir bölüğe ayırmış.
Ne olursa olsun varsın,
Kaça kaça ölsün – diye,
Ordusuna bunu dedirtip,
Düşman gözüne görünüp
Ondan sonra ölsün – diye,
Korkakları bir bölüğe ayırmış.
Hiçbir aklı hiç bilmeden
Öylece yürüyüp giden,
İyiyi kötüyü seçmeyen,
Öğüt verilse hoşlanmayan,
Kötüyü iyiyi bilmeyen,
Kendi yoluna girmeyen
Danaları bir bölüğe ayırmış.

From the wild and reckless swaggerer,

The great heedless one who knows not he will die,
From pehlivans of just that stamp.
From those who die when their doom arrives,
Crying out at the foe without fleeing,
From those who stand as a support.
Dressing them in armor pure and true,
Mounting them on sparrow-pied horses,
Who charge the foe without fleeing —
Such masters he set apart in one division.
Who swing the moon-axe in vain —
Such bunglers he set apart in one division.
Dressing them in the choicest silks,
Mounting them on bay-pied horses,
The bunglers he set apart in one division.
Let him die if his hour comes – saying,
And so long as he lives undying,
To the mustered Kırgız homeland
Let him be a stay – saying,
Khan Sarı Han pondering this,
Who never leave the house by night,
Who fall asleep where they sit —
Such cowards he set apart in one division.
Come what may, so be it,
Let them die fleeing and fleeing – saying,
Having his host say this,
Let them show themselves to the foe's eye
And die thereafter – saying,
The cowards he set apart in one division.
Knowing no reason at all,
Who march on just as they are,
Who cannot tell good from ill,
Who take no pleasure in counsel given,
Who know not ill from good,
Who will not keep to their own path —
Such calves he set apart in one division.

Argın hanı Sarı Han
Türlü türlü ordu sürüp,
Ordunun hepsini, bozkurdun,
Bırakmadan hepsini bol bol sürüp,

Sarı Han, khan of the Argın,
Driving hosts of every kind,
The whole of the host, the grey wolf's,
Driving them all in plenty, leaving none,

Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Kalabalık ordusunu çığrıştırıp,
Koyu çorbaya, yağlı ete,
Samur kürke, kara börke,
Erliği ölçüsüz kara çelik,
Eli toplayıp ordu alıp,
Az değil, bol alıp,
Hezar tümen ordu alıp,
Az değil, bol alıp,
Çarpışmaya girecek sel alıp,
Kara çelikten erleri alıp,
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Kaçmadan halkını toplatıp,
Ahaliyi sevindirip,
Yiğitmiş Sarı Han,
En bilge, büyük görü ehli,
Cesurmuş Sarı Han,
Lafı yerinde, sözü açık.
Endamlı, gözü açık.
Üstün bilgiç, danışman,
Azap ile safayı
Düşünüp bilir uzaktan.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli,
Kırgız yurdunun yuvası,
Er Semetey bozkurdun
Akıl bulucu mirası,
Mızrakçıların yiğidi,
Canını esirgemeyen Sarı Han,
Argınların cesuru.
Ecel gelirse ölürüm – diye,
Üstün bozkurt Semetey'e,
Manas'tan kalan bahadıra
Dayanak olurum – diye,

Making his Tuuçunak rear,
Setting his teeming host clamoring,
For thick broth, for fatty meat,
For sable furs, for black börk caps,
His valor measureless, black steel,
Gathering the people, taking a host,
Taking not few but plenty,
Taking a host of a thousand tümen,
Taking not few but plenty,
Taking a flood to enter the fray,
Taking men of black steel,
Making his Tuuçunak rear,
Gathering his people without flight,
Gladdening the common folk,
A hero was Sarı Han,
Wisest of all, a man of great vision,
Brave was Sarı Han,
His speech apt, his word plain.
Well-formed, clear-eyed.
A peerless sage, a counselor,
Torment and delight
He ponders and knows from afar.
His prowess like no other,
His valor in full measure,
The nest of the Kırgız homeland,
Of er Semetey the grey wolf
The counsel-finding heritage,
Hero among the lancers,
Sarı Han who spares not his life,
The brave one of the Argın.
If death comes, I shall die – saying,
To the peerless grey wolf Semetey,
To the batyr left of Manas,
I shall be a stay – saying,

Çanak gibi gözlü Sarı Han
Kalday'ın oğlu kâfire,
Altmış caysañın küçüğü,
Alööke'nin nazlısı,
Çoñ-Tabılgı'da yaylayan,

Sarı Han with eyes like bowls,
With the infidel son of Kalday,
Youngest of the sixty caysañ,
The darling of Alööke,
Who summers at Çoñ-Tabılgı,

Büyük Kara atını bağlayan,
Gücü tam bahadıra,
Han Konurbay kâfire
Tutuşup görürüm – diye,
Genç töre hunhara
Dayanak olurum – diye,
Düşman kurdu yiğit han,
Düşmanın çaresini
Fazlasıyla bilen yiğit han,
Ustalığına bak hele,
Kaplayıp Çin düşmanı gelse
Düşmanı karşılayan yiğidi.
Obası elin ucunda,
Kavgası düşmanın önünde.
Dilde usta, sözde zengin,
Düşman görünse coşan,
Sarı Han'ın bahadırı var,
Ağırbaşlı hanların biri odur.
Kızıl mızrak, gök kılıç,
Bu da vuruşa giren heybetli, Eştek'lerin yiğidi,
Evliya oğlu er Bakay,
Bahadır Manas sağ iken
Kaplan Bakay onun danışmanı.
Gazaya girse kaçmadan,
Kocasa da han ağan
Tuğu tutup durandır.
Çanak gibi gözlü Sarı Han
Saldırdığı düşmana sayısız ordu gibi,

Kendisi kara kaşka yiğidi,
Sözün boşu söylenmez,
Kocasa da bu ululer

Who tethers his great Kara horse,
With the batyr full of strength,
With the infidel khan Konurbay,
I shall grapple and see – saying,
To the young töre, the bloodthirsty one,
I shall be a stay – saying,
The hero khan, wolf to the foe,
The foe's undoing
The hero khan who knows all too well,
Just look at his mastery,
Should the Çin foe come engulfing,
The hero who meets the foe.
His camp at the people's edge,
His fight at the front of the foe.
Master of tongue, rich in speech,
Surging when the foe appears,
Sarı Han has his batyr,
He is one of the grave and stately khans.
Red lance, grey sword,
He too a majestic one who enters the fray,
Hero of the Eştek,
Er Bakay, son of a saint,
While batyr Manas lived,
Tiger Bakay was his counselor.
Entering holy war without fleeing,
Though grown old, your khan elder
Is he who stands holding the standard.
Sarı Han with eyes like bowls,
To the foe he strikes he seems a numberless host,

Himself a hero with a black blaze,
No idle word is spoken,
Though grown old, these great ones

Hunhar erin yâranıdır.
Beline destek kartalı,
Değeri sayısız ordu yerindedir.
İşte o zaman Sarı Han
Kalça'yla yüzleşmeden
Tepede bakıp durur mu?
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Kara sakalını yayıp,
Tuuçunak gibi küheylanın

Are companions of the bloodthirsty er.
The eagle that braces his back,
His worth stands for a numberless host.
Then it was that Sarı Han —
Without facing Kalça,
Would he stand watching on the height?
Making his Tuuçunak rear,
Spreading his black beard,
Of a courser like Tuuçunak

Ön ayağını yere saplatıp.
Sancak tuğu dalgalanıp,
Kan içen Arkesken,
Üstün çelik, keskin öz,
Bileğinde parlayıp.
Gören gönlünü kaptırıp,
Gök tolga, tüm silah donanımı
Tepesinde görünüp.
Belden çıkıverdiğinde
Yüce dağ gibi görünüp,
Tuğlu yiğit atının başını çevirmişti.

Driving its forefeet into the earth.
The banner-standard waving,
Arkesken, drinker of blood,
Peerless steel, keen of core,
Gleaming at his wrist.
Whoever saw him lost his heart,
Grey helm and full array of arms
Showing at his crown.
When he came sudden over the ridge,
Looming like a lofty mountain,
The standard-bearing hero had turned his horse's head.

Hezar tümen ordu ile
Semetey cesur bahadıra
Dayanak olurum – diye,
Sarı Han gelip durmuştu.
Onun ardı sırasından
Vadinin tozu savrulup,
Bu da Kırgızların cesuru,
Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Yakasında yazısı var,
Er Camgırçı adı var.
Bozkurt Manas sağ iken
Çin'e çok savaş açıp
Buna alışmış heybetli.
Hani cesur Manas er olup,
Ünlü bozkurt arslan olup,
Mızrak alan kişi okla uçup,
Talihli kişi saf bozup,

With a host of a thousand tümen,
To Semetey the brave batyr
I shall be a stay – saying,
Sarı Han had come and taken his stand.
Close behind him,
The valley's dust whirled up,
He too a brave one of the Kırgız,
Camgırçı of the Eştek,
On his collar he bears the writing,
He bears the name Er Camgırçı.
While grey wolf Manas lived,
He waged many a war on Çin,
The majestic one grown used to it.
When brave Manas proved his manhood,
The famed grey wolf proved a lion,
The lance-taker felled by arrows,
The fortunate one breaking ranks,

Körpe kamış olgunlaşana dek,
Sıkı geçen altı ay vuruşta,
Toprak uçup, toz yanan
Karman çorman fena çarpışmada,
Madıkan gelip yüzleşip,
Manas'a açtığı savaşta,
Baksana kargaşa, büyük kavga,
Eskiden olmuş işte.
Beecin'e yönelip saldırıp,

Till the tender reed grew ripe,
In six hard months of fighting,
Earth flying, dust aflame,
In that tangled, evil battle,
Madıkan came and faced him,
In the war he waged on Manas —
Behold the turmoil, the great strife,
It happened long ago, you see.
Turning on Beecin and striking,

Yöneldiği yerden ganimet alıp,
Hanım gelin, güzel kız,
Manas'ın himmeti dokundu,
Çinliyi sürdüğünde
Mızrakçıların ustaları,
Manas'ın aldığı ganimetten,
Alıcı gözlü yiğitler
Altışar binden at alıp,
Alamayan en zavallısı
Altışar yüzden at alıp,
Ermişin ayak basmadığı Beecin'e
Vuruşup Manas saldırıp,
Altın yükleyip fil alıp,
Yüksük ağızlı, boto gözlü,
Salınıp gezen güzellerden
Yiğitler seçip birini alıp.
Sancak tuğların tamamı
Hani Çinliyi Manas mızrakladığında
Karşılıklı çapraz parlayıp,
Keyfine nice halk kandığında,
Davul sıkı sıkı dövülüp,
İşte o zaman Camgırçı
Oraya giden hanların biriymiş,
Sayısız çok malı
Alan hanların biriymiş.
Sayısız servete
Doyan hanların biriymiş.
O Beecin'in savaşında,
Tüp-Beecin'i aldıklarında,

Taking spoils wherever he turned,
Lady brides and lovely maidens,
The bounty of Manas reached them,
When he drove the Chinese,
The masters among the lancers,
From the spoils Manas had taken,
The keen-eyed heroes
Took horses six thousand each,
The poorest who could take none
Took horses six hundred each,
On Beecin where no saint had set foot
Manas struck in battle,
Loading gold, taking elephants,
Thimble-mouthed, camel-colt-eyed,
Of the beauties who strolled swaying,
The heroes chose and took one each.
All of the banner-standards,
When Manas put the Chinese to the lance,
Flashing crosswise, each to each,
When many a folk drank deep of pleasure,
The drums beaten hard and fast,
Then it was that Camgırçı
Was one of the khans who went there,
Goods beyond all counting —
He was one of the khans who took them.
Of wealth beyond counting
He was one of the khans who had his fill.
In that war of Beecin,
When they took Tüp-Beecin,

Kargaşayı hep birlikte saldıklarında,
Manas'ın himmeti dokunup
Ölen candan sağ kalanlar,
Çoñ-Beecin'e varanlar,
Beecin'e saldığı kavgada,
Hazineyi bozup kaldığında,
Hunhar Manas, Bakay han:
Yığın servet, sayısız mal,
Haydi yurdum, alın – diye,
Bu ganimete doyun – diye,
Ortaya koyuverdiğinde,
İşte o zaman Camgırçı
Altın, gümüş çok alıp,
Yükleyemeden çıkmış.

When all together they loosed the turmoil,
The bounty of Manas reached them,
Those left alive of the souls that died,
Those who reached Çoñ-Beecin,
In the strife he loosed on Beecin,
When the treasury was broken open,
Bloodthirsty Manas and Bakay khan:
Heaped wealth, goods without number,
Come, my people, take it – saying,
Have your fill of this spoil – saying,
When they set it out for all,
Then it was that Camgırçı
Took gold and silver in plenty,
And left unable to load it all.

Ganimet olarak alıp onu
Denkleyemeden çıkmış.
Akın etmeye çok alışmış,
Usta olmuş Camgırçı,
Yamaçta ayrı bir yoldan,
Hezar tümen ordu ile,
Vadinin tozu savrulup,
Senin gördüğün Camgırçı,
Eştek'ten tümen ordu sürüp,
O da geldi çığrışarak.
Mızrağın ucu birbirine değişip,
İnsanın başı birbirine sürtüşüp,
Kamış gibi mızrak dalgalanıp,
Can esirgemeden kalabalık ordu,
Can kurtarmaz Çinliye
Gelip durdu hazırlanıp.
Ecel gelirse ölmeye,
Hanın oğlu yaramaza
Dayanak olup durmaya.
Katılıp nara salmaya,
Bir avuç Kırgız halkını
Başa gelen azaptan,
Konurbay'ın açtığı gazadan
Ayırıp kurtarmaya,

Taking it as spoil,
He left unable to bale it all.
Long used to riding on raids,
Camgırçı had become a master,
On the hillside by a separate path,
With a host of a thousand tümen,
The valley's dust whirled up,
The Camgırçı you have seen,
Driving a tümen host from the Eştek,
He too came on with clamor.
Lance-tips touching one another,
Men's heads rubbing one another,
Lances waving like reeds,
The teeming host unsparing of life,
Against the Chinese who spare no soul
Came and took their stand, prepared.
To die if death should come,
To the khan's son, the rascal,
To stand as a pillar of support.
To join and raise the war-cry,
The handful of the Kırgız people
From the torment fallen on their heads,
From the war Konurbay had loosed,
To part and deliver them,

Zavallı başını Kalça'ya
Can esirgemeden Camgırçı
Kurban ediverip sunmaya.
Camgırçı'nın hâli böyledir.
Ordusu telaşla atlanıp,
Evliyadan dua alıp,
Çinli alırsa Kırgız'dan
Kıl kadar şey kalmaz – diye,
Bilgeden yazı alıp.
Bunu gören Camgırçı,
Han Konurbay arslan ile,

His poor head to Kalça —
Unsparing of life, Camgırçı —
To offer up as sacrifice.
Such is the state of Camgırçı.
His host mounting in haste,
Taking blessings from the saints,
If the Chinese take from the Kırgız,
Not a hair's breadth will remain – saying,
Taking script from the sage.
Camgırçı, seeing this,
With the lion khan Konurbay,

Gücü tam er ile
Tutuşup ölürüm – diye,
Kadir Allah'ın yazdığını
Ne olsa da görürüm – diye,
Han Konurbay arslan ile
Boğuşup ölürüm – diye,
Oka dosdoğru girmeye,
Çelikten seçip kaftan alıp,
Gösterişli, saya saya ordu alıp,

Derya gibi hazine alıp,
Nice usta arslanı alıp,
Camgırçı orduya baş olmuş,
Ahali fena telaşlanıp
Canından geçivermiş.
Er Camgırçı yaman yiğit,
Eli coşturup ordu almış,
Böyle güzel yol almış,
Akcelke soylu ata binip,
Hokand alası kaftan giyip,
Heybetle salınıp yol yürüyüp,
Camgırçı'nın hâli böyledir,
Er Eştek'in oğluymuş,
Ezelden beri can yoldaşı
Er Manas'ın buymuş.
Camgırçı'nın hâli böyledir,
Yanı başında can kesesi,

With the er full of strength,
I shall grapple and die – saying,
What Almighty Allah has written,
Whatever it be, I shall see – saying,
With the lion khan Konurbay
I shall wrestle and die – saying,
To ride straight into the arrows,
Choosing a kaftan of steel,
Taking a splendid host, counted and counted,
Taking treasure like a sea,
Taking many a master lion,
Camgırçı became head of the host,
The common folk in dire alarm
Gave up their very lives.
Er Camgırçı, fearsome hero,
Stirred the people, took a host,
Made such fair headway on his road,
Mounting a steed of Akcelke stock,
Wearing a kaftan of Hokand motley,
Striding his road, swaying in majesty,
Such is the state of Camgırçı,
He was the son of Er Eştek,
From of old the bosom companion
Of Er Manas — this was he.
Such is the state of Camgırçı,
At his side his soul-pouch,

Yalın kılıç, ay balta,
Sapı çelik, ucu keskin,
Vuruşacağı işte bu halk.
Yiğit kılıp yaratması
Rabbimin çizdiği bahtıymış,
Er Camgırçı, seçkin yiğit,
Kır sakallı çağıymış.
Bağlanmış arslan gibi
133640 Kabarıp duran kişiymiş,
Yazın otlayan geyik gibi
Gövde gösteren kişiymiş,
Yazın semiz maral gibi
Meleyip duran kişiymiş,

Naked sword and moon-axe,
Haft of steel, keen of edge,
And this the folk he means to fight.
That he was created a hero
Was the fortune my Lord traced for him,
Er Camgırçı, chosen hero,
Was in the season of his grizzled beard.
Like a lion chained,
He was a man who stood bristling,
Like a deer grazing in summer,
He was a man who showed his bulk,
Like a maral fat in summer,
He was a man who stood belling,

Avını kapan kaplan tavırlı,
Saldıran yaban domuzu edalı,
Bakıp duran kişiymiş,
Tüm çehresi bir başka,
Bahadırmış dedirtip,
133650 O da ün salıp gelmiş seçkin yiğit.
Bozkurtluğu apaçık,
Onun da eline pek yel değmez.
O da geniş ağızlı, çıkık kaşlı,
O dahi yüksek kaşlı, çehresi soğuk,
Kendisi eğelenmiş demir gibi,
Burnu tepe dengi gibi.
Sakalının karası
Sarap'ı* delip geçmiş gibi,
Bir yerde vuruşmaya girse
133660 Düpedüz baş keser gibi,
Koca kazan gibi kova baş,
Terkiye bağlı kaftan gibi,
Göz üstünde kara kaş,
Tüy döken akbaba başlı,
Saldıran kartal bakışlı,
Gençliğinde olsa Camgırçı,
Hıncını döktüğü düşmana
Mutlaka çatan bir ermiş,
Daha yakın akrabaya

With the manner of a tiger seizing its prey,
With the air of a charging wild boar,
He was a man who stood and gazed,
His whole visage a thing apart,
Making men say: a batyr indeed,
He too a chosen hero come in renown.
His grey-wolf nature plain to see,
No wind lightly touches his hand either.
He too wide of mouth, jutting of brow,
He too high-browed, cold of visage,
Himself like iron ground by the file,
His nose the match of a hill.
The black of his beard
As if it had pierced clean through Sarap,*
Should he enter a fight in any place,
As if he would cut heads outright,
A pail of a head like a great cauldron,
Like a kaftan lashed to the crupper,
Black brows above his eyes,
With the head of a moulting vulture,
With the glare of a stooping eagle,
Camgırçı, were he in his youth,
On the foe on whom he poured his spite
He was an er who never failed to close,
And for his nearer kin

Arka çıkan bir ermiş,
Gençlik günü var iken,
Sürüp gitse Camgırçı
Taş kesen bir ermiş.
Nara salıp düşmana,
Sürüp girse düşmana,
Baş kesen bir ermiş.
Kızıl ateşten çekinmeyen,
Kılıçtan geri dönmeyen,
Hükmü sert erin ta kendisiymiş.
Seksen bire ayak basıp
Çıkıp geldiği çağıymış,
Aklı kaçıp, gönlü bulanıp,
Şaşırıp kalmış bir kişiymiş.

He was an er who stood behind them,
While his days of youth remained,
When Camgırçı rode forth,
He was an er who cut through stone.
Raising the war-cry at the foe,
When he rode into the foe,
He was an er who cut off heads.
Shrinking not from red fire,
Turning not back from the sword,
He was the very man of iron decree.
Having stepped into his eighty-first year,
Such was the season he came forth in,
His wits astray, his heart in turmoil,
He was a man left all bewildered.

Nişan alıp attığında
Hedefinden şaşar olmuş,
Aklı bulanıp, sözünden
Yanılır olmuş bir kişiymiş.
Bu kocalık olmasa
Er Camgırçı kıraanın,
Kapışan düşmana el atsa,
Su verilmiş kızıl demir gibiydi.
Genç çağında Camgırçı
Çarpışan düşmana saldırdığında,
Sekiçek dağının dengi gibiydi.
Kara çelikten börkü varmış,
Genç çağında Camgırçı
Düpedüz yanan bir yangınmış,
Kızıl çelikten börkü varmış,
Genç çağında Camgırçı
Düpedüz kızarıp yanan bir yangınmış.
Mızraklarına sap geçirip,
İşte o çağda Camgırçı
Keskinliği gitmiş, yılgınlığı
Üstünde kalmış çağıymış.
Ah, atanın körü kocalık,
Çokça bunalıp uykuya
Dalar olduğu çağıymış.

When he took aim and shot,
He began to miss his target,
His mind grown clouded, in his words
He had become a man who erred.
Were it not for this old age
Of the falcon Er Camgırçı,
When he laid hands on a grappling foe,
He was like red iron tempered in water.
In his young days Camgırçı,
When he charged the clashing foe,
Was like the equal of Mount Sekiçek.
He had a cap of black steel,
In his young days Camgırçı
Was truly a blazing fire,
He had a cap of red steel,
In his young days Camgırçı
Was truly a fire glowing red as it burned.
Fitting shafts onto their spears,
Yet by that season Camgırçı —
His keen edge gone, his weariness
It was the season it stayed upon him.
Ah, old age, curse of one's father,
It was the season he, sore oppressed,
Would sink away into sleep.

Bugün gördüğün yarın yok,
Kulun tuzu tükenir,
Tüketirmiş kocalık,
Böyleymiş şu dünya bok!
Camgırçı'nın kalın kolu,
Kalın koluna bakılsa,
Halkın esenliğini dilese,
Hepsinin giyimi zırhtan,
Ok geçmez demirden.
Yakıştırıp kürk giymiş,
Hepsi benzer at binmiş,
Tıpkı benzer mızrak almış,
Yanlamasına hepsi
Kınlı kılıç kuşanmış,
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğü koymayan,

What you see today is gone tomorrow,
A servant's salt runs out at last,
Old age consumes it all away,
Such is this world — mere dung!
Camgırçı's massed host,
If you looked upon his massed host,
Wishing well-being for the people,
The garb of all of them was armor,
Of iron no arrow pierces.
They wore fur coats most fittingly,
All rode horses much alike,
Took up spears exactly matched,
And at their sides every one
Was girded with a sheathed sword,
Never sated though they drink their fill,
Never leaving off their greed,

Karanlıkta sürdüğünde
Kaplan gibi sinip yürüyen
Öz Kırgız'ın ta kendisiymiş,
Kaplan misali gözü varmış.
Eştek'lerin Camgırçı'sı
Boğaz kara yol ile,
Hezaran tümen kol ile,
Kişi aşmadık bel ile,
Küçücük bir el ile
Yağmur gibi yay çeken,
Yağdırarak ok atan
Boğuşmada üstün erenden,
Kapışmada çevik yiğitten.
Yağdırırcasına asker sürüp,
Cümle varıyla toplu sürüp
Yine geldi Camgırçı.
Ordusunun başında Camgırçı
Askerin önünü çektirip.
Ne zaman olsa kanadı –
Kaynaşan kalabalık kol yürüse,

When they rode on through the dark,
Stalking crouched like tigers —
They were the very Kırgız born,
With eyes like those of tigers.
Camgırçı of the Eştek folk,
By the black road of the gorge,
With hosts of a thousand tümens,
By passes no man ever crossed,
With but a small band of men,
Drawing bows like falling rain,
Loosing arrows in a downpour,
Of champions supreme in the grapple,
Of warriors nimble in the clash.
Driving troops as if in torrents,
Driving all he had in one great mass,
Camgırçı came once again.
At the head of his army Camgırçı,
Having the van of the troops led on.
Whenever it might be, his wing —
When the seething, teeming host marched out,

Yer yarılıp bol yürüse,
When they marched so thick the earth split open,

Halkın önünde salınıp,
Striding stately before the people,
Han olup baş çekmek âdeti.
His custom was to lead as khan.
Ecel yetse ölmeye,
To die when his appointed hour came,
Kapışacağı Kakançın'ın
Against Kakançın he would grapple with,
Gayreti olan töreye
To the töre whose zeal it was
Arka olup vermeye,
To stand behind and give support,
133750 Eştek'lerin en yamanı,
The fiercest of the Eştek folk,
Kocalığı olmasa
Were it not for his old age,
Nice hanlığa yaraşanı,
One worthy of many a khanate,
Yalın atlılar mızraklaşsa
When bare horsemen fought with spears,
Atlı canların önderi,
The leader of mounted souls,
Gündüz gece vuruşsa,
When battle raged both day and night,
Nice hanın en becerikli eri.
The most skillful man of many a khan.
Nice yaman Camgırçı
Camgırçı, fierce beyond measure,
Kapışan düşmana atlanmış,
Mounted against the grappling foe,
Nice alpı mızraklayıp düşürüp,
Speared down many an alp,
133760 Eren diye adlanmış.
And won the name of champion.

Kavgadan ürküp çekilmeyen,
Never shrinking scared from combat,
Kızışıp yüz döndüğünde,
When, blood up, he turned his face,
Kırgından geri dönmeyen.
Never turning back from slaughter.
Ölmeden diri Hıtay'a
Against the Hıtay, living, undying,
Üstün erenin kıymetlisi,
The most precious of supreme champions,
Atışa erler girdiğinde
When men entered the exchange of fire,
Ayköl Manas gök yeleye
To Ayköl Manas the grey-maned
Yoldaş olmuş bu dahi,
This one too became companion,
Kaspan Dağı'nı boylamış,
He ranged along Mount Kaspan,
133770 Kanlı mızrak alıp oynamış,
Took the bloody spear and wielded it,
Çatışan düşmanı koymamış.
And spared no clashing foe.
Kapışmaya geldiğinde,
When it came to grappling,
Nice kalday önünde sürünmüş.
Many a kalday crawled before him.
Kahırlı olup nam almış,
Wrathful, he won renown,
Karşısına çıkanı süründürüp,
Making all who faced him crawl,
Hani er Manas atan varken, O da geldi katılıp,
While your father Er Manas yet lived, He too came and joined,
Er Camgırçı diye anılmış.
He was called Er Camgırçı.
Hani Kakançın'lı çatışmada
In the clash with Kakançın's men,

Han Almambet, er Çubak,
Hunhar Manas, er Sırgak,
Kıraanlar girdiği savaşta
Kasman suyunu boylayan
Er Camgırçı bahadıra
Yüzleşen kalday sürünmüş.
Onbaşılar gürleyip,
Tomuk suyunu boylayan,
Onunla savaşan adam sürünmüş.
Türlü türlü işler kılmış,
Boğuştuğu yeri dümdüz kılmış.
Bunun ayköl Manas yamanı,
Tuğ dibinde hanları,
Tufan suyu yürümez Beecin'in
Türlü türlü canları,
Hanlığını ver diye çatışıp,
Orgo-Doñgo pehlivanının,
Onların topunun birden
Savaşa savaşa çıkarmış paramparçasını.

Onu gören Camgırçı,
Ecel yetse ölürüm – diye,
O dünyaya göçen Manas'ın
Ruhunu sayıp veririm – diye,
Geniş yerin tulparını
Arka olup oğluna,
Kazam yetse ölürüm – diye,

Beren Manas gök yeleden
Armağan kalan koca Talas'ı
Hangi yüzümle veririm – diye,
Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Camgırçı'nın kalın kolu,
Kalın kolun elinden
Çelik mızrak parıldayıp,
Sancaklar dalgalanıp,
Tunç borunun sesi takırdayıp,
Sıbızgı kulak sağır edip,
Ölümden korkmaz çok kolu

Khan Almambet, Er Çubak,
Bloodthirsty Manas, Er Sırgak,
In the war the falcons entered,
Ranging along the Kasman waters,
Before the batyr Er Camgırçı
The kalday who faced him crawled.
The leaders of ten thundered,
Ranging along the Tomuk waters,
Whoever fought with him crawled.
He wrought deeds of every kind,
Leveled flat wherever he grappled.
He was Ayköl Manas's fiercest,
The khans beneath the standard,
Of Beecin where no flood-water flows,
Its souls of every kind,
Clashing, crying "Yield your khanate!",
Of the pehlivan Orgo-Doñgo,
Of the whole mass of them at once
Fighting on and on he tore them all to pieces.
Camgırçı, who had seen him,
"If my hour comes, I shall die" – saying,
"Of Manas, gone to the other world,
I shall pay honor to his spirit" – saying,
For the tulpar of the wide earth,
Standing as support to his son,
"If my doom arrives, I shall die" – saying,

"From Beren Manas the grey-maned
Great Talas, left as legacy —
With what face could I yield it?" – saying,
Camgırçı of the Eştek folk,
Camgırçı's massed host,
From the hands of the massed host
Steel spears were flashing bright,
Banners billowed in the wind,
The bronze horn's voice came rattling,
The sıbızgı deafened ears,
The many hosts that fear not death

Er Camgırçı bahadırın
Sürüp geldi kaydırıp.
Gök demir gibi kuşanıp,
Davul döğüp, ezgi çalıp.
Ay sancaklı tuğ olup,
Haykırışan çığlık olup,
Elin hepsi coşup,
Tulpar oynayıp şahlanıp,
Durur imiş işte böyle.
Ellibaşı dikilip,
Yüzbaşılar bölünüp,
Binbaşıların hepsi
Gürleyerek göze görünüp,
Er Semetey gök yeleye
Kapışırsa yoldaş olmaya,
Çatışan eli yutmaya.
Çelikli mızrak kaldırıp,
Hıtay'a doğru yüz tutup,
Kılıcın ucunu eğdirip,
Ketmen tırnaklı, geniş sağrılı
Gergi gibi gerdirip toplayıp,
Kara çelikten gemi

Of the batyr Er Camgırçı
Came driving, sweeping onward.
Girded as in grey iron,
Beating drums and playing tunes.
With moon-bannered standards raised,
With shouting and with screaming,
All the people in a ferment,
Tulpars prancing, rearing high,
Thus indeed they stood arrayed.
Leaders of fifty standing tall,
Leaders of a hundred in divisions,
The leaders of a thousand all
Thundering, came into view,
To Er Semetey the grey-maned
To be companion should he grapple,
To devour the clashing foe.
Raising up the steel-tipped spear,
Turning face toward the Hıtay,
Bending down the sword's keen point,
Hoe-hoofed and broad of croup,
Gathered taut as a stretched frame,
The bit of black steel

Çatır çatır çiğnetip,
Arslan gibi gözünü çakmaklandırıp,
Kulan gibi kulağını yatırıp,
Kasıla kasıla karayı oynatıp,
Kara yerin yüzünü
Göğe doğru savurup.
Silkinse dizgin gerilip,
Şu duran kara yer
Eşelediğinde düpedüz
Ocak çukuru gibi oyulup,
Kolun durduğu yerler
İnişli çıkışlı in olup,
At bastığı yer oyulup,

Surnay kulak sağır edip,
Haykırış kopup, çığlık durup,

Made to champ with crack on crack,
Eyes struck sparks like a lion's,
Ears laid back like a kulan's,
Prancing the black steed with swagger,
The face of the black earth
Flung up toward the sky.
When he shook, the reins drew taut,
This black earth standing here,
When he pawed it, was carved out
Hollow as a hearth-pit truly,
The places where the host had stood
Became dens of dip and rise,
Where hooves had trod, the ground was gouged,
The surnay deafened ears,
Shouts broke out, screams hung in air,

Davulbazı güm güm vurup,
At şahlanıp coşarak,
Er bunalıp içi kabararak,
Er Semetey'in yanına
Ordu kurulup asker dolup,
Az değil bol olup,
Kamış gibi mızrak kararıp,
Tepe gibi yiğit sayılıp,
Kol duraklayıp kararıp,
Kımıldamadan giderken,
O yolda gelen kalın kol
Manas diye uran çığırıp,
Karşı durup Kalça'ya
Can esirgemez cümle can.
Hıtay ile Kırgız vuruşu,
Nicedir beri yurt ölüp,
Dinmedi bu fesat.
Hıtaylardan Koñ töre –
Cihanı bilen büyük töre.
Yurt bozup, el kıran
Böyleymiş bu fesatçı.
Manas'ın oğlu Semetey'i,
Semetey'i vurup alırım – diye,

Bırakmadan yurdunu kırarım – diye,
Keçil'leri, hanları

Kadınını ganimet ederim – diye.

Kakan'ın sayısız kolunu sürüp,
Kırk hanın elini toplu sürüp,
«Küçük gaza» adı bu,
Kurt gibi saldıran kolum – diye,
Alööke'nin Koñurbay'ının
Azat'a kıldığı kavgası.
Yer yarılıp çığlık olup,
Yer ezilen kol olup,
Az değil bol olup,
Kımıldadığında düpedüz

The war-drum pounding boom on boom,
Horses rearing in their frenzy,
Men oppressed, their breasts a-swelling,
To Er Semetey's side
The army camped, the troops poured in,
Not few but plentiful,
Spears darkening like reeds,
Warriors counted like the hills,
The host paused, darkening the land,
Moving on without a stir,
The massed host coming on that road
Crying "Manas!" as battle-cry,
Standing firm against Kalça,
Every soul unsparing of its life.
The war of Hıtay and Kırgız —
How long now have the peoples died,
This strife has never ceased.
Of the Hıtay, Koñ töre —
The great töre who knows the world.
Wrecker of lands, slayer of peoples —
Such was this sower of strife.
"Semetey, the son of Manas —
I shall strike Semetey down and take him" – saying,
"I shall slay his people, sparing none" – saying, The Keçils and the khans,

"I shall take his women as my spoils" – saying.

Driving Kakan's countless hosts,
Driving the forty khans' peoples massed,
«The little gaza» is its name,
"My host that strikes wolf-like" – saying,
This was the war Alööke's Koñurbay
Waged against Azat.
The earth split with the screaming,
A host that crushed the ground,
Not few but plentiful,
When it stirred, then verily

Âlemi perişan edecek,
Baksan bunca kol olup.
Tunç giyeni koşuşup,
Yer ezilen çok koldan
Yağmalayıp gider diye,
Kırgız'ın candan umut kesip.
Hıtay'ın kaplayışı,
Yer bölünüp düz olup,
Yiyecekmiş gibi görünüp,
Kırka Hıtay bölünüp.
Kırkının hanı kırk başka,
Kırkı kırk cihanı bozacak
seçkin kaşka.
Şibe, Soloon eli var,
Birinin sözünü biri anlamaz,
Kendince bulduğu dili var.
Tırgoot kara Kalmak'ı –
Düpedüz mızraklaşan kavgada
Diri belâdır o dahi.
Solobo'su, Mançu'su,
Sınır komşusu Bakburçun,
Kişileri bu yurdun,
Kara yağız Saykal'ı,
Vırıldayan kâfirin
Hangi birini söyleyelim.
Soloon'un yalnız gözleri,
Yanına can yaklaşamaz kendileri.

It would lay the whole world waste,
Look — so vast a host it was.
The bronze-clad running to and fro,
From the many ground-crushing hosts,
"They will plunder all and go," they said,
The Kırgız despaired of their lives.
The engulfing of the Hıtay —
The land was carved and flattened,
They looked as if they would devour,
The Hıtay split into forty.
The khans of forty, forty different,
The forty fit to wreck forty worlds,
chosen champions all.
There are the Şibe and Soloon peoples,
No one understands another's speech,
Each has a tongue of its own devising.
The Tırgoot and black Kalmak —
In the outright battle of spears
They too are living plagues.
Their Solobo, their Mançu,
Bakburçun, neighbor on the border,
The men of this land,
Their swarthy black Saykal,
Of the jabbering infidels,
Which one of them shall we recount?
The Soloon with their single eyes,
No soul dares come near their side.

İşte Keçil'in hanı Koñurbay
Kaygı basan Kırgızlar
Gök ala sakal koca Mançu,
Cihanın hanı o dahi.
Altmış Soloon, sayısız kalday,
Kol başçısı koca kalday,
Beecin'in sahibi o dahi.
Elinde çelik orağı,
Çolom'un oğlu koca Adı,
Atasından o kâfir
Aşıp gitmiş oburu.

Behold Koñurbay, khan of the Keçil,
The Kırgız pressed with sorrow,
The old Mançu with grizzled grey beard,
He too a khan of the world.
Sixty Soloon, countless kaldays,
The old kalday, chief of the host,
He too the master of Beecin.
In his hand a sickle of steel,
Old Adı, son of Çolom,
That infidel, past his father,
Has gone beyond in gluttony.

Yarısı kadar yok Kırgız yurdu,
Yaradan'ın kendisi bilmese,
Can kurtulur olur mu?
Türlü türlü halkı var,
Kapıştığını yutuvermek,
Bu Hıtay'ın töresi var.
Hey Burut, gör sen – diye,
Ünlü Beecin şehrinden
Atlanmış o heybetli.
Koñurbay buyruk kılmış,
Kırgız'ı, Kalça, koymam – diye, Kırımı bozan aslanmış.
Hıtay'ı Kuday çarpmış.
Kırgız'ı kırıp gitmeye,
Köküne toptan yetmeye,
Kakançı'dan çıkarken
Toz duman edip Hıtay çığrışmış.

Eliyle yarattığı,
Tunçtan yapılma koca putu
Kudayım deyip tapar imiş.
Asa bağlayıp bu Hıtay
Önü sıra dizilmiş.
Kahrı Kalça başlatmış,
Kargaşa değip Çoñ-Beecin
Duramayıp ahalisi,
Kargaşa düşüp eline
Bozulup gideyazmış.
Çıngırak sıkı çalınıp,
Kol kendinden şaşırıp,
Şibe'nin hanı Tagılık

Önü sıra üşüşüp.
Kol duraklayıp uğultu olup,
Haykırış kulak sağır eden,
Gök yaran çığlık olup.
Kalday'ı var, alpı var,
Kapladığında can koymaz,
Kanını içmek töresi var.

The Kırgız land is not half their number,
If the Creator Himself knows not,
Can any soul be saved?
They have peoples of every kind,
To gulp down whatever they grapple —
Such is the custom of these Hıtay.
"Hey Burut, now you shall see" – saying,
From the famed city of Beecin
That dread one has ridden forth.
Koñurbay has given command,
"I, Kalça, will spare no Kırgız" – saying, A lion who wrecked all in slaughter.
Kuday has struck the Hıtay mad.
To go slaughtering the Kırgız,
To reach their root and end them wholesale,
As they issued from Kakançı,
The Hıtay clamored, raising dust and smoke.
What his own hand had fashioned —
The great idol wrought of bronze —
He worshipped, calling it "my Kuday."
Binding on staves, these Hıtay
Were ranged along before it.
Kalça in his wrath began it,
Tumult struck Çoñ-Beecin,
Its people could not stand still,
Tumult falling on its land,
It well-nigh fell to ruin.
The bells were rung insistently,
The host beside itself with frenzy,
Tagılık, khan of the Şibe,

Came swarming on before.
The host paused with a mighty droning,
Shouts that deafened every ear,
Screams that split the very sky.
They have kaldays, they have alps,
When they engulf, they spare no soul,
Drinking blood is their custom.

Ordusunun önünde Koñurbay
Koca çizmesini kabartıp,
Horoz gibi boynunu kırıtıp.
Altından yularını silkindirip,
Algara'sını depreştirip.
Başkasını söyleyip nedersin,
Koca çizmenin tabanı
On iki karış sereymiş.
Yaman Manas gök yeleyi,
Gözetleyip yürüyüp o Kalça,
Vurup düşürecek gibiymiş.
Kendi Hıtay'dan bir ermiş,
Kulak duyup, göz gören
El destan kıldığında
Bahadır Kalça der imiş.
Kan içe içe pekişmiş,
Kendisi kaplan Kalça diye ünlenmiş.
Mançu halkını telaşlandırıp,
Opol Dağı gibi koca kara atı
Salına kırıla yürütüp,
Sol eline aldığı
Altın hilâlli sırlı çubuğu.
Her uzvuna bakarsan,
Ala-Too gibi er Kalça.
Koñurbay'ın kırk töresi –
Yanındaki yaranı.
Hizmet eder Kalça'ya
Kırk törenin hepsi.
Hizmet etmesinin sebebi –
Azizleri Kalça ihtiyarı.

Before his army Koñurbay,
Puffing out his giant boots,
Twisting his neck like a strutting cock.
Shaking his halter wrought of gold,
Stirring up his Algara.
Why speak of anything else —
The sole of that giant boot
Stretched twelve spans in length.
Fierce Manas the grey-maned —
That Kalça, stalking watchfully,
Looked as if he would strike him down.
He was a champion of the Hıtay,
Those whose ears heard, whose eyes saw,
When the people made their epic,
Would call him Batyr Kalça.
Hardened by drinking blood on blood,
He won fame as Kalça the tiger.
Setting the Mançu folk astir,
His great black horse like Mount Opol
Pacing with a strutting sway,
And in his left hand taken up,
His glazed pipe with golden crescent.
If you look on every limb of his,
Er Kalça is like the Ala-Too.
Koñurbay's forty töres —
The comrades at his side.
They render service to Kalça,
All the forty töres.
The reason for their service —
Old Kalça is their saint.

Düñgürçök'teki* tütüne
Kırk törenin en yamanı,
Yaya cellât elini daldırdı,

Altı avuç tütünü
Alıp dolduruverdi.
O haramzadenin çubuğuna
Altı parmak dolmadı kaldı.

For the tobacco in the Düñgürçök,*
The fiercest of the forty töres,
The executioner on foot plunged in his hand,
Six handfuls of tobacco
He took and stuffed it in.
In that base-born rascal's pipe
Six fingers' depth remained unfilled.

Hıtay çakmağı, kav taşı
Çakıp ateş koydu.
En azından çubuğa
Düpedüz ev gibi ateş koydu.
Er Koñurbay çektiğinde
Çubuğun içi horuldayıp,
Keyfi kanıp bittiğinde,
Er Koñurbay çektiğinde,
Bıraktığında horuldayıp,
Ocak bacası gibi dumanı,
Ocak bacası gibi tütüp.
Yer üstüne dumanı,
Düpedüz koyu sis çöktü tüterek.
Koñurbay'ın sesini duyunca
Yedi bin kalday, kırk töre
Ne yapacağını bilemeyip,
Düpedüz şaşırıp kaldı çığrışıp.
İşte o zaman Koñurbay,
Mançu'nun hepsini telaşlandırıp,
Bulut gibi uçan koca kara atı
Şaha kaldıra yürütüp.
Cepken giyen Hıtay'ın,
Koñurbay'ın suretini gördüğünde,
Taş yüreklisi tabana kuvvet koşup,
Nice kalday koca hanı
Koñurbay'ı gördüğünde,
Kırıp geçer mi ola – diye,

Kahrolası candan umut kesip.
Er Koñurbay kâfire,
Gayreti tam bahadıra,
Attan iniverip,
Tazim kılıp diz çöküp,
Büyüklüğünü görsen Kalça'nın

Yayla başındaki doruk dağ gibi,
Haykırışı Kalça'nın
Dar boğazın ağzı gibi.
Bıyığına bakarsan,

With Hıtay flint and tinder-stone
He struck and set a fire.
Into the pipe, at very least,
He set a fire big as a house.
When Er Koñurbay drew upon it,
The pipe's inside was gurgling,
And when his pleasure had its fill,
When Er Koñurbay drew upon it,
Gurgling when he let it go,
Its smoke like a hearth-chimney,
Smoking like a hearth-chimney.
Its smoke upon the face of earth —
A thick fog settled, truly, smoking. When
they heard Koñurbay's voice,
Seven thousand kaldays, forty töres,
Not knowing what to do,
Were struck dumbfounded, clamoring.
Then at that moment Koñurbay,
Setting all the Mançu astir,
His great black horse that flies cloud-like
Rode on, making it rear high.
Of the jacket-wearing Hıtay,
When they saw Koñurbay's visage,
The stone-hearted took to their heels,
Many a kalday, aged khan,
When they looked on Koñurbay,
"Will he slaughter through us all?" –
saying,
The wretches despaired of their lives.
To Er Koñurbay the infidel,
To the batyr full of zeal,
They slipped down from their horses,
Bowed low and bent the knee.
If you saw the hugeness of Kalça —

Like the peak above the summer pasture,
The bellow of Kalça —
Like the mouth of a narrow gorge.
If you looked upon his mustache —

Gübrelikte biten ısırgan gibi,
Çubuğuna konan kir,
Çocukların avuçlayıp yediği talkan gibi.
İki yanağının çukuru,
Çiftçilerin kazdığı ark gibi,
Kalça'yı görsen böyledir,
Gevherden düğmesi yumruk gibi.
Yaylaya kurulan dam imiş,
Keçil'e yaman han imiş.
Beecin'den tümen kol sürüp,
Düşmanlık ettiği Semetey'e
Kastını diktiği çağ imiş.
Mançu, gel – diye bağırıp,
Nice kalday, sayısız Şibe,
Kalmadan gel – diye çağırıp.
Tırgoot'u tümüyle derilip,
Çıngırak sıkı çalınıp,
Kol usundan şaşırıp,
Böbürlenen çok bey
Yalın akın koyup geçmeye,
Her at atına davranıp.
Koñurbay'ın sayısız askeri,
Koñurbay'ın sesini duyduğunda,
Geyik gibi seğirtip sıçrayıp,
Çevikliği ölçüsüz,
Şakır şukur koşuşup,
Savaşı akla alışıp,
Telaş içinde koşuşup,
İşte öyle kalışıp,
Mızrağa usta becerikli,
Düşman nerde deyip koşup,
Esirgenmedik yamanı
Hışımla davranıp kalışıp,
Savaşı akla alışıp,

Like nettles sprung on a dunghill,
The grime that settled on his pipe —
Like talkan children scoop and eat.
The hollows of his two cheeks —
Like ditches farmers dig,
Such is Kalça if you saw him,
His jeweled button big as a fist.
He was a house set on the pasture,
He was a dread khan to the Keçil.
Driving tümen hosts from Beecin,
Against Semetey, his enemy,
It was the hour he fixed his malice.
"Mançu, come!" – he shouted,
Many a kalday, countless Şibe,
"Come, let none stay back!" – he called.
The Tırgoot gathered one and all,
The bells were rung insistently,
The host beside its senses,
Many a boastful bey
To sweep through in naked raid,
Every man made for his mount.
Koñurbay's countless soldiers,
When they heard Koñurbay's voice,
Darted, leaping deer-like,
Their nimbleness past measure,
Running with a clash and clatter,
Setting their minds on war,
Running in a wild alarm,
And so indeed they stood,
Skilled and deft with the spear,
Running, crying "Where's the foe?",
The unsparing fierce ones
Bestirred themselves in fury,
Setting their minds on war,

Silâh pusatını kuşanıp,
Her çareye hazırlanıp,
Onu gören adam şaşırıp.
Pusatını ele alışıp,

Girding on their arms and gear,
Making ready for every shift,
Whoever saw them stood amazed.
Taking weapons into hand,

Canını atıverip,
Düşman nerde deyip çığrışıp,
Kalça'ya yetip varışıp.
İşte o zaman Koñurbay,
Pehlivanlarına bağırıp,
Hepiniz gelin – diye çağırıp.
Kahırlıymış Koñurbay,
Katı sözden başladı.
Koñurbay'ın sözünü duyunca,
Kalın pehlivan, sayısız Tırgoot
Candan geçip bıraktı.
Pehlivanların hepsine,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Adam duyup oturamaz,
Zehirli sözden başladı.
Kul dayanıp duramaz,
Gürültülü sözden başladı.
Koñurbay yurdu safa çekti,
Gayreti gerçekten yurdu yakıp,
Güçlüsünü tutup boğazlayın,
Kahırlı sözden başladı:
«Mançularım, hanlarım,
Can esirgemeyin, yavrularım!
Karşı karşıya durun,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çatır çatır vuruşun!
Güçsüzleriniz ölün,
Kahrı yaman pehlivanım,
Burut denen yurt ile
Kıran kırana girişin.
Dayandığı yer koca Talas,
Tümden sürüp koğun!
Bilgesi koca Bakay,
O geçse elinize,
Tam kafa derisini yüzün.
Malını yağmalayıp alın,

Fesatçıyı iyice tepeleyin,
Küheylanı geçse elinize,

Flinging their lives away,
Clamoring "Where is the foe?",
They came up and reached Kalça.
Then at that moment Koñurbay,
Shouting to his pehlivans,
"Come, all of you!" – he called.
Wrathful was Koñurbay,
He began with words of iron.
On hearing Koñurbay's words,
The massed pehlivans, countless Tirgoot,
Gave up their lives for lost.
To all of his pehlivans,
Alööke's Koñurbay —
No man could hear them and sit still —
He began with poisoned words.
No slave could bear them and stand fast —
He began with thunderous words.
Koñurbay drew the folk in ranks,
His zeal indeed set the folk aflame, "Seize
their strong ones, slit their throats,"
He began with wrathful words:
«My Mançus and my khans,
Spare not your lives, my children!
Stand face to face against them,
Firing muskets, drawing bows,
Fight with crack and crash!
Let your weak ones die,
My pehlivans of dreadful wrath,
With the folk that is called Burut
Close in slaughter upon slaughter.
Great Talas is his stronghold —
Drive them out, expel them all!
Their sage is old Bakay —
Should he fall into your hands,
Flay the very scalp from off his head.
Plunder and take his herds,

Trample down the mischief-maker well,
Should his courser fall into your hands,

Kılıçlayıp başını alın!
Çarpışacağın Semetey,
Semetey geçse elinize,
Yol üstünde sürükleyip,
O belâlı hunharı
İt sürülerine parçalatın!
İstense verilmez Buurul ata

Islak ukruk kemendi salın,
Güzel kadın Ayçürök
Görünse çekip alın!
Keregesini uğunu kırıp,
Gelinini kızını ağlatıp,
Ganimet ediverin,
Köküne toptan yetin,
Kol kaldıran erenini,
Dövüşen yiğidini,
Koymadan kırıp gidin!
Yiğidini tutup boğazlayın,
Sağlam kul edinmeye,
Sakatını sağ koyun.
Halayık kul edip götürmeye,
Güçsüzünü alıp gidin!
Adırdan malını alın,
O Camgırçı, Sarı han,
Erenler geçse elinize,

Kavun gibi karnını yarın,
Koyun gibi başını kesin,
Kudurmuş besbelli kurnaz Burut,
Köküne böylece yetin!
Ala-Too bize yer değil,
Kökünü soyunu bırakmayan,
Kapışıp kavga kuran,
Bu Kırgız bize el değil,
Kendi Burut elinde,
Kahrolası bu Burut,
Bize düşmandır özünde.

Put it to the sword, take off its head!
Semetey, whom you shall fight —
Should Semetey fall into your hands,
Drag him down along the road,
That baleful bloody one —
Have the dog-packs tear him up!
Buurul the steed, not given though begged —
Cast the wet ukruk-lasso on him,
Ayçürök the beautiful woman —
Should she appear, seize her and take her!
Smash their lattice and their roof-poles,
Set their brides and daughters weeping,
Take them as your spoils,
Reach their root and end them wholesale,
Their champions who raise a hand,
Their warriors who fight,
Slay them all and spare not one!
Seize their braves and slit their throats,
To make yourselves sound slaves,
Leave their maimed alive.
To carry off as bondmaids,
Take their feeble away with you!
Take their herds from off the hills,
That Camgırçı and Sarı khan —
Should those champions fall into your hands,
Split their bellies like melons,
Cut off their heads like sheep,
The cunning Burut, plainly rabid —
Thus reach their root and end them!
The Ala-Too is no land for us,
Sparing neither root nor lineage,
Grappling, stirring up the fight,
These Kırgız are no folk of ours,
In his own Burut land,
This Burut, may he be damned,
Is our enemy in his essence.

Düşman olmasının sebebi –
Belini sıkı bağlamış,
Beecin'deki Hıtay'dan
Manas'ın kan bedelini gütmüş.
Manas'ın oğlu Semetey,
Bundan gördüm horluğu,
Esirgemedik gördüm zorbalığı.
Zorbalık görmemin sebebi –
Kaspan Dağı'nın boyundan,
Kara-Suu'nun kıyısından,
Köküme toptan yetmiştir,
Vergiden derlenen sayısız karayı,
Hazinelik tümen bol malı,
Gümbürdetip yılkımı,
Tümünü sürüp almıştır.
Gazaya bineceğim tulparımı,
En becerikli Karagul
Ustalıkla yolunu kesip kalmıştır,
Ayırıp almıştır.
Atı gidip Karagul'un,
Kırk yoldaşını kırdırıp,
Yılkıyı sildirip süpürtüp,
Karagul'un sakalını,
Alkara'nın kuyruğunu
Kütük gibi yoldurup,
İşte öyle Karagul
Maskara olup varmıştır.
Haberiniz var mı bu işten,
Kadının oğlu ağanız,
Seyirlik olup varmıştır.
Kırımı bozup, kıldı düz,
Kara suya kan döküp,
Kalça'ya katı oldu – diye, Kahırlı bahadır oldu der.
Cihanda var mı böyle iş.
Kavgayı fena salmazsak,
Hep birden kaplayıp Burut'u
Kırgın kılıp koymazsak,
Yedi ay dinmeden vuruşup,

The reason for his enmity —
He has bound his waist up tight,
From the Hıtay in Beecin
He has pursued the blood-price of Manas.
Semetey, the son of Manas —
From him I have known contempt,
I have known unsparing outrage.
The reason I have known such outrage —
From along Mount Kaspan,
From the banks of the Kara-Suu,
He has struck my root entire,
The countless cattle gathered up in tribute,
The treasury's abundant tümen wealth,
My horse-herds with a thunder,
He has driven off and taken all.
My tulpar I would mount for the gaza —
Though Karagul, most skillful,
Stood blocking its path with mastery —
He has parted it from me and taken it.
Karagul's own horse being gone,
His forty comrades slaughtered,
The herds swept clean away,
Karagul's very beard,
And Alkara's flowing tail,
Plucked bare as a log,
Thus indeed did Karagul
Arrive there put to mockery.
Have you had word of this affair?
That woman's son, your elder,
Arrived a spectacle for all.
He wrecked the slaughter-field, laid it flat,
Spilling blood into black water,
"He has grown harsh to Kalça" – saying,
They say he's become a wrathful batyr.
Is there such a deed in all the world?
If we do not loose a dreadful war,
If we do not swarm the Burut all at once
And put them to the slaughter,
Fighting seven months unceasing,

Yerini çekip bölmezsek,
Yurdunu ıssız koymazsak,

Yetkinini boğazlamazsak,
Yetiştirmeden temizleyip,
Yedi oğullu Semetey'i
Ölüm kılıp koymazsak,
Çatışmanın önünü almazsak,
Rahatlık vermez asla,
Bu iti susturup koymazsak.
Çekişip gördüm, Semetey
Her yanı denkmiş.
Atası hunhar Manas'tan
Aşkın doğmuş bir aslanmış.
Bunun çehresi soğuk, zehri güç,
Yöneldi mi eder canı düz.
Yurdum, gelenlerden söz duyarım,

Hani yaslı kalıp Kanıkey,
Buhara'ya kaçıp varıp Semetey,
Sürgün gezip büyük olup,
Yetim gezip serpilip,
Yetimliğinden yetişip,
Yurduna güçbelâ katılıp,
Erleşip erkek olup,
Er oğluyla denk olup,
Buzu bozup yol kılıp,
Buhara'yı vurup dümdüz edip,
Taşı yontup yol kılıp,
Nice yeri hor kılıp,
Altı-Şaar'a*, Kokon'a
Aşırı azap saldı der,
Yettiği yere çığlık salıp,
Çubak'ın kan bedelini aldı der.
Han Manas'ın yerine
Buhara'ya sultan* oldu der.
Vadilerin hepsini yağa bulayıp,
Öfkesine dokunanı,
Öz atası Cakıp'ı,

If we do not seize and carve their land,
If we do not leave their homeland desolate,

If we do not slit the throats of their best,
Wiping out before they ripen,
Semetey of the seven sons —
If we do not put him to death,
If we do not forestall the clash,
He will never give us peace,
If we do not silence this dog for good.
I have striven with him — Semetey
Is matched in every part.
Beyond his sire, bloodthirsty Manas,
He was born a greater lion.
His face is cold, his venom strong,
Once he turns, he levels every soul.
My people, I hear word from those who come:

How Kanıkey, left in mourning,
How Semetey, fleeing to Buhara,
Wandering exiled, growing tall,
Roaming an orphan, thriving,
Rising up from orphanhood,
Hardly winning back his homeland,
Coming to manhood, made a man,
Grown equal to the sons of men,
Breaking ice to make a road,
Striking Buhara level flat,
Hewing stone to make a road,
Humbling many a land,
On Altı-Şaar, on Kokon,*
They say he loosed exceeding torment,
Spreading screams where'er he reached,
They say he took the blood-price of Çubak.
In Khan Manas's stead, they say,
He became sultan of Buhara.*
Drenching all the valleys in fat,
Whoever touched his anger —
His own forefather Cakıp,

Bunu öldürüp yere serip,
Köböş'ü mezara sokup,

Kırk çorosunu kırdı der.
Ak çeliğini yağlamıştır,
Öfkesine dokununca,
Atası Manas'ın kardeşi
Abıke'yi de haklamıştır.
Yakınlarının hepsini
Yutup çıktı diye duydum.
Hışmına dokunanı,
Kıl kadar koymadan birini,
Haklayıp çıktı diye duydum.
Üstüne çullanmazsak,
Gümbürdeyip güce salmazsak,

Çekişmeyi geniş kılmazsak,
Genişçe altı ay boğuşup,
Bırakmadan yurdunu kırmazsak,
On sekiz bin âlemin
Kakan diye uran çağırıp,
Bırakmadan kırıp Kırgız'ı,
Han Semetey bahadırını
Öldürüp, külünü savurup,
Ateş sönmüş gibi kılmazsak,
Karşı söyleyecek kimse yok,
Ondan sonra durmazsak.
Her yanı denkmiş,
Âlemden çıkmaz böyle aslan,
Yüğrüğüne salmışım,
Görülmedik bir ermiş,
Ak maralı kovalayıp,
Sığır gibi güdecek ermiş.
Âlemi paramparça edip,
Perişan edecek nesneymiş.
Gök maralı kovalayıp,
Sığır gibi güdecek nesneymiş,
Görünen yerin hepsini
Perişan edecek nesneymiş.

He slew and laid him on the earth,
Thrust Köböş into the grave,

They say he slew the forty çoros.
He has oiled his white steel,
When they touched upon his anger,
His father Manas's brother —
Abıke too he has finished off.
All of his own kin
I have heard he swallowed whole.
Whoever touched his fury,
Not sparing one by a hair's breadth,
I have heard he finished off.
If we do not fall upon him,
If we do not thunder, throwing in our might,
If we do not spread the struggle wide,
Grappling broadly six long months,
If we do not slay his people, sparing none,
Of the eighteen thousand worlds
Crying "Kakan!" as battle-cry,
Slaying the Kırgız, sparing none,
Their batyr Khan Semetey
If we do not kill, and strew his ashes,
And make him like a fire gone out,
There is none who'd speak against us —
If we do not rest when that is done.
He is matched in every part,
No such lion comes forth from the world, I have loosed my swiftest at him,
He is a champion unseen before,
Chasing down the white maral,
A champion to herd them like cattle.
Tearing the whole world to pieces,
A being that will lay all waste.
Chasing down the grey maral,
A being to herd them like cattle,
Every land within his sight
A being that will lay it waste.

Bu ateş kesilmiş Semetey,
Vadili engin bir belmiş,
Yüzleştiklerinin hepsini
Hiç bırakmadan paramparça edip,
Kırıp gidecek nesneymiş,
Bahadırlığı bambaşka.

This Semetey, turned very fire,
Is a vast pass rich in valleys,
All those who face him,
Tearing all to pieces, sparing none,
A being that will slaughter on,
His valor is a thing apart.

Bu belâlı kâfirin
Pehlivanlığı bir nice,
Kahrı gelip dikildi mi,
Ar buurul'un ağzını çevirir gibi,
Kahırlanıp bir vursa,
Bu kara uğursuz Semetey,
Dağı talkan eder gibi.
Coşup gitse kazara,
Dağ dayanıklık veremez,
Bahadırlığına, aslanlığına
Kul dayanıp gelemez,
Kahırlanıp dikildi mi,
Kara uğursuz bahadıra
Han dayanıklık veremez.
Alpını derip saldırtsa,
Çatışıp insan yenemez,
Manas'tan üstün doğmuştur.
İnsana salar velvele.
Yurdum, haberinizde var mıdır,
Geniş Beecin'in deresinde,
Yılkıyı sürüp aldığında,
Bu Algara tulparın,
Önünden töre olan ben varmışım,
Kasban dağın oyundan,
Kürküldök'ün Sarı-Suu'su,
Sarı-Suu'nun boyundan,
Engebeli dereden,
Hunharın oğlu çunağın
Önünü kesip yetmişim.
Yalnız cefa görmüşüm,
Hani hamur yığını gibi tepeden,
Algara atın ağzını çevirmişim,

This baleful infidel's
Prowess is beyond all telling,
Once his wrath is up and he stands fast,
As one turns the Ar buurul's mouth,
Should he strike once in his wrath,
This black ill-omened Semetey
Would grind a mountain into talkan.
Should he chance to boil over,
No mountain could withstand him,
Against his valor, his lion-heart,
No slave can stand and come on,
Once he rises in his wrath,
Against that black ill-omened batyr
No khan can hold his ground.
Though one mass his alps and send them,
No man can clash with him and win,
He was born surpassing Manas.
He casts panic upon men.
My people, have you had word of it?
In the valley of broad Beecin,
When he drove away the herds,
Before this tulpar Algara,
There stood I, who am a töre,
From the hollow of Mount Kasban,
The Sarı-Suu of Kürküldök,
From along the Sarı-Suu,
From the broken, rugged valley,
That whelp, the bloodthirsty one's son —
I caught up and cut off his path.
Yet I met with nothing but torment,
From the hill like a heap of dough,
I turned the mouth of the horse Algara,

Bahadırlığını, aslanlığını
O zaman sınayıp durmuşum.
Dışından sınayıp oturdum,
Sınıma fazlasıyla doldurdum,
On iki uzvu denkmiş,

O dünyaya göçen Manas'tan,
Mızrak boyu, dört parmak,
Kim bilir kaç kat ermiş.
Bahadır taslayan devleriniz,
Sürüp varıp mızrak saplamamış,
Çekişip ardını almamış,
On sekiz bin âlemde,
Onmadık çunağa,
Ukruk çevirecek kalmamış.
Bu gayretini gördüğünde,
Yüz tutup mızrak saplayamayıp,
Yüzleşip varamayıp,
Altındaki Ar buurul,
Şahlanıp duran domuza,

Dört ayaklı mal yetmez,
Töre Manas'ın oğlu çunağa Bak-
Burçun'a varıp konmuşum,
Kapışsan da güç yetmez,
Luñ-Tuñ, Dıñşa, Bak-Burçun,
Her uzvunu bir görüp,
Kaburga kemiğim hop edip,
O Kakançın şehrini kuşattım,
Boklu bağırsağım cız edip,
Kaldaylarını dövdürdüm.
Benliğim ürküp sığamayıp,
Elimdeki çelik oçogoru,
Ya da titreterek atamayıp,
Han Koñurbay olalı,
Koñurbay adını alalı,
Yaşım on ikiye dolalı,
Orda bozup, ganimet alıp,
Kan içe içe pekiştim,

His valor and his lion-heart
I stood then putting to the test.
I sat and tested from outside,
He filled my measure over-full,
His twelve limbs were matched,

Than Manas, gone to the other world,
By a spear's length and four fingers,
Who knows how many times the man.
Your giants who play the batyr
Have not ridden up and driven in a spear,
Have not striven and pursued him,
In the eighteen thousand worlds,
Against that luckless whelp,
None is left to swing an ukruk.
When they saw this zeal of his,
None could face him, drive a spear in,
None could go to meet him face to face,
The Ar buurul beneath me —
Against that swine that stands there rearing,
No four-legged beast suffices,
Against the whelp, Töre Manas's son — I went and camped at Bak-Burçun,
Grapple him — your strength won't serve,
Luñ-Tuñ, Dıñşa, Bak-Burçun,
Beholding every limb of his,
My rib-bones gave a leap,
I laid siege to that city Kakançın,
My filthy guts went searing,
I had its kaldays beaten.
My very self shied, could not settle,
The steel oçogor in my hand —
Nor could I fire it, trembling so,
Since I have been Khan Koñurbay,
Since I took the name Koñurbay,
Since my years came to twelve,
Wrecking hordes and taking spoils,
I hardened, drinking blood on blood,

Kap Dağı'nın beri dibinde,
Hunhar Kalça diye ünlendim.
On dördüne yaşım vardığında,
Bıçak sırtı gömgök düzünde,
Orda bozup, ganimet aldım,
Ulu yurda el saldım,
Başında yalnız gözü var,
On beşe yaşım geldiğinde,
Görmeye kurulan dam olup,
Maamıtbek ile boğuştum,
Keçil'e iyi han oldum.
Kapışırsa can koymayan,
On altı yaşa geldiğimde,
Vuracak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Arslan gibi bilendim,

At the near foot of Mount Kap,
I won fame as bloodthirsty Kalça.
When my years had come to fourteen,
On the knife-back's deep-blue plain,
I wrecked hordes and took my spoils,
I laid hands on a mighty land,
With a single eye upon its head,
When my years had come to fifteen,
Become a tower set for seeing,
I grappled with Maamıtbek,
I became a good khan to the Keçil.
One who spares no soul in grappling,
When I came to sixteen years,
Finding no mountain left to strike,
Finding no foe left to fight,
I whetted myself like a lion,

Görünen düşmana saldırdım.
Kapışmadık düşmanım yok,
Kan içip yurda bilindim.
Koñurbay bahadır dedirtip,
Beecin'in Karı hanının*
Defterine yazıldım.
On yediye geldiğimde,
Gök çelikten mızrak alıp,
Gök elmas kılıç kuşanıp,
Kırk kapılı koca Beecin,
O Beecin'e bakan
Kırk hanın elini sürdüm,
Hışmıma dokununca,
Kırıp hepsini hakladım.
Kırk hanın elini bağlayıp,
Bunun uçmaklı* şehri Kakançın,
Nice bir türlü er gördüm,
Nice bir zorlu aslan gördüm,
Alpların hepsi kapışıp,
Bu Kalça'dan hayır bulan olmadı,
Alp devlerin hepsine bakarsam,
Yalnız Semetey gibisi olmadı.

I charged whatever foe appeared.
There is no foe I have not grappled,
Drinking blood, I was known to the land.
Having them say "Koñurbay the batyr,"
*Of Beecin's Karı khan**
I was written in the register.
When I came to seventeen,
Taking a spear of grey steel,
Girding a grey adamant sword,
Great Beecin of forty gates —
Those who look to that Beecin —
I drove the forty khans' peoples,
When they touched upon my fury,
I crushed and finished all of them.
Binding the forty khans' peoples,
Its paradisal city Kakançın,*
I saw men of many a kind,
I saw many a mighty lion,
All the alps grappled with me,
None found good from this Kalça,
If I survey all the alp-giants,
None was like Semetey alone.

Kap Dağı'nı* bozup yol saldım,
Mañkübö yurduna el saldım.
Ölmedik yerde boğuştum.
Boz katırlı Maamıtbek –
Bir domuzun etine
Bir yiyişte doymayan,
Koca Maloon hanını hakladım,
Boz katırlı Maamıtbek'i,

I broke Mount Kap and drove a road,*
I laid hands on the land of Mañkübö.
I grappled everywhere short of death.
Maamıtbek of the grey mule —
Who on the flesh of one whole swine
Is never sated at one sitting,
I finished off old Khan Maloon,
Maamıtbek of the grey mule

El kılıp beri sürdüm.
Maamıtbek'i besleyip el kılıp,
Erliğini yurttan üstün kıldım,
Haberinizde var mıdır,
Manas'ın yolunu kestirdim.
Sarı-Özön'ü çarpıp yer kıldım,
Sazañ-Şañ ile Mañkübö,
İkisini beri bağlayıp,
Beecin'e sağlam el kıldım,
İşte böyle yürüyen koca Kalça,
Kaldaylar, size söz ettim,
Manas'ın oğlu Semetey,
Boş yere öldürüp gider diye,

I made my subject, drove him hither.
Nurturing Maamıtbek, making him mine,
I raised his manhood above the land,
Have you had word of it?
I had Manas's road cut off.
I struck Sarı-Özön, razed it to earth,
Sazañ-Şañ and Mañkübö —
Binding the two of them to me,
I made them fast subjects of Beecin,
Such is old Kalça who walks thus,
Kaldays, I have spoken to you,
Semetey, the son of Manas,
"He will kill for nothing and pass on" —
saying,

Semetey'den kuşku kıldım.
Dıñşa'nın beri ucundan,
İt-Ölbös çölünün yüzünden,
Manas'ın oğlu Semetey,
Yılkımı sürüp aldığında,
Vergiden* derlenen çok yılkıyı,
Hepsini sürüp katarlayıp,
Beriye doğru saldığında,
Kuday çarpmış söz imiş,
Algara ile dörtnala koşturup,
Töresinden önce Çorosu,
Ardından yetip vardığında,
Kim bilir kaç kat aslanmış.
Cañırık'ın Car-Kıya'sı,
O Külçoro domuz yok olmaz,
Yalnız yolun geçidinde,

Of Semetey I grew suspicious.
From the near edge of Dıñşa,
Across the face of the İt-Ölbös desert,
Semetey, the son of Manas,
When he drove away my herds,
The many herds gathered in tribute,*
Driving all of them in strings,
When he loosed them hitherward,
It was a word Kuday had cursed,
Galloping full tilt on Algara,
Before his töre, his Çoro,
When he caught up from behind,
Who knows how many times the lion.
The Car-Kıya of Cañırık —
That swine Külçoro will not perish,
At the pass of the lonely road,

Külçoro sağ durdukça,
Yolunu kesip kaldığında,
Hıtay'ın işi onmaz.
Oçogor tüfeği tüttürüp,
Manas'ın kan bedelini alamadan,
Gök yeleyi tam göğsünden vurup

devirdiğinde, Çocuklarını Kuday mı çarpar.
Kan ter olmuş Buurul'dan,
Sendeleyip attan düştüğünde,
Tepesinden basacakken,
Öldürüp kanını saçacakken,
Kurbanlığa çalacakken,
Yol üstünde sürükleyip,
İt sürülerine yaratacakken,
Halis belâ bir er gördüm,
Bir esirgenmedik aslan gördüm,
Opol Dağı gibi kayını

Kökünden söküp almış,
Onu topuz kılmış,
Aya buya deyinceye,
Açıp gözü yumuncaya,
Okdan önce yetişi,
Başımdaki demir tulgayı
Paralayıp vurup geçişi.
Tulga gitti parça parça,
Canım gitti feryat ede,
Eğilip düşüp doğruldum,
Ağzımdan kara kan gidip,
Sıçrayıp geri kayboldum.
Ürküp kaldığım yerim var,
Topuzu değdi sırtıma,
Eteğimden tutacakken,
Kurbanlığa çalacakken,
Algara yetişti imdadıma,
Semetey'in besleyip aldığı kuluymuş,
Kaçıp giden Almambet'in oğluymuş,

So long as Külçoro stands alive,
When he stood cutting off the way,
The Hıtay's cause will not prosper.
Setting the oçogor musket smoking,
Before I could take Manas's blood-price,
When he shot the grey-maned full in the chest
and felled him, Would Kuday strike his children down?
From Buurul, all blood and sweat,
When he toppled swaying from the horse,
When I was about to stamp his skull,
About to kill him, spill his blood,
About to slaughter him in sacrifice,
To drag him down along the road,
About to leave him for the dog-packs,
I saw a man of pure calamity,
I saw an unsparing lion,
A birch as big as Mount Opol

He had wrenched up by the root,
And made of it a mace,
Before one could say "ah" or "oh,"
In the opening and shutting of an eye,
His coming swifter than the arrow,
The iron helm upon my head
He struck to shreds in passing.
The helm went piece by piece,
My soul went crying out in woe,
I bent, I fell, I rose again,
Black blood running from my mouth,
I sprang away and vanished.
There is a place where I took fright,
His mace came down upon my back,
When he was about to seize my hem,
About to slaughter me in sacrifice,
Algara came to my rescue,
He was the slave Semetey took and reared,
He was the son of Almambet who fled,

Akrabanın düşman olması,
Beecin'e başı çekip kavga salmadan,

Bakay han bakıp durur mu?
Beecin'e şimdi el salsa,
Kapışacak kalday kalmazsın,
Tependen girip basmaz mı,

Dört tülük malını saçmaz mı,

Kalday'ını garip kılmaz mı,
Yurdunu kırıp koymaz mı,
Önce göçen Manas'ın,
Böylece kan bedelini almaz mı!

Kin turned into enemy —
Till he leads the way and looses war on Beecin,
Will Khan Bakay stand idly watching?
Should he lay hands on Beecin now,
You'd be left no kalday fit to grapple,
Would he not break in from above and crush you?
Would he not scatter your four kinds of herds?
Would he not leave your kaldays destitute?
Would he not slaughter all your people?
For Manas who passed before,
Would he not thus exact the blood-price!

Bu özden yanan ateş yaman, Hani çıksın biriniz diye,
Bilir misin Kakançı,
Kendinden çıkan yad yaman,
İkilik eden oğul yaman.
Ada hanın oğluydu,
Ben de hanın oğluydum,
Ağa ile ininin balası,
Almambet oğlu Külçoro,
Aşikâr oğul bu yaman,
Sakının yurdum bunu da,
Kahırlanıp bağırıp,
Kavga salmadan Kalça durmadı,
Mançusunu bütün topladı,
Buyurdu Kalça bağırıp,
Mançusunu tümden çağırıp.
Vuruşmadan Kalça durmadı,
Kahrını döküp bağırıp,
Nice büyüğünü çağırıp,
Ereniniz, hanınız,
Aklı başında yurdum hepiniz,
Gayreti yaman aslanınız,
Kahrolası Burut'a
Kırgın kılıp verin!

Dire is the fire that burns from within,
"Now let one of you come forth," saying,
Do you know it, Kakançı?
Dire is the stranger sprung from yourself,
Dire is the son who deals in discord.
He was the son of Khan Ada,
I too was the son of a khan,
Children of elder and younger brothers,
Külçoro, son of Almambet —
This dire one is his manifest son,
Beware of this one too, my people!
Shouting out in wrath,
Kalça did not rest from loosing war,
He gathered all his Mançu,
Kalça gave command, shouting,
Summoning his Mançu one and all.
Kalça did not rest from battle,
Pouring out his wrath, shouting,
Summoning many of his great ones:
"Your champions and your khans,
All you my clear-headed people,
Your lions of dreadful zeal,
Upon the accursed Burut
Deal out slaughter, give it them!

O kırgının öncesinde,
Teke teke birisi çıkın,
Yolunuz yordamınız öyledir –
Kim gelirse Burut'u,
Öldürüp yere tıkın.
Kırgını seyirlik koyun,
Niceyi tutup boğazlayın»
Deyip öylece Koñurbay,
Koca çubuğu çektiğinde,
Yıldızlanıp ateşi bölündü,
Kahrolası koca töre,
Kıl kadar görmeden Kakan'ı,
Kıracak sureti göründü.
Kaldayları katılaşıp,
Katı telaşa düştüler,
Kan içer huyunu pek tutup,

But before that slaughter comes,
Let one come forth in single combat,
Such is your way, your ancient use —
Whichever Burut comes,
Kill him and stuff him in the earth.
Make the slaughter a spectacle,
Seize and slit the throats of many»
So saying, Koñurbay,
When he drew on the great pipe,
Its fire split apart in sparks,
The accursed old töre,
Not heeding Kakan by a hair,
He showed a face set on slaughter.
His kaldays stiffened where they stood,
They fell into harsh alarm,
Holding hard their blood-drinking habit,

Yine nara saldı.
Kaldaylardan toz çıktı,
Gayretsizden can çıktı.
Katal'ın oğlu Karagul,
Kara belâ işte bu,
Halis içi ateş yanıp,
Dayanamayıp işte bu.
Tutuşup ölen Karagul,
Düpedüz belâ işte bu,
En akıllı, koca sihirbaz,
İç kalday'dan eksik değil,
Âdemoğlunun eksiltip,
Horlayabileceği er değil,
Karagul'un aklı,
Koñurbay'dan eksik değil,
Bu Karagul bahadırın
Ününü gören ürkmüş.
Kim bilir nice yılına,
Acayipten okumuş,
Karagul üstün kuldur o,
Pek büyücü, koca bilgiç,
Hıtay'dan yaman oğuldur o,

He loosed a war-cry once again.
Dust rose up from the kaldays,
Life went out from the spiritless.
Karagul, son of Katal —
Here is the black calamity,
His inmost core a burning fire,
Here is one who could not bear it.
Karagul, dying all aflame,
Here is calamity outright,
The wisest one, the great sorcerer,
No less than the inner kaldays,
Not a man the sons of Adam
Could belittle or could scorn,
The wit of Karagul
Is no less than Koñurbay's,
Of this batyr Karagul
Whoever saw his fame took fright.
Who knows for how many years
He has studied wonders strange,
Karagul is a slave supreme,
A great magician, mighty sage,
He is a dire son of the Hıtay,

Yassı yanak, yayvan dil,
Yanılmadan doğru söz bulan,
Geveze yanı dahi var,
Mızraklaşıp vuruşsa,
Bahadırlığı dahi var,
Nice yere velvele salmış,
Erenliği dahi var,
Yağmur yağdırır, yada bilir,

Yiğitliği dahi var.
Kendi mızrakçıdan usta kul,
Her hüneri çok bilen,
Çaresi tam yaman kul.
Bileği pehlivan, boynu kalın,
Erliği yurtta yabana atılmaz,
Eksiltilecek er değil,
Yılkıcı hanı Karagul –

Sırıtkanın hâli işte bu.
O günden beri aldırmış.
Yar başında duvar damı bu,
Yılkıcının hanı bu,
Sırıttığı hâli işte bu.
Aygır yeleli, kısrak karınlı,
Çok sefa sürmüş can olmuş,
Yalnız kalan kahrolasının,
En azından Karagul,
Yılkı bakıp durduğuna,
Elli yıl han olmuş,
Hanlığını yurda bildirmiş, Apışarası gerilip,
İşeyeceği çağında,
Tutuşup ölen domuzu,
Küçük çocuk gibi işetmiş,
Cümle Hıtay Kakan'a,
Hanlığını böyle bildirmiş,
Tepede duran çocuk gibi,
Han çağında bu kula,
Dediğine uyulurdu,

Flat of cheek and broad of tongue,
Finding true words without erring,
He has his prattling side as well,
Should he fight with spear on spear,
He has his valor too,
He has cast panic on many lands,
He has his champion's worth as well,
He brings down rain, he knows the yada-stone,
He has his bravery as well.
A slave more skilled than any spearman,
Knowing every craft full well,
A dire slave never at a loss.
His wrist a pehlivan's, his neck thick,
His manhood not to be dismissed at home,
Not a man to be made little of,
Karagul, khan of the herdsmen —

Such is the state of the grinner.
Since that day he has been heedless.
This is the walled house on the cliff-edge,
This is the khan of the herdsmen,
Such is he in his grinning state.
Stallion-maned and mare-bellied,
A soul that has known much pleasure,
Of the accursed one left alone,
At the very least Karagul,
For all his tending of the herds,
Has been khan for fifty years,
He made his khanship known to the land,
His crotch straining wide,
At the hour he had to piss,
That swine, dying all aflame,
They made piss like a little child,
To all the Hıtay of Kakan
He thus made known his khanship,
Like a child stood on a hilltop,
In his khan days, to this slave,
Whatever he said was obeyed,

Suyu yerine rakı verilirdi.
Karagul'unu gençleştiren,
Döşeğe yatsa domuzu,
Yılkıcılar et doğrayıp,
Küçük çocuk gibi lokma yedirmiş.
En yaman tulpar Toru aygır,
Kudurmuşun hâli işte bu,
Kumda doğup, çölde büyümüş, Kum yüklenip almış.
Kulan ile kovalaşıp,
Kul görmedik yerde büyümüş.
Sıyrılıp gider diye,
Taşa bassa yükseklerden,
Kaymadan dağda büyümüş,
Ecelim boşa yeter diye,

Kulan ile kovalaşıp,
Can yürümez dağda büyümüş.
Bulut gibi uçan Toru aygır,
Yaşı asıya vardığında,
Demirden örtük örttürmüş,
Kumunu alıp attı,
Beecin'deki Hıtay'ın
Büyücüsüne baktırmış.
İki asıya vardığında,
Beecin hanı Esen* han,
Yiğidim, besleyip al diye,
Çelik ile kaplanmış,
Karagul'a ısmarlamış.
Tündükçü'nün Toru aygırı,
Bu tükenmiş karayı,

Karagul'un Toru aygırı,
Kaburgalı kazanattır,
Topuğu bir kucak.
Adalesi boğa beli gibi,
Yürüyüşü sırttanın yelişi gibi,
Tavılgılı vadi gibi.
Ön dişine bakarsan,

He was given rakı in water's stead.
To keep their Karagul young,
When that swine lay on his bed,
The herdsmen chopped up meat,
And fed him morsels like a little child.
The fiercest tulpar, the Toru stallion —
Such is the state of the mad one,
Born in the sands, raised in the desert, He took sand upon his back.
Racing in chase with the kulan,
He grew where no slave ever saw.
Lest he slip away and flee,
Though he trod stone from the heights,
He grew on mountains without slipping,
"Lest my death should come in vain," saying,
Racing in chase with the kulan,
He grew on mountains no soul walks.
The Toru stallion flying cloud-like,
When his age had reached an asıy,
He was decked with iron housing,
He cast away his sand,
Of the Hıtay in Beecin
He was shown to their sorcerer.
When he reached the second asıy,
Beecin's khan, Esen khan,*
"My brave, take him and rear him," saying,
He was plated over with steel,
He entrusted him to Karagul.
The Toru stallion of Tündükçü,
This spent black beast,

Karagul's Toru stallion
Is a deep-ribbed kazanat,
His fetlock a whole armful.
His muscle like a bull's loin,
His gait like the hyena's trot,
Like a valley thick with meadowsweet.
If you look at his front teeth —

Tavlanıp konmuş çelik gibi.
Kâkülünün tepesi,
Sağrısına bakarsan,
Koyun yaylanan ova gibi.
Yay gibi uçar Toru aygır,
Azmanlığının hâli şöyledir.
Kudurup ölen Karagul,
Toru aygırın huyuna,
Önceden çoktan kanıkmış,
Şıp diye deprendiğinde Toru aygır,
Silkip atsa ardına,
Karagul velveleyi başlattı.
Bıyıklıya teke tek çıkarım diye,

Dağ gibi olan Toru aygır,
Cepkenceğini kabartıp,
Mançu tutup bindirdi,
Altın yaka, ok geçmez,
Dikip baksa düpedüz,
Adamın gözü kamaşan,
Süslü süslü yerine,

Çelikle sarıp perçinlemiş,
Tavuk gözünden diktirip,
Düğmesini gevherle sarmış.
Kürkü yapıp dururken,
Çet-Beecin'in hazinesi,
Epeyce fazla eksilmiş,
Mızrak saplansa körelen.
Alamayıp düşman bıkmış,
Öz çelikten börk kılıp,
Orta belden çivilemiş,
Eteği demir, yeni tunç,
Yalnız kalan kahrolasının,
Kalınlığı yarım arşın.
Tavuk gözü şıkırdayıp,
Torgay gözü kıpırdayıp,
Ayrı ayrı yerine,
Adamın gönlünü kandıran,

Like steel set after tempering.
The crest of his forelock,
If you look upon his croup —
Like a plain where sheep are summered.
The Toru stallion flies like a bow-shot,
Such is the state of his monstrous size.
Karagul, dying in his madness,
To the Toru stallion's temper
Had long since grown accustomed,
When the Toru stallion stirred in a flash,
Should he shake and throw behind him,
Karagul set the uproar going.
"I'll meet the mustached one man to man,"
saying,
The Toru stallion, huge as a mountain —
Puffing out his little jacket,
The Mançu held him, set him mounted,
Gold-collared, arrow-proof,
If one stared straight upon it,
A man's eyes would be dazzled,
In its place all ornamented,

Bound with steel and riveted,
Stitched with hen's-eye studs,
Its buttons wrapped with jewels.
While they wrought the fur coat,
The treasury of Çet-Beecin
Was diminished a good deal,
Blunting any spear that stabbed it.
Foes wearied, could not take him,
Making a cap of purest steel,
Nailed fast at the middle waist,
Its skirt of iron, sleeves of bronze,
Of the accursed one left alone,
Its thickness half an arşın.
Its hen's-eye studs a-jingling,
Its lark's-eye studs a-twinkling,
Each set into its separate place,
Winning over a man's heart,

Mızrak değse keser diye,
Çelikten keskin koydurtmuş,
Düğmesini dokuz kat kılmış,
Dağ gibi Karagul'a denk kılmış. Ereni çıkarsa Kırgız'ın,
Gevherden düğmesi yumruk gibi,
Görsen sureti böyledir,
Halis belâ Karagul,
Dayanamaz işte bu.
Er meydanına çıktı Karagul,
Yetkinliği işte bu,
Sapı çelik, ucu keskin,
Ucuna kara çelik çekilmiş,
Kurt dili gibi biletip,
Ucunu ayrı yontturmuş,
Sıkışığa geldiğinde,
Kılıç kesip gider diye,
Halis tunçtan sarmış,
Fil derisini kaplamış,
Vuruşa girse alsın diye,
Karagul'a denklemiş,
Çin-Maçin'de gerçek usta,
Kendini görmüş Döötüker,

"Should a spear strike, it will cut," saying,
He had keen steel edges set,
He made its buttons ninefold,
Made to match mountain-like Karagul.
Should the Kırgız send their champion out,
Its jeweled buttons big as fists,
Such is his visage if you saw it,
Karagul, pure calamity,
Here is one who cannot hold back.
Karagul came out to the field of champions,
Here is his perfection,
Its shaft of steel, its point keen,
Black steel drawn over its tip,
Whetted like a wolf's tongue,
Its point ground separately,
When it came to the tight press,
"Lest a sword should cut it through," saying,
He wrapped it in purest bronze,
He sheathed it in elephant hide,
"That it serve him entering battle," saying,
They matched it to Karagul,
The true master in Çin-Maçin,
Döötüker, a proven man,

Ucunu o tavlamış.
Karagul'un hâli işte bu,
Yetkin mızrağı ele alıp,
Er meydanına çıktı işte bu.

It was he who tempered its point.
Such is the state of Karagul,
Taking up the perfect spear,
Behold, he came out to the field of champions.

Tozunu dağ gibi savurup,
Cehennemliğine bakarsan,
Toru aygır ile koşturup,
Meydana çıktı Karagul,
Bambaşka düzenbaz işte bu.
Cepkenceğini kabartıp,
Güçlüymüş Karagul –
İşte Karagul'un sureti budur.
Şimdi kuduran kulu seyredip dur –
Can kazanı gibi başı var,

Whirling dust up like a mountain,
If you look upon his hellishness,
Galloping upon the Toru stallion,
Karagul came out onto the field,
Here is a trickster like no other.
Puffing out his little jacket,
Mighty indeed was Karagul —
Behold, this is the visage of Karagul.
Now stand and watch the raging slave —
He has a head like a soul-cauldron,

Yatan it gibi kaşı var.
Beecin'e yaman itibarı var,
Belli yiğit heybetli.
Karagul'un hâli böyledir.
Karagul çıktı er meydanına,
Ecel yetse ölürüm diye,
Kakançı'ya ganimet kılıp veririm diye,
Bu kuduran Kırgız'ın,
Zorlularını kırıp,
Uçsuz bucaksız yurdunu yakarım diye,
Zorlu pehlivan Karagul,
Er meydanına çıktı işte bu,

He has brows like a lying dog.
He has dread standing in Beecin,
A warrior manifest and dread.
Such is the state of Karagul.
Karagul came out to the field of champions,
"If my hour comes, I shall die," saying,
"I shall give spoils to Kakançı," saying,
"Of these rabid Kırgız
I shall cut down the mighty,
And burn their endless land," saying,
Karagul the mighty pehlivan,
Behold, he came out to the field of champions,

Üstün pehlivan, koca çevik,
Esirgenmedik koca yaman,
Otogot giyen hanları,
Kula kıldı yaltaklık,
Elde duran hanları.
Dümbüldeğini vurdu,
Katar durup dizilip,
Tunç borunun sesini çaldı.
Kalın pehlivan çığrışıp,
Yaltaklanıp durdular.
Katal'ın oğlu Karagul –
Baksan sureti işte bu.

Supreme pehlivan, old and nimble,
Unsparing old terror,
The khans who wear the otogot
Fawned upon the slave,
The khans who stood at hand.
He struck his kettledrum,
Standing ranged in files,
He sounded the bronze horn's voice.
The massed pehlivans clamored,
And stood there fawning on him.
Karagul, son of Katal —
Behold his visage if you look.

Karaçam gibi mızrak alıp,
Katı yaman er nesne,
Yanına ev gibi topuz bağlanıp.
Yurt çığrışıp kuşatılıp,
Sureti başka bölünüp,
Tükenmiş erin ta kendisiymiş,
Azıcık Kırgız'ı,
Tüketecekmiş gibi görünüp,
Aç kaplan gibi davranıp,
Tüyü dökülmüş akbaba gibi kafa tutup,
Taş yarlı koca meydana,
Yorulmaz bahadır Karagul,
Ezip un etmeye çıkıp durdu,

Taking a spear like a black pine,
A hard and dire man-thing,
A mace big as a house bound at his side.
The folk clamored, thronging round,
His visage set apart from all,
The very wretch of a man was he,
The little band of Kırgız
He looked as if he would consume,
Behaving like a hungry tiger,
Defiant as a molted vulture,
To the great field of stony cliffs,
Karagul, the tireless batyr,
Came out to grind them into flour,

Koca yarlı sırta,
Koca aygırını oynatıp,
Görenin gönlü bölünüp,
Görsen böyle Karagul,
Gök doruk gibi görünüp.
Kahırlanıp bağırıp,
Bırakmadan kırıp gidecekmiş gibi,
«Gel! Burut» – diye çağırıp,
Kendisi hunhar Bakay adanmış.
Göreni hep telaşlandırıp.
Bu ateş kesilmiş Toru aygırı,
O zaman durdu Karagul,
Hoyrat hoyrat yürütüp,
Kahırlanıp gümbürdeyip,
Kahrolası kulun kahrından,
Yer sarsılır güm güm edip,
Atanın körü Burut diye,
Biriniz kalmadan bininiz gelin,
Bugün benden gördün diye,
Güçsüzünüz kalıp, eriniz gelin,

Boğuşmaya usta aslanınız gelin.
Kudurup varıp yılkı aldınız,
Bugün benden görürsünüz.
Kahrım geldi dikildim,
Katı dokundun cinime.
Bugün kanatmadan koymam birinizi
Rastladığı düşmanı ateşe veren,
Meydana çıktı Karagul,
Bakarsan cehennem işte bu.

Karagul çıkıp durduğunda,
Kahrı katı kıldığında,
Ürkü dürkü toplaşıp,
Yurt çığlık koparark durdu.
Tuğ tutan ulu Bakay,
Kırgız ile Hıtay vuruşunca,
Ayıran Bakay ihtiyar,
Her belâyı, cehennemi,

To the ridge of the great cliff,
Prancing his great stallion,
The hearts of onlookers divided,
Such is Karagul if you saw him,
Looming like a sky-blue peak.
Shouting out in wrath,
As if he'd slay them all and spare none,
«Come, Burut!» — he called,
Himself sworn against bloodthirsty Bakay.
Alarming all who looked on him.
This Toru stallion turned to fire
Then Karagul held him there,
Riding him rough and wild,
Thundering in his wrath,
From the fury of the accursed slave
The earth shook, booming boom on boom,
"Burut, curse of your father!" saying,
"Come, your thousand, leaving not one,
Today you'll have it from me," saying,
"Let your weak stay back, your men come on,
Let your lions skilled in grappling come.
You went raging and took the herds,
Today you'll have it from me.
My wrath is up, I've taken my stand,
You have sorely touched my demon.
Today I'll not leave one of you unbloodied"
Setting fire to whatever foe he met,
Karagul came out onto the field,
Look — here is very hell.

When Karagul came out and stood,
When he made his wrath full harsh,
Gathering in startled crowds,
The folk stood raising up a scream.
Great Bakay, holder of the standard,
When Kırgız and Hıtay do battle,
Old Bakay is the one who parts them,
Every plague and every hell

Görmüş Bakay ihtiyar.
Bu dünyada sözü açık,
Görügen Bakay'ın gözü açık.
Ata sınayıcı, er bilici,
Arslan Bakay kaplan,
Gök vaşak börkünü giymiş,
Gök ala kalkan oynatmış,
Bahadıra başını adamış,
Ayağını sayısız altına dayamış,
Kalday'ı bozup nam almış,
Ereni sınayıp yürümüş,
Kendi yetmiş türlü dil bilmiş.
Dile çeçen, söze usta,
Kahraman Bakay ağanın,
Bahadırlığı dahi var,
Karanlık gecede göz bulucu,
Ansızın söz bulucu,
Ağanız Bakay ihtiyarın,
Ahundluğu dahi var,
Âlemi dize getiren,
Ağanız Bakay gök yelenin,
Bahadırlığı dahi var,
Gayreti derya, zehri güç,
Kocasa da sayısız kol, Bakay'dan,

Çatışacaksan umudu kes.
Düşmana girse öncülük eden,
Altı ay dinmeden boğuşmaya

Old Bakay has seen them all.
In this world his word is plain,
Far-seeing Bakay's eye is open.
Judge of horses, knower of men,
Lion Bakay, the tiger,
He has donned his grey lynx cap,
He has wielded the grey-flecked shield,
He has vowed his head to the batyr,
He has propped his feet on countless gold,
He won renown wrecking the kalday,
He has walked testing champions,
Himself he knew seventy tongues.
Eloquent of tongue, master of speech,
The hero Bakay, your elder —
He has his valor too,
Finding sight in the dark of night,
Finding words upon the instant,
Your elder, old Bakay —
He has his ahund's learning too,
Bringer of the world to its knees,
Your elder Bakay the grey-maned —
He has his valor too,
His zeal an ocean, his venom strong,
Though he's grown old — you countless hosts, of Bakay
Give up hope, if you would clash.
Leading the van when he falls on the foe,
For six months' grappling without cease

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Er Meydanında Çorolar

Karagul'un meydan okuyuşuna ilk cevap, Manas'tan kalan ak uğurlu miras Bakay'dan gelir: İhtiyar evliya, Hakan'ın kaçacak yolunu tıkadığı, altı ay dinmeden vuruştuğu günleri sayıp dökerek Karagul'u «at tutmaya yaramaz bir kul» diye küçümser. Er meydanına Çubak'ın oğlu Kançoro sürülür; onu süzen Mançu hanı Ezkara, yüzünün, bakışının tıpkı babası Çubak'a benzediğini görüp içi titreyerek kaygılanır. Semetey, Külçoro ile Kançoro'yu «ikiz kuzum, iki karaltım» diye bağrına basıp Kançoro'yu Karagul'la mızraklaşmaya yollar; ecel yeterse ölmeyi, güç yeterse Kalça'nın kaburgasını sökmeyi öğütler. Ne var ki Kıtay teke tek töresini çiğner: Karınca gibi kaynaşan tümenler, yağmur gibi ok yağdırarak Kançoro'yu çepeçevre kuşatır.

Kuşatmaya rağmen Karagul devrilir; hanının ölümüne kahrolan Konurbay «Burut'un kökünü kurutun!» diye bütün ordusunu seferber eder. Kalabalığın karşısında destan, Kanıkey'in altın yakalı Akolpok'unu ve Almambet'ten karında kalmış yavru Külçoro'nun çelikten yiğitliğini bir kez daha över. Işıl ışıl gülerek öne atılan Külçoro, ak sakallı atalardan hayır dua isteyip Konurbay'ın kendisiyle çarpışmaya and içer. Onu boz atının üstünde tanıyan Konurbay ise ordusuna «Bu, benim asıl düşmanım Almambet'in oğludur!» diye haykırır; Çoro'yu diri bağlamayı, Bakay'ı yok etmeyi buyurup kaçanı kılıçtan geçirmekle korkutarak bütün Kıtay'ı topyekûn savaşa sürer.

KÜNYE — KEY FACTS

- Bakay, Manas'la omuz omuza geçen gazalarını sayarak Karagul'un meydan okuyuşuna küçümseyici bir cevap verir.
- Er meydanına çıkan Kançoro'yu gören Ezkara, onun babası Çubak'a tıpatıp benzediğini fark edip dehşete düşer.
- Semetey, Karagul'la teke tek mızraklaşma görevini Kançoro'ya verir ve çorolarına ölümüne vuruşmayı öğütler.
- Kıtay ordusu teke tek töresini bozup Kançoro'yu on binlerce askerle kuşatır; buna rağmen Karagul öldürülür.
- Karagul'un ölümüne öfkelenen Konurbay, Kırgız'ın kökünü kurutmak için topyekûn saldırı emri verir.
- Külçoro hayır dua alıp Konurbay'a karşı çıkar; Konurbay onu Almambet'in oğlu diye tanıyıp diri yakalanmasını buyurur.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Bozkurdun Bakay yiğidinden	*From the grey-wolf batyr Bakay*
Yüz tutan düşman yere serilirdi,	*Any foe who faced him was laid low,*
Er mızraklasa, kim onun gibi saplardı,	*When a man thrust the lance, who could drive it home like him,*
Ruhu Talas'ta kalmıştır,	*His spirit has remained in Talas,*
Adı kalmadı mı geriye	*Has not his name stayed behind*
Namlı bozkurt Manas'la,	*With the famed grey wolf Manas,*
Kocayınca Bakay'ın	*Now that Bakay has grown old,*
Yiğitliğini şimdi sına hele,	*Just try his valor now,*
Kaplan olup geçen Manas'ın	*Of Manas who passed as a tiger,*
Kahraman Bakay yiğidi	*The hero batyr Bakay*
Tıpkı sağ kolu gibi mirasıdır,	*Is his legacy, like his very right arm,*
Gazaya girse geri durmaz,	*Entering the holy war he never holds back,*
Bakarsan Bakay işte böyledir,	*Look and see — such is Bakay,*
Çarpıştığı düşmanı ateşe verendir,	*He sets ablaze the foe he battles,*
Öne katılsa uğuru ak,	*If he rides in front, his omen is white,*
Ardda yürüse bin ordu gibi,	*If he marches behind, he is like a thousand-strong host,*
Ak uğurlu Bakay ihtiyar,	*Old Bakay of the white omen,*
Ata Manas'tan kalan miras,	*A legacy left from father Manas,*
Bu da armağan kalmış bir evliya,	*He too is a saint left as a gift,*
Ağır söyleyip sözü pekiştirip,	*Speaking gravely, pressing home his words,*
Karagul'u görünce	*When he saw Karagul*
Kahkahayla gülüp söze başladı:	*He burst out laughing and began to speak:*
«Argın, Kırgız, kahraman halk,	*«Argın, Kırgız, heroic people,*
Kulak duymuş, göz görmemiş,	*Ears have heard, eyes have never seen,*
Bu Tanrı'nın vurduğu Beecin halkı,	*This God-stricken people of Beecin,*
Çokluğunu görsen kara kurt gibi, Saf saf geçiren Bakay bendim,	*See their multitude, like black worms, I was Bakay who drove them rank on rank,*
Altı aylık uzak yol,	*A distant road of six months,*
Yarı yarıya alınan yoldu,	*It was a road covered but halfway,*
Engebede tepede mızraklaşıp,	*Lancing on rough ground and on hilltops,*
Kahrolasıca Hıtay'ı	*The accursed Hıtay —*
Arslan Manas sağken	*While the lion Manas lived*
Önüne katıp sürdüğü ordu idi.	*It was the host he drove before him.*
Karagul çıktı teke tek meydana,	*Karagul came out to single combat,*

Tanrı'nın işiydi bu,
Yiğitler dururken haykırıp,
Karagul da kim oluyordu?
Kendisi Kataal oğluydu,
At tutmaya yaramaz,
Titreyip duran bir kuldu.

This was the work of God,
Crying out while batyrs stood by,
Who did Karagul think he was?
He himself was the son of Kataal,
Unfit even to hold a horse,
A slave who stood there trembling.

Kargaşayı Bakay salardı,
Bunun gibi Hıtay'ın
Seksenini Bakay mızraklardı.
Ak tulpardım, arıklaştım,
Arslanım deyip çok ağlayıp,
Kahrolası kahpe dünya,
Vaktinden önce kocadım.
Göz çukurunu yaş basıp,
Yüreğimi dert basıp,
Dermanım gidip sallanıp,
İki gözüm süzülüp kaldı,
Göğsüm dolu, sarhoş çağımda,

It was Bakay who loosed the turmoil,
Of Hıtay such as this
Bakay would lance eighty at a time.
I was a white tulpar — I have grown lean,
Weeping long, crying 'My lion,'
Accursed, treacherous world,
I grew old before my time.
Tears flooding the hollows of my eyes,
Sorrow flooding my heart,
My strength gone, I sway,
My two eyes have grown dim,
In my age when my chest was full, drunk with vigor,

Geniş göğüs, taş gayretle
Zavallı can, kurulup gezen genç çağda,
Bozkurt Bakay derlerdi,
Yaşıtım Manas sağken
Her yanım denkti, bütündü.
Adı ağır büyük gazaya
Hıtay tutuşup geldiğinde,
Hakan'ın kaçacak yolunu
Tıkayan Bakay bendim.
Altı ay dinmeden vuruşulsa,
Güçlenip coşan Bakay bendim.
Devin, alpının karnını,
Teke tek çıksa bu garip can,
İnce beline kuşanıp,
Yedi bilek Hıtay'a
Tek başına dalıp saldırıp,
Kanlı kılıç Zulpukor'u
Kınına sokan Bakay bendim,

Broad of chest, with zeal of stone,
Poor soul, in youth when I strutted proudly,
They called me Grey-wolf Bakay,
While my agemate Manas lived
All my sides were matched and whole.
When to the great war of heavy name
Hıtay came grappling,
The road of the Hakan's flight —
I was Bakay who blocked it.
If battle raged six months without cease,
I was Bakay who grew strong and surged.
The belly of giant and of champion,
If this poor soul went out to single combat,
Girding my slender waist,
At the Hıtay of seven wrists
Plunging in and charging all alone,
The bloody sword Zulpukor —
I was Bakay who sheathed it,

Altı ay dinmeden tutuşulsa,

Dayanan Bakay bendim.
Kıyametin kıskacını
O zaman görmeyip ne oldum,
Yamanım oka uçtuğunda
O zaman ölmeyip ne oldum.
Beecin'in beri yüzünde
Ölmeyip sağ kalıp,

Durmadan altı ay vuruşup,
Bir zaman naralar atıp dururdum.
Çoñ-Beecin'in kıyısında,
Kırk günlük çölünde,
Can geçmez dar boğazda,
Beyin kaynatan sıcakta,
Pislik kokan çirkeflikte,
Toynak yanan yarıklarda,
Beyin kaynayan bozkırda,
Can yürümez belada,
Naramla taşlar yarılıp,
Düşman deyince esirgemeden,
Kara püsküllü mızrağımı
Düşmana doğru yöneltip,
Doğrultan Bakay bendim.
Kırgız, Hıtay çarpışınca,
Hızır dokunmuş Manas'ın
Hizmetinde tuğ olup,
Dayanan Bakay bendim,
Tuğ dibinde tuğ idim,
Bel bağlamış düşmana mızrak alsam

Hıtay'a kırgın ve kıyamet idim.
Hızır dokunmuş Manas'a
Öncülük eden tuğ idim,
Ey, bugün var olan yarın yok,
Hayal gibi göze görünüp,
Böyleymiş dünya, beş para etmez.
Başındaki samur börkü –

If the grappling raged six months without cease,
I was Bakay who endured.
The pincers of doomsday —
What did I do then but behold them,
When my mighty one fell to the arrow,
What did I do then but fail to die.
On the near side of Beecin
Not dying, staying alive,

Fighting six months without pause,
For a time I stood roaring battle cries.
On the edge of Çoñ-Beecin,
In its desert of forty days,
In the narrow gorge no soul can pass,
In heat that boils the brain,
In filth that reeks of foulness,
In crevices that scorch the hoof,
On the steppe where the brain boils,
In peril where no soul can walk,
Stones split at my war cry,
Sparing nothing at the word 'foe,'
My black-tasseled lance
Turning toward the enemy,
I was Bakay who leveled it.
When Kırgız and Hıtay clashed,
Of Manas touched by Hızır
I stood as a banner in his service,
I was Bakay who held firm,
I was a banner at the banner's foot,
If I took up the lance against the foe who staked his hopes,
I was slaughter and doomsday to Hıtay.
To Manas touched by Hızır
I was the banner leading the way,
Ah, what exists today is gone tomorrow,
Appearing to the eye like a phantom,
Such is the world — not worth five coppers.
The sable börk upon the head –

Kimler sallanıp giymedi ki,
Devleti başındayken –
Kim gürleyip yürümedi ki.
Bakay Han'ı görünce
Karagul şöyle dursun, Koñurbay,
Beecin'in hanı bile ürküp dağılırdı.

Belliydim, aslan da idim,
Yiğit Bakay bendim.
Dediğim budur, bil bunu,
Arslan oğullar, sözümü tutun,
Tükendikçe tüten,

Tükenmez Hıtay eli budur,
Öldükçe çoğalan,
Zorba Hıtay halkı budur.
Boyu kalabalık ulu halk,
Çokluğunu görsen kara kurt,
Yoluna girip düşersen,
Kahrolası Hıtay'ın
Eline düşecek olursak,
Halkı kırıp geçirendir,
Kırgız'ı ele geçirse acır mı,
Kendi bildiğini yapandır.
Baştakilerin hepsini kırmaz mı,
Varı yoğu yıkıp,
Çocukları ganimet etmez mi,
Kendi saldıran Hıtay'la
Tam altı ay vuruşup,
Mızrak vurup, saf bozup,
Gün tükenirse, oka uçup,
Savaşı sıkı tutalım.
Kıymetli Bakay ihtiyarın,
Kırgına uğramış gibi,
Kırılır hepsi heyhat,
Ata binen becerikliden,
Tedbiri tam yamanlar,
Kırgız halkı kasılıp durup,

Who has not worn it, swaggering,
While fortune sat upon his head –
Who has not marched forth thundering.
At the sight of Bakay Han,
Never mind Karagul — even Koñurbay,
Even the khan of Beecin would scatter in fright.
I was renowned, I was a lion too,
I was the batyr Bakay.
This is my word — know it,
Lion sons, heed my words,
Smoldering on even as it wastes away,

This is the inexhaustible Hıtay land,
Multiplying even as they die,
This is the tyrant Hıtay people.
A great people, their tribes teeming,
See their multitude — black worms,
If you stumble into their path,
If into the accursed Hıtay's
Hands we should ever fall,
They are slaughterers of peoples,
Would they pity the Kırgız once seized,
They do only as they please.
Would they not cut down all the chiefs,
Wrecking all there is,
Would they not take the children as spoils,
With the Hıtay who attack of themselves
Fighting a full six months,
Striking with lances, breaking ranks,
If our days run out, falling to the arrow,
Let us hold the battle fast.
Your dear old Bakay,
As if fallen in the slaughter,
All will be cut down, alas,
Of the skilled who mount the horse,
The mighty ones full of foresight,
Let not the Kırgız people stand stiff with pride

Hıtay'dan kaçmış olmayalım.
Bu yolda kırgın olup,
Can dileyip yaltaklanıp,
Tek bir can sağ kalmayalım.
Diri değil, ölüyüz biz,
Gerçek zorba Hıtay'dan
Ölelim diye gelmişiz.
Hızırlı halkın yaşlısı,
Hıtay sıkıştırıp geldikten sonra,
Varsın kırılsın hepsi.
Halkım, "ben tekim" diyenin,
Böyle bahane edenin,
Sinsilik edip boşu boşuna
Tanrı'nın kahrına uğrayanın,

And be found to have fled from Hıtay.
Perishing in slaughter on this road,
Begging for life and fawning,
Let not one soul of us remain alive.
We are not living — we are dead,
At the hands of the true tyrant Hıtay
We have come here to die.
Elder of the Hızır-blessed people,
Now that Hıtay has come pressing hard,
Then let them all be cut down.
My people, whoever says 'I stand alone,'
Whoever makes such excuses,
Who skulks about in vain
And falls under God's wrath —

Adını ahmak koyun,
Atını tutup kesin.
"Ben yalnızım" diyeni
Kendisine ahmak deyin,
Halkın gönlünü bulandırmadan
Kendisini kesip yiyin.
Bu Alööke'nin Koñurbay'ı,
Babasını Manas ezip geçmişti,
Baba öcü güden domuz ah,

Mahsus tümen ordu sürüp,
Gök demir gibi kuşanıp,
Hesaplaşmaya gelmiş,
Göz göre kavga, çıngar çıkarıp.

Tutuşup yanası bu kåfir

Ölüşmeye gelmiş.
Çocuklar, tulparın başını çevirelim,
Ordugåha girse yerinde durmaz,
Durmaksızın altı ay vuruşup,
Kasıla kasıla o karaltıyı
Ta Hakan'a dek kovalayalım.
Önüne katıp sürdüğü ordu idi,

Name him a fool,
Seize his horse and slaughter it.
Whoever says 'I am alone' —
Call him a fool to his face,
Before he sours the people's heart,
Cut him down and devour him.
This Koñurbay of Alööke —
Manas crushed his father underfoot,
Ah, the swine nursing his father's vengeance,
Driving a tümen host on purpose,
Girded like grey iron,
He has come to settle the score,
Stirring open strife and brawl before our eyes.
This infidel — may he catch fire and burn —
Has come to trade death for death.
Children, let us turn the tulpars' heads,
Entering the camp he never stands still,
Fighting six months without pause,
That looming horde, for all its swagger,
Let us chase it all the way to the Hakan.
It was the host he drove before him,

Verip duran bileği idi,
Aylarca yıllarca vuruşup,
Ta Beecin'e kadar sürelim.
Armağan kalan sup kaftanı,
Ölmeyip sağ kalıp,
Gündüzleri rahat yüzü görmeden,
Gece içinde uyku almadan,
Aylarca yıllarca vuruşup,
Ölünmeyen yerde sağ kalıp,
Hızırlı baş sağ iken
Kırgız'ı nasıl verelim,
Heveslenmiş besbelli bu Hıtay,
Kırışalım da görelim!»
Deyip, böylece, ulu Bakay
Öfkeyle kükreyip söyledi,
Geri kalmadan kırıma girin diye,

Hıtay'a boyun eğmektense,
Halkı coşturup biledi,
Arslan gibi gözleri alevlendi,
Kocasa da Bakay Han,
Kapı kanadı gibi bembeyaz diş,

Halktan bambaşka diş,
Başka bir er, Bakay ağan,
Dişlerini böle böle gıcırdattı.
Öfkeyi şiddetle başlattı,
Bakay'ın gayretinden
Göl çalkalanıp, dağ dalgalanıp,
Pus çöküp, yeryüzü
Bozulup gidecek gibi oldu.
Öfkelenip, bağırıp,
«Çubak oğlu Kançoro,
Nerdesin?» diye çağırıp.
Kançoro'nun bindiği,
Haberin var mıdır,
Köböş Han'ın Köktelki'si,
Keşfe çıksa yorulmaz,
Heybetini gören ürktü.

It was the wrist that kept on striking,
Fighting for months and years,
Let us drive them all the way to Beecin.
The sup caftan left as a gift,
Not dying, staying alive,
Knowing no ease by day,
Taking no sleep by night,
Fighting for months and years,
Surviving where death does not come,
While the Hızır-blessed head still lives,
How can we give up the Kırgız,
This Hıtay has clearly grown eager,
Let us cut each other down and see!»
So saying, the great Bakay
Spoke, roaring with wrath,
Saying: enter the slaughter, none hanging back,

Rather than bow the neck to Hıtay,
He roused the people and whetted them,
His eyes blazed like a lion's,
Though Bakay Han has grown old,
Teeth white as a door's leaf,

Teeth unlike any of the people's,
A man apart, your elder Bakay,
He ground his teeth as if to split them.
He loosed his fury with violence,
From Bakay's fierce zeal
The lake churned, the mountain heaved,
Mist settled, and the earth
Seemed about to break apart.
Raging and shouting,
«Kançoro, son of Çubak,
Where are you?» he called.
The mount that Kançoro rode —
Have you heard of it —
Köböş Han's Köktelki,
Never tiring on the scouting ride,
All who saw its majesty took fright.

Sahtiyan terlik, ak kemikli eyeri
Bu Telki'ye vurdular.
Yiğit olup geçen Manas'tan kalanı,

Erler yüz yüze gelince,
Kançoro'ya giydirdiler.
Gökten inen ak kese kuşağı

Kançoro'ya kuşattılar.
Hani dün, cömert Manas sağken,

Bek-Cortul'un yerinden,
Median'ın çölünden,
O kutlu pınarın
Ta aşağı kıyısından,
Gaipten karşısına çıkan,
Hızır dokunmuş Manas'a
Issız bozkırda bulunan,
Kılıçların kılı yaran yamanı,
Hayli keskini, elverişlisi,
Usta elinde ateş saçan,
Savurunca kıvılcım saçan,
Kınından çekilince kızaran,

The morocco pad, the white-boned saddle
They laid upon this Telki.
What was left from Manas who lived a batyr,
When men come face to face,
They dressed Kançoro in it.
The white pouch-belt come down from heaven
They girded onto Kançoro.
Why, but yesterday, while generous Manas lived,
From the land of Bek-Cortul,
From the desert of Median,
From that blessed spring's
Far lower bank,
Appearing before him from the unseen,
For Manas touched by Hızır
Found on the desolate steppe,
The fiercest of swords, splitting a hair,
Keenest of them, most apt to the hand,
Scattering fire in a master's hand,
Scattering sparks when swung,
Glowing red when drawn from the sheath,

Haykıran düşmana savursa,
Kana susamışlığı tuttu.
Kızışıp geldiklerinde
Altı kulaç uzayan,
Haykırıp kından çekince, Tam göbeğinin başında,
Kan içmeden boş gezmeyen, Hazırlanıp giyip sevinip,
Kana iyice doymazsa
Kurusa da kınına girmeyen.
Öfkelense baş keser,
Savurup salsa taş keser.
Çeliği apaçık görünen,
Öfkelenince o hunhar aslan,
Dağ gibi taşa bir vursa,

Swung at the shrieking foe,
Its thirst for blood came upon it.
When they came on heated for battle,
Stretching to six fathoms,
Drawn shrieking from the sheath, Right at the pit of his navel,
Never idle without drinking blood,
Making ready, dressing, rejoicing,
If not sated full with blood,
Refusing its sheath even when dry.
Enraged, it severs heads,
Swung and loosed, it cleaves stone.
Its steel plain to see,
When that bloodthirsty lion is enraged,
One blow on a rock like a mountain,

Kıyameti koparmaya,
Ortasından bölünen,
Yüz yüze gelen düşmana
Çekilse kanı dökülen,
Kılıçların en yamanı, Teke teke çıkan Karagul,
Manas'ın aldığı Zulpukor
Semetey'in elinde,
Bakay'ın aldığı Coybolot
Tam kendi elinde.
Acıbay'ın aldığı Oykuma
Sarı Han'ın elinde,
Almambet'in aldığı Aç Albars,
Yiğitliği işte böyle,
Külçoro'nun elinde.
Çubak'ın aldığı Coykuma
Kançoro'nun elinde,
Sırgak'ın aldığı Arkesken
Bölökbay'ın elinde.
Önceden geçen yiğitlerden,
Çözgüsü çelik, eni altın,
Mirasa kalan altı keskin, Becerikli kadın Kanıkey,
Erler geri durup kalmadı.
Atandan kalan mirastır diye,
Silkmeden sırtına giydirdi,
Kançoro'ya bağladılar.
Çubak'ın oğlu Çoro'yu
Yüz yüze çarpışıp gelmeye,
Karagul'a karşı seçtiler.
Karagul'a gidiyor diye
Halk böyle dururken,
Kaldırıp başına giydirdi.
Çubak oğlu Kançoro,

To unleash doomsday,
It is cleft down the middle,
At the foe met face to face
Drawn, it spills his blood,
Fiercest of all the swords, Karagul who came to single combat,
Zulpukor, which Manas took,
Is in Semetey's hand,
Coybolot, which Bakay took,
Is in his own very hand.
Oykuma, which Acıbay took,
Is in Sarı Han's hand,
Aç Albars, which Almambet took —
Such indeed is its valor —
Is in Külçoro's hand.
Coykuma, which Çubak took,
Is in Kançoro's hand,
Arkesken, which Sırgak took,
Is in Bölökbay's hand.
From the batyrs who passed before,
Warp of steel and weft of gold,
Six keen blades left as heirloom, Kanıkey, the deft-handed woman,
The men did not hang back.
Saying: it is your father's legacy, She set it on his back without a shake,
They bound it on Kançoro.
Çoro, the son of Çubak,
To clash face to face and return,
They chose against Karagul.
Saying: he goes against Karagul,
While the people stood by so,
She raised it and set it on his head.
Kançoro, son of Çubak,

İç gömleğinin üstüne giydirilen,
Kanıkey'in yaptığı ok geçmez zırh,
Hesapsız deli kul,
Işıl ışıl gülüp sevinip,

Put on over his undershirt,
The arrow-proof mail Kanıkey made,
A reckless, mad slave,
Laughing bright, rejoicing,

Karaca gibi koşup sıçrayıp,
Yiğitliği ölçüsüz,
Teke teke hemen gitmeye,
Karagul şöyle dursun, Hakan'a bile,

Ecel yeterse ölmeye,
Babası bozkurt Çubak'ın
Kanını gütmeye, öcünü kovalamaya,
Bir mızraklaşıp görmeye.
Karagul değil, ulusu bile olsa,

Kalça'ya cevap vermeye,
Aziz canını esirgemeden,
Çubak oğlu Kançoro,
İnişine yokuşuna bakmadan,
Ölürüm diye hesaba katmadan,
Çevresine bakınmadan,
"Nasılsa ölürüm" deyip bozkurt,
Fazla azap da dilemeden,
Manas'tan kalan sup kaftanı,
Özenle yapılmış sup kaftanı,
Atasının çeliğini*
Kınsız beline çaldı,
Acıbay Han'ın çakmaklı tüfeğini
Ay küreğine, omzuna astı,
Gömgök demir tulgayla
Düşman yanına hazırlanıp,

Yiten bozkurt Çubak'ın
Ruhuna yalvarıp,
Öbür dünyaya giden Manas'ın

Ruhuna yalvarıp,
Düşüncesi bin parçaya bölünüp,
Şanlı Çoro'nun
Kan içecek hali görünüp.

Erken sözü geç olup,
Katal'ın Karagul'una

Running and leaping like a roe deer,
His valor beyond measure,
To go at once to single combat,
Never mind Karagul — even against the Hakan,
To die if his hour has come,
For his father, grey-wolf Çubak,
To pursue his blood, to chase his vengeance,
To try one bout of lances.
Not just Karagul — were it his whole nation,
To give the Kalça his answer,
Not sparing his precious life,
Kançoro, son of Çubak,
Heedless of slope or climb,
Never reckoning 'I may die,'
Never glancing about him,
The grey wolf saying 'I shall die anyway,'
Nor asking for needless torment,
The sup caftan left from Manas,
The sup caftan wrought with care,
*His father's steel**
He slung sheathless at his waist,
Acıbay Han's flintlock gun
He hung on his moon-blade shoulder,
With a helmet of deep-blue iron
Making ready to face the foe,

To the spirit of lost grey-wolf Çubak
He prayed,
To the spirit of Manas gone to the other world
He prayed,
His thoughts split into a thousand shards,
And on glorious Çoro's face
The look of one who would drink blood appeared.
The early word turned late,
With Katal's Karagul

Bir rastlayıp görsem diye,
Can esirgemeden mızraklaşıp,
Cezasını elimle versem diye,

Gök çopkut kaftanları koparıp,
Boz boğa gibi süsüşüp,
Büyük kavga, kıyamet koparsam diye,
Kan dökülüp gider diye,

Bozkurt Çubak babamın
Böylece öcünü alsam diye,
Alın alına durup,
Kulak yolup baş kesip,
Hırlaşıp vuruşup,
Kuşatan Hıtay hakanlısının
Gücü ne kadar, bilsem diye,

Gazaya gelen Kalça'sını
Hakan'a kadar sürsem diye.
Cepken giyen Hıtay'ın
Güçlülüğünü yok edip,
Gündüz gece vuruşup,
Çoñ-Duñşa'ya sürüp girsem diye,

Hıtay'ı topuyla birden,
Şahin çarpmış gibi,
Beecin'e kadar sürsem diye,
Huyu kara Hıtay'ın
Yiğitlik halini bilsem diye,

Usanmadan altı ay vuruşup,
Ezişerek girsem diye,

Karşı karşıya durup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çatır çutur vuruşup,
Tulpar bassa toz çıkıp,

Mızrak vuran yerden kan çıkıp,

Thinking: might I meet him once,
Lancing without sparing life,
Thinking: might I deal his punishment with my own hand,
Tearing off the blue çopkut caftans,
Butting like grey bulls,
Thinking: might I raise great strife and doomsday, Thinking: blood will flow away,
For my father, grey-wolf Çubak,
Thinking: might I thus take his vengeance,
Standing brow to brow,
Tearing ears, severing heads,
Snarling and striking,
Of the besieging Hıtay of the Hakan
Thinking: might I learn how great their strength,
Their Kalça come for war
Thinking: might I drive him to the Hakan.
Of the jacket-clad Hıtay
Destroying the strength,
Fighting day and night,
Thinking: might I drive them into Çoñ-Duñşa,
The Hıtay, all in one mass,
As if struck by a falcon,
Thinking: might I drive them to Beecin,
Of the black-natured Hıtay
Thinking: might I learn their manner of valor,
Fighting six months untiring,
Thinking: might I plunge in, crushing them,
Standing face to face,
Firing guns, drawing bows,
Fighting with crash and crack,
Dust rising where the tulpar treads,

Blood springing where the lance strikes,

	Nara atışıp vuruşup,	*Trading war cries, trading blows,*
	Boyun boyuna gelip görüşüp,	*Coming neck to neck to meet,*
	Kırışıp ölüşüp,	*Slaying and dying together,*
	Kıskacı esaslı salmazsam,	*If I do not clamp the pincers hard,*
	Kıyamete giden Çubak'ın	*For Çubak gone to doomsday,*
	Böylece öcünü almazsam,	*If I do not thus take his vengeance,*
135110	Er olmadan öleyim,	*May I die having been no man,*
	Boşuna diri gezmektense,	*Rather than walk alive in vain,*
	Doğmamışa dönüp çökeyim,	*May I sink down as one unborn,*
	Diri gezmeden öleyim!»	*May I die rather than walk alive!»*
	Çocuklar çarpışmaya girince,	*When the boys go into battle,*
	Saldırıp düşmana çarpar diye,	*Thinking: he will charge and strike the foe,*
	Tene mızrak girer diye,	*Thinking: the lance may pierce his flesh,*
	Gücü kuvveti gider diye,	*Thinking: his strength may fail him,*
	Onun gibi bir işi	*Thinking: to leave a task like that*
	Yapmadan bırakırsam boş olur diye,	*Undone would be an empty thing,*
135120	Düşünüp anan yapmıştı	*Your mother, pondering, had made*
	Kaburgadaki zırhı,	*The mail upon his ribs,*
	Ok geçmez o demiri.	*That iron no arrow pierces.*
	Göğsüne, yüreğine göre	*Fitted to his chest and heart*
	Getirtip döktürmüş,	*She had it brought and cast,*
	Her yerine ölçüp biçip,	*Measuring and shaping every part,*
	Kendi eliyle yaptırmıştı.	*She had it made by her own hand.*
	Mızrak girecek delik yok,	*No gap for a lance to enter,*
	Süsleyip giydirdiler,	*They adorned him and dressed him,*
	Köböş Han'ın gök Borçuk'una,	*On Köböş Han's grey Borçuk,*
135130	Salına salına yürüyen küheylana,	*The courser that walks with swaying grace,*
	Kançoro'yu bindirdiler,	*They mounted Kançoro,*
	Semetey ile Bakay Han,	*Semetey and Bakay Han,*
	Sarı Han, üçü yanıp yakınıp,	*And Sarı Han — the three lamenting sore,*
	Teke tek meydana çıktı Kançoro,	*Kançoro rode out to single combat,*
	Kayınına gider gibi,	*As if going to his in-laws,*
	Işıl ışıl gülüp sevinip.	*Laughing bright, rejoicing.*
	Ağzından alev dökülüp,	*Flame spilling from his mouth,*
	Öylesine heybetli görünüp.	*So fearsome did he look.*
	Gök çizme ayakta kabarıp,	*The blue boots swelling on his feet,*
135140	Koca mızrak elde gerilip,	*The great lance braced in hand,*
	Zırhlı kaftanı seksen dört kat,	*His armored caftan eighty-four layers,*

Savaşa binip giden Çoro'nun
Savurduğu yanı kızıl alev.
Ejderha ile ak yılan
Şimdi yutuverecekmiş gibi,
Çoro'nun koruyucusu,
Uçurum gibi ağzını açmış,
Alp karakuş, Zümrüdüanka,
Şimdi kapıp götürecekmiş gibi,
Çocuğun tepesinden,
Gürleyip pençesini uzatmış.
Kara başlı ak buğra,
Saldırıp geçecekmiş gibi,
Sallana çarpına önünde
Karaltı olup durmuş.
Sağ yanında boz kaplan,
Ağzını uçurum gibi açıp,
Yoldaş olup durmuş,
Sayısız yoldaşı
Dalgalanıp karaltı olmuş.
Bunu görüp Karagul,
Sinek kadar canından
Umudunu kesivermiş.
Hızırlı aslanın soyu
Kırgız'dan çıktı atlanıp,
Kıymetlisi Bakay, Sarı Han,
Semetey'den dua alıp,
Meydana doğru atlanıp,
Babası arslan Çubak'tan
Hakkıyla doğan Kançoro,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Hıtay'a doğru davranıp.
İki yanına bakınıp,
Hesapsız aslan çılgın,
Dudağını burnunu yalanıp.
Haberin var mıdır,
"Börk al" desen, baş keser,
Bambaşka kullardan biri odur.
"Su iç" desen, ağı içer,

Of Çoro riding to war,
The side he swung was scarlet flame.
A dragon and a white serpent,
As if to swallow him this instant,
The guardian of Çoro,
Had opened its maw like a chasm,
The alp black-bird, the Zümrüdüanka,
As if to snatch him away this instant,
Above the young man's head
Had thundered and stretched out its talons.
A white camel-stallion, black of head,
As if about to charge on through,
Swaying and jostling before him,
Stood there, a looming shade.
At his right side a grey tiger,
Opening its maw like a chasm,
Stood there as his companion,
His companions beyond number
Billowed into a looming shade.
Seeing this, Karagul
Of his life, worth but a fly,
At once gave up all hope.
The seed of the Hızır-blessed lion
Rode out mounted from the Kırgız,
From dear Bakay, from Sarı Han,
From Semetey taking blessing,
Riding toward the field,
From his father, the lion Çubak,
Kançoro, rightfully born,
Girding the sheathless sword,
Set himself toward the Hıtay.
Glancing to both his sides,
The reckless, frenzied lion,
Licking his lips and his nose.
Have you heard of him —
Say 'take the börk' — he severs the head,
He is a slave unlike all others.
Say 'drink water' — he drinks poison,

Görülmedik oğullardan biri odur.
"Kan dök" desen, cin döken,
Gayreti üstün er odur.
Küçük çocukken,
Er Semetey, o büyük bozkurt,
Toyuna doksan hayvan kestirmiş,
İkisi bir olsun diye,
Adlarını uyaklı koydurmuş.
Yüreği yağlı, pek olsun diye,
Kazı ile karta yedirmiş,
Gerçek kardeş olsunlar diye,
Anası Kanıkey'in memesini
Eşit bölüştürüp emzirtmiş.
Argın'a, Kırgız'a, herkese,
Ne zaman "kimin çocuğu" dedirtmiş,

Boynuna muska taktırmış,
Yiğitliğini el gün beğenmiş,
İkiz çocuk dedirtip,
Nazlandırıp büyüttürmüş.
Nice yerden name almış,
Han Bakay'dan dua almış.
İnsandan üstün er çıkıp,
Zayıpburuş diye anılan
Kançoro ile Külçoro,
Başında bozkurt kanı var.
Azman yiğit iki kul,
On sekiz bin âlemi
Un ufak edecek güçleri var.
"Rahatlık" dense yerinen,
"Kavga" dense sevinen,
Anasına "elimdir" deyip emzirtmiş,

Külçoro'nun emdiği sağ meme,
Apak, helal süt çıkmış,
Kançoro'nun emdiği sol meme,
Kara koyu kan çıkmış.
Bilge anan Kanıkey,
Araya nice söz koymuş,

He is a son the like unseen.
Say 'spill blood' — he pours out jinn,
He is a man supreme in zeal.
When he was a little child,
Er Semetey, that great grey wolf,
Had ninety beasts slaughtered for his feast,
That the two might be as one,
He had their names given in rhyme.
That his heart be rich and firm,
He fed him kazı and karta,
That they might be true brothers,
His mother Kanıkey's breast
He had shared out equally for suckling.
To Argın, to Kırgız, to all,
When did he ever let them ask 'whose child is this,'
He had an amulet hung at his neck,
All the world admired his valor,
Having them called twin children,
He had him raised with tender pride.
From many lands he received missives,
From Han Bakay he received blessing.
Rising a man above mankind,
Known by the name Zayıpburuş,
Kançoro and Külçoro —
Grey-wolf blood is in their heads.
Two slaves, batyrs monstrous-grown,
The eighteen thousand worlds
They have strength to grind to dust.
At the word 'ease' they chafe,
At the word 'battle' they rejoice,
He had his mother suckle him, saying 'he is my own,'
The right breast that Külçoro sucked
Gave milk pure white and lawful,
The left breast that Kançoro sucked
Gave blood dark and thick.
Your wise mother Kanıkey
Put in many a word between,

Sağ kalırsa Kançoro'n,
Sana nişan alıp ok atıp,

If your Kançoro lives,
He will aim at you and loose the arrow,

Yıkım salar diye söylemiş.
Anasının dediği söze
Bozkurt asla kanmamış,
Öbür dünyaya giden Çubak'ın
Ruhunu sayıp Semetey,
Onu asla ölüme vermemiş.
İkisini bulup aldığında,
İnsandan başka türlü düşünmüş,
Âlemi, halkı çağırıp,
Altmış gün toy etmiş.
Rus bile toyunu yiyip gitmiş.
Karşısına çıkan düşmanı,
Yıkıcının iki kardeşi,
On sekiz bin âlemi
Yıkar viran eder deyip gitmişler.

He will bring ruin — so she said.
The words his mother spoke —
The grey wolf never believed them,
Honoring the spirit of Çubak
Gone to the other world, Semetey
Never gave him up to death.
When he found and took the two,
He thought otherwise than men do,
Calling the world and the people,
He held a feast of sixty days.
Even the Rus ate of his feast and went.
The foe who comes against them —
The two brothers of the destroyer,
The eighteen thousand worlds
They will wreck and lay waste — so they said, departing.

Çocuklara yapılan toyda
Hıtay bile toyunu yiyip gitmiş,
Sağ kalırsa çocukları
Bir çağa bedeldir deyip gitmişler.

At the feast held for the boys
Even Hıtay ate of the feast and went,
If the boys live,
They are worth an age — so they said, departing.

Yıkıcıdan ölçüsüz dua alıp,

Taking boundless blessing from the destroyer,

Teke teke çıkıp gitmeye,
Ölçüsüz yıkım salmaya,
Hıtay'dan öcünü almaya,
Büyük meydana varmaya,
Katal'ın oğlu Karagul,
O kara uğursuz erle
Bir kez yüzleşip kalmaya,
Ecel yeterse ölmeye,
Gücü yeterse o kulu
Rezil edip gelmeye,
Kılıçlayıp başını almaya,
Çarpışmanın hali böyledir,
Kapışmayı sert vermeye,

To ride forth to single combat,
To loose ruin beyond measure,
To take his vengeance on Hıtay,
To reach the great field,
Karagul, son of Katal,
With that black ill-omened man
To stand face to face but once,
To die if his hour has come,
If his strength suffices, that slave
To shame and return,
To sword him and take his head,
Such is the way of battle,
To give the grappling hard,

Karagul eline geçerse
Kılıçlayıp başını almaya.
Ecel yeterse ölmeye,
Altı ay dinmeden vuruşup,
Ağası bozkurt beyine
Arka olup vermeye,

Kahraman Çoro atlanıp,
Yeri tepe, taş meydan,
Teke tek meydana çıkageldi.
Çoro'nun teke teke çıktığını,
Mançu hanı Ezkara,
Hepsinden anlayışlı han imiş,
O Ezkara gördü,
Görüp de Ezkara,
Çok kaygılanıp durdu.
Gördüğü yerde Ezkara
Söylemeden bakıp durur mu,
Er Ezkara süzüp tarttı,
Yavru kaplan Çoro'yu.
Ezkara görüp bağırıp,
Er Duñşa'yı çağırdı:
«Burut'tan teke teke biri çıktı,

Şu kurumuş Burut halkından.
Görsem gönlüm bölünüyor,
Endamı, heybeti,
Ata binmiş görünüşü,
Kayalık geçit bozup yol açan,

Yüz bin tümen ordu gelse,

Tek başına dalıp saldıran,
Adı dillerde bir yaman,
Görünüşü herkesten bambaşka,
Ok geçmez kaftan giymiş,
Ok yetişmez ata binmiş.
Karşıya çıkan karaltısını,
Gölgesini süzüp baktıkça,

If Karagul falls into his hands,
To sword him and take his head.
To die if his hour has come,
Fighting six months without cease,
For his elder, his grey-wolf bey,
To stand at his back,

The hero Çoro mounted,
The ground a hill, a field of stone,
And came out to the field of single combat.
That Çoro had come out to single combat,
The Manchu khan Ezkara —
He was the most discerning khan of all —
That Ezkara saw,
And seeing, Ezkara
Stood deep in worry.
Where he saw it, could Ezkara
Stand watching without a word?
Er Ezkara eyed and weighed
The tiger cub Çoro.
Ezkara, seeing, shouted
And called Er Duñşa:
«One has come out to single combat from the Burut,
From that withered Burut people.
When I look, my heart is riven,
His stature, his majesty,
His bearing on the horse,
One who breaks the rocky pass and opens a road,
Should a hundred thousand tümen host come,
He plunges in and charges all alone,
A terror whose name is on all tongues,
His look unlike all others,
He wears a caftan no arrow pierces,
He rides a horse no arrow overtakes.
The looming shape come out against us —
The more I study his shadow,

Eğe kemiğim zonkluyor,
Bağırsaklarım titriyor.
Aklım hayran, şaşakaldım,
Gönlüm fena bölünüyor.
Tutuşup yanası Burut'tan

Karşıya çıkan şu can,
Tutuşup yanası kahrolası,

Çubak gibi görünüyor sureti.
Kalday'ı bağlatıp dövdüren,
Hakan'ın halkına boyun eğdiren,

My rib bones throb,
My bowels tremble.
My mind is dazed, I stand amazed,
My heart is sorely riven.
From the Burut — may they catch fire and burn —
This soul come out against us,
May he catch fire and burn, the accursed one —
His likeness looks like Çubak.
Who had the kalday bound and beaten,
Who bent the Hakan's people to his will,

Çubak gibi görünüyor hali.
Ya Çubak'ın yeğenidir belki,
Ya Çubak'ın dayı soyudur belki,
Bu Karagul bahadıra
Kırgını esaslı salar belki,
Yanıp kül olası bu Burut
Öldürüp başını alır belki!
Burnu burnuna,
Önceden geçen Çubak'a
Tıpatıp uydurulmuş gibi,
Baş derisi baş derisine,
O eski geçen Çubak'a
Özene bezene uydurulmuş gibi.
Gerçekten Çubak'ın oğludur belki,
Bakan kara gözü aynı,
Tıpkı Çubak'ın kendisi.
Babası Çubak er idi,
Can yaratılıp Çubak gibisi
Yakın zamanda olmaz denirdi.
Hani dün, Çet-Beecin kalesinde,
Armağan sunup varmıştı,
Gece gündüz büyük savaş,
Şiddetli kırgın olduğunda,
Kırgını Çubak salmıştı,
Hıtay'ı kıl kadar görmeden,
Kırgını fena salmıştı.

His manner looks like Çubak.
Perhaps he is Çubak's nephew,
Or perhaps of Çubak's mother-kin,
Upon this Karagul the bahadur
Perhaps he will loose slaughter in earnest,
This Burut — may he burn to ash —
Perhaps he will kill him and take his head!
His nose to his nose,
To Çubak who passed before
As if matched to the very hair,
His scalp to his scalp,
To that Çubak of old
As if fitted with loving care.
Perhaps he is truly Çubak's son,
The gazing black eye is the same,
The very image of Çubak himself.
His father Çubak was a man indeed,
It was said no soul like Çubak
Would be created for an age to come.
Why, but yesterday, at the fortress of Çet-Beecin, He had come bearing gifts,
Great battle day and night,
When the fierce slaughter raged,
It was Çubak who loosed the slaughter,
Counting Hıtay not worth a hair,
He loosed the slaughter terribly.

Çetki-Beecin Batkal'da,
Halk kırılıp yatarken,
Kalday'dan nice han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp,
Katıra binen yayan ölüp,
At taşıyamaz dev ölüp,
Toprak uçup, toz yanıp,
Cehennemlik zorlu iş olup,
Ulusu hunhar han olup,
Vuruşan bunca can olup,
Yiğitlerin hepsi
Yüz yüze gelip durup,
Beecin'i kuşatıp girdiklerinde,
Beş ay dinmeden vuruşup.

At Çetki-Beecin, at Batkal,
While the people lay slaughtered,
Many a khan of the kalday dying,
All the fighting souls dying,
Mule-riders dying on foot,
Giants no horse could bear dying,
Earth flying, dust burning,
A hellish, grievous business,
Their nation under a bloodthirsty khan,
So many souls in the fighting,
All of the batyrs
Standing face to face,
When they besieged and entered Beecin,
Fighting five months without cease.

O zaman Akbaltay'ın Çubak'ı,
Keskin çığlık, yaman nara,
Ala kılıç, keskin mızrak,
Gök ala tulpar ata binmiş,
Gömgök flamalı tuğ almış,
Gören insan yerinde duramamış.
Sarı bozun en yatkını,
Kırk yiğidin en yamanı,
Kıvrık bıyıklı kurnaz Çubak,
Kırgını esaslı salmıştı.
Ben Ezkara, yanındaydım,
Hepsi pehlivan, sayısız kalday,
Yalnız Çubak tek başına
Hepsini kırıp geçirmişti.
Beecin'in direği kırk beyi,
Ezkara'yı, beni baş edip,
Diri diri bağlayıp almıştı.
Kurulup oturan hunhar Manas'a
Ata yükleyip, o Çubak,
Kılıç dahi Zulpukor,
Yamanı Manas, büyük hunhar,
«Zulpukor'la kırarım» deyip,

Soğuk heybetini saldığında,

Then Akbaltay's Çubak,
Piercing scream, terrible war cry,
Dappled sword, keen lance,
Mounted on a blue-dappled tulpar steed,
Bearing a banner with deep-blue pennant,
None who saw him could stand in place.
The aptest of the sallow-grey ones,
Fiercest of the forty batyrs,
Curl-mustached, cunning Çubak,
He loosed the slaughter in earnest.
I, Ezkara, was at his side,
All champions, kalday beyond number,
Yet Çubak all alone
Cut them all down.
The forty beys, pillars of Beecin,
With me, Ezkara, at their head,
He bound and took alive.
To bloodthirsty Manas throned in state,
Loading us on horses, that Çubak —
And the sword Zulpukor too,
The terrible Manas, great and bloodthirsty,
Saying «With Zulpukor I will cut them down,»
When he loosed his cold majesty,

Söylerim halkım, sözüm var,
Çubak ile Manas ikisinden,
Acıbay, Bakay — dördünden
Fazlaca ürküp şu çılgın can,
Altıma kaçırdığım yer var.

Çehresi soğuk, zehri güçlü,
Teke tek meydana çıkan bu adam,
Baksan Çubak'ın ta kendisi.
İsteyip bilerek baksam,
Er gayretini arasam,
Gönlüm çöküp bölünüyor,
Öbür dünyaya giden Çubak'ın
Tıpkı kendisi gibi görünüyor.
Bu, Çubak'ın oğluymuş,
Teke teke çıktı, hayretmez,

Yalnız Karagul değil,
Yedi binini üstüne salsan,
Tek başına kırar, sağ komaz.
Altı bin Hıtay, sayısız kalday,

Sazañ-Şañ'ın koca dalday'ı,
Atan Madı er idi.
Hani dün, hakanlık savaşında,

Kırgız, Hıtay karşılaşıp,
Çatır çutur vuruşmada,
Yiğitliği ölçüsüz aslandı,
Babası Çubak er idi.
Hepinizi kırıp geçirir,
Yalnız Karagul değil,
Halkım, hepinizi un ufak eder. Kara tüfek çat edince
Dediğim budur, bilesiniz,
Sakının halkım, sözümü tutun.
Bunun pehlivanlığı bambaşka,
Coşup teke tek meydanda
Karagul'a erişmesin,

I tell you, my people, I have my word:
From those two, Çubak and Manas,
Acıbay, Bakay — from all four,
This mad soul took such fright
That there were times I wet myself where I sat.
Cold of face, strong of venom,
This man come out to single combat —
Look — he is Çubak's very self.
When I look with will and knowing,
When I search out the man's mettle,
My heart sinks and is riven,
Of Çubak gone to the other world
He seems the very likeness.
So this is Çubak's son —
He came to single combat — no wonder,

Not Karagul alone —
Loose seven thousand on him,
Alone he'll cut them down, leave none alive.
Six thousand Hıtay, kalday beyond number,
The great dalday of Sazañ-Şañ,
Your father Madı was a man indeed.
Why, but yesterday, in the war of the Hakan's realm,
Kırgız and Hıtay met,
In the crash and crack of battle,
He was a lion of measureless valor,
His father Çubak was a man indeed.
He will cut you all down,
Not Karagul alone —
My people, he will grind you all to dust.
When the black gun cracks
This is my word — mark it,
Beware, my people, heed my words.
His prowess is a thing apart,
Surging on the field of single combat,
Let him not reach Karagul,

Erişip mızraklayıp kazara

Yıkıp devirip geçmesin.
Kırgız'ın gönlü rahat bulmasın,
Hıtay'ın eli kırılmasın,
Diyen söze uyun,
Madı Han'ın yiğidi,
Kapışmayı bol bol verin,
Naralı bir kargaşa koparsa,
Er Karagul bahadırı
Kurtarıp alın.
Kapışmayı sert verin,
Mızrak saplayıp, balta çalıp,
O Karagul bahadırı
Ayırıp kurtarın.
Karagul'a erişildiğinde,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi başka ok atıp,
Haykırıp kılıç alın,
Kahrolası Burut'a
Naraları basın,

Kader yeterse ölün,
Er Karagul bahadıra
Arka olup verin,
Ak bıyıklıyı şanlandırıp
Dört bir yandan girin.
Çomak çalan çevikleriniz,
Savaşta yaman ustalarınız,
Sağlam sıkı yaşlılarınız,
Gerçekten üşüşüp varın,
Sinek kadar canı esirgemeden,
Gerçek buyruğum işte budur,
Kırılıp gidin hepiniz.
Gayreti tam aslanlarınız,
Kaçmak bilmez erleriniz,
Kaba tüfek çat edince
Ürküp kaçmaz aslanlarınız,
Buyruğum budur, bilin.

Lest reaching him, lancing him by mischance,
He topple him and ride on over.
Let the Kırgız heart find no ease,
Let the Hıtay host not be broken,
Obey the word that says so,
Batyrs of Madı Han,
Give grappling in full measure,
If a roaring turmoil breaks out,
Er Karagul the bahadur —
Rescue him and bring him off.
Give the grappling hard,
Driving lances, swinging axes,
That Karagul the bahadur —
Cut him free and save him.
When they close on Karagul,
Draw bows like rain,
Loose more arrows like hail,
Take up swords with a shout,
At the accursed Burut
Roar your battle cries,

Die if fate decrees,
For Er Karagul the bahadur
Stand at his back,
Bring glory to the white-mustached one,
Charge in from all four sides.
Your nimble ones who swing the club,
Your masters terrible in war,
Your elders staunch and firm,
Swarm upon him in earnest,
Not sparing your fly-small lives,
This is my true command:
Go and be cut down, every one.
Your lions full of zeal,
Your men who know not flight,
When the crude gun cracks,
Your lions who bolt not in fright —
This is my command — know it.

Kahrolası Burut'a
Dizgin çevirmeden girin,
Şurada duran Karagul,
Hayli kıymetli yaşlınızdır.
Bu er Karagul uğruna,
Kırgına uğramışçasına,
Kırılın hepiniz.
Teke tek çıkan Burut'un
Gücü ne kadarmış görün,
Elinize düşecek olursa,
Hiç karşılık söyletmeden,
Yakalayıp kanını dökün,
Kaburgasını bölün.
Böbürlenen Burut'u
Yol üstünde sürütüp,
Azgın itlere parçalatın.
İçinden çıkan kara kanı
Kımız gibi yutuverin.
Kaynaşan Hıtay halkı,
Nice öcü böylece alın,
Bu da yaman bir erin soyudur,

At the accursed Burut
Charge without turning rein,
Karagul standing yonder
Is your elder, dearly prized.
For this Er Karagul's sake,
As if overtaken by the slaughter,
Be cut down, every one.
Of the Burut come to single combat
See how great his strength may be,
If he should fall into your hands,
Letting him speak no word in answer,
Seize him and spill his blood,
Split his ribs apart.
The boastful Burut —
Drag him along the road,
Have the savage dogs tear him apart.
The black blood that flows from him
Gulp down like kumis.
Teeming Hıtay people,
Take many a vengeance thus,
He too is the seed of a terrible man —

Susturup yok ediverin.
Esirgemeden, ey halkım,
İşte Karagul bahadıra
Destek oluverin».
Ezkara böyle dedikten sonra,
Söz dinlemeyen can var mı.
İşte o zaman Sarı Han,
Büyük meydanın dibinde,
Çanlar sıkı sıkı çalınıp,
Bırakmayacakmış gibi kabarıp,
Er Karagul bahadıra
Hep birden destek oldular,
Kaynaşıp duran nice ulular.
Mızrağa yapışıverip,
Kimisi hışımla köpürüp,
Atışmayı akla alıp,

Silence him, wipe him out.
Sparing nothing, o my people,
For Karagul the bahadur —
Give him your support».
After Ezkara had spoken so,
Was there a soul that would not obey.
It was then that Sarı Han,
At the foot of the great field,
Bells rung hard and fast,
Swelling as if never to let go,
To Er Karagul the bahadur
They gave support all as one,
Many grandees teeming there.
Some seizing hold of lances,
Some frothing up with fury,
Setting their minds on the exchange of fire,

Binlerce atan sayısız kalday,

Savrulan pehlivanları,
Ezkara'nın dediği söze
Râm olup el gün,
Er Karagul bahadıra
Destek olup kaldılar.
Olup biten büyük kargaşa –
Talas'ı kuşatıp almış diye,
Koñurbay'ın kavgasıdır.
İşte o zaman Kançoro,
Gömgök demir kaftan giyip,
Gök tulpar seçip ata binip,
Kara püsküllü mızrak alıp,
Beline kanlı kılıç bağlayıp, Yiğitliği coştuğundan,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Öfkesi yüzüne vurup,
Hazırlanıp çıktı teke tek meydana.
Kaza yeterse ölmeye,
Katal'ın oğlu Karagul
Sağ durursa, Kançoro
Tutuşup görmeye,
Kalabalık Kırgız halkı için
Kurban olup vermeye,
Silahını pusatını kuşanıp,

Kader yeterse ölmeye,
Katal'ın oğlu Karagul,
Teke tek çıkan kul ile
Tutuşup görmeye,
Dileyerek çıktı Çoro'ya.
Gökten duman bürünüp,
Başına altmış müşkül
birden gelip,
Düşüncesi fena bölünüp,
«Önceden gazaya girmemiş candı,
Hayret, tazecik çocuktu,
Ah, o gürül gürül yıkıcının

Thousands of marksmen, kalday beyond number,
Their champions hurled to the fray,
To the word Ezkara spoke
All the world submitting,
To Er Karagul the bahadur
They stood in support.
The great turmoil that came to pass –
Saying he had besieged and taken Talas,
Is the quarrel of Koñurbay.
It was then that Kançoro,
Donning a caftan of deep-blue iron,
Choosing the grey tulpar for his mount,
Taking the black-tasseled lance,
Binding the bloody sword at his waist, His valor surging high,
Like a cloud about to pour anew,
His wrath rising to his face,
Made ready and rode out to single combat.
To die if doom decrees,
Karagul, son of Katal —
If he still stands, Kançoro
Means to grapple and see,
For the teeming Kırgız people
To give himself in sacrifice,
Girding his weapons and his gear,

To die if fate decrees,
Karagul, son of Katal —
With the slave come to single combat
To grapple and see,
He came out willingly against Çoro.
Smoke wreathing down from the sky,
Sixty torments on his head
coming all at once,
His thoughts sorely riven,
«He was a soul untried in war before,
Alas, he was a tender boy,
Ah, that roaring destroyer

Birazcık şımarıklığı vardı,
Hıtay'ın hep birden mızrak salar mı,
Yalnız kalıp kazara,
Eceli yetip ansızın,
Kançorom ölüp kalır mı?
Deyip böylece, Sarı Han,
Çubak'tan kalan tek yavruya
Arka olup vereyim» –
Deyip, böylece, Sarı Han,
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Çarpışmaya yatkın er alıp,
Argın ile Kırgız'dan
Altmış pehlivan, aslan alıp,
Toplanmış duran az orduyu
Geçit düzenine soktu.
Şaşmaz atan nişancılardan
Bölökbay'ı baş edip,
Altmış kadar nişancıyı,
Hıtay üşüşüp gelirse
Çarpışıp geri püskürtsün diye,
Tepelere yerleştirdi.
Kalça'nın üşüşeceği yeri
Sarı Han vurgulayıp söz edip,
Geniş Talas'ı siper edip,
Pehlivanlar karşılayıp tuttu.

Had a touch of wilfulness in him,
Will the Hıtay all loose their lances at once,
Left alone, by mischance,
His hour striking suddenly,
Will my Kançoro lie dead?
So saying, Sarı Han,
To the only cub left from Çubak
Let me stand at his back» –
So saying, Sarı Han
Reared up his Tuuçunak,
Taking men apt for battle,
From Argın and from Kırgız
Taking sixty champions, lions,
The small host assembled there
He set in order for the pass.
Of the marksmen who never miss,
Setting Bölökbay at their head,
Some sixty marksmen
Should the Hıtay come swarming,
To fight and hurl them back,
He posted on the hilltops.
The place where the Kalça would swarm
Sarı Han marked out and named,
Making broad Talas their rampart,
The champions met and held it.

İşte o zaman Sarı Han
Eski sözden açtı:
«Kurbanın olayım Kançoro,
Katal'ın oğlu kâfire,
Han Karagul bahadıra,
Yenik düşersen adın kötüye çıkar,
Saf, gözü kara bir çocuktun,
Kurbanın olayım Kançoro,
Bir Tanrı'ya emanetsin.
Yılkıdan seçip verelim,
Sevdiğin tulpar malını al!
Azığın az gelirse,
Kocamışken Bakay Han,

It was then that Sarı Han
Opened with words of old:
«Let me be your sacrifice, Kançoro,
To the infidel son of Katal,
To Han Karagul the bahadur,
If you fall beaten, your name is blackened,
You were a guileless, fearless boy,
Let me be your sacrifice, Kançoro,
You are entrusted to the one God.
Let us choose and give from the herd,
Take the tulpar treasure you love!
If your provisions run short,
Bakay Han in his old age,

Kocamışken Sarı Han,
Bunun kanını köökörge doldurup al,
Kararmış yatan sayısız orduya
Dosdoğru girip mızrak uzat,
Cefayı çeken şu az halkı
Kararmış yatan Hıtay'dan,
Balam, anlarsan azat ediver! Bakay
başta, iki han
Kararmış yatan sayısız Hıtay'a
Saldırıp mızrak uzat,
Öfkesi güçlü Kalmuk'tan
Bir avuç Kırgız'ını –
Elini azat ediver.
Coşkuyla durmak bilmeyip,
Teke tek gazaya başlamışsınız.
Yetmiş kadın, dul yenge,
Yurdunu ıssız bırakmışsınız.
Balam, seferin mızraklaşmadan yana
olsun,
Kapıştığın düşmanın düz gelsin,
Atası sultan, aslan beyin,
Sapladığın tam sağrıya denk gelsin,
Belli Hıtay düşmanına,
Oğlum, yöneldiğin yer kan olsun.
Atıştığı yeri viran eden,

Mızraklaşan elin şaşmaz olsun,
Hıyanet eden kula,
Kulunum, unutulmaz iş olsun.
Balam, sapladığın tam sağrıya gelsin,

Soyuna Hızır dokunmuş.
Sefere giden kaplanım,

Tutuşsa insanın gücü yetmeyen,

Arslanın dişi geçmeyen,
Keskin çığlık, yaman nara,
Âlem halkının çırası,

Sarı Han in his old age,
Fill the köökör with his blood and take it,
At the numberless host lying dark,
Charge straight in and reach out the lance,
This small, long-suffering people,
From the Hıtay lying dark,
My child, if you understand, set them free!
Bakay at the head, the two khans
At the numberless Hıtay lying dark
Charge and reach out the lance,
From the Kalmuk strong in wrath
Your handful of Kırgız –
Set your people free.
Knowing no rest in your fervor,
You have begun the single-combat war.
Seventy women, widowed sisters-in-law,
You have left your homeland desolate.
My child, may your campaign favor the lance-fight,
May the foe you grapple come at you fair,
Your father a sultan, your lion bey,
May your thrust land square on the croup,
At the known Hıtay foe,
My son, may the place you turn to run with blood. Laying waste wherever he trades fire,
May your lancing hand be unerring,
Upon the slave who deals in treachery,
My foal, may the deed be never forgotten.
My child, may your thrust land square on the croup,
Hızır has touched your line.
My tiger going to the campaign,

Whom no man's strength could match in grappling,
Whom the lion's tooth could not pierce,
Piercing scream, terrible war cry,
Lamp of the peoples of the world,

Akbaltay Han'ın Çubak'ı,
Atanın ruhu, balam, seni korusun!

Hıtay'dan bir kaza gelmesin,
Kıyamete göçen yiğitler,
Kırkı hep birden korusun!
Cana denk biçilmiş tek at,
Genç çocuk binip gidiyor,
Yaradan, sen kendin koru gör,
Bir Tanrı, sana emanet!
Kalday'ın oğlu kâfirin,
Han Koñurbay bahadırın
Kahrına gidiyorsunuz,
Mızrağı doğrultup alıver,
Kavgayı iyice salıver»,
Deyip, böylece Sarı Han,
Dua edip çığrışıp,
Avuç açıp, el kaldırıp,
Apaçık dua edip,
Öbür dünyaya giden yiğidin,

Cömert Manas serverin
Ruhuna sığınıp,
Üstün erler durdular.
Aradan çok geçmedi,
Manas'ın oğlu er beyin,
Âlemi viran eden,
Haberin var mıdır,
Ak maralı güdüp sığır eden,
Gök maralı güdüp sığır eden,
Görünen yeri viran eden,
Kök atası Tügöl Han –
Dümbökü'nün soyudur.

İlk ataları hep han,
Baştan beri Hızır dokunmuş.
Babası cömert Manas,
Ombu'yu vurup ganimet almış,
Ortasını bozup yol açmış,

Akbaltay Han's Çubak —
May your father's spirit guard you, my child!
May no doom come from the Hıtay,
The batyrs gone to doomsday,
May all the forty guard you as one!
One horse cut to the measure of a life,
The young boy mounts and rides away,
Creator, see that You Yourself protect him,
One God, he is entrusted to You!
Against the infidel son of the kalday,
Against Han Koñurbay the bahadur,
Into his wrath you are riding,
Level the lance and take him,
Loose the battle in full»,
So saying, Sarı Han,
Praying, crying aloud,
Opening palms, raising hands,
Praying openly and plain,
In the spirit of the batyr gone to the other world,
Of generous Manas the sovereign lord,
Taking refuge,
The peerless men stood by.
Not long thereafter,
The son of Manas, the man, the bey —
Layer-waste of the world,
Have you heard of him —
Who herded the white maral like cattle,
Who herded the grey maral like cattle,
Who laid waste all land in sight,
His root-father Tügöl Han –
He is of Dümbökü's line.

His first fathers all khans,
Touched by Hızır from the first.
His father, generous Manas,
Struck Ombu and took the spoils,
Broke its center and opened a road,

Taşı yarıp yol etmiş,
Nice yeri il edip yurt kılmış.

Kaşgar'ı vurup kent etmiş,
Nice yeri harap etmiş.
Sombuk suyunu boylamış,
Savaştığı düşman yere serilmiş.
Bir atası da Ogoy'dur,
Ogoy nerden kolay lokmadır.
Bunun ilk atası Böyön Han,
Böyön Han'dan Çayan Han,
Çayan Han'dan türeyen,
Çayan'ın doğurduğu Ogoy Han.
Ogoy Han'dan Kara Han,
Kara Han zamanında,
Üşüşüp giren çok Hıtay,
Zavallı Kırgız'ı kırıp bitirip, Bitkin düşen Buurul'u
Karanlığa boğan işte odur,
Kalabalık halk toptan kırılıp,
Halkın eli kolu bağlanmış,
Bilenlere söz budur.
Nice halkı yıkıp,
Hıtay'a salınan kıyamet budur.
Kara Han'ın çocuğu –
Haberin var mıydı,
Kara niyetli Cakıp'tan,
Kara bozkurt bahadırdan,
Kaplan doğan Semetey.
Soyundan sopundan gelen,
Tulpara binse oynatan,
Rast gelen düşmanı süründüren.
Değerli aslanın soyu,
Ay damgalı altın tuğ almış,

Tutuştuğu yere kıyamet salmış,
Öcü olana çattığında

Split the stone and made a way,
Made many a land a realm and homeland.
Struck Kaşgar and made it a city,
Laid many a land in ruins.
Ranged along the Sombuk river,
The foe he fought was laid low.
Another of his fathers is Ogoy,
And Ogoy is no easy morsel.
His first father was Böyön Han,
From Böyön Han came Çayan Han,
Descended from Çayan Han,
Ogoy Han, born of Çayan.
From Ogoy Han came Kara Han,
In the days of Kara Han,
The swarming, invading Hıtay host
Cutting the poor Kırgız down to the last,
The exhausted Buurul
It was they who plunged them into darkness,
The teeming people slaughtered wholesale,
The people bound hand and arm,
This is the word for those who know.
Wrecking many a people,
This is the doomsday loosed upon Hıtay.
The child of Kara Han –
Had you heard of him —
From black-hearted Cakıp,
From the black grey-wolf bahadur,
Semetey, born a tiger.
Come down through all his line,
Making the tulpar dance when mounted,
Grinding to the dirt whatever foe he meets.
The seed of the precious lion,
He took the golden banner stamped with the moon,
Loosed doomsday wherever he grappled,
When he came upon one who owed him vengeance,

Yakın demeden yutmuş,

Bu on sekiz bin âlemde,
Yıkıcı aslanın soyuna
Ukuruk çevirecek kimse kalmamış.
Oyunbaz çocukken,
Kalender gelse kıstırmış,
Dervişi dövmüş,
Hoca görse tekmeleyip,
Mescidine tıkmış.
Alıp içmiş rakıyı,
Alıp yatmış, ateşe yanası,

Billur gibi güzel yosmayı.
Durmadan içmiş bozayı,
Hocayı inletip dövmüş.
İçse kana doymayan,
Tutuşsa can komayan,
Ecelden geri dönmeyen,
Arslan soylu şerin dölü,
Ölümden geri dönmeyen.
İşte o zaman baksana,
Nazlandırıp bağlamış,
Atışmaya çıkacak düşman çıksa,
Önüne katıp sürmüş,
Öfkesine dokunanı
Azı dişine vurup çiğnemiş.

Öfkesi gelip kabarsa,
Sataşan düşmandan
Bir teki sağ kalmamış.
Yönelip mızrak uzattığında,
Karşısındaki düşmanı kırılmış,
Yiğidin halini duyduğunda,
Ta oradaki Beecin halkı ağlamış.
Babası bozkurt Manas'tan
Üstün doğan Semetey.
İşte o zaman Semetey,
Kapı kanadı gibi bembeyaz diş,

He swallowed them, sparing none however near,
In these eighteen thousand worlds
For the destroyer lion's seed
None was left to swing the ukuruk.
When he was a playful child,
If a kalender came, he cornered him,
He beat the dervish,
Seeing a hoca, he kicked him
And stuffed him into his mosque.
He took and drank the rakı,
He took and bedded — may she burn in fire —
The lovely wanton fair as crystal.
He drank the boza without cease,
He beat the hoca till he groaned.
Drinking, never sated with blood,
Grappling, leaving no soul alive,
Never turning back from death,
Offspring of the lion-blooded fierce one,
Never turning back from dying.
And then, behold,
He tied it up, pampering it,
If a foe came out for the exchange of fire,
He drove him herded on before him,
Whoever touched his wrath
He crushed against his back teeth and chewed.
When his wrath rose swelling,
Of the foe who provoked him
Not a single one stayed alive.
When he turned and reached out the lance,
The foe before him was cut down,
When they heard of the batyr's state,
Even the folk of far Beecin wept.
Than his father, grey-wolf Manas,
Semetey was born the greater.
It was then that Semetey —
Teeth white as a door's leaf,

Halktan bambaşka diş,
Işıldayıp çıkıvermiş,

Kan içiciliği pek tutup,
Tanrı kutsayıp salıvermiş,
Belli yerden güç çıkıp,
Atadan kalan yermiş,
Yüzüne bakacak olsan,
Beş çorap dolduracak tüy çıkıp,
Ateş gibi gözü pek alevlenip,
Ağzını açsa od saçılıp,
Öfkelenip gümbürdeyip,
Kahrına dayanılmayıp,
Yerinde duramayıp kıpırdanıp,
Can alıcısı, kan içici,
Tıpkı kendi gibi görünüp,
Göğü destekleyip oturan
Direği gibi görünüp,
Can yaratılmış kulların
Bir tanesi gibi görünüp,
Gayretine can dayanmayıp,
Öfkelenip kükreyip,
Han, halk, gören can,
Gayretine dayanamayıp,
Semetey'i gördüklerinde
Ürküşüp kaçıştılar.
Ağzından çıkan gök alev
Şarıldayıp geri teper,
«Yıkıcı bey ne yapar» diye,
Heybetinden ürküp kalabalık ordu
Tam ikiye yarılır hışımla.
Öfkeyi şiddetle başlattı,
Bakıp duran ahali,
Kahrına dayanamayıp,
Yıkılıp dağılıverdi.
Ağır söyleyip, söz pekiştirip,
Öfkelenen Semetey
Ahaliye söze başladı:
«Çimdikleşeceğim Çıma-çın,

Teeth unlike any of the people's,
Flashed out gleaming,

His blood-thirst gripping him hard,
God blessed him and let him loose,
Strength rising from its wonted place,
It was the ground left from his fathers,
Should you look upon his face,
Hair enough to fill five stockings sprouting,
His bold eye blazing like fire,
Fire scattering when he opened his mouth,
Raging and thundering,
His wrath past all enduring,
Unable to stand still, stirring,
Taker of souls, drinker of blood,
Seeming his very self,
Seeming like the pillar
That sits upholding the sky,
Of all slaves created with souls
Seeming the one and only,
No soul withstanding his zeal,
Raging and roaring,
Khan, people, every soul who saw,
Unable to withstand his zeal,
When they beheld Semetey
They scattered in fright and fled.
The blue flame issuing from his mouth
Roars gushing and recoils,
Saying «What will the destroyer bey do,»
The teeming host, frightened at his majesty,
Splits clean in two in its rush.
He loosed his fury with violence,
The folk who stood watching,
Unable to bear his wrath,
Broke and scattered at once.
Speaking gravely, pressing home his words,
Semetey in his anger
Began to speak to the people:
«Çıma-çın I shall pinch and be pinched by,

Gerçek Tanrı'nın verdiğidir,
Benim boğuşacağım düşman Koñurbay
Bin kişilik gücün var.
Zahmete sokmadan kahrolası,
Kendi ayağıyla ele gelmiş,

Is truly the gift of God,
The foe I am to grapple is Koñurbay You
have the strength of a thousand men.
Without cost of toil, the accursed one
Has walked into our hands on his own feet,

Bu da, kalabalık halkım,
Kudret sahibinin verdiğidir.
Büyük Talas'ı yurt ederim,
Arkalanacak kardeş yok,
Külçoro ile Kançoro –
Siz ikinizi soluk ederim.
Öfkelenip kabardım mı,
Kapışanı yutarım.
Kançoro ile Külçoro,
İki karaltım bir durursa,
On sekiz bin âlemi
Râm ederim diye gezerim.
Cinnetim tutup giderse,
Ok geçmez kaftanı giyerim.
Hıtay şöyle dursun, bütün bir çağa,
Zavallı can, kırıp geçirerek
çatarım.
Benim Kançoro'm ile Külçoro'm,
Akına çıktınsa yolun açılmış,
Gördün mü, düşmanın yola konmuş,
Çocuk, dileğini Tanrı vermiş,
Dik dik bakıştığın düşmanın Koñurbay
Kendiliğinden çıkıp gelmiş.
Bak hele, kıvrım kıvrım Kara-Too
Bizim aşacağımız beldi.
Alööke'nin Koñurbay'ı,
At yorup, yer yoklayıp,
Güç bela varılır erdi,
Mahsus kendisi gelmiş.
Benim Külçoro'm ile Kançoro'm,
Yanımda iki karaltım,
İkiz kuzu eşlerim,
Yoldaş edindiğim iki kardeşim.

This too, my teeming people,
Is the gift of the Almighty.
I make great Talas my homeland,
No brother to lean upon —
Külçoro and Kançoro –
You two I make my very breath.
Once my wrath swells up,
I swallow whoever grapples me.
Kançoro and Külçoro,
If my two shadows stand as one,
The eighteen thousand worlds
I go about to bring to heel.
If my frenzy takes me and runs,
I don the caftan no arrow pierces.
Never mind Hıtay — a whole age
This poor soul, cutting all down,
will take on.
My Kançoro and my Külçoro,
If you rode out raiding, your road is opened,
See — your foe has set out on the road,
Child, God has granted your wish,
Koñurbay, the foe you glared at eye to eye,
Has come forth of his own accord.
Look now — winding, coiling Kara-Too
Was the pass we had to cross.
Alööke's Koñurbay,
Wearing horses, probing the land,
Was a man scarcely to be reached,
Yet he has come himself on purpose.
My Külçoro and my Kançoro,
My two shadows at my side,
My twin-lamb mates,
My two brothers I have made companions.

Hanginiz giderseniz, o gitsin,
Birinizin öz başı,
Kaynaşan Hıtay'a
Sıkı bir kırgın salın.

Whichever of you goes, let him go,
The very head of one of you —
On the teeming Hıtay
Loose a slaughter hard and fast.

Eceli gelen ölmez mi,
Bu emanet kahpe canı,
Kader yetip, gün biterse,
Şu zavallı kul vermez mi!
Kara yer batırmadan komaz,
Kazılan mezar sokmadan komaz.
Kapışmanın hali böyledir,
Gücün yetiyorsa kapışıp,
Kan döküver, çocuklar, sen,
Kader yetip gün biterse,
Boğuşa boğuşa ölüver.
Gücün yetip elin ererse,

Does not he whose hour has come die,
This treacherous life held in trust —
If fate strikes and the day is done,
Will this poor slave not yield it!
The black earth will not fail to swallow,
The dug grave will not fail to take us in.
Such is the way of the grapple,
If your strength suffices, grapple,
Spill blood, children, you,
If fate strikes and the day is done,
Die fighting tooth and nail.
If your strength serves and your hand reaches,

Kalday'ın oğlu kâfiri,
Han Koñurbay bahadırı,
Gücün gelip elin ererse,
Kaburga kemiğini söküver,
Yakalayıp kanını döküver.
Baba öçlü Kalça'yı,
Altı ay dinmeden vuruşup,
Boylu boyunca serin,
Başını kesip alın,
Önceden göçen aslanların,
Zayıpburuş erlerin,
İşte böyle öcünü alın.
Sığır tüyü kadar sayısız halkla
Boğuşup görelim,
Ölmeden yitmeden dipdiri,
Şurada duran Kırgız'ı
Hıtay'a nasıl verelim!
Talas'ın demir ağıl gibidir,
Atadan kalan yerlerini,
Atadan kalan ellerini,
Manas'ın değersiz oğlu

The infidel son of the kalday,
Han Koñurbay the bahadur —
If your power comes and your hand reaches,
Rip out his rib bones,
Seize him and spill his blood.
The Kalça with his father-feud,
Fighting six months without cease,
Lay him out full length,
Cut off his head and take it,
For the lions who passed before,
For the Zayıpburuş men,
Thus take their vengeance.
With a people numberless as an ox's hairs
Let us grapple and see,
Alive, unperished, hale and whole,
The Kırgız standing yonder —
How can we give them to Hıtay!
Your Talas is like an iron fold,
The lands left from the fathers,
The peoples left from the fathers,
Lest they say 'the worthless son of Manas

Kaptırıverdi dedirtmeden,
Yıkımı adamakıllı salalım,
Yılmadan altı ay vuruşup,
Parçalaşıp kalalım!
Çare biterse görürüz,
Usanmadan altı ay vuruşup,

Let them be snatched away,'
Let us loose ruin in good earnest,
Fighting six months undaunted,
Let us tear each other to pieces!
If all remedies fail, we shall see,
Fighting six months untiring,

Öldükten sonra Kırgız'ı,
Şu duran Talas'ı
Ganimet diye Kıtay iline
Ondan sonra verelim.
Kâfir ile Müslüman,
Han Koñurbay, Er Kalça*
Kakan'dan kalabalık ordu* sürüp,
Ordunun hepsini birden sürüp,
İsteyip gelen Kalça'ya
Karşı karşıya durun,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çocuklar, çatır çatur vuruşun!
Tulpardan seçip binin,
Soluk aldırmadan sürüp, Kıtay'ı
Beecin'e kadar kovalayın!
Geri dönüp Kakan'dan
Gelemez hale getirin,
Erenlerini, ustasını,
Hesabı olmayan yamanını
Bırakmadan sürüp geçin,
Kalabalık Kıtay'ın, Mançu'nun
Kökünü hep birlikte kurutun.
Arkada hiçbir şey kalmasın,
Çocuklar, tükenesiye vuruşun.
Bu kavganın sebebi –
«Küçük Gaza'dır adı,
Kimseyi bırakmadan asker toplayan
Koñurbay'ın belasıdır.
Geldiği yere bakarsan
Tunşa-Dunşa, Bakburçun,
Gücün yeterse çarpışıp

After we are dead, the Kırgız,
And this Talas standing here,
As plunder to the land of Kıtay –
Only then let us give them up.
Infidel and Muslim both,
*Khan Koñurbay, Er Kalça**
Driving a teeming horde from Kakan,*
Driving the whole army all at once,
Against Kalça who comes here seeking,
Stand up face to face,
Firing muskets, drawing bows,
My boys, fight with crash and clatter!
Choose and mount the finest tulpars,
Driving without pause for breath, the Kıtay
Chase them all the way to Beecin!
So that back again from Kakan
They can never come — see to it,
Their champions and their masters,
Their fierce ones beyond all counting,
Drive them on and spare not one,
Of the teeming Kıtay, of the Mançu,
Dry up the root of them all together.
Let nothing at all remain behind,
My boys, fight on until the end.
The cause of this battle –
«The Lesser Gaza is its name,
Mustering soldiers, sparing no one,
It is the scourge of Koñurbay.
If you look where he has come from –
Tunşa-Dunşa, Bakburçun,
If your strength suffices, clash with them

Bu halkın ulusunu kır,
Hesapsızca vuruşup,
Yüz yüze gelip durup,
Ecel yeterse ölüşüp,
Halka zorbalık eden Koñurbay'ın
Büyük belasını görüşüp,
Karşı gelen han ölsün,

And break the great ones of this people,
Fighting past all reckoning,
Standing face to face with them,
Dying if the fated hour has come,
Of Koñurbay who tyrannizes the people
Facing his great scourge together,
Let the khan who opposes us die,

Rast gelen canların hepsi ölsün, Elveda öyleyse, Kançoro'm!
Kıtay, Kırgız denk ölsün,
Kahrolası Kalça'nın
Yaptığına kim katlansın!»
Deyip, böylece Semetey,
Öfkelenip bağırıp,
Kançoro'yu çağırıp,
Teke tek dövüşe çıkıp gel deyip,
Yedi tümen Kara Kıtay'ın
En yamanı Karagul'la
Bir mızraklaşıp gel deyip,
Gazanın hâli böyledir,
Bir çarpışıp gör deyip.
Yuva yuva Kıtay, ulu halk,
Çokluğunu gör, kara kurt misali,

Let every soul we meet lie dead, Farewell then, my Kançoro!
Let Kıtay and Kırgız die alike,
Of the accursed Kalça –
Who could endure what he has done!»
Saying so, thus Semetey,
Shouting out in wrath,
Called Kançoro to him,
Go out to single combat, he said,
Of the seven tümen of Kara Kıtay
With Karagul, fiercest of them all,
Go cross lances once, he said,
Such is the way of the gaza,
Go try one clash of arms, he said.
Nest upon nest the Kıtay, a mighty people,
See their multitude, like black worms swarming,

Yüreğin varsa Kançoro'm,
Tutuşacağın düşman işte bu halk,
Ahali duymaz, el bilmez,
Han Koñurbay ölmezse,
Kırgız'a kin besleyip
Kan dökmeden rahat durmaz,
Göl gibi dalgalanıp halk gelip,
Basıp bürüyen sel gelip,
Çoklukla ezip alırım deyip,
Kır sakallı Mançu kulu,
Gördün mü ettiği işi» –
Külçoro ile Kançoro –
Deyip, böylece Semetey
Çekinip düşmandan geri kalmadı,

If you have the heart, my Kançoro,
This people is the foe you are to grapple,
The folk will not hear, the tribes not know,
If Khan Koñurbay does not die,
Nursing hatred for the Kırgız,
He will not rest until blood is shed,
The people come surging like a lake,
A flood comes pressing, swallowing all,
Saying, I will crush them by sheer numbers,
The grey-bearded Mançu slave –
Have you seen the deed he has done» –
Külçoro and Kançoro –
Saying so, thus Semetey
Did not flinch or hang back from the foe,

Teke tek mızraklaşmaya
Kançoro'yu seçti.
Kahrolası kulun ta kendisi o,
Engebeli boyun geçidini
Büyücü* Karagul,
Yaman bir pehlivandır bu.
Ününü duyan ürkmüştür,
Bu da acayip ilimler okumuştur.
Mızrağı doğrultup almaya bak,
Yiğitliği ölçüsüz göstermeye bak.
Koñurbay kolay düşman değil,
Gürültüye kulak vermeye bak,

For the single lance-duel
He chose Kançoro.
The accursed slave himself is he,
Over the rugged neck-pass rides
The sorcerer Karagul,*
A fearsome champion is he.
Whoever hears his fame takes fright,
And he has studied strange dark sciences.
See you level your lance and take him,
See you show valor beyond all measure.
Koñurbay is no easy foe,
See you keep an ear to the tumult,

Almambet, Çubak ikiz er,
Şimdi göz kulak olsunlar.
Sırgak, Serek denk erler,
Yoldaş olup kalsınlar,
Kaplan baban, hunhar arslan,
Kendisi göz kulak olsun!
Ciddi tutuştuğum Karagul –
Gerçek bela işte budur,
Boğuştuğum Koñurbay,
Büyüklüğü dağın yarısı kadar.
Manas'ın kan bedelini* güderim deyip,
Kalça elinden öldü dedirtme!
Yanımdaki karaltım,
Önümdeki görüntüm,
Külçoro ile Kançoro'm –
Gökteki yıldız nişanım,
Ahirete göçen kıranlardan
Bana kalan yoldaşım.
Külçoro ile Kançoro'm –
Çelikten dövülmüş som baltam,
Kırgına girse yılmayan,
Kurban olayım, büyük dayanağım.
Gidip gelmekle yorulmayan,
Burut'um* ile küheylanım*,
O ikisi benim soydaşım.
İkisinden başka akrabam yok,

Almambet and Çubak, twin heroes,
Let them keep watch over you now.
Sırgak and Serek, matched heroes,
Let them remain as your companions,
Your tiger father, the blood-fierce lion,
Let him himself keep watch over you!
Karagul, whom I grappled in earnest –
Here is the true scourge indeed,
Koñurbay, with whom I wrestled,
His bulk is half the size of a mountain.
Saying, I pursue the blood-price of Manas,*
Let none say you died at Kalça's hand!
My shadow at my side,
My vision there before me,
My Külçoro and my Kançoro –
My star-sign in the sky,
From the champions gone to the hereafter
The companions left to me.
My Külçoro and my Kançoro –
My solid axe forged out of steel,
Unflinching when they enter slaughter,
May I be their offering, my great support.
Never wearied by coming and going,
My Burut and my courser*,*
Those two are my own kin.
Besides those two I have no kinsmen,

Böyleymiş işte, dünya bok!
Deyip, böylece Semetey,
Aşıp taşıp öfkelenip,
Kurşun şaşıp değer deyip,
Birbirinden seçkin on dört atı

Abay* keçesiyle örtüleyip,
Sımsıkı oturan* ak yular,
On dört ata denk yular,
On dört yular taktırıp,
Kurşun geçmez zırh giysiyi yükletip,

Heybetini artırıp,
Namlı küheylan üstüne
Ok ile barutu yükletip,
Yerin üstünü kolaçan ettirip,
On dört yaman pehlivana
Yedek atları salındırıp,
Boş yedekte çektirip,
Destek diye yürüyen erenler,
Başa felaket günü düşse
Yoldaş olacak yiğitler.

Kaçıp gidip sıvışmayan,
Tulparın ağzını çevirenler,
Dosdoğru kızıl yangın çıksa
Telaşlanıp şaşırmadan,
Yoldaşı düşmana düşse de
Yolunu tutup kaçmayan,
En güçlü ustalardan,
En tedbirli yamanlardan,
Bileği kalın, taş yürek,
Mızraklaşınca büyük kargaşa koparan,
Ansızın kan içiveren,
Ölümden geri dönmeyen
Kara niyetli bahadırdan,
Altmış kişilik destek gücü,
Onu verdi çocuğa.
Altmışın en seçkini

So it is then — the world is dung!
Saying so, thus Semetey,
Boiling over in his wrath,
Lest a stray bullet find its mark,
Fourteen horses, each one choicer than the last,
He had covered with Abay felt,*
White halters fitting snug and tight,*
Halters matched to fourteen horses,
Fourteen halters he had fastened on,
Had bullet-proof armor loaded up,

Increasing his dread majesty,
Upon the famous courser
He had arrows and powder loaded,
Had the land scouted far and wide,
To fourteen fearsome champions
He gave the spare mounts to be led,
Led along on empty rein,
Warriors marching as his support,
Should the day of ruin fall upon him,
Braves who would stand by him as comrades.

Men who never flee and slip away,
Men who turn the tulpar's mouth around,
Should crimson fire break out before them,
Never flustered, never dazed,
Even if a comrade falls to the foe,
They do not take the road and flee,
Of the mightiest of masters,
Of the wariest of fierce ones,
Thick of wrist and stone of heart,
Raising great havoc when lances cross,
Drinking blood in a sudden instant,
Never turning back from death,
Of grim-intentioned bahadırs,
A supporting force of sixty men,
This he gave unto the boy.
The choicest of the sixty

Sarı Han'ın Kalık'ı –
Dün, kalday'ın tuğunu deviren,
Yürüğünü seçip bineyim,

İnsana faydası dokunan ışığı.
Bakay'ın oğlu Baytaylak –
At sürüp düşmana daha girmemiş,
Düşmanın hilesini, adam, daha bilmemiş,
Kakan'a kadar kovalayıp,
Haykırıp savaş narası daha atmamış.
Bakay'ın oğlu baş olup,
Hepsi destek gücü oldu.
Çubak'ın oğlu çunağı
Köktelki'ye bindirip,
Gök demir zırh giydirip,
Gök ala kılıç Kılbolot'u

Bileğine astırıp,
Bütün boyunu düğmeleyip,
Mızrak değecek her yerini
Gök demirle donatıp*,
Görünen yerde delik yok.
Kıyamet yüzünü görmezse,
Almambet oğlu er çunak
Eceliyle kendisi ölmezse,
Mızraklaşmadan gelecek azap yok.

Talihi yaver o yaman er,
Çevikliği ölçüye sığmaz,
Fazlasıyla şen o yaman er,
Kaşım deyip gözüm demeden,
Sırıtarak gülüp aldırmıyor.
Çarpıştığı Kıtay'ı, kalabalık Mançu'yu,
Buyruksuz ölüp gitmem deyip,
Topuğuna bile denk tutmuyor.
İşte o zaman Kançoro,
Teke tek dövüşe çıkacak denince
Coşup çocuk sevinip,

Was Sarı Han's Kalık –
Who yesterday toppled the kalday's standard, Let me choose his swiftest mount and ride,
A light whose good touches all men.
Bakay's son Baytaylak –
Has never yet ridden into the foe,
Has never yet known, the man, the foe's cunning,
Never chased them as far as Kakan,
Never yet roared out a battle cry.
Bakay's son was made the head,
And all became the supporting force.
Çubak's son, the çunak,
They mounted on Köktelki,
Dressed him in grey-iron armor,
The grey-flecked sword Kılbolot

They hung upon his wrist,
Buttoned him up from head to foot,
Every place a lance might strike
They fitted out with grey iron,*
No gap to be seen anywhere.
Unless he sees the face of doomsday,
Almambet's son, the hero çunak,
Unless he dies his fated death,
No torment can come to him from lance-play.
Fortune favors that fierce hero,
His nimbleness fits no measure,
Exceeding merry is that fierce hero,
Sparing neither brow nor eye,
He grins and laughs and pays no heed.
The Kıtay he fights, the teeming Mançu –
Saying, I shall not die without command,
He rates them not even worth his heel.
Then it was that Kançoro,
When told he would go to single combat,
The boy exulted, overjoyed,

Bunun yüreği yanıp tutuşuyor.
İşte o zaman Kançoro
Ağasına şunu söyler:
«Benim tutuşacağım Han Koñur,
Kader yeterse ölürüm,
Ölmeyip sağ kalırsam,
Görkemli yürük tulparı
Ver de, gümbürdeyen Kıtay'ı
Beecin'e kadar süreyim,
Çarpışmayı sıkı tutayım,
Her nerede olsa öcümü alayım,

Kaygılanma ağa, sığınağım,
Ecel yeterse ölürüz,
Kara Kıtay halkıyla,
Kara başım yere girene dek
Boğuşup dururuz.
Han ağam, beyim, tasalanma» –

Deyip, böylece Kançoro,
Tatlı canını esirgemeden
Çarpışmaya çıkıp geldi.
Uğuldayan büyük vadiden
Ön tarafına baksa,
İnsanı korkutan büyük meydan,
O meydanın kıyısında
Dalgalanıp duran pus.
Orman mı dese, çölmüş,
Dolup taşan kalabalık Kıtay,
Tevekkül Allah* olmasa,
Dalgalanıp taşacak çağıymış,

Karaltılı, tümsek tümsek,
Kamış mı dese, halkmış,
Azıcık Kırgız halkı değil,
Kahrolası Kıtay halkı,
Âlemi perişan edip
Basıp bürüyecek çağıymış.
Dalgalanıp taşan Kıtay'a

His heart is burning, all aflame.
Then it was that Kançoro
Says this unto his elder brother:
«It is Khan Koñur I shall grapple,
If fate suffices, I shall die,
If I die not but stay alive,
The splendid swift-paced tulpar –
Give it, and the thundering Kıtay
I shall drive as far as Beecin,
I shall press the battle hard,
Wherever it may be, I shall take my vengeance,
Do not worry, brother, my refuge,
If the fated hour comes, we die,
With the Kara Kıtay people,
Until my dark head goes under earth
We shall grapple on and on.
My khan-brother, my bey, do not grieve» –

Saying so, thus Kançoro,
Not sparing his sweet life,
Came forth unto the combat.
From the great and droning valley,
When he looked out before him –
A great field that strikes men with fear,
And at the edges of that field
A haze that hangs and billows.
Should he call it forest — it was desert,
The teeming Kıtay, overflowing,
Were it not for trust in Allah,*
It was the hour they would surge and overflow,
Dark massed shapes, mound upon mound,
Should he call it reeds — it was a people,
No little Kırgız folk was this,
The accursed Kıtay people,
Laying the whole world to ruin,
It was the hour they would press and engulf.
The surging, overflowing Kıtay –

Kanatlı uçup yetişemez,

Karaltısını bende görmeye dayanamaz.
Dalgalanıp bürüyüp saldırsa,
Dağ bile karşı duramaz,
Yumru başlı bendesi
Tutuşup dayanamaz.
Kuşatıp çığlıkla saldırsa,

İnsan şöyle dursun, hayvandan
Biri bile sağ kalamaz.
Karaltılı Kıtay ulu halk,
Çarpışmaya bende varamaz.
Han Koñurbay yamanı,
Öfkesi gelip dikilse,
Dünyayı basıp bürüse,
Dağı un ufak edecek gibi,
Dolup taşmış bu Kıtay,
Bütün canları kıracak gibi.
Öfkelenip kabarsa,
Kıtay'ın heybetine
Hiçbir bende dayanamaz.

Âlemin halkını toplasa,
Bir köşesini göremezsin.
Puslanıp köşelenmiş,
Alacakaranlık olup uçlanmış,
Pus mu dese, halkmış,
Yanıp ölesi kahrolası,
O sel kadar Kıtay çokmuş.
Yüreklenip asker toplayıp,
Tutuşup ölesi bu domuz,
Duramayıp bol toplayıp,
Haykırıp çığlıkla saldırsa,
Bir asır yıkılıp gidecek gibi,
Dalgalanıp Kıtay saldırsa,
Dalgalanıp bürüyecek gibi.
Kımıldansa bu kâfir,
Tufan gibi bürüyecekmiş,

The winged in flight could not outpace them,
No mortal could bear to see their dark mass.
Should they surge, engulf, attack,
Even a mountain could not stand against,
No knob-headed mortal man
Could grapple them and hold.
Should they surround and charge with shrieks,
Let alone a man — of the beasts
Not one could stay alive.
The dark-massed Kıtay, a mighty people,
No mortal dares approach to fight them.
The fierce Khan Koñurbay –
Should his wrath rise and he stand tall,
Should he press and engulf the world,
As if to grind mountains down to flour,
This Kıtay, filled to overflowing,
As if to slay all living souls.
Should they swell up in their wrath,
Before the dread might of Kıtay
No mortal man could stand.

Gather all the peoples of the world,
You could not see one corner of them.
Hazed over, banked in corners,
Stretching to twilight at its edges,
Should he call it haze — it was a people,
The accursed, may they burn and die,
So flood-like many were the Kıtay.
Taking heart, mustering soldiers,
This swine, may he grapple and die,
Restless, gathering them in throngs,
Should they charge with roar and shriek,
As if an age would topple down,
Should the Kıtay surge and charge,
As if to surge and swallow all.
Should this infidel but stir,
Like the Deluge they would engulf,

Köke hep birden erecekmiş,
Kaynayan Kıtay halkıymış,
Çokluğu kara kurtmuş,
Tükenmeyecek selmiş,
Gaza olup çarpışılsa,
Han atam Manas, er Çubak,
Almambet, Serek, Sırgaklar,
Beecin'den kırgın koparmayı
Gönülleri istese pek yerindeymiş!

Şaşılacak şey, apaçık Kıtay bürüse,

Göl doldurup geçecek gibi,
Ordudan arta kalanı
Köke hep birden erecek gibi.
Karınca uçuşsa kurdu gör,
O kum kadar Kıtay halkını gör.
Hazret Ali'nin* bile dokunmadan

İçinden geçip geldiği halkmış.
On sekiz bin âleme
Nur dökülüp, Beecin'e
Direk olmuş kaleymiş.
Yuvası asla bozulmaz,
Kendin gördüğün bu Kıtay,
On sekiz bin âleme

Orda kurup dikilmiş otmuş.

Bu Beecin'e sataşıp,
Bu kara talihli han ağamı
Tanrı'nın çarptığı çağıymış.
Şaşılacak şey, kamışını gör, selini gör,
Bir durmuş yaban domuzundan,
Yer görünmez kımıldayıp,
O sel kadar Kıtay halkını gör.
Yüz tutup insan varamaz,
Kahrolası Kıtay'la
Yüzleşen sağ kalamaz,

They would reach the root of all at once,
A seething people were the Kıtay,
Their multitude like black worms,
A flood that never runs dry,
Were the gaza to be joined in battle,
My khan-father Manas, hero Çubak,
Almambet, Serek, the Sırgaks –
To wreak slaughter out of Beecin,
Had their hearts desired it, how fitting it was!
A wonder — should the Kıtay plainly engulf,
As if they would fill a lake in passing,
Whatever remained of the army –
As if they would root it out all at once.
See the worms when the ants take flight,
See the Kıtay people, many as sand.
*A people through whose midst even Hazret Ali**
Passed without touching them.
Upon the eighteen thousand worlds
Light poured down, and for Beecin
It was a fortress standing as a pillar.
Its nest can never be destroyed,
This Kıtay you have seen yourself,
For the eighteen thousand worlds

Was grass sprung up where the horde stands pitched.
To have provoked this Beecin –
My black-fated khan and elder –
It was the hour God struck him down.
A wonder — see its reeds, see its flood,
From wild boars standing in one mass,
The ground unseen beneath their stirring,
See the Kıtay people, vast as flood.
No man can set his face and approach,
With the accursed Kıtay
Whoever comes face to face stays not alive,

Dikkatle baksan, türlü türlü
halkı var, Önceki arslanların vardığı,

İnsan görse kaçası gelir.
Suratı soğuk halkı var,
Ta kökünden beri toplanıp
Gelmiş koskoca heybetli*.
İnsanı sağ komadan
Düpedüz yiyip gitme töresi var.

Kavga dense üşüşen,
Düşman geliyor dense hazırlanan,
Türlü türlü alpı* var.
İnsanın burnunu, kulağını
Tılsım diye takınan,
Yüzleşmeye bende varamaz,
Yüz tutan sağ kalamaz,
Türlü türlü halkı var.
Gözüne kestirdiği insanı

Kapışıp yeme töresi var.
Beecin'den duyup gürültüyü alıp,
Kökten kalkmış, sıvışası,
Ta kökünden beri silahlanıp,
Rastlarsa canları kıracak gibi.
Yakalayabilse ansızın,
Bir canı çığlık attırıp düpedüz,
Bırakmadan canları kırar gibi,
Kimi birine bakarsan –
Katır binmiş, deve binmiş,
Kimi birine bakarsan,
Dağ gibi çomak* ele alıp,

Düpedüz, hantal hantal yaya yürür.
Kimi alpına bakarsan,
Aybalta*, gürz* kuşanmış,
Kimi alpına bakarsan,
Azığına o kâfir,
Kise'ye* katıp bağlanmış,

Look closely — of every kind
are its peoples, Where the lions of old once went,
Whoever sees them longs to flee.
It has peoples cold of face,
Gathered from their deepest root
They have come, immense and dreadful.*
Leaving no man alive,
They have the custom of devouring him outright.
At the word of battle they come swarming,
At word the foe is coming, they make ready,
It has alps of every kind.*
The noses and the ears of men
They wear as talismans,
No mortal dares to face them,
Who sets his face stays not alive,
It has peoples of every kind.
The man they have marked out with their eye
They have the custom of seizing and eating.
Hearing the tumult out of Beecin,
Risen from the root, may they slink away,
Armed from their deepest root,
As if to slay whatever souls they meet.
Could they but catch one unawares,
Making a soul shriek outright,
As if to slay all souls and spare none,
Look at some among them –
Mounted on mules, mounted on camels,
Look at others among them,
Taking up cudgels big as mountains,*

They plod on foot, outright, lumbering.
Look at some among its alps,
Girded with moon-axe, with mace*,*
Look at others of its alps,
For his provisions, that infidel,
Has bound them into his pouch,*

Beecin tedirgin bir halkmış,
Her birine bakarsan –
Türlü türlü arslanmış.
Beecin ile tutuşmak,
Tanrı çarpmışı bir işmiş.
Atlıdan yaman yürüğü,
Ucuz görünmüyor
Koñurbay Han'ın belası.
Bakıp duran Kançoro,
Görünce fena yandı,
Kalabalık orduyu görünce,
Sağ can komaz bunlar deyip,
Tatlı candan umut kesti.
Çan kuvvetle çalındı,
Öte yandan kalabalık ordu
Ürperip kaynaşıp üşüştü.
Yar kenarı gibi taş meydana
Yetip çıkıp baksa,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Baksa göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez,
Uçuşan kamgak otu misali,
Dalgalanıp Kıtay geliyor,
Hantal hantal alp-devi*
Akın* edip duruyor.
Teke tek dövüşe çıkıp duran,
Katal'ın oğlu Karagul,
Kara şeytan* işte bu,
İki eteği savrularak
Kuşağını dolamıştır,
Öfkelenip can komadan

Beecin was a restless people,
Look at each one of them –
Lions of every kind they were.
To grapple with Beecin –
It was a deed of one whom God has struck.
Its swift ones fiercer than the mounted,
It does not look a trifling thing –
The scourge of Koñurbay Khan.
Kançoro, standing gazing,
Burned sorely at the sight,
Seeing the teeming horde,
These will leave no soul alive, he said,
And gave up hope of his sweet life.
The bell was rung with force,
And from the far side the teeming horde
Shuddered, seethed, came swarming.
To the stony field like the edge of a cliff
He came up and looked out –
May God never show its face,
He looks — the eye cannot grasp it,
None can tell where it may be,
Like tumbleweed flying on the wind,
The Kıtay come on in waves,
*Its lumbering alp-giants**
Keep charging in assault.*
He who stands forth for single combat,
Katal's son Karagul,
The black devil — here he is,*
His two coat-skirts flying wide,
He has wound his sash about him,
In wrath, sparing no soul,

Kudurup çıkagelmiştir.
Altındaki Toru Aygır
Bulut gibi uçup vınlıyor,
Bastığı yer paralanıyor,
«Böbürlenen Kıtay'dan
Korkup durup nideyim,
Teke tek çıkıp mızraklaşıp,

He has come raging forth.
Beneath him the Toru Aygır
Flies whirring like a cloud,
The ground he treads is torn to shreds,
«Of the boastful Kıtay
Why should I stand in fear,
Going forth to duel with lances,

Mızraklarsam bu kulu,
Hoplata hoplata aygırını
Ganimet diye yedeğe alıp gideyim,
Tutuşup ölesi bu kuldan
Durup durup nideyim?
Durmadan mızrağı bir uzatıp,
Böbürlenen kul ile
Dövüşe tutuşayım.
Korkup ürküp soluyarak,
Ordusu işte buymuş deyip,
Ağama varıp nideyim!
Mızraklaşıp saf bozup,
Ecel yeterse okla uçup,
Böbürlenen kul ile
Dövüşe tutuşayım» –
Deyip, böylece Külçoro –
Kusursuz endamlı arslandır o,
Kapışmadan geri dönmeyen,
Sahici kara gök yeleli erdir o.
Çocuğun altındaki bineği,
Köböş Han'ın Kökborçuk'u,
Buğra perçemli, kapan belli,
Çekişmede binilecek maldı.
Gece gündüz koşuya,
Kahrolası Kökborçuk'un
Yürüklüğü vardı.
Kaburgasını kabartıp,
Çarpışmada binilen maldı.
Omurgasını dikleştirip,
Böyle yaman işe binilecek maldı.
Arslan endamı varmış.
Gören gönlünü kaptırıp,
Görecek olsan Kançoro –

If I run this slave through with my lance,
His stallion, bounding and prancing,
I shall lead away on rein as spoil,
Before this slave, may he grapple and die,
Why should I stand and wait?
Thrusting out my lance at once,
With the boastful slave
Let me join in combat.
Panting in fear and fright,
Saying, so this is his army,
Why should I run back to my brother!
Dueling with lances, breaking ranks,
Flying with the arrow if death's hour comes,
With the boastful slave
Let me join in combat» –
Saying so, thus Külçoro –
A lion of flawless frame is he,
Never turning back from the fray,
A true dark grey-maned hero is he.
The mount beneath the boy –
Köböş Han's Kökborçuk,
Forelocked like a bull camel, trap-backed,
A beast to be ridden in contest.
For racing night and day,
The accursed Kökborçuk
Had swiftness in him.
Swelling out his ribs,
He was a beast ridden in battle.
Stiffening his spine upright,
A beast to be ridden for such fierce work.
He had a lion's frame.
Whoever saw him lost his heart,
And were you to behold Kançoro –

Semetey gibi görünüp,
Çekişmeye çıkageldi,
Ağzından gök alev
Şahlanıp dökülüp,
Aç arslan göğüslenip,

Looking like Semetey himself,
He came forth to the contest,
From his mouth a blue-grey flame
Reared up and came pouring,
Breasting forward like a hungry lion,

Alıcı kartal gibi bakıp,
Boğuşmaya çıkageldi,
Katal'ın oğlu Karagul
Bakıp süzerek otururken,
Gönlü gitti bölünüp,
Karagul'un gözüne
O anda Kançoro
Karlı dağ gibi görünüp.
Kendisi sınçıdır Karagul –
Fazlasıyla bahadırdır işte bu,
İçi baştanbaşa ateş yanıp,
Dayanamıyor işte bu.
Toru Aygır'ın ağzını çevirdi,
O anda Karagul
İyice süzüp durdu,
Mızrağa usta ermiş,
Nereden gelmiş şeymiş bu.
Yüz tutup mızrak uzattığında
Yüzleşeni yenecek gibi,
Kınsız kılıç kuşanmış,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Öfkesi yüzüne vurmuş.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil endamlı edepsiz*,
Yakıştırıp mızrağını
Doğrultup yukarı saplamış,
Kavgaya tutuştuğu düşmana
Gerilip koltuk açmamış.

Eline geçse bendesini
Tavşan gibi yere çalmış.
İçip kana doymayan,
Altı bin asker rast gelse,
Yarıp girip saldıran

Arslanlık huyu varmış,
Sağ küreği genişmiş,
Kendisi Oyrat'ı* bozan arslanmış.
Toru Aygır sağrısına bir vurup,

Gazing like a hunting eagle,
He came forth to grapple,
Katal's son Karagul,
As he sat and eyed him over,
His heart went, torn in two,
For to Karagul's eye
In that instant Kançoro
Seemed like a snow-clad mountain.
Himself a keen appraiser is Karagul –
A bahadır beyond measure is this one,
His inside burning end to end with fire,
He cannot bear it, this one.
He turned Toru Aygır's mouth about,
In that instant Karagul
Stood eyeing him full well,
A master of the lance, it seemed,
From where had this thing come?
When he sets his face and thrusts the lance,
He looks to beat whoever faces him,
He is girded with a scabbardless sword,
Like a cloud about to rain anew,
His wrath has risen to his face.
Thick of wrist and stone of heart,
The elephant-framed insolent,*
Setting his lance becomingly,
He has leveled it and thrust it high,
To the foe he grapples in battle
He has never bared an opening, drawn back.
Should a mortal fall into his hands,
He has dashed him down like a hare.
Never sated though he drinks of blood,
Should six thousand soldiers cross his path,
He charges, cleaving through them –

Such was his lion's nature,
Broad was his right shoulder-blade,
He was the lion who broke the Oyrat.*
Striking Toru Aygır once on the croup,

	Yüz yüze mızraklaşıp,	*Dueling lances face to face,*
	Sakınmadan insan vardığında	*When a man came on unwary,*
	Sakatlayan bir şeymiş.	*He was a thing that maimed.*
	Kırgız'a kızıl tuğmuş.	*To the Kırgız he was a crimson standard.*
	Kıtay'a kırgın gürültüsüymüş,	*To the Kıtay the din of slaughter,*
	Ahirete göçen Çubak'ın,	*Of Çubak, gone to the hereafter,*
136230	Gönlü isterse, oğluymuş».	*If the heart would have it, he was the son».*
	Deyip, böylece Karagul	*Saying so, thus Karagul*
	Çocuğu şöyle bir tarttı,	*Weighed the boy up at a glance,*
	Boğuşacak yanını hazırladı,	*Made ready his grappling side,*
	Hırslandı Karagul,	*Karagul grew fierce with greed,*
	Mızraklaşmadan caymadı işte bu, Gök yeleli Manas kıranı	*He shrank not from the lance-duel, this one, The grey-maned champion of Manas*
	İnişe yokuşa bakmadan,	*Heeding neither slope nor rise,*
	Ölürüm diye saymadan.	*Not reckoning that he might die.*
	Kamıştan yapılmış gök mızrağı	*His grey lance fashioned out of reed*
	Yola sağlamlayıp çevirdi,	*He set firm upon its course,*
136240	Dağ gibi olan aygırın	*Of his stallion big as a mountain*
	Çekip ağzını çevirdi,	*He pulled and turned the mouth about,*
	Hızla saldırıp değeceği an,	*The instant he would charge and strike,*
	Nişanda çalınan davulu*	*The drum* that is beaten at the signal*
	Çatırdatıp vurdu.	*He struck till it crackled.*
	Yer titreyip, dağ göçüp,	*The earth shook, mountains slid,*
	Kulak sağır olup durdu.	*And ears were left deafened.*
	Kuduran kula bak sen,	*Behold the raging slave,*
	Sallandıra sallandıra mızrağını	*Swinging, swinging his great lance,*
	Gürleterek uzattı.	*He thrust it out with thunder.*
136250	Sinek kadar canı esirgemeden,	*Not sparing his fly-small life,*
	Kulu Tanrı çarpmıştı.	*God had struck the slave.*
	Karagul'un hâli gerçek şu,	*Karagul's state, in truth, is this:*
	Yiğitliği ölçüsüz bir şeydi.	*His valor was a thing beyond measure.*
	Önceden arslanlarla mızraklaşıp	*Having dueled with lions before,*
	Usta olmuş bir şeydi.	*He was a thing grown masterful.*
	Savaş yönüne Karagul	*In the ways of war Karagul*
	Pir olmuş bir şeydi,	*Was a thing become a pir,*
	Mızrakçıdan beceriklisiydi,	*Defter than any lancer,*
	Düşmanın hilesine	*In the cunning of the foe*
136260	Vâkıf olmuş yamandı.	*He was a fierce one, deeply versed.*

Büyük mızrağı ele alıp,
Az cazayıl*, çok eziyet
Görmeye gelmişsin sen.
Vah yazık, zavallı kul,
Ölmeye gelmişsin sen,
Karagul'dan gazayı
Görmeye gelmişsin sen.
Tatlı canını gençliğinde
Vermeye gelmişsin sen.
«Dünyanın dört köşesini
Karagul'un kolaçan ettiği yoldur o,
Almambet'i, arslan Çubak'ı
Kemirip yıpratan kolum işte bu.

Aklını şaşırma deyip,
Yavrum, öndeki yerden kaçma – deyip,

Kaçmadan bakıp durunuz,
Kaçıp verirsen apışıp,
Karı gibi olur işin,
Hoplamadan vurunuz,
Tam o yerde durunuz» –
Deyip, böylece Karagul,
Öfkeli cinine bakıp dur,
Öfkesi gelen o kulun
Heybetine bakarsan,
Bıyığının bir teli –
Bir kamçının sapı gibi,
Kıpırdayan ağzı –
Kaldaycının* torbası gibi,
Yüzü pişmiş akciğer gibi,
Sakalına bakarsan,
Sarabı* delip geçmiş gibi.
Gözü masmavi demir gibi,
Burnuna bakarsan,
Yıkılmış yamaç sırtı gibi.
Heybeti sert Karagul,
Haykırışı taş yarıp,

Taking his great lance in hand,
Few cazayıl, torments many –*
You have come to see them, you.
Alas, poor wretched slave,
You have come here but to die,
The gaza from Karagul's hand
You have come here to behold.
Your sweet life in your youth
You have come here to give up.
«The four corners of the world –
That is the road Karagul has scouted,
Almambet and the lion Çubak –
This is the arm that gnawed and wore them down.
Saying, do not lose your wits,
My child, flee not from the front line – saying,
Stand fast and watch, unfleeing,
If you bolt and flee bewildered,
Your case will be a woman's case,
Strike without leaping about,
Stand your ground on that very spot» –
Saying so, thus Karagul –
Behold his wrathful demon,
Of that slave whose wrath has risen,
If you look upon his dread form:
A single hair of his mustache –
Like the handle of a whip,
His twitching mouth –
Like the bag of a kalday-man,*
His face like a boiled lung,
If you look upon his beard,
As if it had pierced through the sarab.*
His eye like steel-blue iron,
If you look upon his nose,
Like the ridge of a collapsed hillside.
Karagul, harsh in dread majesty,
His war-cry splitting stone,

Saldırıp geliyor işte bu.
Kasılıp duran Karagul,
Kavrayıp mızrak uzattığında
Tanrılık taslıyor işte bu.
Yerin, suyun sahibiymiş gibi
Coşup geliyor Karagul,
Tek başına bahadırmış gibi
Şahlanıp geliyor Karagul.
Heybeti sert, zehri güçlü,
Karagul'u görünce,
Tatlı candan umudu kes.
Geniş göğüslü, taş yürekli,
Kasım kasım kasılan Karagul
Geliyor işte bu.
Yavrum, Karagul'un gücünü
Görmeye gelmişsin sen,
Destek almadan Bakay'ı,
Yapayalnız şuracıkta
Ölmeye gelmişsin sen.
O Karagul bahadırın
Gücü fena saçılıp,
Araan* gibi ağzı açılıp,
Gözü kızıl ateş olup,
Külçoro'yu haklayıp geçmeye,
Köküne hep birden ermeye
Geliyor Karagul,
Bunun endamı yamandır işte bu. Yılga yamacında dam odur,
Ucuna keskin çelik çekilmiş
Karaçam gibi mızrağı,
Bu Karagul kâfirin
Böyle yamanmış çaresi.
Kürmesi* geniş Kıtay'ın
Güçlüsüymüş Karagul,
Taş kuşanan* Kıtay'ın
Hasıymış Karagul.
Beecin'e sağlam beldir,
Yılkı bakan erdir,
Halkın ucunu Karagul

Here he comes charging on.
Karagul, standing all a-swagger,
When he grips and thrusts the lance,
He plays at godhood, this one.
As if he owned the land and waters,
Karagul comes on exulting,
As if he alone were bahadır,
Karagul comes on rearing.
Harsh his majesty, strong his venom,
When you catch sight of Karagul,
Give up hope of your sweet life.
Broad of chest and stone of heart,
Karagul, strutting, swaggering,
Here he comes.
My child, the strength of Karagul
You have come here to behold,
Without the backing of Bakay,
All alone upon this spot
You have come here but to die.
That bahadır Karagul –
His strength spilled out most dreadfully,
His mouth gaping like an araan,*
His eye become red fire,
To finish Külçoro off outright,
To root him out all at once,
Karagul is coming on,
Fearsome is this one's frame, indeed. On the slope of Yılga stands his hold,
Its tip drawn out with keen-edged steel,
His lance like a black pine,
Of this infidel Karagul
Such and so fierce were the means.
*Of the Kıtay with the wide kürme**
Karagul was the strongest,
Of the stone-girded Kıtay*
Karagul was the choicest.
For Beecin he is a stout loin,
He is the man who tends the herds,
The outer edge of the people, Karagul

Bakıp koruyor derlermiş.

Karagul'un yiğitliği:
Her nereden düşman görse,
Dokuz aylık Beecin'e
Dokuz günde yetermiş,
Toru Aygır'la dörtnala kalkıp,
Dört bir yana haber verirmiş.
Tutuşup ölesi Karagul –
Tam bir mihnettir işte bu.
Kasban Dağı'nın boyunda,
Kara-Suu'nun kıyısında,
Çoñ-Kakan'ın ucunda,
Kirişti'nin yamacında,
Dikili duran dam odur.
Nice alp ile boğuşup,
Ereni boğazlayıp nam salıp,
Kan koklamış kuldur o.
Bunun da yürüyüşünden toz çıkmış,
Sesinden can çıkmış.
Coşup taşarsa Karagul,
Dolu yerin kavgasıdır,
Kakançin* Beecin'e
Tastamam duyulmuştur namı.
Tenine kurşun geçirmez
Giyinip gezen Karagul,
Nice âlemi haykırtıp,
Bilip gezen Karagul.
Yılkıcıların hanıdır o.
Mızrakçılar içinde adı belli,
Ütülüp kavrulmuş kul domuzun
Çevikliği vardır onun.
Bulut gibi uçan Toru Aygır'ın
Kaba etine kamçı vurdu,
Mübarekli* gök mızrağı
Çevirip kavrayıp, yanası,
Kançoro'ya uzattı.
Coşan kula bak sen,
Yer yarılıp gümbürdeyip,

Watches over and guards, they would say.

The valor of Karagul:
From wherever he spies a foe,
To Beecin, nine months distant,
He would arrive in nine days,
Rising to a gallop on Toru Aygır,
He would bear word to the four quarters.
Karagul, may he grapple and die –
A perfect torment is this one.
Along the length of Kasban Mountain,
Upon the banks of Kara-Suu,
At the far end of Çoñ-Kakan,
Upon the slope of Kirişti,
The house that stands erect is his.
Having grappled with many an alp,
Throttling heroes, winning fame,
He is a slave who has smelled blood.
Dust has risen from his very stride,
Souls have fled at his very voice.
If Karagul boils and overflows,
It is the battle of a crowded land,
To Kakançin Beecin*
His fame is known complete.
No bullet passes through his flesh –
So clad goes Karagul about,
Making many a world cry out,
Karagul goes about all-knowing.
He is the khan of the herdsmen.
Among the lancers his name is known,
That singed and roasted slave-swine
Has nimbleness in him.
On Toru Aygır flying like a cloud
He laid the whip upon the haunch,
His blessed grey lance*
He wheeled and gripped, may he burn,
And thrust it at Kançoro.
Behold the slave in his frenzy,
The earth split open, rumbling,

Yetmek üzereydi Çoro'ya,	*He was all but upon the Çoro,*
Kulu Tanrı'nın çarptığını,	*That God had struck the slave,*
Kudurup mızrak uzattığını,	*That he thrust his lance in frenzy,*
Çubak'ın oğlu çunağın –	*Çubak's son, the çunak –*
Er Kançoro görmüştü.	*Er Kançoro had seen it.*
Atası Çubak arslan yürekli,	*His father Çubak, lion-hearted,*
Âlemi perişan eden,	*Who laid the world to ruin,*
136380 Zayıpburuş, keskin er.	*Zayıpburuş, a keen-edged hero.*
On ikisine geldiğinde	*When he came to his twelfth year*
Orda* bozup ganimet almış,	*He broke an orda* and took spoils,*
Ulu halka ordu salmış,	*Loosed an army on a mighty people,*
Kaşgar'ı kuşatıp onu almış,	*Besieged Kaşgar and took it,*
Er atası Çubak'tan,	*From his hero-father Çubak,*
Nicesini bozan çunaktan,	*From the çunak who broke so many,*
Armağan kalmıştır Kançoro.	*Kançoro has remained a gift.*
Erken sözü geç olup,	*The early word becoming late,*
Karagul'u görünce,	*When he caught sight of Karagul,*
136390 Yüz tutup mızrak saplamaya,	*To set his face and drive the lance,*
Bir kez yüzleşip kalmaya	*To stand and face him one good time,*
İki gözü dört olup,	*His two eyes went wide as four,*
Kuldan önce mızrak alıp,	*Taking up his lance before the slave,*
Kudurmuşa yetişsem deyip,	*Saying, let me reach the rabid one,*
Can esirgemeden yumruklaşıp,	*Trading blows unsparing of life,*
Dövüşe tutuşsam deyip,	*Saying, let me join the combat,*
Boğuşmaya girsek çekinmeden,	*Let us close and grapple unafraid,*
Mızrak kırılsa çatırdayıp,	*Though lances crack and shatter,*
Kan dökülse şarıldayıp,	*Though blood gush out in torrents,*
136400 Kıtay, Kırgız ulu halklar,	*Kıtay and Kırgız, mighty peoples –*
Seyirlik bu olsun deyip,	*Saying, let this be their spectacle,*
El baksın çığrışarak,	*Let the tribes look on with clamor,*
Çekişmeden er ölsün,	*Let a hero die of the contest,*
Tutuşup ölesi domuzun	*Of the swine, may he grapple and die,*
Zorbalığına kim katlansın.	*Who could endure his tyranny.*
Durup dururken bu kula	*Standing idle before this slave,*
Hangi murada ereyim,	*What desire could I attain,*
Balta ile vuruşup,	*Trading blows with the axe,*
Katal'ın oğlu kâfire,	*At the infidel, Katal's son,*
136410 Han Karagul bahadıra,	*At Khan Karagul the bahadır,*

Teke tek dövüşe çıkan beye,
Gördüğü yerde saldırıp,

At the bey come forth to single combat,
Charging wherever he sees him,

Kudurup duran şeye,
Gücüm yeterse, bu kulun
Kurşun geçmez zırhını söküp alayım,
Kudurmuş demek, kuruyası,
Kasılaşıp göreyim» –
Deyip, böylece Kançoro,
Kara çeneli buldursun*,
Vursa kulak sağır eder,
Opol Dağı'nın dipteki ırgayını
Köküyle birlikte söktürmüş,
Kamçı sapı yaptırmış.
Dört yaşında sığırın derisini
Özüne işletip geçirmiş,
Dört erkecin derisini
Sıkıştırıp ördürmüş.
Ucuna kurşun koydurmuş,
Gökçe çaldırıp kor koymuş.
Ayası cam gibi parlak,
Bileklik kaytanı topuzlu,
Alıç saplı ak kamçıyı
Burarak kavrayıp çevirip,
Dağ gibi olan küheylanı
Baldırına çekiverip,
Kökborçuk'un ağzını çevirdi,
Küpü çelik, ucu keskin,
Savaş için yapılmış sır mızrağı
Doğrultup kavrayıp Kançoro
Karagul'a uzattı,
Görenin gönlü bölünüp,
Dimdik durdu iki mızrak,
İki mızrağın ucundan
Gök yeşil ateş görünüp,
Gök yeleliler ne yapar deyip,
Bakıp duran insanların
Gönlü fena bölünüp,
Şunu bunu deyinceye dek,

At the thing that stands there raging,
If my strength suffices, from this slave
Let me strip his bullet-proof armor,
Rabid then, may he wither,
Let me match his swagger and see» –
Saying so, thus Kançoro,
The black-jawed buldursun,*
Whose blow leaves ears deafened –
The ırgay from the foot of Opol Mountain
He had torn up, root and all,
Had made of it a whip handle.
The hide of a four-year-old ox
He had worked and drawn over its core,
The hides of four wether-goats
He had braided tight together.
Had lead set into its tip,
Tinged it with blue, set embers in.
Its palm-grip bright as glass,
Its wrist-loop corded with a knob,
The white whip with hawthorn handle
He gripped and twirled it, twisting,
The courser big as a mountain
He lashed across the shank,
He turned Kökborçuk's mouth about,
Its socket steel, its point keen-edged,
The lacquered lance made for war
Leveling it, gripping it, Kançoro
Thrust it out at Karagul,
The hearts of watchers torn in two,
Bolt upright stood the two lances,
And from the two lances' tips
Blue-green fire came flickering,
What will the grey-maned ones do, saying,
The people standing watching –
Their hearts were sorely torn,
Before a word could pass the lips,

Açıp gözü yumuncaya dek,
Temrenli oktan önce yetiştiler,
Kançoro ile Karagul –

Before an eye could open and shut,
Swifter than the barbed arrow they met,
Kançoro and Karagul –

Baksana, kavga işte bu,
Gazayı sıkı başladılar,
Esirgemeden mızrak uzatıp,
Candan geçip attılar.
Altın yakalı kementay
Karagul'un kürküydü,
Bulut gibi uçup vınlıyor.
Karagul'un atı idi,
Aygır yeleli, kısrak karınlı,
Erlere mızrak işlemez,
Usta olmuş Toru Aygır,
Bulut gibi koşup öne geçti,
Çevikliği ölçüye sığmaz,
Şapur şupur kamçı vurup,
Şay'ın* koruduğu er çoro*,
Suratı soğuk koca kula,
Mızraklaştığı düşmanı çok almış,
Vay be, o ustaya,
Çaresi bol o pire,
Çocuk gök yeleli Kançoro,
Akılca üstün gelip öne geçti,
Cevherden* yapılmış düğmeyi
Ortasına koydurmuş.
Biraz aşağısı yüzü deyip,
Pamuk bel bağı kuşağının
İki parmak aşağı ucu deyip,
Ölçtüğünde kurnaz kulun
Ciğerinin tam üstü» – deyip,
Kanıkey'in diktiği sup* cepken,
Kançoro mızrak sapladı.
«Kemer kuşağın yüzü deyip,
Fazla atik Karagul,
Ak kañkı* eyerin kaşı deyip,

Kıl kadar mızrak işlemeyen,

Behold — here is battle indeed,
They began the gaza in earnest,
Thrusting lances without mercy,
Casting life aside, they struck.
The golden-collared kementay
Was Karagul's fur cloak,
It flies whirring like a cloud.
It was Karagul's horse,
Stallion-maned and mare-bellied,
No hero's lance can pierce him,
Toru Aygır grown masterful,
Running like a cloud he took the lead,
His nimbleness fits no measure,
Laying on the whip slap upon slap,
The hero çoro whom Şay* protects,*
At the cold-faced hulking slave,
He has taken many a foe at lance-play,
Ah me, at that master,
That pir of many devices,
The boy, grey-maned Kançoro,
Prevailed in wit and took the lead,
*The button wrought of gem-stuff**
He had set upon its middle.
A little lower is its face, saying,
Of his cotton waistband sash –
Two fingers below its end, saying,
When he measured — of the cunning slave
Right over his liver it lies» – saying, The
sup jacket that Kanıkey sewed,*
Kançoro drove the lance home.
«The face of his belted sash, saying,
Karagul, all too nimble,
The pommel of the white kañkı saddle,*
saying,
Where no lance pierces by a hair,

Yürek ile şahdamarın
Kavuşup durduğu yeri deyip,
Altmış canı olsa da,
Küstahı şimdi yedim» – deyip,
Oçogor* atılsa kurşun geçmez,

Karagul mızrak sapladı.
Önceden geçen Çubak'tan
Mirasa kalan Coykuma,
Kılıcı kından aldı,
Çeliğin ucu değecekken,

Düzeltip kavrayıp kılıcı,
Orta bele çaldı,
Mızrağı belinden kesilip,
Perişan oldu Karagul.
Mızrak ile sapladığında,
Dağı saplamış gibi,
Kançoro'nun sır mızrağı
Orta belinden büküldü.
Mızrak dayanmayıp kırıldı.
Kançoro'nun Köktelki'si
Çöküp düşüp kaybolup,
Tökezleyip doğrulup,
Güç bindiğinde hayvanlar,
Dizden yere batışıp,
Batak çiğneyen gibi,
Yerden ayağı çekişip.
Karagul'un kementayı,
Çarpışmayla mızrak geçmez,
Çeliği eğeleyip kum edip,
Mızrakla sert saplandığında,
İnsanın kolunu uyuşturan,
Yüz yüze yumruklaşılsa,
İnsanın gözünü doyuran,
Kelte kurşunu işlemeyen,
Karagul şöyle dursun, karaltıya
Altı bin pehlivan mızrak vursa,

Where the heart and the great artery
Stand joined together, saying,
Though he had sixty lives,
Now I have devoured the insolent» –
saying, No bullet passes though the oçogor be fired,*
Karagul drove the lance home.
From Çubak who passed before,
Coykuma, left as heirloom –
He drew the sword from its sheath,
Just as the steel tip would have struck,

Righting the sword and gripping it,
He struck at the middle of the shaft,
The lance was severed at its waist,
And Karagul was left undone.
When he had driven with the lance,
As if he had speared a mountain,
Kançoro's lacquered lance
Bent at its middle waist.
The lance held not, but broke.
Kançoro's Köktelki
Sank and fell and vanished,
Stumbled and rose again,
When the strain came on the beasts,
They sank knee-deep into the ground,
Like beasts that trample through a bog,
Dragging their feet up from the earth.
Karagul's kementay –
No lance can pierce it in the clash,
Filing steel down into sand,
When a lance is driven hard against it,
It numbs the arm of any man,
Were fists traded face to face,
It fills the eye of any man,
The stubby bullet cannot pierce it,
Let alone Karagul — at that dark shape
Should six thousand champions drive their lances,

Erişi* ipek, eni altın,
Atkısı çelik, yarısı altın,
Tabılgı yakılsa kor geçmez,

Ölçüsüz yapılmış büyük kalkan,
Gerilerek durdular.
Büyük kavga koparıp iki eren,
Ürkmeden vuruştular.
Ulu gaza, büyük hengâme,

Kim görmüş böyle bir işi,
Toru Aygır yelesini kucaklayıp,
Mızraklaşıp vuruşup,
Mızrak elde kırıldıktan sonra,
Böylece soluklandıktan sonra,
İki mızrak birden kırılıp,
Hantal kalakaldılar,
Mızrak erenin süsüdür,
İki mızraktan ayrılıp,
Yedek gibi durakaldılar.
Mızraktan çare kesilince,
Aybaltayı ele aldılar,
Karşı karşıya iki eren
Aybalta ile girişiler,
Aybaltası paramparça,
Sapı ellerinde kaldı,
Baltadan çare kesilip,
Yolum çadırı kadar* çoyun baş*,
Haberini duysan uzak kaç,
Hanı, beyi feryat edip,
Değdiği can sağ kalmadan, Yürekli olanı, arslanları,
Düpedüz ölüp gitsin deyip,
Sağına yiv açıp kenarlanmış,
Çelikten ölçüp döküp,
Sapına altın sarmış,
Yolum çadırı kadar çoyun başı
Kaldırışıp vardılar,
Karşı karşıya iki eren,

Its warp of silk, its breadth of gold,*
Its weft of steel, the half of it gold,
Though meadowsweet burn, no ember passes,
A great shield wrought beyond measure –
They stood there straining back.
Raising great battle, the two warriors
Fought on without flinching.
A mighty gaza, a great tumult,

Who has ever seen such a thing,
Clasping Toru Aygır's mane,
Dueling lances, trading blows,
After the lance broke in the hand,
After they had paused thus for breath,
Both lances broken both at once,
They stood there heavy, at a loss,
The lance is the warrior's adornment,
Parted from their two lances,
They halted like horses led on rein.
When the lance gave no more remedy,
They took the moon-axe in hand,
Face to face the two warriors
Went at it with the moon-axe,
The moon-axes smashed to pieces,
The hafts left in their hands,
The axe giving no more remedy,
Big as a yolum tent, the cast-iron head*,*
If you hear word of it, flee far,
Khans and beys crying out in woe,
No soul it touched left alive, The stout of heart, the lions,
Saying, let them die outright,
Grooved along its right and rimmed,
Measured and cast from steel,
Its haft wound about with gold,
The cast-iron head big as a yolum tent
They heaved up and closed in,
Face to face the two warriors

Güm güm vuruştular.
Çoyun baş kaldı paramparça,
Seyirlik kıl da gör – deyip,
Kıtay, Kırgız devleri,
Asırlardır görülmemiş seyir bu deyip,
Eğildikçe eğilip,
Bakıp durdu çığrışarak,
Yedi tümen gelse el atıp,
Erenlerin arslanlığını
Bir vurduğunda on vurup,
Belini doğrultamadan gidiyor,
Bu Karagul bahadırı,
Tutuşup ölesi Kançoro,
Bırakmadan sıkıştırıp gidiyor,
Çoyun başla tokmaklayıp,
Çaresi kesilip Karagul

Traded booming blows.
The cast-iron heads were left in pieces,
Make it a spectacle and see – saying,
The giants of Kıtay and Kırgız,
A sight unseen in centuries, saying,
Bending, ever bending low,
They watched on, clamoring,
Though seven tümen came reaching out,
The lion-hearted valor of the warriors –
For each blow struck, striking ten,
He goes unable to straighten his back,
This bahadır Karagul –
Kançoro, may he grapple and die,
Presses him on without release,
Hammering with the cast-iron head,
His remedies cut off, Karagul

Kaçmaya yeltendi hoplayarak.
İki eteği savrulup,
Aklı gitmişçesine sallanıp,
Üzengiden ayağı kayıp,
Eyerden ardı fırlayıp,
Karagul'un hâlini görünce,
Ere ne oldu deyip,
Çarpışmaya isteyip çıkardıksa,
Burut'a yenilecek oldu,
Yere ne oldu deyip.
Şuru otogot*, mercan taş*,
Luñ-tuñ'un kanı karışık,
İçi baştanbaşa ateş-alev,
Dayanamayıp feryat edip,
Kulu Tanrı çarptı deyip,
Kıtay'ın beli kırıldı deyip,
Kırgız'ın yaman erleri,
Kovalayıp yetişiver deyip,
Vay be, Kançoro,
Eteğinin dibinden yakala – deyip,
Katal'ın oğlu kâfiri,
Han Karagul bahadırı,

Made to flee, leaping away.
His two coat-skirts flying wide,
Swaying as if out of his wits,
His foot slipping from the stirrup,
His seat flung up from the saddle,
Seeing the state of Karagul,
What has befallen the hero, saying,
We sent him out eager for battle,
And now he is near beaten by the Burut,
What has befallen the land, saying.
Şuru otogot, coral stone*,*
The blood of Luñ-tuñ mixed within,
His inside end to end fire and flame,
Unable to bear it, crying out,
God has struck the slave, saying,
The Kıtay's back is broken, saying,
The fierce heroes of the Kırgız,
Give chase and overtake him, saying,
Ah me, Kançoro,
Seize him by the skirt of his coat – saying,
The infidel, Katal's son,
Khan Karagul the bahadır,

Eteğinin dibinden yakala deyip,
Kılıç ile doğrayıp,
Kırgız'ın halkı çığrışıp.
Aklı gitti Karagul'un,
Bu meydanda bak sen,
Yetiştirir mi Toru Aygır,
Kulun aklı gittiğinde,
Sersemliği belli olmuş,
Düşüp dizgini, yuları,
Bakbayak'a* ilişmiş,
Yine de durmadan Toru Aygır

Seize him by the skirt of his coat, saying,
Hew him down with the sword,
The Kırgız people clamoring.
Karagul's wits had fled,
Look you, on this field,
Can Toru Aygır carry him clear?
When the slave's wits had fled,
His daze was plain to see,
Fallen his reins, his halter,
Caught upon the bakbayak,*
Yet still without a halt Toru Aygır

Yay* gibi koşup gerilmiş.
Üstündeki Karagul,
Yine tatlı candan umut kesmiş,
Çaresi kesilip Karagul,
Telaşla gidiyor,
İki ayağı köstekli,
Kâfirinin Toru Aygır'ı,
Kalabalık orduya doğru yüz tutup,
Kaçıp gidiyor.
İnişli çıkışlı çukura
Dala kaça gidiyor,
Böğürerek Toru Aygır,
Bu yanası kulunu
Alıp kaçıp gidiyor.
İşte o zaman Kançoro,
Çevresine bakmadan,
Hiç mi hiç canını esirgemeden,
Dört bir yanı gözetmeden,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Altındaki Köktelki'ye
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağdan soldan mahmuzlayıp,
Ardından tozu sürüklenip,
Arslan gibi gözü kızarıp,
Yetkinmiş Kançoro,
Temrenli oktan önce yetişti,
Altın yakalı kementay –

Ran stretched taut like a bow.*
Karagul upon his back
Again gave up hope of his sweet life,
His remedies cut off, Karagul
Goes off in panic,
Its two legs as if hobbled,
The infidel's Toru Aygır,
Setting its face toward the teeming horde,
Goes fleeing away.
Into hollows falling and rising
It runs scattering into the wild,
Bellowing, Toru Aygır
This slave of his, may he burn,
Carries off in flight.
Then it was that Kançoro,
Without a glance about him,
Sparing his life not one whit,
Heeding not the four quarters,
Sparing his life not by a hair,
On Köktelki beneath him
Laying the whip right and left,
Spurring from right and left,
The dust trailing out behind him,
His eye reddening like a lion's,
A master proved Kançoro,
Swifter than the barbed arrow he overtook,
The golden-collared kementay –

İşte o zaman Kançoro
Eteğinin dibinden yakaladı.
Dürerek kavrayıp yıktı.

Gücü kuvveti yerinde kâfirin,
O Karagul bahadırın,
Başındaki çelik kalkanı
Uçup yere gitti,
Er Çubak'tan kalma keskin kılıcı
Yakalayıp sapından,
Sıyırıp alıp kınından,
Kılıcı ele aldı,
Yanlamasına çekip çaldı.

Başı gitti paramparça,
O Karagul bahadırın
Canı çıktı çığlıkla.
Gövdesi kaldı, başı yok,
Opol Dağı gibi kabarıp,
İşte o zaman Karagul,
Toru Aygır'ın üstünden
Yıkılıp düştü boylu boyunca.
Kılıcını kına koymadı,
İştaha gelmiş çunağın,
Dağ gibi olan Toru Aygır'ı
Ensesinden çekip aldı.
Atıyla birlikte hayran bırakıp,
Çubak'ın oğlu Kançoro,
İşini bitirip attı,
Mançu hanı Ezkara,
Fazlasıyla söz ustası, kendisi er,

Gücü yaman, zehri güçlü,
O Karagul öldü deyip,
Geri dönmez dünyayı,
Zavallı beren gördü deyip,
Karagul öldü, hanın da ölsün!
Geri dönmeyin Kırgız'dan,
Kalmadan tümünüz ölün!

Then it was that Kançoro
Seized him by the skirt of his coat.
Gripping, bunching it, he hurled him down.
The infidel's strength was still upon him,
Of that bahadır Karagul –
The steel casque upon his head
Went flying to the ground,
The keen sword left from Er Çubak –
He seized it by the hilt,
Stripped it from its sheath,
Took the sword in hand,
And struck a sweeping sidelong blow.

His head went off, smashed to pieces,
Of that bahadır Karagul
The soul went out with a shriek.
His trunk remained, his head was gone,
Swelling like Opol Mountain,
Then it was that Karagul
From the back of Toru Aygır
Toppled and fell full length.
He put not his sword in its sheath,
The çunak, his appetite roused,
Toru Aygır, big as a mountain,
He seized and led off by the nape.
Taking horse and all, leaving all amazed,
Çubak's son Kançoro
Finished the work and cast him off,
The Mançu khan Ezkara,
A master of words beyond measure, himself a hero,
Fierce his strength and strong his venom,
Saying, that Karagul is dead,
The world from which none return –
The poor beren has seen it, saying,
Karagul is dead — let your khan die too!
Turn not back from the Kırgız,
Die all of you, to the last man!

Kırgız'ı vurup dönmeden,
Karagul'dan ayrılıp,
Beecin'i nasıl görelim.
Beecin'deki büyük hana,
Nice candan durusuna,
Taş kuşanan uluya,
Öfkesi müşkül kâfire,
Çin-Maçin'in gerçek hanı,
Çın Karı Han bahadıra
Nasıl cevap verelim!
Beddua değmiş Burut'la,
Altı yıl durmadan vuruşup,
Kızılca kıyameti bolca koparalım,
Kıl kadarın komadan taptakır
Kırılışıp kalalım,

Without striking the Kırgız and returning,
Parted from Karagul,
How shall we look on Beecin?
To the great khan in Beecin,
To the purest of many souls,
To the stone-girded mighty one,
To the infidel whose wrath is grievous,
The true khan of Çin-Maçin,
To Çın Karı Han the bahadır –
How shall we give answer!
With the curse-struck Burut
Fighting on six years without ceasing,
Let us raise red doomsday in abundance,
Leaving not so much as a hair, clean bare,
Let us be slaughtered, each and all,

Kalday* ölsün, han ölsün,
Tutuşan canların hepsi ölsün, Önce bürüyüp kuşatın,
Tek gözlü alp ölsün,
Kalmadan bütün halk ölsün,
At taşıyamaz dev* ölsün,
Boğuşa boğuşa çoğu ölsün.
Yamanınız, arslanınız,
Heveslenmişe benziyor kurnaz Burut,

Let the kalday die, let the khan die,*
Let every grappling soul lie dead, First swarm them and surround,
Let the one-eyed alp die,
Let the whole people die, none left,
Let the giant no horse can bear die,*
Let the most die grappling on and on.
Your fierce ones and your lions –
The cunning Burut, it seems, has grown eager,

Kırgını seyirlik kılın,
Kılını komadan kırıp geçirip,
Karagul'un öcünü alın!
Kırgız'a gelip uğrayıp,
Nice devden ayrılıp,
Bozulmuş bizim düşümüz,
Kıtay yüz bin*, Kırgız az,
Yaman devden ayrılıp –
Asırda var mı böyle iş.
Sarp yamacı tutun,
Nicesini bağlayıp alın,
Kırgın değmiş Semetey'i –
Kahrolası Burut'u

Make the slaughter a spectacle,
Cut them down, spare not a hair,
Take vengeance for Karagul!
Having come upon the Kırgız,
Parted from many a giant,
Our dream has been undone,
Kıtay a hundred thousand, Kırgız few,*
Parted from the fierce giant –
Is there such a deed in any age?
Hold the steep hillside,
Bind and take many of them,
Semetey, whom slaughter has touched –
The accursed Burut –

Kırgına uğratıverin!
Göğe uçsun toprak,
Binlerce tümen* ordu bürüyüp,
Asker bürüyüp kaynaşıp,
Yüz tuttuğu yer su olsun,
Kahrolası Burut'un
Nicesinden ayrılıp,
Bunun kadını kızı feryat etsin.
Verilse tada doymayan,
Bağlayıp getir dipdiri
Manas'ın oğlu devini,
Rast gelirse Bakay Han'ın
Beynini çıkara çal!
Kara kurt gibi kalabalık Kıtay,
Hanınızın buyruğu.
Bürüyün, gidin,
Kırıp boğazlayıp geçin,
Seyirlik edip Burut'un
Köküne hep birden erin.

Deliver him to slaughter!
Let earth fly up to heaven,
Thousands of tümen of troops engulfing,*
Soldiers swarming, seething,
Let where he turns his face be water,
Of the accursed Burut –
Parted from so many of his own,
Let his women and his girls lament.
Never sated with the taste when given,
Bind and bring back fully alive
The giant son of Manas,
And should you come on Bakay Han,
Strike till his brains are dashed out!
Kıtay teeming like black worms,
It is your khan's command.
Engulf them, go,
Cut down, throttle, pass on through,
Making a spectacle of the Burut,
Root him out all at once.

Çubak'ın oğlu çunağı
Boylu boyunca yatırın,
Tel kadar yerini bırakmadan,
Kılıçlayıp başını alın,
Yol üstünde sürükleyip,
Kahrolası Burut'u
Dañgıtlara* yem edin».
Dikilip girip saldırıp,
Alp-devlerine çullanıp,
Diri yakalayıp alın,
İki kolunu birden bağlayıp,
İki gözünü birden oyup,
Yaman beren idin ya deyip,

Bildiğiniz eziyeti edin.
Binden ziyade* kamçı vurup,
Koyun gibi horlayın.
Silah ellerine değmeden,
Diri bağlayıp alın.

Çubak's son, the çunak –
Lay him out full length,
Leaving no spot so much as a wire's breadth,
Put him to the sword and take his head,
Drag him along the road,
The accursed Burut –
Make him feed for the dañgıts».*
Rising up, charging in,
Piling on their alp-giants,
Take them captive alive,
Binding both his arms at once,
Gouging out both his eyes at once,
You were a fierce beren, were you not,
saying,
Work on him every torment you know.
Laying on a thousand lashes and more,*
Scorn him like a sheep.
Before weapons reach their hands,
Bind and take them alive.

Bürüyün bu kulu,
Bağlayın bu kulu!
Yay çeken ereniniz,
Şaşmadan vuran bereniniz,
Kürme giyen güçlünüz,
Taş kuşanan hasınız,
Hükmü olan beyiniz*,
Berenlik taslayan eriniz,
Yüz tuttuğunu komayan,
Eli çelik oraklı,
Kızılca kıyameti başlatan,
Gerçekten öfkesi geldiğinde
Deveyi yumrukla deviren,
Kaldayınız, alpınız,
Bürüyün, heybetliler,
Yamanınız, canlarım,
Kuru başı kıl kadar saymadan,
Kırgını seyirlik kılın,
Kahrolası Burut'tan

Engulf this slave,
Bind this slave!
Your warriors who draw the bow,
Your berens who strike unerring,
Your strong ones clad in kürme,
Your choicest, girded with stone,
Your beys who hold command,*
Your heroes who play the beren,
Sparing none they set their face at,
Their hands with sickles of steel,
They who set red doomsday loose,
Who, when their wrath truly rises,
Fell a camel with one fist-blow,
Your kaldays and your alps,
Engulf them, dread ones,
Your fierce ones, O my dear souls,
Counting the bare head not worth a hair,
Make the slaughter a spectacle,
From the accursed Burut

Yamanca öcünüzü alın».
Haykırışı taş yarıp,
Ezkara'nın sesi yankılandı,
Kuleye bağlayıp ken-tunduyu*,
Kendeme'de* halk durdu.
Köşeye yapılmış kule –
Kulesi ağaçtan,
Savaşılacağın işareti –
Bu hünerini sorma,
Kuledeki çan,
Çekip ipini uzattığında,
Çanı vurduklarında,
Çan kuvvetle çalındı,
Şimdi hazır tümen ordu,
Düşman nerede diye üşüştü.
Birini biri itişip,
Dövüşüp yatakaldılar.
Kendi ordusundan yüzbaşı*,
Yolunu şaşırıp yatakaldı.

Take your vengeance fiercely».
His war-cry splitting stone,
Ezkara's voice resounded,
Binding the ken-tunduy to the tower,*
At Kendeme the people stood.*
The tower built at the corner –
Its tower made of timber,
The signal that war shall be joined –
Ask not after this its craft,
The bell upon the tower,
When they pulled and stretched its rope,
When they struck upon the bell,
The bell was rung with force,
Now the tümen host stood ready,
They swarmed, asking, where is the foe?
Shoving one against another,
They fell to fighting where they lay.
A centurion of their own host*
Lost his way and lay where he fell.

Toprak uçup, toz* oldu,
Dolu Kıtay kımıldandı.
Gök açık, yer örtülü,
Bölük bölük*, çığrışıp halk doldu,

Bölük yürüyüp bürüdü,

Toprak yığılıp, toz uçup,
Yerin üstü kımıldayıp,
Şibelik'in Tagılık'ı,
Handan buyruk geldi deyip,
Bürüyüp yatan çok ulu,
Mızrağını dövüşe kuşandı,
Gök yaran gürültü olup,
Akına vurup yürüdü.
Katkalañ'ın Saykal'ı,
Vırıldayan kâfirin
Hangi birini söyleyelim.
Ooduşañ'ın pehlivanı,
Yüz tutup orduya girişti.
Vardıkça büsbütün güçlenip,
Bu yanası Kıtay'ın

Earth flew up and turned to dust,*
The teeming Kıtay began to stir.
The sky clear, the earth covered over,
Column on column, the people thronged clamoring,*
Column by column marching, they engulfed,
Earth heaped up and dust flew high,
The face of the ground astir,
Şibelik's Tagılık,
Saying, command has come from the khan,
The mighty host that lay engulfing
Girded its lance for combat,
Becoming a din that split the sky,
It struck out on the charge and marched.
Katkalañ's Saykal –
Of the jabbering infidel,
Which one of them shall we tell?
The champion of Ooduşañ
Set his face and plunged into the host.
Growing stronger wholly as they came,
Of this Kıtay, may they burn,

Aşıp gidiyor kavgası.
Bineği yok, yayaları,
Ev kadar çomak ele alıp,
Homurdanarak geliyor.
Can kurtarmadan kalabalık ordu,
Akın koyup yürüdü.
Bu yanı, kalabalık ordunun,
Kutup* yönü tarafında,
Orduyu sürüp tokmaklayıp,
Kır sakallı koca Mançu,
Görsen, Kalça ardındadır.
Çok insan koşup çığrışıp,
Ordu kendinden geçip şaşırdı.
Sığır tüyü kadar çok pehlivan,
Başlattığı büyük kavga,
Soloon, Şiben hanları,

The battle passes all bounds.
No mounts have they, their footmen,
Taking up cudgels big as houses,
Come growling on.
Sparing no life, the teeming horde
Set to the charge and marched.
On this side of the teeming horde,
Toward the quarter of the Pole,*
Driving the host and hammering it,
The grey-bearded old Mançu –
Look, and Kalça is at their rear.
Many men running, clamoring,
The host beside itself, bewildered.
Champions many as hairs on an ox,
The great battle he began,
The khans of Soloon and Şiben,

Kara Kalmuk'u, Mançu'su,
Sazañ-Şañ bürüyüp o da,
Kalday dolu halkı var,
Yüz tuttuğu düşmanını bırakmadan,
Kanını içme töresi var.
Kalabalık ordu birden bürüdü,
Çubak'ın oğlu Çoro'yu
Kuşatıp gelmekteler.
Katırı var, fili var,
Kaldayı* var, devi var,
Kırgız'a kin besleyip
Kalmışlar, heybetliler,
Tükendikçe tüten,
Öldükçe çoğalan,
Çokluğu yere sığmayan,
Vuruşmadan boş yatmayan,
Kakançin'in halkı var.
Tutuştuğunu sağ komaz,
Kara Kıtay, iflah olmaz,
Kanını içme töresi var.
Dalgalanan ırmak beliymiş,
Dolup taşan Kıtay halkıymış.
Tufan suyu* bürüyüp yetişemeden,

Its Kara Kalmuk and its Mançu,
Sazañ-Şañ engulfing too,
It has a people full of kaldays,
Never releasing the foe it faces,
It has the custom of drinking his blood.
The teeming horde engulfed at once,
Çubak's son, the Çoro,
They come to hem him round.
It has its mules, it has its elephants,
It has its kaldays, has its giants,*
Nursing hatred for the Kırgız
They have remained, the dread ones,
Smoking on even as they are spent,
Multiplying even as they die,
Their multitude not fitting on the earth,
Never lying idle without battle,
Such is the people of Kakançin.
It leaves not alive what it grapples,
The Kara Kıtay, past all redeeming,
It has the custom of drinking blood.
It was the waist of a surging river,
It was the Kıtay people overflowing.
Before the Deluge-water could engulf and overtake,*

Beladan sağ çıkıp da
"Han eli esendir" derlermiş.
Yaya yüğrüklerin tamamı
Demir urgan, ağ alıp,
Bağlayıcısı hazırlandı.
Hepsi mızraklı, pusatlı,
Kançoro'ya üşüştüler,
Üşüşüp mızrak uzatınca,
Var gücüyle yüklenince,
Mızrakların ucu tokuştu,
Çokluğu yere sığmayıp
İnsanların başı çarpıştı.
Yer sarsıldı, kalın ordu
Er Kançoro bozkurdu

Having come through disaster alive,
"The khan's people are safe," they would say.
All of the swift ones on foot,
Taking iron rope and net,
Their binders stood prepared.
All with lances, all in arms,
They swarmed upon Kançoro,
Swarming, thrusting out their lances,
Bearing down with all their might,
The lance-tips clashed together,
Their host too vast for the earth to hold,
The heads of men collided.
The earth shook; the massed army
Round Er Kançoro the grey wolf

O sefer çepeçevre sardı.
Çoro'nun böğür yanından
Yağmur gibi yay çekip,
Yan tarafına bakarsan
Dolu gibi ok yağdırdı,
Kement atmanın ustası,
Esirgemedi kendini Hıtay'ın
Ordu başlatan yamanı.
Kan içici ereni,
Kalday'lardan Duuşañ'ı,
Becerikli pehlivan yiğidi,
Kimsenin bilmediği dili konuşanı,
Eli ayağı insan gibi,
Başında tek gözlüsü,
İnsandan öte heybetlisi,
Boğuşsa insanın dayanamadığı,
Hayvana çalar suratlısı.
Keşişleri, hanları
İşte kaplayıp girdiler.
Yaya koşan yüğrüğü,
Küçük Gaza'nın belası.
Hıtay kaplayıp girmişti,
Bastığı yeri toz etti,
Önüne rast geleni
Baltalayıp döverek nam saldı.

That time closed in a ring.
From the Çoro's very flank
Drawing bows like falling rain,
If you looked upon his side,
They rained down arrows thick as hail,
Masters of the thrown lasso,
The Hıtay spared not even
Their fierce one who leads the host.
Their blood-drinking warrior,
Duuşañ of the Kalday,
Their deft and mighty champion brave,
The speaker of a tongue none know,
His hands and feet like a man's,
A single eye upon his head,
More dreadful in his bulk than man,
Whom none could withstand in grappling,
His face inclining to the beast.
Their monks and their khans as well —
Behold, they flooded in.
Their swift one racing on foot,
The scourge of Little Gaza.
The Hıtay had flooded in,
Turned to dust the ground they trod,
Whatever chanced before them
They axed and battered, winning fame.

Tümsek yeri dümdüz etti,
Ölümüne imiş Hıtay halkı,
Bildiğini sonuna dek yaptı.
"Burut'u kaplayıp geçin!" diye

Er Koñurbay zorladı.
Keşişi, rast geldiğini
Keklik gibi yolup biçti,
Kara yer sarsılmadan
Sırf kalabalıktan durdu.
Kaynaşıp Hıtay saldırdı,
Böylesi kırgın gazadan
Kırgız'ın nasıl sağ çıktı?

They flattened every hillock smooth,
To the death fought the Hıtay folk,
Did all they knew, unto the end.
"Overrun the Burut, sweep through!" —
saying,
Er Koñurbay pressed them hard.
His monk, whatever crossed his path,
Plucked and mowed it like a partridge,
The black earth, though it did not quake,
Stood fast from sheer crowding alone.
Seething, the Hıtay attacked —
From such a slaughtering campaign
How did the Kırgız come out alive?

Hıtay kaplayıverince,
Uğul uğul velvele kopup,
Kançoro'nun üstüne kalın ordu
O sefer kaplamış meğer.
Hıtay halkı büyük beladır,
Zorunu edip büyük buyruk:
"Bahadırı yarıp geçer" diye,
Yiğitlik gösterdi Kançoro.
"Çocuğu öldürüp kökünü kurutur" diye
Kahra geldi Koñurbay.
Gayretinden taş yandı,
Dağ gibi kabarıp gürleyip,
Cehennemi bolca başlattı.
Bakıp duran insanın
Bütün bedeni ürperdi.
Kahrından nice halk
Bozulup dağılıverdi.
"Kahrolası Burut'u
Köküyle birlikte sömürün,
Soyunu tümden kurutun,
Karagul öldü; hanınız ölsün,
Kalmadan hepiniz ölün!" —
Deyip, böylece Koñurbay,
Mançularını seğirtti.
Altın dizgine asılıp,
Algara'yı şahlandırıp,
Bir ileri bir geri sürdü,

When the Hıtay came flooding over,
A droning, roaring clamor rose,
Upon Kançoro the massed army
That time, it seems, had swept.
The Hıtay folk are a great scourge,
Forcing their will, a great command:
"He cleaves through the bahadır," saying,
Kançoro showed his valor.
"Kill the boy and dry his root," saying,
Koñurbay rose in wrath.
From his fury stone caught fire,
Swelling, thundering like a mountain,
He loosed an ample hell.
Whoever stood and watched it,
Their whole body shuddered.
From his wrath how many folk
Broke ranks and scattered wide.
"The accursed Burut —
Devour them together with their root,
Dry up their line entirely,
Karagul is dead; let your khan die,
Die, all of you, and none remain!" —
Saying thus, Koñurbay
Sent his Mançu racing forth.
Hauling on the golden rein,
Making Algara rear high,
He drove him back and forth,

Koñurbay böyle durunca, Yanlamasına üşüşüp,
Alp devlerinin tamamı,
Ak sakal Kalça kocası,
Keşişlerin ululları,
Ev gibi çomaklı elleri,
Ordusunu düzüp geldi.
Tutuşup yanan Koñurbay
Yağma akınına koyulup yürüdü.
Karınca gibi ordu kaplayıp,
Az değil, bol kaplayıp,

While Koñurbay stood thus, Swarming in from the flank,
All of his giant alps,
The white-bearded old Kalça,
The eldest of the monks,
Their club-armed hands as big as houses,
Came with army drawn in ranks.
Koñurbay, aflame and burning,
Set out upon his plundering raid.
The army swarming thick as ants,
Not few — abundant, flooding wide,

Er Kançoro çocuğa
Yağmur gibi yay çekti,
Dolu gibi ok attı.
Karşı karşıya durdular,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çatır çutur vuruştular.
Bölük bölük sel kaplayıp,
Kara kurt gibi el kaplayıp,
Saf tutup kaynaşarak,
Yere yayılıp kımıl kımıl,
Çubak'ın oğlu yavuza
Katkalañ'ın Saykal'ı,
Kara yağız Tagılık,
On binlerce kalın ordu
Üşüşüp yağma akını saldı.
Karınca gibi kaynaşıp,
Sayısız ordu kuşatıp kımıldayıp,
Bileğe geçirip kuşanıp,
Mızrakçıdan erenler
Bu çoroya eriştiler.
Dört bir yandan vurarak,
Kement atmanın ustası
Yetişip kement attı,
Uluları Kalça Koñurbay
Diri tutup götürmeye davrandı,
Çomak kapmış uluları,
Ay âlemi kasıp kavuran
Üstün pehlivan sanılanı,
Pazusu dolu ustası,
Dört yandan pehlivan yamanı
Kahırlanıp savurup,

İşte Kançoro çocuğu
Üşüşüp attan düşürdüler.

Yağma etmeye davrandılar,
Boyun eğmeden Kançoro
Attan inmeden direndi.
Uzaklaşıp erenler

At the boy Er Kançoro
They drew their bows like rain,
They shot their arrows thick as hail.
They stood arrayed face to face,
Firing muskets, drawing bows,
They fought with crash and crackle.
Flooding in like troop on troop,
Like black wolves the host swept over,
Forming ranks and seething,
Spread across the earth, aswarm,
At the fierce son of Çubak —
Saykal of Katkalañ,
The swarthy dark Tagılık,
A massed army of ten thousands
Swarmed and loosed their plundering raid.
Seething like the ants,
Countless armies circling, stirring,
Slipping loops upon their wrists,
The warriors skilled with lances
Reached this çoro at last.
Striking from all four sides,
The master of the thrown lasso
Came up and cast his noose,
Their eldest, Kalça Koñurbay,
Moved to take him off alive,
Their elders gripping cudgels,
The scourge of the moonlit world,
He deemed the champion supreme,
The master with full-thewed arm,
Fierce champions from all four sides,
Raging, hurling, flinging —

Behold, the boy Kançoro —
Swarming, they dragged him from his horse.
They moved to plunder him,
Yet Kançoro would not bow;
He held out, never leaving his horse.
The warriors, drawing off,

Tüfek ile vuruştular.
O ara çok geçmedi,
Koyu boza kesip yürüyüp,
Yalnız vuruşan Kançoro
Kızıl kana belendi.
Sallanan iki kolu
Kalkamayıp felç olup,
Bütün bedeninin her yanı,
Aybalta, mızrak çok değip,
Kımıldamaz, felç olup,
Yağmacılar kaplayıverdi.
Hıtay kuşatmadan ayrılmaz,
Çoro tokmaktan yılmaz,
Tevekkül edip direnip,
Erenler böyle dururken,
Su gibi güzel at binip,
İpek kuyruğunu sımsıkı düğüp,
Gök demir, çelik mızrak alıp,
Almambet'in Coykuma'sı,
"Ecel gelirse ölürüm" deyip,
"İkizimdi Kançoro,
Ölmeyip sağ kalırsam
Ona arka olurum" deyip,
"Kançoro!" diye bağırıp,
Yetiştiği yerde Hıtay'ı
Yer yarılırcasına savurup,
Mızrak yeten yerleri
Mızrağıyla yıkıp,
Kılıç yetiştiği anda
Doğrayıp biçip serdi.

Fought on with musketry.
Not much time had passed meanwhile,
Gone ashen-gray he pressed ahead,
Kançoro, fighting all alone,
Was bathed in crimson blood.
His two swinging arms
Could rise no more, gone numb,
And every part of all his body,
Struck by many an axe and lance,
Unmoving, paralyzed,
The plunderers came flooding round.
The Hıtay would not quit the siege,
The Çoro flinched not from the mace,
Trusting fate, he held his ground,
And while the warriors stood so,
Mounted on a horse fine as water,
Its silken tail knotted tight,
Taking lance of blue iron and steel,
Almambet's own Coykuma,
"If death's hour comes, I die," saying,
"Kançoro was my twin,
If I live and do not die,
I shall be his backing," saying,
Crying out "Kançoro!",
Wherever he reached the Hıtay,
Hurling them as if earth split open,
Wherever his lance could reach,
He toppled them with his lance,
The moment his sword could reach,
He hacked and mowed and laid them low.

Karşısına geleni
Mızrağıyla düpedüz
Karga gibi saplayıp fırlatıp,
Rast gelen düşmana varınca
Kaplanlığı belli olup.
Bahadır taslayan alpları,
Külçoro girip vardığında,
Düşman basmış gibi bozuldu,

Whoever came before him,
With his lance he outright
Skewered and flung them off like crows,
And coming on whatever foe,
His tiger nature showed itself.
The alps who played at bahadır,
When Külçoro drove in among them,
Broke as if the foe had crushed them,

Boz tulparını oynatıp,
Yüz yüze geldiğinde,
Beşer beşer saplayıp sererek,
Külçoro dalıp girdi.
Onun ardı sıra
Evliya oğlu er Bakay,
"Ecel gelirse ölürüm" deyip,
"Elimden gelirse çocuklara
Arka olurum ben" deyip,
"Sakalım kuğu gibi ağarmışken,
Yol azığım tükenmek üzereyken,
Yiğitlerden ayrılıp
Hangi günü görürüm?" deyip,
Bakay Han atını oynatıp girdi,

O sıralar Kökçolok
Yeleden, kuyruktan olup,
Adı kötüye çıkmıştı.
Bu yıl Kökçolok adını almıştı, Zorlu
arslanın dölüydü.
Bakay Han'ın Kökçolok'u
Kulak sağır eden narayı,
Velveleyi görmüş hayvandı,
Altın hilalli, göğü yaran
Tuğu görmüş hayvandı,
Nice yerde kandan geçip,
Çarpışılan yerde baş kesip,
Göz oyuşup at kapıp
Alışmıştı Kökçolok.
O, savaşa girince
Koşusuna yel yetişmez,
Bakay girdi savaşa.
O Bakay Han ihtiyar,

Altındaki Kökçolok'u
Öteye beriye oynatıp,
Altışar yedişer serip,
Sayısız orduya dalıp girdi.
Kimin kim olduğu bilinmez,

Making his gray tulpar dance,
When he came face to face,
Skewering, felling five by five,
Külçoro plunged within.
Hard upon his heels,
Er Bakay, the saint's own son,
"If death's hour comes, I die," saying,
"If it lies within my power,
I'll be the children's backing," saying,
"Now my beard is swan-white grown,
Now my road-provision's nearly spent,
Parted from the valiant men,
What day is left for me to see?" saying,
Bakay Han spurred his dancing horse and entered,
In those days Kökçolok
Had lost his mane and tail,
His name had fallen into scorn.
This year he'd taken the name Kökçolok,
He was the seed of a mighty lion.
Bakay Han's own Kökçolok
The ear-deafening battle-cry,
The tumult — that beast had known them,
The gold-crescented, sky-splitting
Banner — that beast had seen it,
In many a place had waded blood,
Where battle raged had heads been cut,
Eyes gouged out and horses seized —
Kökçolok was used to it.
When he entered battle,
The wind could not outrun his gallop,
Bakay went into the fight.
That aged Bakay Han,

The Kökçolok beneath him
He danced him here, he danced him there,
Felling six and seven at a time,
He plunged into the countless host.
None could tell who was who,

Yer yarılıp, toz uçup,
Alabildiğine müşkül gün olup,
Gök açık, yer kapalı,
Dünya yüzü gece olup,
Teke tek mızraklaşıp,
Müşküle düşe düşe,
Gazayı sert başlatıp,
Kıl kadar görmeden kuru canı
Tümüyle candan geçtiler.
O zaman Manas'ın oğlu Semetey,
Onların ardı sıra,
Cekene'yi beline kuşanıp,
Yedi tümen Hıtay'a
Tek başına dalıp saldırdı.
Manas'tan doğma arslan bu,
Gayreti pek, zehri güçlü,
Sataşılırsa düşmanı düzler.
Ecelden geri döner mi?
Düşmandan geri dönmeyen,
Öldükçe azıtan,
Tükendikçe tüten,
Kökünden beri güçlenen,
Tükenmezin soyu bu.
Çarpışmaya girse sakınmaz,
Kırgına girse eğilmez.
Atasından, dedesinden beri
Konup geçtiği yerlere
Köklü kaleler kurulmuş,
Kökünden beri orda kurmuş.
Zırhlı pehlivanı seksen dört,
Çarpıştığı yan kızıl alev.
Bozkurdun oğlu yavuzun
Bahadırlığı bambaşka,

Pehlivanları bir hayli.
Düşmana layık yaratılmış,
Görkü başka, gözü dik,
Nice dövüşte sözü dik.
Savurduğu yan yanan kor,

Earth split open, dust flew up,
A day of hardship without bound,
The sky laid bare, the earth shut in,
The face of the world turned night,
Lance to lance in single combat,
Falling into strait on strait,
They opened the campaign in fury,
Counting bare life not worth a hair,
They gave up life entirely.
Then Semetey, son of Manas,
Hard upon their heels,
Girding Cekene at his waist,
Against seven tümen of Hıtay
Charged and plunged in all alone.
This is the lion born of Manas,
His zeal is firm, his venom strong,
Provoked, he lays his foes out flat.
Would he turn back from death's hour?
One who never turns from foes,
The more they die, the wilder grown,
The more consumed, the more he smolders,
Grown stronger from his very root,
This is the line that never fails.
In combat he does not hold back,
In slaughter he does not bend.
Since his father's, grandsire's days,
In the lands where they encamped,
Deep-rooted fortresses were raised,
From of old he set his camp there.
His armored champions, eighty-four,
The side he fights on — crimson flame.
The fierce son of the grey wolf —
His valor is a thing apart,

His champions are many indeed.
Created worthy of the foe,
His splendor rare, his gaze held high,
In many a fight his word held firm.
The side he strikes — a burning ember,

Kul içinde böyle bozkurt yok.
Kuşatmaya düşen Kançoro'yu
Kurtarıp almak için,
Kaynayan Hıtay, çok Mançu içinden

Hırpalanan kahraman arslanı
Kurtarıp almak için,
Savaş davulunu bir vurup,
"Bozkurt Manas!" diye uran koparıp.
O sırada Semetey
Görünce yüreği bölündü,
Bozkurtluk yüzü göründü,
Mızraklaşmaya girse gözü pek,
Bunun savleti halktan bambaşka,
"Altımdaki Buurul'um,
Hepsi doğan, seçme akıtmalı.
Mızrakçıdan arslanları,
Bunlar "ecel" dense sevinen,
Bunun hepsi saf saf erleri,
Âlemi kasıp kavuran,
Bunun hepsi yaman erleri,
Vuruşta yaman canları,
Ölçüleri candan apayrı,
Hepsi de han oğulları.
Fal bakan kara Tölök'ü,
Baştan fal açarak
Davul çalan pehlivanı,
Tevekkül eden bahadırın.
Kargaşa salan Hıtay'a
Karşı durmaya çıkıverdi.
Ata soyundan erenler,
Boğuşmaya çıktı yiğitler.
Zurna kulak sağır edip,
Narası bol, velvele kopup.
Savaş davulu güm güm ötüp,
Kös sıkıca dövülüp,
Ölümden canını esirgemeden

Hıtay'a karşı durup

Among all mortals no such wolf.
Kançoro, fallen in the ring —
In order to deliver him,
From seething Hıtay, from swarming Mançu,
The battered lion-hearted hero —
In order to deliver him,
Striking once the drum of war,
Raising the war-cry "Grey Wolf Manas!"
At that moment Semetey,
Seeing it, his heart was torn,
The grey wolf's visage showed in him,
Fearless when the lances cross,
His onset unlike other men's, "My Buurul underneath me,
All falcons, choice white-blazed steeds.
Lions among the lancers,
These, who joy to hear of death,
All these his men in rank on rank,
Scourges of the whole wide world,
All these his fearsome men,
Fierce souls within the fray,
Their measure set apart from life,
And all of them the sons of khans.
Dark Tölök, reader of omens,
Casting fortunes from the start,
The champion who beats the drum
Of the bahadır resigned to fate.
Against the havoc-sowing Hıtay
He sallied out to make his stand.
Warriors of the fathers' line,
The braves went out to grapple.
The zurna deafening the ear,
War-cries thick, the tumult rising,
The war-drum booming boom on boom,
The kettledrum being pounded hard,
Not sparing life from death itself,

Standing fast against the Hıtay,

Hep birden kalmaya and içtiler,
Naradan öte velvele kopan
Velveleye girmek oldular,
Ecelli kulun okla uçtuğu
Kavgaya girmek oldular,
Yeryüzünü kaplayan
Sele girmek oldular,
Çokluğu kurt gibi kaynaşan

Ele girmek oldular.
Âlem halkının söndüremediği

Kora girmek oldular.
Kahırlanıp bağırıp,
Külçoro'yu çağırıp:
"Altı ay durmadan yol yürüsem
Caymayan küheylanım,
Kançoro ile Külçoro,
Bu ikisi benim kardeşim.
Öne katsam uğurlu,
Sürüp gitsem sayısız ordu gibi,
Yoldaş tuttuğum ikisini
Arka edinip durmuşken,
Hıtay düşüncemi bozdu,
Kara kurt gibi kâfirin,
Koca Kalça'nın hepsi,
Kaynayıp duran çok Hıtay
Kaynaya kaynaya tümüyle yetişti.
Kurban olduğum Kançorom,
Baştan başa Hıtay, Kakançı
Çepeçevre sardı ya.
Kurtarıp almazsak,
Epey kırgın salmazsak,
Bu canı kıl kadar görmeden
Kırışmadan kalırsak;
Gayret eden han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp,
Sert bir kavga vermezsek,

They swore as one to stand and stay,
Where tumult rose beyond the war-cry,
They set themselves to enter the din,
Where the doomed man flies by arrow,
They set themselves to enter the fight,
The flood that swept across the earth —
They set themselves to enter the flood,
The host that seethed like swarming wolves —
They set themselves to enter that host.
The ember the world's folk could never quench —
They set themselves to enter the coals.
Raging, shouting loud,
Calling Külçoro to him:
"Should I ride six months without a halt,
My courser that would never balk,
Kançoro and Külçoro,
These two are my brothers.
Driven before me, they bring luck,
Riding forth, they're like a countless host,
The two I took for my companions —
While I made of them my backing,
The Hıtay wrecked my designs,
The infidels like black wolves swarming,
All of old Kalça's own,
The seething, swarming Hıtay
Came boiling up in all their mass.
My Kançoro, for whom I'd die —
From end to end Hıtay, Kakançı
Have ringed him round about.
If we do not pluck him free,
If we do not deal great slaughter,
Not weighing this life worth a hair,
If we stand and do not fight;
Let the striving khan then die,
Let all the fighting souls then die —
If we do not give hard battle,

Arka olan Kançoro'yu
Kurtarıp almazsak,
Erenler pek iyi bilir ya,
Söylenen fısıltı gerçekse,
Bizi kara eşek eder durur ya, Karısını karabasan basmış gibi,
Eline geçerse bu Hıtay,
Çocuğu çırpındıra çırpındıra
Ecelden diri bağlar ya,
"Kan içici hunharın oğlu" diye
Han Koñurbay öldürür ya.
Yavrum, kamışa bak, sele bak,
"Tut pehlivan, tut!" diye,
Kançoro'nun üstüne
Kaplayan Hıtay eline bak.
Puslu kora bak,
Bu kahrolası kalleş dünya,
Aralıksız değen oka bak.
Karınca gibi kaynaşıp,
Hıtay kuşatıp kımıldayıp,
Çokluğundan bu Hıtay'ın
Yer yarılıp kımıldıyor.
Dünyaya sığmaz ordu kaplayıp,
Az değil, bol kaplayıp,
Hengâmeyi Hıtay salmış.
Aleñger yayı, sırlı temreni
Kapıp alıp yağdırarak,
Çok kalabalığı yönetip gidiyor.
Kançoro'yu bağlayıp almaya
Kement atan ustaları,
Can esirgemez yamanları,
Kalday'ın oğlu kâfirin,
Tümen tümen ordu alıp,
Toptan kaplayıvermiş
Han Koñurbay bahadırın.
Pehlivanları bambaşka,
Pekin'den çıkma erenin,
Bel bağlayıp saldırıp haykırıp,
Koca Kalça erenin

Kançoro, who was our backing —
If we do not pluck him free,
The warriors know it very well,
If the whispered word be true,
He'll make black asses of us all, As if a nightmare crushed his wife,
If this Hıtay lays hands on him,
The boy, for all his thrashing,
They'll bind alive before his death,
"The blood-drinking tyrant's son," saying,
Han Koñurbay will kill him.
My child, look at the reeds, the flood,
"Seize him, champion, seize!" they cry,
Upon Kançoro's head —
Look at the flooding Hıtay host.
Look at the ember wrapped in haze,
This cursed and treacherous world —
Look at the arrows striking without pause.
Seething like the ants,
The Hıtay circling, stirring,
From the vastness of this Hıtay
The earth is split and heaving.
A host too great for the world flooding over,
Not few — abundant, flooding wide,
The Hıtay have loosed their uproar.
Aleñger bow and glazed arrowhead
Snatching up, they rain them down,
He leads the great throng onward.
To bind and carry off Kançoro,
Their masters of the thrown lasso,
Their fierce ones sparing not their lives,
The infidel son of Kalday,
Taking armies tümen on tümen,
Has flooded over in one mass —
Han Koñurbay the bahadır.
His champions a thing apart,
The warrior sprung from Pekin,
Girded, charging, shrieking loud,
Old Kalça the warrior —

Ordusunu kaplattığı andı bu.
"Durma, kapla, sür!" diye,

"Diri kalanı öldür!" diye,
"Yiğitlerim nerede?" diye,
Bel bağlayıp saldıran Koñurbay
Pek sıkı davranmış, vay gidi.
Kudurmuşun hâli böyledir.
Kaçağı yakınmış gibi kovalar,
Çarpıştığı düşmanı kovmuş gibi,
Sahiden sevinir Koñurbay,
Karısı erkek doğurmuş gibi.
"Amansız bir belayı
Bu Burut'a sal!" diye.
Yer yarılırcasına ordu olup,
Yer yarılıp bitmiş,
Kara yer silinip gitmeden
Tüylü yerinden tütmüş.
Bu tükenesice Koñurbay,
Zulüm salıp, ordu sürüp,
Kahrı sert başlatmış.
Dağ sarsılıp, yer göçüp,
Kalça'nın kahrından
Sel yürüyüp, taşkın kaplayıp,
Haykırış artıp, el kaplayıp.
Mızrağın ucu dikilip oynayıp,
İnsanın başı fırlayıp,
Koñurbay zulüm salmış,
İşi fena kızıştırmış,
Kırk boyun kalabalık eli
Bozulup dağılıvermiş.
Ağır bir dert salmış,
Teke tek çıkan Kançoro'yu
Kalday kaplayıvermiş.
Çepeçevre sarmışlar,
İtişip velvele koparark,
Üşüşüp mızrak salmışlar,
Neredeyse bağlayıp almaya
İyice yaklaşmışlar.

This was the hour he loosed his host.
"Don't halt — flood over, drive!" he cries,

"Kill whoever's left alive!" he cries,
"Where are my brave men now?" he cries,
Koñurbay, girded for the charge,
Has pressed them hard indeed — alas!
Such is the state of one gone mad.
He hounds the fleeing like a kinsman,
As if he'd routed the foe he fought,
Koñurbay truly rejoices,
As if his wife had borne a son.
"A scourge that knows no mercy —
Loose it on these Burut!" he cries.
An army fit to split the earth,
The earth was split and done,
Before the black earth was wiped away,
Smoke rose from its grassy places.
This Koñurbay — may he perish! —
Loosing cruelty, driving hosts,
Began his wrath in earnest.
Mountains shook and earth caved in,
From the fury of Kalça
Floods advanced, the torrents spread,
The shrieking swelled, the host flooded.
Lance-tips reared aloft and danced,
The heads of men went flying,
Koñurbay loosed his cruelty,
He stoked the work to fever pitch,
The crowded folk of forty clans
Broke ranks and scattered wide.
He loosed a heavy woe,
Kançoro, who came out alone —
The Kalday came flooding over him.
They ringed him round about,
Jostling, raising tumult,
Swarming, they let their lances fly,
To binding him and bearing off
They had come very near.

Hey, yedi kurt bir koyunu

Kapışsa leşini kor mu?
Yetişip Hıtay, çok Mançu,
Teke tek çıkan Çoro'yu
Döverse leşini kor mu?

Karşı karşıya durup,
Can esirgemeden vuruşup,
Kırgını kızgın salalım.
Çare bulursak Çoro'yu
Kurtarıp alalım,
Takdir yeterse ölelim,
Kendisi sataşan Kalça'yla,
Durmadan nice ay çarpışıp,
Pekin'deki Hıtay'la
Savaşıp bir görelim.
Toprak uçup, toz yanıp,
Hiç esirgemeden yol yürüse
Yer bozulup, dağ uçup,
Yedi yıl durmadan çarpışıp,
Bit giysisi apayrı,
Güçlülük taslayan Kalça'nın
Gücünü bu yıl bilelim,
Tümüyle sürüp bağırtarak

Pekin'e kadar sürelim.
Kahra geldi Koñurbay,
Buna kırgını zorlu salalım, Er başına yapılmış,
Zorlularını kırıp geçirip,
Pekin'e sürüp varalım.
Pekin'e sürdürmezse,
Kuşatılıp yatıp ölmektense
Çarpışa çarpışa ölelim.
Çatır çutur vuruşup,
Kan döküşüp görelim."
Deyip, böylece Semetey,
Arslan gibi bakınıp,

Hey — when seven wolves one sheep

Fall on, would they leave the carcass?
The Hıtay and swarming Mançu, catching
The Çoro who came out alone —
If they beat him, would they leave his corpse?
Let us stand arrayed face to face,
Fight on without sparing life,
Let us deal red-hot slaughter.
If we find the means, the Çoro —
Let us pluck him free,
If fate decrees it, let us die,
With Kalça, who himself picked the fight,
Battling on for months unresting,
With the Hıtay of Pekin
Let us war and see it through.
Soil flying, dust aflame,
Should he march and never spare,
Earth undone and mountains flying,
Battling seven years unresting,
His louse-garb is a thing apart,
Kalça, who plays the mighty one —
Let us test his strength this year,
Driving them wholesale, making them howl,
Let us drive them to Pekin.
Koñurbay has risen in wrath —
Let us deal him brutal slaughter, Made to fit a warrior's frame,
Cutting down their mighty ones,
Let us drive them clear to Pekin.
If he will not be driven to Pekin,
Rather than die penned in siege,
Let us die fighting, blow on blow.
Trading blows with crash and crackle,
Let us shed blood and see it through."
Saying thus, Semetey,
Glancing round him like a lion —

Arslanın oğlu bozkurdun
Sefa giysisi apayrı.
Kabzayı tutup duramaz,
Karşılıklı varıp gelseler,
Kan içiciliği pek tutup,
Takdir yeterse ölmeye,
Belli yiğit Koñurbay'la
Tez boğuşup görmeye,
İçi alt üst olup yanarak,
Erkek giysisini giyindi,

The lion's son, the grey wolf —
His garb of ease a thing apart.
He cannot rest his hand from the hilt,
Should they close and trade assaults,
His blood-thirst gripping hard,
To die, if fate should so decree,
With Koñurbay, that proven brave,
To grapple quick and see it through,
His heart upturned and burning,
He donned his manly garb,

Erenin oğlu yavuzun
Anasının yaptığı kaftanlarına
Akıl şaşar, hayran kalınır.
Babasından kalan mülkü
Anası zavallı çeyizlemiş,
Halk içinde büyüyen haramlar
Bulayıt giyip saldığında
Kanıkey zavallı denkleştirmiş.
"Biti bitlenip kalır" diye,
"Sağ olursa bu yavuz
Pekin'e bela salar" diye,
"Yiğidin öcünü alır" diye,

"Biti bitlenip kalır" diye.
"Kiri kirlenip gider" diye,
Kir giysisi apayrı.
Hıtay'a çatarsa — büyük ahdı —

Pekin'le kavgaya tutuşursa,
Yönelip salarsa büyük kavga:
On iki gömlek, on don.
Eren sevinip giysin diye,
Pekin'e büyük kavga salarsa,
Çarpışmada giyse kaygı çekmez,
Savaş giyimi apayrı.
Ateşte giyse kor işlemez,
Kor giysisi apayrı.
Dirsek dayayıp uyku alsa,

The fierce son of the warrior —
At the kaftans his mother made
The mind is dazed, one stands amazed.
The wealth his father left behind
His poor mother made his trousseau,
The rogues who grow among the folk —
When he donned Bulayıt and charged,
Poor Kanıkey had fitted it true.
"Its lice will breed their lice," saying,
"If this fierce one stays alive,
He'll loose a scourge on Pekin," saying,
"He'll take the brave man's vengeance," saying,
"Its lice will breed their lice," saying.
"Its dirt will gather dirt," saying,
His garb for grime a thing apart.
Should he clash with the Hıtay — his great vow —
Should he grapple in war with Pekin,
Should he turn and loose great war:
Twelve shirts and ten under-breeches.
That the warrior might don them with joy,
Should he loose great war on Pekin,
Worn in battle, he need not fear,
His garb of war a thing apart.
Worn in fire, no ember bites,
His garb for coals a thing apart.
Should he prop his elbow and take sleep,

Kestirip dinlenecek olsa,
Çatır çutur çarpışsa,
Boğuşanın gücü yetmez,
Cenk giysisi apayrı.
Uzağa sefer yürüse,
Toz giysisi apayrı,
Karşılıklı varışsalar,

Should he doze and take his rest,
Should he battle crash on crackle,
No grappler's strength could master it,
His garb of combat a thing apart.
Should he march on far campaign,
His garb for dust a thing apart,
Should they close from either side,

Can esirgemeden çarpışsalar,
Güç yarıştırıp durulsa,
Tüfek atıp, yay çekip,
Durmadan altı ay vuruşsa,
Yayın oku vınlayıp,
Değdiği yer parçalanıp,
Kan şırıl şırıl dökülse,
"Takdir buymuş, gördü" diye,
"Kahraman kişi öldü" diye,
Ocak çukuru gibi bir yeri
Kesip kazıp oysunlar diye,
"Kefeni bu olsun" diye,
"Giysisiyle koysunlar" diye,
Gözünü kırpıp yatmış değil,
Kahraman anan Kanıkey
O sefere giden ordulara
Layığınca kaftan yapmış.
Semetey'in Akolpok'u:
Yakası altın, yeni tunç,
Çift badana, turgay gözü.
Çelikten kelep sarıp büküp,
Atkısını bin kat büktürmüş,
Ok işlemez pahalısından,
Kör olası çıplak yerine
Daha da kalın koydurmuş.
Bakıp duran insanın
Düpedüz gönlünü doyurmuş,
Orunbor'un, Margalañ'ın
Orta yerini boş komuş.
Oradan berideki kumaşı
Zorla getirtip aldırmış.

Should they fight and spare no life,
Should they stand and match their strength,
Firing muskets, drawing bows,
Should he fight six months unresting,
The bow's arrow whining past,
Rending wherever it should strike,
Should blood pour rippling down,
"Such was fate; he met it," saying,
"The hero man has died," saying,
A pit dug like a hearth-hole —
Let them cut and hollow one, saying,
"Let this be his shroud," saying,
"Let them lay him in his garb," saying,
She did not close her eyes in sleep —
Your hero mother Kanıkey
For the armies bound on that campaign
Made kaftans as befit them.
Semetey's own Akolpok:
Its collar gold, its cuffs of bronze,
Double-limed, with lark's-eye weave.
Winding, twisting skeins of steel,
She had its weft turned a thousandfold,
Of costly stuff no arrow bites,
On the accursed bare places
She had it laid on thicker still.
Whoever stood and gazed on it,
It sated their heart outright,
Of Orunbor and Margalañ
She left the middle standing bare.
The cloth from there and nearer by
She had fetched and brought by force.

Hilal hilal yerlerine	*On its crescent-crescent places*
Çelikten eğirip büktürmüş,	*She had steel spun and twisted in,*
Kusursuz iş gören Kanıkey	*Kanıkey, whose work is flawless,*
Akılları hayran bırakmış.	*Left all minds behind in wonder.*
Hilal işleyip, gül koyup,	*Working crescents, setting roses,*
Harf harf oktan dizmiş.	*Letter by letter she strung it with arrows.*
Bu kör olasıyı yaparken	*While making this accursed thing,*
Han Manas'ın hazinesi	*Han Manas's treasury*
Epeyce bir eksilmiş.	*Was diminished by a goodly share.*
Yüz yüze düşman gelse,	*Should the foe come face to face,*
Baş edilmez dava gelse,	*Should a hopeless quarrel come,*
Karşı karşıya durulsa,	*Should they stand arrayed opposed,*
Aybaltayla vuruşulsa,	*Should the moon-axe trade its blows,*
Aybaltayla bir vurulsa	*Should the moon-axe strike but once —*
Altmış tüfek atılmışça,	*As if sixty muskets fired,*
Ecele kendisi sataşmışça,	*As if he'd picked a fight with death,*
Bakıp dursan sarı altın	*Gaze on it — the yellow gold*
Düpedüz insanın gönlünü doyurmuş.	*Outright sated the beholder's heart.*
Tavuk gözü parıldayıp,	*Its hen's-eye glittering,*
Turgay gözü kıpırdayıp,	*Its lark's-eye flickering,*
Sıkı düzmüş Kanıkey,	*Kanıkey wrought it firm and close,*
İnleyip zârı zârı ağlayıp.	*Moaning, weeping bitter tears.*
Yiğidi Semetey'e adayıp,	*Vowing it to her brave Semetey,*
İçini pahalıyla astarlamış.	*She lined its inside with costly stuff.*
Seksen gelin, seksen kız,	*Eighty brides and eighty maidens,*
Kızıl gömlekli, ince belli,	*In crimson shifts, with slender waists,*
Salınan güzeller,	*Beauties swaying as they walk,*
Kıyısını komadan iplik dişlemiş.	*Bit the thread along every hem.*
Kopçasını burdurmuş,	*She had its clasps twisted on,*
Düğmeliğin dibine,	*At the base of the button-band,*
"Mızrak girip gider" diye,	*"A lance might pierce and pass," saying,*
Salt çelik kaplatmış.	*She had it plated with pure steel.*
Usta da imiş Kanıkey,	*A master too was Kanıkey,*
Ustalığıyla denkleştirmiş.	*With her mastery she made it true.*
Kadınların baş ustası	*Chief mistress of all women's craft,*
Ulu anam Kanıkey	*My great mother Kanıkey,*
Ustalığıyla denkleştirmiş.	*With her mastery she made it true.*
Fitilli tüfeğin ucu batmamış,	*The matchlock's ball could not sink in,*

Barañ tüfeğinin kurşunu kesmemiş,
Mızrağın ucu delmemiş.
El üstünde tutulan Akolpok'u
Aygöl'ün oğlu yavuza,
Semetey'e giydirdiler.
Hani, haberin var mıdır,
Acıbay, Bakay hanı var,
Doğan yiğitlerin hepsi var.
Almambet, Çubak denizler,

The Barañ musket's shot could not cut,
The lance's point could not pierce through.
The Akolpok, prized on upraised hands,
On the fierce son of Aygöl,
On Semetey they dressed it.
Say now, have you heard the tale?
There is Acıbay, there Han Bakay,
All the falcon braves are there.
Almambet and Çubak — oceans both,

Serek, Sırgak ikiz er.
Iraman'ın Irçı oğlu
Yanı başında türkü söylerdi.
Adıkan'ın Akcoltoy'u
Yanı başında yol başlardı.
Çarpacak dağ bulamaz,
O Manas bozkurdun,
Vuruşacak düşman bulamaz.
Kara çelik Zülfikâr'ı
Biletip durduğu çağda,
Boğuşanı boyun eğdirip
Hüküm sürdüğü çağında,
Talihin sağlam demindeyken,
Bozkurdun esen çağında,
Gaklayan karga yok,
Guklayan kuzgun yok,
Medyan'ın çölünde
Tam sırasında rast gelmiş,
Tanrı sevip de bulunmuş,
Bilen adam derdi:
"Gökten inmiş kise" diye.
Bilmeyen adam derdi:
"Margalañ'ı vurup aldığında,
Mollalarını sindirip,
Hocalarını süklüm püklüm edip
Çekip aldığı kise" diye.
Şimdi böyle diyen onar mı?
Ala kaftanlı azizi,
Halkı aldatan onar mı?

Serek and Sırgak, twin warriors.
Iraman's own son Irçı
Would sing beside him as he rode.
Adıkan's own Akcoltoy
Would lead the way beside him.
He could find no mountain to strike —
That grey wolf, that Manas —
He could find no foe to fight.
His black-steel Zülfikâr
In the days he kept it whetted,
Bending all who grappled with him,
In the days he held dominion,
While his fortune stood yet firm,
In the grey wolf's days of health,
No crow there was to caw,
No raven there to croak,
In the desert of Medyan
It came to hand at the fated hour,
Found because God loved him,
The man who knew would say:
"A kise sent down from heaven," saying.
The man who knew not would say:
"When he struck and took Margalañ,
Cowing all their mullahs,
Leaving their hocas cringing meek,
The kise he stripped away," saying.
Would he who says so now be mended?
The saint in the motley kaftan —
Would one who cheats the folk be mended?

Haykırıp bele çaldığında

İnsanın gönlü ürpermiş,
Atla çıksa karaltısı
Sayısız kişi gibi görünmüş.
Kana doymaz hunharın
Küheylan olmuş Buurul'unu
Alıp eyerleyip bindirdiler,
Akolpok'u giydirdiler,
Manas'tan kalan Ak kise'yi
Sımsıkı bele kuşandıydı.

Kuşanınca o canım silah —
Kürek arasının aynası,
Boğuşan düşmana saldığında
Emanet canın avuntusu.
Babası Manas'tan kalan Akkelte'yi
Omzuna asmıştı,
Alööke'nin Koñurbay'ının
Düşmanlığını bilmişti.
Argın, Kırgız karışık,
Dua edip yanıp yakılıp,
Bahadırın hâli böyledir:
Ok işlemez giysi giyinip.
Ok işlemez kaftan giyip,
Ok yetişmez at binip,
Pusatını kuşanıp,
Beline kılıç bağlanıp,
Yeniden bela salacakmış gibi
Kahrı yüzüne vurup.
Sırtı tepe, yamaç gibi,
Hâline bakıp otursam
Karşısına çıkanı yutacak gibi.
Yiğidin oğlu yavuzun
Büyüklüğüne bakılsa —
Şuradaki dağın sırtı gibi,
Yönelip varıp saldırsa,
Karşısındakini yiyecek gibi,
Kahırlanıp davransa,

When with a shout he slapped it to his waist,
The hearts of men would shudder,
Riding out, his silhouette
Would loom like countless men.
The tyrant never sated with blood —
His Buurul, grown a courser true,
They took and saddled, set him on,
They dressed him in the Akolpok,
The Ak kise left by Manas
He girded tight about his waist.

Once girded, that dear weapon —
The mirror between the shoulder-blades,
When loosed upon a grappling foe,
The solace of the soul on loan.
The Akkelte left by his father Manas
He had slung across his shoulder,
Of Alööke's Koñurbay
He had known the enmity.
Argın and Kırgız mingled,
Praying, burning with lament,
Such is the bahadır's way:
Clad in garb no arrow bites.
Wearing a kaftan no arrow bites,
Riding a horse no arrow overtakes,
Girding on his weaponry,
A sword bound at his waist,
As if to loose fresh ruin,
His wrath rose to his face.
His back a hill, a mountain slope,
Were I to sit and study him —
He looks to swallow all who face him.
The fierce son of the brave —
If you measured his hugeness —
Like the ridge of yonder mountain,
Should he turn and drive his charge,
He looks to eat whoever faces him,
Should he stir himself in wrath,

Han bile karşısında duramaz.
Bozkurdun gayretine
Kul dayanıp gelemez,
Pekin'deki Kalça han değil,
Âlemin alpları toplansa
Semetey'i yenemez.
Kara benekli kaplan —
Yenilmezliğinin sebebi —
Yanı başında atılmaya hazır.
Çolak bozkurt arslan,
Ağzını hark gibi açıp,
Yanı yöresinde tetikte durur.

Alpkarakuş — zümrüdüanka,
Kapıp kaçacakmış gibi
Gökten kanat gerip
Ayağını uzatmış.
Babası Manas arslan,
Gözle görünürcesine çocuğa
Yoldaş olup durmuş.
Almambet'i, Çubak'ı,
Öbür dünyaya gitmiş doğanları
Kuşatıp destek narası salmış.
Koruyucu p̂iri tam dokuz —
Koruyup durmuşlar.
Adı Hızır divane,
Geminden iki yandan tutup,
Buurul'u hoplata hoplata
On iki alp yedeğinde götürmüş.
Sahiden koruyan üstün baht,
Terkisine yüklenmiş
Dağ gibi altın taht.
Giydiği kaftan Akolpok,
Kuşandığı Akkelte,
Sürdüğü on dört at.
Ötesinden on dört at alıp,
Yaman arslanın oğlu,
Evliya kocadan dua alıp,
Dilediği kavga çok Hıtay,

Even a khan could not stand before him.
Against the grey wolf's fury
No mortal can stand and come on,
Not just Kalça, khan in Pekin —
Were the world's alps gathered up,
They could not vanquish Semetey.
The black-spotted tiger —
The reason he cannot be beaten —
Crouches at his side to spring.
The maimed grey wolf, the lion,
Its jaws agape like a canal,
Stands watchful all about him.

Alpkarakuş — the phoenix-bird —
As if to snatch him up and flee,
Spreading wings across the sky,
Has stretched its talons down.
His father Manas the lion,
As if visible to the eye,
Stood companion to the boy.
Almambet and Çubak,
The falcons gone to the other world,
Circled him, crying their support.
His guardian p̂irs, full nine in all —
They kept their steady guard.
Hızır the wandering saint by name,
Gripping the bridle on both sides,
Making Buurul bound and bound,
Twelve alps led him at the rein.
The high fortune truly guarding him,
Loaded up behind his saddle,
A golden throne big as a mountain.
The kaftan he wears — Akolpok,
The arm he bears — Akkelte,
The horses he drives — fourteen head.
Taking fourteen horses more beyond,
The son of the fearsome lion,
Taking blessing from the saintly elder,
The fight he craves — the swarming Hıtay,

Boğuşacağı Koñurbay.
Yıkacağı düşmanı Ezkara,
Baş eğdireceği düşmanı çok Hıtay.
"Hıtay'a boyun eğersek,
Beyzade başım sağken
Elimi nasıl veririm,
Azıtmış olan Hıtay'la
Ben bir gümbürdeşip göreyim, Rahat bıraksan generali,
Hanzade başım sağken
Halkımı nasıl veririm,
Kudurmuşa benziyor Koñurbay,
Bununla ben bir kez
Boy ölçüşüp göreyim.
Diri dururken Kırgız'ı

The one he'll grapple — Koñurbay.
The foe he'll topple — Ezkara,
The foe he'll bend — the swarming Hıtay.
"If we bow before the Hıtay —
While my princely head is whole,
How could I give up my people?
With the Hıtay run amok
Let me clash once, thunder on thunder, If you left the general in peace,
While my khan-born head is whole,
How could I give up my folk?
Koñurbay, it seems, has gone mad —
With him let me for once
Measure strength and see it through.
While I stand alive, the Kırgız —

Hıtay'a nasıl veririm,
Kaynaşan o kalabalıkla
Ben bir kırışıp göreyim.
Kudretli canım sağken
Yüğrüğümü seçip binerim,
Azıtmış bu Hıtay'ı
Pekin'e kadar süreyim.
Dik başım sağ yerindeyken
Tulparımı seçip bineyim,
Boğuşmaya çıkıp Kalça'yı
Ta Kakan'a kadar süreyim,
Kan döküşüp boğuşup,
İştahlanan Hıtay'ı
Ta Pekin'e kadar sürüşüp,
Kazılmış hendek varsa,
Hendeğine düşüp öleyim.
Kaynatılmış çorak varsa,
Çorağını geçip göreyim,
Kan döküşüp, baş kesip,
İştahlanan Hıtay halkıyla
Bir kıyamet koparıp göreyim.
Kızıl alaca pus bu,
Haykırsan rüzgâr bölünmez,

How could I yield them to the Hıtay?
With that seething multitude
Let me trade slaughter and see it through.
While my mighty soul is whole,
I'll choose my swift one and mount up,
This Hıtay run amok —
Let me drive them to Pekin.
While my proud head sits in place,
Let me choose my tulpar and mount,
Going out to grapple — Kalça,
Let me drive him clear to Kakan,
Shedding blood and grappling,
The Hıtay whose hunger's whetted —
Driving them clear to Pekin,
If a trench is dug and waiting,
Let me fall in it and die.
If boiled salt-waste lies in wait,
Let me cross their waste and see it through,
Shedding blood and cutting heads,
With the Hıtay folk whose hunger's whetted
Let me raise doomsday and see it through.
This is red-dappled haze —
Shout — the wind will not divide,

Kırgız'ın eline geçse de
Hıtay'ın hanı Koñur haram
Dönüp bakacağa benzemez.
Yeşil alaca sırlı mızrak,
Yanını yöresini vursak bölünmez,
Can bırakacağa benzemez o haram.
Boyun eğersek Koñurbay
Elin hepsini kıracak gibi,
Kendi bildiğini yapacak gibi.
Kırgız'ın Bakay kocası,
Kırgına uğramışçasına,
Hıtay ile çarpışıp
Kırılıp gitsin hepsi.
Kalmuk'a halkı vermektense,

Though he fell to Kırgız hands,
Koñur the vile, the Hıtay khan,
Seems not one to turn and look.
The green-dappled glazed lance —
Strike its flanks, it will not split,
That vile one seems not apt to yield his life.
If we bow down, Koñurbay
Looks fit to slaughter all the folk,
Looks fit to work his own sweet will.
Bakay, elder of the Kırgız,
As if he'd met the slaughter's edge —
Let them battle with the Hıtay
And perish, every one.
Rather than yield the folk to the Kalmuk,

Ahali ölsün, han ölsün,
Çarpışan halkın hepsi ölsün,
Utanmadan gelen Hıtay'ı
Nasıl ulu kılarız,
Yüz yüze gelip çarpışıp,
Ondansa halkı kırgından
geçiririz." "Kötü ölecekmişiz" —

Deyip, böylece Semetey
Küheylan olmuş Buurul'un
Ağzını çekip çevirdiydi,

İşte o zaman Semetey
Mızrakçıdan ustasını,
Çaresi tam yamanını
Eksiksiz toplayıp durdu.
Ünlüsünü, yiğidini,
Düşmanın çaresini bilen erenini,
Bilge Bakay gibi ustasını,
Er Sarı Han gibi yamanını,
Eştek'lerden Camgırçı'yı,
El koruyan yamanını,
Erenlerini, hanlarını
Er Semetey hazırladı,

Let the people die, the khan die,
Let all the fighting folk die too —
The shameless oncoming Hıtay,
How could we exalt them?
Meeting face to face in battle,
Sooner will we put the folk
through the slaughter." "An ill death is to be ours" —
Saying thus, Semetey
Of Buurul, grown a courser true,
Pulled at his mouth and wheeled him round,
And then it was Semetey
The masters of the lance,
The fierce ones full of remedy,
Gathered all, not one left out.
His famous ones, his valiant ones,
His warriors who know the foe's undoing,
Masters like the sage Bakay,
Fierce ones like Er Sarı Han,
Camgırçı of the Eştek,
His fierce ones who guard the folk,
His warriors and his khans —
Er Semetey made them ready,

Hepsi de han oğullarını.
Kılıçta usta olanını,
Baltada becerikli yamanını,
Hepsini hazırlayıp durdu.
Kahrı hunhar başlattı,
"Kalın Argın'ı, çok Kırgız'ı
Sürüp sürüp kırar" diye,

"Atasından, dedesinden beri
Kana doymaz hunharın
Hepimizi kırar" diye,
"Bunun boğuştuğu Kakançın,
Boğuşup canı rahatlar" diye,
Babası Manas kaplan,
Talas'ı bekleyip yurt yaylamış,
Büyük hunharın soyu bu.
"Kırgız'ı tümüyle sürüp,
Şimdi iyice kırar horlayarak."

Bunun boğuşacağı Koñurbay,
Zorbalığı dağın dengince.
"Öyleyse dediğine uyalım,
Öfkeden burulan hunharın
Dediğini yapıverelim.
Akınla girip savaşa
Boğuşacağım Kakançın,
Kötü ölecekmişiz,
Kazara kaçacak olursak
Murdar olacakmışız.
Gerçek düşmanın Ezkara —
Su verilmiş kızıl demir gibi,
Gerçek gayret edip vuruş,
"Kendi hanı yüzünden Kırgız halkı
Kırılıp kaldı" dedirtme.
Kazamız yeterse ölelim,
Boğuşacağı Mançu halkı,
Hunharın oğlu yavuza
Arka olalım biz!" —
Kalabalık halk çağrışıp bunu söyleyip,

All of them the sons of khans.
Those masterful with the sword,
The fierce ones deft with the axe,
He made them ready, every one.
The tyrant loosed his wrath in earnest,
"The massed Argın, the many Kırgız,
He'll drive and drive and slaughter,"
saying,
"Since his father's, grandsire's days,
The tyrant never sated with blood —
He'll slaughter every one of us," saying,
"The Kakançın he grapples with —
Grappling is what eases his soul," saying,
His father Manas the tiger
Kept Talas, summered there his yurt —
This is the great tyrant's line.
"Driving all the Kırgız wholesale,
Now he'll slaughter them with scorn."

The one he'll grapple — Koñurbay,
Whose tyranny would weigh a mountain.
"Then let us do as he has said —
The tyrant wrung about with rage,
Let us do his bidding, then.
Charging headlong into war,
The Kakançın I mean to grapple —
An ill death, it seems, awaits us,
And should we chance to flee,
We shall be unclean forever.
Your true foe is Ezkara —
Like red iron tempered in water,
Fight with true and utter zeal,
"Because of their own khan the Kırgız folk
Lay slaughtered" — let none say it.
If our doom suffices, let us die,
The Mançu folk he means to grapple —
To the fierce son of the tyrant
Let us be his backing, we!" —
The thronging folk cried out this word,

Ak buğday ununu çiğneyip,
"Geri dönen kişiler
İşte böyle ölüp gitsin" diye,
Vaadi pek sağlam kılıp,
Ölümüne ant içip,
Halk çığrışıp, velvele kopup,
Kahrı sert başlattı.
Malı şöyle dursun, canından
Tümüyle vazgeçtiler.
O ara çok geçmedi,
Amcası Bakay ihtiyar
Hiç mi hiç sakınmadı,
Ölse de hayıflanmak yok,
Amcası Bakay şunu söyler,
İnsanın görmediği acayibi söyler:
"Altı aylık yol Çoñ-Beecin,
Yarı yarıya gidilmiş yoldu,
Alööke'nin Koñurbay'ı,

Chewing flour of white wheat,
"Whoever turns his back and flees,
Just so let him die and rot," saying,
Making firm the pledge they gave,
Swearing oaths unto the death,
The folk cried out, the tumult rose,
And wrath began in earnest.
Their goods aside — their very lives
They gave up altogether.
Not much time had passed meanwhile,
His uncle, aged Bakay,
Held back nothing, nothing at all,
No regret though death should come,
His uncle Bakay speaks this word,
He speaks of marvels no man has seen:
"Çoñ-Beecin, a six-month road,
A road already half-way traveled,
Alööke's own Koñurbay,

Halkım, Hıtay'a kırgın salıp, Ordu süren ereni,
Birlikte götürülen orduydu bu.
Çokluğuna baksan kara kurt,
Toplayıp gelen yiğidi,
Gayretsiz Hıtay kalabalık halk,
Ordu başlatan bahadırı,
Akkula'yla kabarıp
Kahırlanıp bağırırdı,
Kara söğüt misali Hıtay'ı
Kakan'a doğru yatırıp sürerdi,
Orta yerini Alake'n
Oyup gelip verirdi.
Bir ucunu Han Çubak
Kesip gelip verirdi.
Kalday'ın kıyısını Han Sırgak
Oyup gelip verirdi.
Ardından Bakay Han
Sürüp gelip verirdi,
Belli, çetin bir dayanaktı,

My people, dealing slaughter to the Hıtay,
The warrior who drives the host,
This was the army led together.
Look at their mass — black wolves aswarm,
The brave who mustered them and came,
The Hıtay, zeal-less, crowded folk,
The bahadır who set the host in motion,
Swelling high on Akkula,
Would rage aloud and roar,
The Hıtay like black willows
He'd flatten, drive toward Kakan,
Its very middle your Alake
Would carve and bring and render up.
One end of it Han Çubak
Would cut and bring and render up.
The Kalday's flank Han Sırgak
Would carve and bring and render up.
And after them Bakay Han
Would drive and bring and render up,
A proven, hard-set bulwark he,

Yiğit Manas sağken
Bu orduyla Hıtay'ı
Beş kez almış eldi bu.
Tuğ dibinde Semetey,
Doğru yiğitliğin hakkını ver,
Almambet oğlu Külçoro,
Durmadan altı ay çarpışıp
Bu Hıtay'ı kırıver,
Argın hanı Sarı Han,
Kaçmadan tuğu tutuver,
Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Durmadan altı ay çarpışıp
Sen gereğe yarayıver,
Tuğ dibine duruver.
Doğan bozkurt Semetey,
Öbür dünyaya giden arslan için,
Bozkurt Manas er için,
Çok yoldaştan ayrılan,
Toprağa yarı gömülü Bakay, benim için
Kırgını kızgın kılıver,
Kalday'ın oğlu kâfiri,
Han Koñurbay bahadırı,

While valiant Manas lived,
With this army the Hıtay
Five times this people took them.
Semetey, at the banner's foot,
Give true valor its full due,
Külçoro, Almambet's son,
Battling six months without a halt,
Cut this Hıtay down for me,
Sarı Han, khan of the Argın,
Hold the banner, do not flee,
Camgırçı of the Eştek,
Battling six months without a halt,
Serve the need, whatever comes,
Take your stand at the banner's foot.
Falcon, grey wolf Semetey,
For the lion gone to the other world,
For the grey wolf, Er Manas,
For me, parted from many comrades,
Bakay, half-buried in the earth — for me,
Make the slaughter red and hot,
The infidel son of Kalday,
Han Koñurbay the bahadır,

Kırk hana kargaşa salıp,
Kahra geldiğinde halkı
Kırıp geçen kâfiri.
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Çocuklar, haberiniz var mıdır,
Gök çeliği körelten,
Kahrına aldığında
Gölü dövüp kurutan,
Karşısına çıkanı hor eden,
Yamacı bozsa yol eden,
Çok görmüş er odur,
Görsen, Kalça arslan budur.
Gök kır sakallı büyük Mançu,
Bu Hıtay'dan çıkan arslan odur,
Cümle âlem halkına
Kavga salan er odur.

Who loosed havoc on forty khans,
Who, when his wrath was risen, mowed
The people down — that infidel.
Alööke's own Koñurbay —
Children, have you heard the tale?
He who blunts the blue steel,
When he takes it in his wrath,
Who beats the lake and dries it up,
Who scorns whoever comes before him,
Who breaks the hillside into road,
A man who has seen much is he,
Behold — this is Kalça the lion.
The great Mançu with blue-grey beard,
The lion sprung from this Hıtay,
On all the peoples of the world
The man who looses war is he.

Yürüyüşünden toz çıkar,
Kahra gelen kâfirin
Gayretinden can çıkar.
Kara kurt gibi ordu alıp
Kaplayıp gelen kâfirin
Kalın ordusunu kırıver.
Kalday'ın oğlu kâfire
Kaçmadan teke tek çarpışıp,
Becerikliniz onu boğazlayıver,
Kör edesiye gözünü oyuver.
Kudurup gelen bahadıra,
Horozlanan kâfire,
Kaçmadan altı ay çarpışıp,
Bütün öfkeni katıver.
Başını kesip terkiye bağlayıp,
Ben Bakay Han çilekeşe
Ganimet edip getiriver.
Kör edesiye gözünü oyayım,
Kalça'yı gösterirseniz,
Hıtay'ı doğrayıp kırıp

Dust rises from his marching,
From the infidel risen in wrath —
Life itself flees from his fury.
Taking hosts like black wolves swarming,
The infidel who comes flooding —
Cut his massed army down.
With the infidel son of Kalday
Fight him single, do not flee,
Let your deftest cut his throat,
Gouge his eyes out till he's blind.
On the bahadır come raging mad,
On the strutting infidel,
Battling six months, never fleeing,
Pour in all your gathered rage.
Cut his head, lash it behind your saddle,
To me, long-suffering Bakay Han,
Bring it here as battle-spoil.
Let me gouge his eyes out till he's blind,
If you show me Kalça;
Hacking, slaughtering the Hıtay,

Kavurma edip doyayım,
Dediğime uyarsanız,
Başını kesip bağlayıp,
"Koñurbay kulun işte!" diye
Müjdeleyip gelirseniz,
Kırdaki alaca başlı yılkıyı,
Argımak, küheylan karışık,
Denen söze uyarım,
At başta olmak üzre altı san
Müjdeliğe veririm.
Koñurbay'ı boğazlarsanız,
Eğemi koyun, bileğimi alın,
İkimi bırakıp birimi alın,
Halkımı toplayıp obamı alın,
Koynumdaki, kadrimi bilen

karımı alın.
Gülümseyen doğanın

Let me fry them up and eat my fill,
If you heed the word I say;
Cutting off his head and binding it,
"Here's your slave Koñurbay!" saying,
If you come with those glad tidings —
The dapple-headed herds out on the steppe,
Argımak and courser mingled,
I will stand by what was said,
Six san of wealth, the horses first,
I'll give as the glad-tidings prize.
If you cut Koñurbay's throat,
Leave my person, take my wrist,
Leave two of mine and take the one,
Gather my folk, take my camp,
The one in my bosom, who knows my worth
—
take my wife away.
Of the smiling falcon

Katar katar varlığımı alın.
Bir taneydi, Baytaylak gibi
oğlumu alın, Ay gibi bozkurt çocuğun

Devesini güdüvermek üzre
Müjdeliğe beni, kendimi alın!"

Deyip, böylece Bakay Han,
"Ay, Koñurbay!" dediğinde
Ağzından duman çıkıp,
Ak sakalı seyrelip,
İki gözünden akan yaş
Köprücükten aşağı dökülüp,
"Derdim var" deyip hıçkırıp,
Kocamış Bakay amcan
Hıçkıra hıçkıra söz söyleyip durdu.
O ara çok geçmedi,
Almambet oğlu Külçoro —
Her yanı denk, kusursuz Çoro,
Pîrlerin koruduğu arslan Çoro,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Yiğit Alma'n bozkurttan

Armağan olarak kalıp doğmuş.
Yöneldiği yer kızıl alev,
Düşmana kopardığı velvele.
Hem pehlivan, hem arslan,
Dalgası gölün çağıltısı gibi,
Durmaksızın saldırırsa
Dağ bile karşısında duramaz,
Düşman dayanıp bakamaz,
Boyuna posuna baksan —
Işıl ışıl kızıl kordu,
Her yanı denkti,
İnsanoğlundan yaratıp
Külçoro gibi bir doğanı

Take my wealth in string on string.
He was my only one — like Baytaylak,
take my son, Of the moon-like grey wolf boy
To tend and herd his camels,
For the glad-tidings prize take me — myself!"
Saying thus, Bakay Han,
When he cried "Ay, Koñurbay!",
Smoke came pouring from his mouth,
His white beard grown thin and sparse,
The tears that ran from both his eyes
Spilled down past his collarbone,
"I bear a grief," he said, and sobbed,
Your aged uncle Bakay
Kept speaking on through sob on sob.
Not much time had passed meanwhile —
Külçoro, son of Almambet,
Even in all parts, flawless Çoro,
Lion Çoro whom the pîrs protect,
Tall of stature, broad of shoulder,
At once champion and lion,
His valor is a thing apart,
His champion's might is much indeed,
From your brave Alma, the grey wolf,

He was born and left — a parting gift.
Where he turns is crimson flame,
The tumult he wreaks upon the foe.
At once champion and lion,
His surge like the plashing of the lake,
Should he charge without a pause,
Even mountains cannot stand before him,
No foe can bear to meet his eye,
Look upon his frame and bearing —
He was a glowing crimson ember,
Even was he in every part,
Fashioning from humankind
A falcon like Külçoro —

Kolay kolay vermez zaten,
Gümüş kise kuşanıp,
Güneş gibi yüzüne nur vurup,
Altın kise kuşanıp,
Ay gibi yüzüne nur vurup:
Düşman kurdu yavuzun,
Ejderha gibi kurulup,
Süzülen iki gözü
Alev gibi kaynayıp kor olup,
Kızıl çelik börktü sanki,
Kızarıp yanan alevdi,
Tutuşmuş kızıl kordu,
İnsandan apayrı yamandı.
Kulak duyup göz görmüş,
Yaratılmış insanoğlunda
Böylesi bir daha yokmuş.
Tükene gelen vadinin
Boğazından yaratılmış gibi,
Vadiden esen yelin
Serinliğinden yaratılmış gibi,
Yiğitliği bambaşka,
Belli bozkurt, seçkin akıtmalı,
Işıl ışıl kızıl kor çıkan,
Düşmana doğru yönelse

Heaven grants not such with ease.
Girding on a silver kise,
Light striking his face like the sun,
Girding on a golden kise,
Light striking his face like the moon:
The fierce wolf set upon the foe,
Coiled and couched like a dragon,
His two narrowed, gliding eyes
Seethed like flame and turned to embers,
Like a cap of red-hot steel,
He was flame that reddened, burning,
A crimson ember set alight,
A fearsome thing apart from man.
Of all that ear has heard, eye seen,
In all created humankind
There never was another such.
As if created from the throat
Of the valley nearing its end,
As if created from the coolness
Of the wind that sweeps the valley,
His bravery a thing apart,
A proven grey wolf, choice white-blazed,
Casting glowing crimson embers,
Should he turn upon the foe —

Sadaktan çelik ok çıkmışça.
Yürüyüşünden toz çıkan,
Vuruşundan kan çıkan,
Tetikte, hiç durmadan
İki yanını gözleyen,
Aç arslanca heybetlenip
Dudağını burnunu yalayan,
Düşmana layık yaratılmış,
Belalı Çoro'nuz.
"Yüreği yağlı olsun" diye
Kazı, karta yedirmişler,
Kanıkey'in memesini
Sağlı sollu emzirmişler.
"Er babanın oğluymuş" diye

As a steel shaft leaps from the quiver.
Dust rising from his marching,
Blood springing from his blows,
On watch, and never resting,
Eyeing both his flanks at once,
Grand and grim as a hungry lion,
Licking at his lips and nose,
Created worthy of the foe —
Your Çoro, fraught with bane.
"That his heart be sleek with fat," saying,
They fed him kazı and karta,
At Kanıkey's own breast
They nursed him left and right.
"A warrior father's son is he," saying,

Alplar görüp beğenmiş,
Kirli gömlek giydirmeden,
Kötü aş içirmeden,
Nazlandırıp baktırmışlar,
Pek yaramazı yontmuşlar,
Damarına basanı
Cendereye vurup düzeltmiş,
On iki uzvu denk çıkıp,
Öbür dünyaya giden Almam'dan
İri kıyım doğup, arslan çıkıp,
Sağ omzu geniş Çoro,
Oyrat'ı bozan arslan Çoro,
Savurup mızrak sapladığında
Karşısına kul çıkamamış,
Kul dayanıp bakamamış,
Laçin gibi Çoro'nun
Ustalığı da bir yana,
Yedi tümen ordu gelse,
Yer sarsılıp bol gelse,
Tek girip kıran
Yamanlığı da bir yana,
Pehlivanlığı bambaşka,
Arslanlık hâli de bir yana,
Yedi san kara düşman çıksa
Tek başına dalıp saldıran

The alps looked on him and approved,
Never dressing him in a soiled shirt,
Never feeding him poor fare,
They had him tended, fondly spoiled,
They whittled off his wildest faults,
Whatever pressed upon his vein
They clamped in the press and set aright,
His twelve limbs came out even,
From my Almam gone to the other world
Born massive-framed, a lion sprung,
Çoro of the broad right shoulder,
Lion Çoro, router of the Oyrat,
When he swings and drives the lance,
No mortal could come out to face him,
No mortal bear to meet his eye,
Falcon-like Çoro — and yet
His mastery is but one part,
Should seven tümen come in arms,
Should they come thick, earth shuddering,
He who enters alone and slaughters —
His fierceness is but one part,
His champion's might a thing apart,
His lion nature but one part,
Should seven san of black foes rise,
He who plunges in alone —

Yamanlığı da bir yana.
Sahiden öfkesi tutarsa
Taşı vursa kor eder,
Yedi bilek ordu gelse,
Yer yarılıp bol gelse,
Dalarsa yok eder.
Mızraklaşmaya girse sayısız ordu gibi,
Sayıya gelmez usta kul,
Sapladığında sıra sıra bin saplamış.

Yiğitliği ölçüsüz yaman kul,
Alake Han'dan doğma,
Hıtay şöyle dursun, cümle âlemi,

His fierceness is but one part.
Should his anger truly seize him,
He strikes stone into embers,
Should a host of seven wrists come on,
Should they come thick, earth splitting,
If he plunges, he destroys them.
In lance-play like a countless host,
A master past all reckoning,
When he thrusts, he thrusts a thousand, rank on rank.
A fierce one of unmeasured valor,
Born of Alake Han,
Not just Hıtay — the whole wide world,

Damarına basıldığında,
Velveleye verecek olan.
Öcüne dokunulduğunda
İnadından geri dönmeyen,
Damarına basıldığında
Hıtay'dan geri durmayan.
Sayısız ordu olsa savurmak —
Külçoro'nun âdeti.
Er Semetey bozkurdun,
Sağ durursa Külçoro,
On iki kuyuk, kırk keşif kolu —
Semetey'in kanadı,
Yöneldiğini kesip biçmek —
Külçoro'nun âdeti.
"Alevmiş" diye dönmeyen,
"Ölüm" dense sevinip
Ecelden geri durmayan.
Bu dik başlı kahrolası,
"Su iç" dense zehir içmiş.
"Börk al" dense baş kesmiş.
"Kan dök" dense cin dökmüş,
"Mal kes" dense düşman kesmiş,
"Su geç" dense kavga geçmiş,

Nam salmış erenin,
Kana girse kanadı,
Kaynayan düşmana saldırmak
Ne zaman olsa, öteden beri

Külçoro'nun âdeti.
Coşup öfkesi tutarsa
Ceken'i beline kuşanır.
Yedi bilek düşman çıksa
Tek başına dalıp saldırır,
Külçoro'nun arslanlığı bu.
Hey gidi, Tanrı'nın işi,
Bu Kırgız'a kalınca,
Talas'a dikilip konmuş
Demirden çitli kaleymiş.

When someone treads upon his vein,
He'll throw into an uproar.
When his vengeance has been touched,
He never yields his stubborn will,
When someone treads upon his vein,
He never shrinks before the Hıtay.
To hurl a countless army back —
Such is Külçoro's custom.
Of the grey wolf Er Semetey,
If Külçoro stands alive,
Twelve patrols and forty scouting bands —
He is Semetey's own wing,
To hack and mow where he is turned —
Such is Külçoro's custom.
Never turning back for "It is flame,"
Rejoicing at the word of "death,"
Never shrinking from death's hour.
This stiff-necked, cursed headstrong one —
Told "drink water," he drank poison.
Told "take a cap," he took a head.
Told "shed blood," he shed demons,
Told "slaughter stock," he slaughtered foes,
Told "cross the stream," he crossed through war,
Of the warrior of far-flung fame
His wing when wading into blood,
To charge upon the seething foe,
At any hour, from of old —

Such is Külçoro's custom.
Should his anger surge and seize him,
He girds Ceken about his waist.
Should foes of seven wrists come forth,
He plunges in and charges alone,
Such is Külçoro's lionhood.
Ah me, the work of God —
When he fell to these Kırgız,
Set up and planted at Talas,
He was a fortress fenced with iron.

Gücü âleme yeter,
Ata soyunu sorarsan —
Alake Han'ın oğlu.
Hüneri tam, gözetimi bol,
Sayısız ordu bağ bağ dayanamaz.

Erenliği ölçüsüz er,
Pîrlerin koruduğu koca arslan,
Ah, yiğitti Külçoro.
"Hıtay'a yalnız girer" diye,
Çaresiz pehlivan, üstün arslan,
Sağ esen gezer mi ki!
Hey, takdir yetip günü biterse,
Vah, Hıtay'a varıp ölür mü ki!
Argın ile Kırgız'a
Duruşu zorluydu, bambaşkaydı,
Ya çocuğu sağ gelir mi? —
Diye ahali yanıp yakılıp durdu,
Hey, kaynına gidecekmiş gibi,
Kaşını gözünü çatmadan,
Külçoro'n ışıl ışıl sevinçle güler. Ta
Kakan'a sürüp varayım mı?
Dimdik durur, hiç aldırmaz,
Hey, yeri kaplayan çok Hıtay'ı

Topuğuna bile denk saymaz.
Külçoro'nun hâli böyledir,
Sarı Han'la Bakay'ın önüne
At salıp yetişip geldi,
Semetey'in önüne
Doğruca çekip vardı.

His strength suffices for the world,
Should you ask his father's line —
He is the son of Alake Han.
His skill complete, his watch unfailing,
Countless hosts in bands cannot withstand him.
A warrior of unmeasured worth,
Great lion whom the pîrs protect —
Ah, a brave one was Külçoro.
"He enters the Hıtay alone," they say,
Peerless champion, lion supreme —
Will he walk unharmed and whole!
Ah, if fate suffices and his day is done,
Alas — will he go to the Hıtay and die!
For the Argın and Kırgız
His bearing was hard-set, a thing apart,
And will the boy come back alive? —
So the people burned and grieved,
Hey — as if bound for his in-laws' camp,
Without a frown on brow or eye,
Your Külçoro laughs with beaming joy.
Shall I drive them clear to Kakan?
He stands bolt upright, heeding nothing,
Hey — the swarming Hıtay flooding the earth
He counts not equal to his heel.
Such is Külçoro's way —
Before Sarı Han and Bakay
He galloped up and reached them,
And before Semetey
He rode up straight and true.

"Kıtay'a varıp saldırayım," diye,
Kızarıp güler er Çoro.
"Ata, kurban olayım ağalar,
Avuç açıp hayır dua verin!
Kaynayan Kıtay kâfirine,
Han Koñurbay bahadıra,

"Let me go and strike at Kıtay," saying,
Er Çoro laughs, flushing red.
"Father, let me be your sacrifice, elders,
Open your palms and give your blessing!
Against the seething infidel of Kıtay,
Against Khan Koñurbay the batyr,

Bir çarpışıp göreyim,
Gücüm yeterse kalday'ın,
Külünü, unun savurup,
Pehlivanını ikiye böleyim,
Kader erişip günüm biterse,
Ağalar, senin önüne
Kurban olup geleyim!
Karşılaşacağım Bakburçun,
Kalday'ın ulu kâfirine,
Han Koñurbay bahadırla.
Yurdumun sahibi han oğluydu,
Ben de bir han oğluyum,
Kapışmayı sıkı vurayım,
Han atam Manas, Almanbet —
Ölmezsem öcünü alayım.
Kırmaya gelen Kıtay'a
Kılıcımı çekip haykırıp,
"Manas!" diye nara atıp,
Boz tulparı seçip bineyim,
Mızrak tutup, alay bozup,
Kaderim erişirse oka uçup,
Çarpışmayı sıkı vurayım,
Kara Kıtay Mançu'ya,
Kökü mihnet, ucu keskin,
Savaş için yapılmış sır mızrağın
Ortasından kavrayıp salayım,
Bunca sayısız halkın
Ulusu derler Koñurbay —
Ben işte o ite saldırayım.
Gücüm yeterse Mançu'yla
Bir çalkalaşıp göreyim,
Takatim yetmez giderse,

Let me clash once and see,
If my strength suffices, the kalday's
Ash and flour I'll scatter to the wind,
Let me split his pehlivan in two,
If fate arrives and my day is done,
Elders, before you
Let me come as a sacrifice!
I shall meet Bakburçun,
The kalday's great infidel,
Khan Koñurbay the batyr.
The lord of my land was a khan's son,
I too am a khan's son,
Let me strike the grappling hard,
My khan father Manas, Almanbet —
If I do not die, let me take their revenge.
At the Kıtay come to slaughter
Drawing my sword and crying out,
Roaring "Manas!" as my war-cry,
Let me choose the grey tulpar and mount,
Gripping the lance, breaking the ranks,
If my fate arrives, felled by an arrow,
Let me strike the clash full hard,
At the black Kıtay, the Mançu,
Its root all torment, its tip keen-edged,
The secret lance made for war —
Let me grasp it by the middle and let fly,
Of all this countless people
The greatest, they say, is Koñurbay —
It is that dog I shall attack.
If my strength suffices, with the Mançu
Let me churn once and see,
If my power fails and gives way,

Tanrı bilir çekişmeyi,
Tanrı bilir dönüşü,
Vedalaştığım yerde öleyim.
Benim gözüme kestirdiğim er Kalça,
Karşısından mızrak uzatayım,
Denk getirirse Yaradan,

God knows the struggle,
God knows the return,
Let me die where I said farewell.
The er Kalça my eye has marked,
Let me thrust my lance from before him,
If the Creator grants the moment,

Kamança gibi kavrayıp çalayım,
Gücüm yetmeyip Kıtay'a
Takatim tükenip giderse,
Oracıkta ölüp kalayım,
Ağacıklar, esen kalın,
Atışmayı bol bol ederim.
Sağ kalırsam ben Çoro,
Argın ile Kırgız yurdunun
Yükünü kendim yüklenirim,
Vebali, sevabı olur mu,
Kaynayıp yatan kâfirden
Ayırıp kurtarırım.
Şu heybetli başım varken,
Küheylanımı seçip bineyim.
Azmış bu senin Kalmuk'un,
Bunu yurduna dek süreyim!
Kaynayan Kıtay yurduyla,
Han ağalar, bakıp durun!
Ben bir kapışıp göreyim!
Zavallı baş esen kalırsa,
Kaynaşıp duran Kıtay'ı
Ben size bir seyirlik edip
vereyim. Neredeydim Manas oğlu ben?
Ak sakallı atalar,
Önümde bozkurt ağalar,
Avuç açıp hayır dua verin!
Duanı verirsen alırım,
Kaynaşıp yatan Kıtay'a
Kırgını sağlamca salarım.
Ok geçmez giysimi giyerim,
On iki tümen Kıtay'a
Bugün dizgin çevirmeden saldırırım.
Gelmiş Kıtay kudurup,

Let me seize him like a kamança and strike,
If my strength fails against Kıtay,
If my power drains away,
Let me die and lie right there,
Dear elders, fare you well,
I shall trade shots in plenty.
If I stay alive, I, Çoro,
Of the Argın and Kırgız land
The burden I shall shoulder myself,
Be it sin or be it merit,
From the seething infidel
I shall part them and deliver them.
While this imposing head is mine,
Let me choose my courser and mount.
This Kalmuk of yours has run wild,
Let me drive him to his very homeland!
With the seething land of Kıtay,
Khan elders, watch and see!
Let me grapple once and see!
If this poor head stays unharmed,
The swarming, teeming Kıtay
I shall make a spectacle for you
and give it. Where was I, I, son of Manas?
White-bearded fathers,
Grey-wolf elders before me,
Open your palms and give your blessing!
If you give your blessing, I take it,
On the swarming, sprawling Kıtay
I shall loose the slaughter soundly.
I shall don my arrow-proof garb,
Against twelve tümen of Kıtay
Today I shall charge without turning rein.
The Kıtay has come raving mad,

Geçidini enine kollayayım,
Denk getirirse kudret,
Keçil'in hanı Koñurbay'ın
Kılıçlayıp başını alayım.
Kurulup böbürlenen haramı

Let me watch its pass along its breadth,
If power grants the moment,
Of Keçil's khan Koñurbay
Let me sword away and take his head.
The haram who lounges and swaggers,

Boylu boyunca sereyim.
Tulpardan seçip bineyim,
Duñ-Tuñ'un hanı domuza
Tek başıma varıp gireyim.
Kaderim erişirse öleyim,
Durmadan altı ay vuruşup,
Tanrı için, yurt için
Kırılışıp göreyim,
Kırgını seyirlik ederim.
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Gülüşlü Kırgız yurdumu
Bu kara günden kurtarırım.
Ölüp kalırsam ben Çoro,
İt derisi bir kuldum,
Ölmeyip kalırsam ben Çoro,
Koyun derisi oğuldum.
Yiğidim bozkurt Semetey,
Beli sıkıca kuşanan,
Seninle bir doğan,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Ak belinden süzülen,
Zavallı anam Kanıkey'in
Rahmini tekmeleyip yarıp çıkan —
Razı değilim şu sözüne,
Ağacık, üzülme kuluna,
Kul da olsam kudurup,
Zavallı canım, ne edeyim.
Dediğine boyun eğeyim,
Tutuşmaya gelirse Koñurbay,
Bakıp otur, ağacık,
Ben onu bir mızrakla devireyim.
Başını kesip geleyim,
Müjde deyip han ağam,

Bir sana getireyim.
Dediğime boyun eğiver,
Kul denen adım yok olup,
Zavallının işi düzelsin.
Söylediğim sözü tutuver,

Let me stretch him out full length.
Let me choose from the tulpars and mount,
To the pig, the khan of Duñ-Tuñ,
Let me go in all alone.
If my fate arrives, let me die,
Fighting six months without cease,
For God and for the homeland
Let me slaughter and be slaughtered,
I shall make the carnage a spectacle.
By day kumis, by night maidens —
My laughing Kırgız homeland
I shall save from this black day.
If I die and lie there, I, Çoro,
I was a slave of dog's hide,
If I do not die, I, Çoro,
I was a son of sheep's hide.
My brave one, grey wolf Semetey,
Girding his waist up tight,
Born as one with you,
Of Manas gone to the other world,
Slipped from his white loins,
Of my poor mother Kanıkey
Kicking, splitting the womb to come forth —
I am not content with this word of yours,
Dear elder, grieve not for your slave,
Slave though I be, gone raving,
My poor soul, what am I to do.
Let me bow to what you have said,
If Koñurbay comes to grapple,
Sit and watch, dear elder,
I shall topple him with one lance-thrust.
I shall cut off his head and come,
Saying good tidings, my khan elder,

I shall bring it to you alone.
Bow to what I have said,
May the name called slave be gone,
May the poor one's affairs come right.
Keep the word I have spoken,

	Hiç değilse Argın'a	*At the least, for the Argın*
	Han kaldırıp koyuver.	*Raise up and set a khan.*
	Söyleyeceğim budur, bil,	*What I shall say is this, know it,*
	Kıymetlim ağam, sözümü tut."	*My precious elder, keep my word."*
	Deyip, böylece, Külçoro	*Saying so, thus, Külçoro*
	Cenk pusatını kuşanıp,	*Girded on his gear of war,*
	Düşman kurdu yiğit kul	*The brave slave, wolf to the foe,*
	Savaş donanımını hazırlayıp,	*Made ready his battle harness,*
	Ok geçmez zırhtan	*Of arrow-proof armor*
138010	On iki kat giymişti.	*He had donned twelve layers.*
	Hepsi çelik demirden,	*All of them steel and iron,*
	Yüz yüze gelindiğinde,	*When it comes to face to face,*
	Yüreği yağlı arslan Çoro	*The stout-hearted lion Çoro*
	Canını esirgemeden gider diye,	*Goes without sparing his life, they say,*
	Yumruklaşıp düşmana dalar diye,	*Dives fist-first into the foe, they say,*
	Mızrakta usta Koñurbay,	*Koñurbay, master of the lance,*
	Hünerli olmuş kahrolası,	*Skilled he has become, the accursed,*
	Mızrakta pek usta kul,	*A slave most masterly with the lance,*
	Mızrakçılardan ziyade	*Beyond all other lancers*
138020	Düşmanın çaresini bilen becerikli kul.	*A deft slave who knows the foe's remedy.*
	Düşman yönünden ölüm yok.	*From the foe's side there is no death.*
	Açıkça vurup alır mı,	*Would he strike openly and take?*
	Ala göğüslü arslandı,	*He was a lion with dappled breast,*
	Ölüm olup kalır mı?	*Would death remain his lot?*
	Kaburganın zırhını,	*The armor for the ribs,*
	Eliyle Semetey	*With his own hand Semetey*
	Ok geçmez demiri	*The arrow-proof iron*
	Göğüs başına koymuştu.	*Had set upon his chest.*
	Kara yurt gibi Kıtay'ın	*Like a black yurt, the Kıtay's*
	Halkı basıp yetişir diye,	*People might press and overtake, they say,*
138030	Yabancı yandan görünmeden	*Unseen from the stranger's side*
	Böğrüne vurup geçer diye,	*Might strike his flank and pass, they say,*
	Ansızın mızraklarsa,	*If lances thrust all sudden,*
	Boş yere eceli erişir diye,	*Lest his death arrive in vain,*
	Ayrı ayrı demiri,	*Iron piece by piece,*
	Böğrüne koydu zırhı,	*He set armor on his flank,*
	Karşı karşıya durulsa,	*Should they stand face to face,*
	Tüfek atıp, yay çekip,	*Firing muskets, drawing bows,*

Çatır çatur vuruşulsa,
Kanlı kana karışıp,
Kaçmadan durup savaşılsa,
Kıtay hayli kalabalık yurt imiş.
Çetin belalı kavga çıkarıp,
At sağrısını dönseler,
Zorlu Kalça, güçlü arslan,
Ardından kovalayıp yetişir mi?
Kürek kemiğinin yüzü diye,
Ciğerin alt ucu diye,
Kazara çocuğu
Kazara vurup geçer diye,
Mızrak saplasa işlemeyen,
Alamayıp herkesin usandığı,
Kürek kemiğinin zırhını
Arkasına çekmişti,
Ok geçmez demiri.
Demiri çelik, eksiği yok,
Melek* beş elini salmasa,
"Gereklisin" deyip Yaradan
Kendi gelip almasa,
Manas'tan doğma er bozkurt,
Erliğini alabildiğine bildirip,
Nice çelik, ok geçmez donu
Külçoro'ya giydirdi.
Yetmiş deveye* yükletilen,
Rengi yeşil, gök heybe,
Atandık* değil, lök* heybesi,
Taşıyanı nice pehlivan,
Değerlilerin varken
Kıtay'a salınacak büyük kavga.
Gök heybenin paha biçilmezi yok,
O heybenin içinde
Neler var, neler yok,
İçini ipekle işlemiş,

Should they clash with crash on crash,
Steeping blood in blood,
Should they stand and fight unfleeing,
Kıtay was a land teeming vast.
Raising grim, calamitous strife,
Should they turn the horse's croup,
Stern Kalça, mighty lion,
Would he chase behind and catch them?
For the shoulder-blade's face, they say,
For the liver's lower tip, they say,
Lest by mischance the boy
Be struck by chance and passed through,
Armor no lance-thrust can work upon,
That none could take, that wearied all,
The armor of the shoulder-blade
He had drawn across his back,
The arrow-proof iron.
Its iron steel, it lacks for nothing,
If the angel does not loose his five hands,*
If saying "You are needed," the Creator
Does not come Himself and take,
The er grey wolf born of Manas,
Making his manhood known to the full,
Many a steel, arrow-proof garb
He dressed upon Külçoro.
Loaded onto seventy camels,*
Green of hue, the sky-blue saddlebag,
No atandık, but a lök's* saddlebag,*
Its bearers many a pehlivan,
While your precious ones are here,
The great war to be loosed on Kıtay.
The sky-blue bag is beyond all price,
Inside that saddlebag
What is there and what is not,
Its inside worked with silk,

Çift kat büküp diş diş dikmiş.
Yılan karnı* büktürüp,
Yıkılası kartal nakışını

Folded double, stitched tooth by tooth.
Twisting the snake's belly,*
The eagle pattern, may-it-fall,

Işıl ışıl işletip,
Bakıp dursan kıpır kıpır,
İnsan gözü kamaşırdı.
Çelikten yapılmış biz bile
Umulmadık yerde kayardı.
Mızrağın ucu geçmemiş,
Her çelik çalsa kesmemiş,
Yakası çelik, yeni altın,
Eteğinde yazısı var.
"Güreşte oğullar giysin" diye,
Anacığın, bahtsız kadın, yapmış.
Kadın okuyup baksa,
Ak çopkut diye adı var,
"Usanmadan oğullar saldırsın" diye,
"Karşı karşıya vuruşup,
Yılmadan düşmana dalsın" diye,
"Yüz yüze geldiği düşmanın
Hepsini çöle düşürüp*
Perişan edip sürsün" diye,
Mihnetli kadın anacığın
Armağan diye yapmış ak çopkutu,
Yiğide adayıp vermiş,
Er yapılı, anam arslan.
Yuvalı Kıtay, ulu yurt —
Çokluğu tümen*, kara kurt.
"Kalday'ın ulu kâfirine,
Kahrı bol Kalça bahadıra
Çarpışırsa giysin" diye,
"Kapışmaya girse Kalça'yı
Ta Kakan'a dek sürsün" diye, Vermiş
imiş yavrucağı,
Halis çelikten dövülmüş.
Zavallı anan, o dertli,
Gündüzünde rahat almadan,
Gece içinde uyku almadan,
Yedi yıl durmadan yapmış,
Kıvırıp büküp burdurmuş,

Örgüsünü çelikten yaptırıp,

Worked in glittering shimmer,
Gaze at it — it quivers, stirs,
The human eye would be dazzled.
Even an awl made of steel
Would slip where least expected.
The lance's tip has not passed through,
No steel that struck could cut it,
Its collar steel, its sleeve gold,
On its hem there is a writing.
"Let sons wear it in the wrestling," saying,
Your dear mother, luckless woman, made it.
If a woman read and looked,
Its name is there: ak çopkut,
"Let sons charge unwearied," saying,
"Clashing face to face,
Let him dive at the foe undaunted," saying,
"Of the foe he meets face to face
Casting all into the desert,*
Let him rout them and drive them," saying,
Your toil-worn mother dear
Made the ak çopkut as a gift,
Devoted and gave it to the brave,
Built like an er, my mother the lioness.
Nested Kıtay, a mighty land —
Its multitude tümen, black wolves.*
"Against the kalday's great infidel,
Against Kalça the batyr rich in wrath,
Let him wear it if he clashes," saying,
"If Kalça enters the grapple,
Let him drive him to far Kakan," saying,
She had given it to her dear child,
Forged of purest steel.
Your poor mother, that grieving one,
Taking no rest in her daytime,
Taking no sleep within the night,
Made it seven years without cease,
Had it curled and twisted and wound,

Had its weave made out of steel,

Can korumaya perçinletmiş.
Doksan güçlü pehlivana,
Kahrolası yıkılasıyı,
Tokmak ile dövdürtmüş.
Atışa girse ok geçmez,
Yangına girse kor geçmez,
Yetkin anan Kanıkey,
Beri yola çıkarken,
Münacat* edip, zar ağlayıp,
Yavrusu Külçoro'ya adayıp,
"Yiğidim oğlum giysin" diye,
"Yüz yüze geldiği düşmanını sürsün" diye,
"Yılmadan düşmana girsin" diye,
"Dövüştüğü düşmanını
Yöneldiği yana sürsün" diye,

"Ah, anacığım bahtsız imiş" diye,
"Sonra dahi bu kara bahtlı
Gerçek kadrimi bilsin" diye,
Gök heybenin içinden
Ak çopkutu* almıştı.
Yiğitliğini bildirip,
Külçoro'ya giydirip,
Yanından yakından baksa,
Salt çelikten pazubent,
Yapmış imiş Kanıkey,
Gerçekten dertlenip, zar ağlayıp,
Öz oğlu Külçoro'ya adayıp.
Dokuz ilik taktırmış,
Cevherden düğme yumruk gibi,
Görsen ilginçtir böylesi.
Dayanamayıp zar ağlayıp,
Külçoro'ya adamış.
Tabılgı yaksa kor geçmez,
Kahrolası yıkılasıya,
Fitilli tüfek atsa ok geçmez,
İşte öyle sağlam donu,
"Külçoro yiğit giysin" diye,

Riveted it to guard the life.
By ninety mighty pehlivans,
The accursed, the may-it-fall,
She had it beaten with the mallet.
Enter the arrow-fight — no arrow passes,
Enter the blaze — no ember passes,
Your accomplished mother Kanıkey,
When setting out on the hither road,
Made supplication, weeping sore,*
Devoted it to her child Külçoro,
"Let my brave son wear it," saying,
"Let him drive the foe he meets face to face," saying,
"Let him enter the foe undaunted," saying,
"The foe with whom he battles,
Let him drive whichever way he turns," saying,
"Ah, my mother was luckless," saying,
"Even after, may this black-fated one
Know my true worth," saying,
From within the sky-blue saddlebag
She had taken the ak çopkut.*
Making his valor known,
Dressing it on Külçoro,
If you looked from close beside,
Armbands of purest steel,
Kanıkey had made them,
Truly grieving, weeping sore,
Devoted to her own son Külçoro.
Nine loops she had fastened on,
Buttons of gem like a fist,
A curious sight if you should see.
Unable to bear it, weeping sore,
She devoted it to Külçoro.
Burn tabılgı wood — no ember passes,
On the accursed may-it-fall,
Fire the matchlock — no ball passes,
Such was that sturdy garb,
"Let brave Külçoro wear it," saying,

"Kaynayıp yatan kâfire,
Han Koñurbay bahadıra,
Yılmadan saldırsın" diye,
Zavallı anan Kanıkey'in
Gönülden verdiği ak kaftanı
Üstünden bastırıp giymişti.
Boydan boya düğmeli,
Kabaran yüzün tamamı
Gök demir ile donanmış.
Sefere yürüse sayısız ordu gibi,
Kapışmada kartal, ak uğurlu.
Savuşturan donu seksen dört,
Gelmiş imiş Koñurbay,
Savurduğu yanı yanan ateş.
Cepken giymiş Kıtay'ın
Kalday'ın ulu kâfirine
Büyük kara atını bağlamış,
Toplayıp ordusunu sürmüş,
Kavga dense hazırlanmış,
Savaşa sıkıca kuşanmış.
Uçmaktu-Beecin büyük şehir,
Savaşa tümen ordu almış,
Topyekûn eli yurdu
Kökünden beri derlenmiş.
Yürüyüşünden toz kopan,
Naralarından can çıkan,
Belli bir yerde doğmuş,
Kendi Beecin'e gürültü salmış.
Cezayirlisini* kuşanıp,
Kaspan-Too'yu dolaşmış,
Çarpışan düşmanı yakmış.
Kara uğursuz Kalça'ya
Hangi insan karşı durabilmiş.
Katıksız bela Kalça'yla
Yüzleşen sağ gitmemiş,
Cevşen giyip kabararak,
Köökör gibi mercan taş —
Görsen Kalça işte böyle,

"At the seething, sprawling infidel,
At Khan Koñurbay the batyr,
Let him charge undaunted," saying,
Your poor mother Kanıkey's
White kaftan given from the heart
He had donned, pressed over all the rest.
Buttoned from end to end,
The whole of its swelling face
Arrayed with grey-blue iron.
On campaign he moves like a countless host,
In the grapple an eagle, white-fortuned.
His warding garbs are eighty-four,
Koñurbay, it seems, had come,
The side he swings toward — burning fire.
Of the jacket-wearing Kıtay,
For the kalday's great infidel
He has tethered his great black horse,
Gathered and driven forth his host,
At the word of battle he stands prepared,
Girded tight for war.
Uçmaktu-Beecin, a mighty city,
He has taken tümen hosts to war,
His whole people and homeland
Mustered from the very root.
Dust bursts up from his marching,
Souls flee at his war-cries,
Born in a place of renown,
He has loosed tumult on Beecin itself.
Girding on his Cezayir piece,*
He has roamed Kaspan-Too,
Burned the foe who clashed with him.
Against black ill-omened Kalça
What man has ever stood?
With Kalça, calamity unalloyed,
None who faced him left alive,
Wearing mail, puffed with pride,
Coral stone like a köökör —
See him — such is Kalça,

Tepesinde parıldayıp,
Koñurbay yurda belli han.
Naraları her yana salıvermiş,
Savaşa girer çağında,
Ulusu böyleymiş Kıtay'ın:

Gleaming upon his crown,
Koñurbay, khan renowned to the land.
He has loosed his war-cries every way,
In his season for entering war,
Such was the great one of Kıtay:

Tavus kuşunun kuyruğunu
Doksan türlü takınmış.
Yöneldiğini yiyecek gibi,
Düşman yanına hazırlanmış,
Gök zırh örtüsünü bürünüp,
Görsen Kalça Koñurbay
Gök kaplan gibi hamle edip,
Doru alaca bayrağını sallayıp.
Dolup taşan orduyu sürüp,
Türlü türlü arslanı sürüp,
Nice nice halkı sürüp,
Güçlülerini telaşlandırıp.
Yanıp ölen Kıtay'ın
Hangi birini anlatalım.
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Kudurasının Algara'sı,
Yaban eşeğini kovsa kaçırtmaz.
Toynağı çelik, masmavi taş,
Mızraklaşan düşmana olmuş usta.
Kahırlanıp tüyleri diken diken,
Kahrı yüzüne vurup,
Opol Dağı gibi gürzü
Sağ yanına bağlanıp,
Kaynaşıp yatan kalın ordu,
Basıp geçecek gibi
Kalmış imiş hazırlanıp,
Boru-zurna çalınıp,
Gergedana yükü yükletilip,
File yükleyip ok alıp.
Kadim Beecin ulu şehir,
Kökünden beri derlenip,
Tüyü kalmadan domuzun,
Tümüyle basıp geçmişti.

The tail of the peacock
He has donned in ninety fashions.
As if to devour whatever he faces,
Made ready toward the foe's side,
Wrapped in his cover of grey-blue armor,
See him — Kalça Koñurbay,
Lunging like a grey-blue tiger,
Waving his bay-pied banner.
Driving the overbrimming host,
Driving lions of every kind,
Driving peoples past all counting,
Setting his mighty ones astir.
Of the Kıtay who burn and die,
Which one shall we recount?
Sparse of tail and scant of mane,
The Algara of that raving one,
Chasing the wild ass, it lets none escape.
Its hooves are steel, deep-blue stone,
Grown master against the lancing foe.
Wrathful, its hair bristling on end,
Its fury struck into its face,
A mace like Mount Opol
Bound at his right side,
The thick host seething, sprawling,
As if to trample through
It had stood there, made ready,
Horns and zurnas sounding,
Loads laden on the rhinoceros,
Loading elephants, taking arrows.
Ancient Beecin, mighty city,
Mustered from its very root,
Not a bristle of the pig left behind,
It had trampled through entire.

Er Kançoro bozkurdu
Dört yandan kuşatıvermişti.

Er Kançoro the grey wolf
They had encircled from four sides.

Altı bin Kıtay, sayısız kalday,
O düşmanın üstün eri Koñurbay, Yer görünmez olmuştu,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli,
Kurulup böbürlenen domuz, ah.
Kendi mızrakçıdan usta kul,
Düşmanın çaresini apaçık
Bilen kudretli kul.
Erliğinden er Kalça,
Yamaca kurulmuş dam olmuş,
Keçil'e kudretli han olmuş.
Onunla çekişen insan yok olmuş.
Karınca gibi kaynaşıp,
Kuşattı Kıtay kımıldayıp.
Buyruk verip cancusu*,
Üşüşüp Kıtay yetişmişti,
Kançoro'yu bağlayıp almaya,
Kahrolası Kıtay yurdu
Kırk iki kez kuşatıp geçmişti.
Yağmur gibi yay çekip,
Üşüşmüş imiş Çoro'ya,
Dolu gibi ok atıp.
Yamaçtan Kalça girmişti,
Puslu dumanı, koru gör,
Sapmadan değen oku gör.
Dosdoğru basan orduyu gör,
Tükenip yatan çileyi gör.
Kırk boy Kıtay kaynaşıp,
Toplu basıp yetişecek ya,
Çetini Kalça'nın önünde,
Seyirlik edip tokmaklayıp,
Şimdi bağlayıp gidecekken,
Karınca gibi çok Kıtay,
Kaynaşıp girip saldırdı.
Kara yağız Tagılık
Yanından üşüştü,

Six thousand Kıtay, countless kalday,
That foe's foremost er, Koñurbay, The earth could not be seen,
Cotton-sashed and wide of boot,
The pig who lounges and swaggers, ah.
Himself a slave more skilled than lancers,
Who knows the foe's remedy full plain,
A mighty slave who knows it.
For his manhood, er Kalça
Has become a house set on the hillside,
Become a mighty khan to Keçil.
Whoever strove with him has perished.
Swarming like the ants,
The Kıtay closed round, astir.
Its cancu giving the command,*
The Kıtay had thronged and reached him,
To bind and take Kançoro,
The accursed land of Kıtay
Had circled round him forty-two times.
Drawing bows like rain,
They had thronged upon the Çoro,
Loosing arrows like hail.
From the hillside Kalça entered,
See the hazy smoke, the embers,
See the arrow strike unswerving.
See the host pressing straight on,
See the ordeal sprawled unending.
Forty tribes of Kıtay seething,
About to press home in one mass,
The sternest before Kalça,
Making a spectacle, bludgeoning,
Now, just as they would bind and go,
Kıtay many as the ants,
Swarmed in and attacked.
Swarthy black Tagılık
Thronged in from his flank,

Tokşuger'den alpları,
Büyük Ezkara ihtiyarı,
Üşüşerek Kıtay geçmişti.
Toprak uçup, toz basıp,

The alps from Tokşuger,
The great elder Ezkara,
Thronging, the Kıtay had passed.
Earth flying, dust pressing down,

Dolu dolu Kıtay eli basıp,
İşte o zaman Kançoro,
"Tevekkül, ölsem de gönlüm hoş" deyip,

The brimming Kıtay people pressing,
Then it was that Kançoro,
"I trust in God; if I die, my heart is glad," saying,

Çatır çatur tutuştular,
Mızraklaşıp o zavallı,
Çatır çatur vuruştular.
Erenlerden nice han ölüp,
Denk gelenin hepsi ölüp,
Karşı karşıya duruşup,
Ezişerek vuruşup,
Sıkıca girdi kalın ordu.
Kalday'ı bağlayıp alacaktan,
Çetin Mançu, Tırgoot,
Kırıp hemen alacak gibi,
Dönüp bakmadan girdi savaşa.

With crash on crash they grappled,
Trading lances, that poor one,
With crash on crash they fought.
Of the erens many a khan dying,
All who met their match dying,
Standing face to face,
Fighting, grinding each other down,
The thick host pressed in hard.
As if to bind and take the kalday,
The stern Mançu, the Tırgoot,
As if to cut down and take at once,
He entered battle without a backward glance.

Ak kaftan, asil don giyip,
Su gibi bozkır atına binip,
O boz atın kuyruğunu
Güzelce bölüp üç düğümleyip,
Görse gönül bölünüp,
Gök ala dağ gibi görünüp.
Yetkince belini kuşanıp,
Yetişip gelen Kıtay'a
Tek başına dalıp saldırıp,
Almambet oğlu kartalın,
"Ecel yeterse ölürüm" deyip,
"Gücüm yeterse çarpışıp,
O Kançoro ağaya
Destek olup veririm" deyip,
Kalday'a çarpışma salmaya,
Er Kançoro bozkurdu
Ayırıp kurtarmaya,

Donning the white kaftan, noble garb,
Mounting his steppe horse smooth as water,
The tail of that grey horse
Parting it fair, knotting it in three,
The heart torn at the sight of him,
Looming like a grey-dappled mountain.
Girding his waist full well,
At the Kıtay come upon him
Diving in and charging all alone,
The eagle, son of Almambet,
"If my hour arrives, I die," saying,
"If my strength suffices, clashing,
To that elder Kançoro
I shall give my support," saying,
To loose the clash upon the kalday,
Er Kançoro the grey wolf
To part away and rescue,

Kırgını seyirlik salmaya,
Kıl kadar görmeden kuru canı,
Ayırıp kurtarmaya,
Yukarısına aşağısına bakmadan,
"Ölürüm" diye saymadan,
Safını bozup, yol açıp,

To loose slaughter as a spectacle,
Counting his bare life not worth a hair,
To part away and rescue,
Looking neither up nor down,
Not reckoning "I shall die,"
Breaking their ranks, opening a road,

Kaynayan Kıtay'a, Mançu'ya
Kapışmaya girse sayısız ordu gibi,
Dosdoğru dalıp saldırıp,
Mızrak yetişen yerlerini
Mızrak ile dolaşıp,
Çetin yakına gelenini,
Hızır'ın kolladığı zavallın,
Kılıç ile yaralayıp,
Yedi binini ufalayıp,
Yettiği yerini mızraklayıp,
"Yiğidi Kalça nerede?" deyip,
Denk geleni mızraklayıp,
Cengi enine boyuna saldı.
Kırıp geçiriverdi.
Tek başına çocuk dalıp,
Yeri kaplayan çok kalday,
Güçlüsü gelip durmuştu,
Er Kançoro çocuğu
Ayırıp kurtarmıştı,
Ayırıp durduğunda,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Sağlığında sözü açık,
Âlemden Koñurbay,
Üstün doğmuş kartalım,
Ziyadesiyle gözü açık,
Pehlivanı görüp haykırıp,
Boz atının kuyruğunu
Çocuğu görüp iyice sınayıp.
Güzelce bağlayıp, sıkı düğümlemiş,
Yan gözle bakıp oturup,
Kıvamına doldurup,
İyice sınayıp çocuğu,

At the seething Kıtay, the Mançu,
Entering the grapple like a countless host,
Diving in and charging straight,
Wherever the lance could reach
He ranged over with the lance,
Whatever stern one came in close,
The poor one whom Hızır guards,
Wounding with the sword,
Grinding seven thousand of them small,
Lancing whatever he could reach,
"Where is their brave, Kalça?" saying,
Lancing whoever met him,
He loosed war along its length and breadth.
He cut them down clean through.
The boy diving in all alone,
The many kalday covering the earth,
Their mighty ones had come and stood,
Er Kançoro, the boy —
He had parted away and rescued him,
As he stood parting him away,
Alööke's Koñurbay,
Plain of speech in his lifetime,
Koñurbay, apart from all the world,
My eagle born surpassing,
His eye open beyond measure,
Seeing the pehlivan, crying out,
The tail of the grey horse —
Seeing the boy, testing him well.
Bound up fair, knotted tight,
Sitting, watching from the eye's corner,
Filling to his full measure,
Testing the boy full well,

Ezkara'sına haykırdı,
Mercan düğmeli, inci taş,
Beklediği Burut halkı var,
Luñ-Tuñ'un hanını çağırdı. Kapışanı öylece
Vuruşmadan bakıp durmadı,
Ulu imiş Koñurbay,
Ululların hepsini topladı,
Aziz Han erin soyu.
Bileğini* kabartıp,
Mançu hanı Ezkara,
Kıtay hanı Tagılık,
Katkalañ'ın Saykal'ı,
Kara sakal, yaya cellat,
Öfkesine dokunduğunda
Orok'un oğlu Odu Han,

He cried out to his Ezkara,
Coral-buttoned, pearl-stoned,
There is the Burut folk he watched for,
He summoned the khan of Luñ-Tuñ.
Those who grappled, even so,
He did not stand watching without a fight,
Great indeed was Koñurbay,
He gathered all the great ones,
The seed of er Aziz Han.
Swelling his wrist,*
Ezkara, khan of the Mançu,
Tagılık, khan of the Kıtay,
Saykal of Katkalañ,
Black-bearded, the executioner afoot,
When his anger has been touched,
Odu Han, son of Orok,

Sayısız yatan çok pehlivan,
Buyruk verecek atmaca —
Bunlar gelip durmuştu.
Bunları görüp aldıktan sonra,
Alööke'nin Koñurbay'ı
Büsbütün gaileye düştü şimdi,
Kahırlanıp Koñurbay
Gayreti sıkı başlattı,
Kalday'larını, hanlarını,
Nice tümen canlarını,
Cepkenini kabartıp,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Mançu'suna, arslanına,
Kaynayan Kıtay eline
Sözünü vurup durmuştu:
"Gördünüz mü, ahali,
Benim gördüğümü gördün mü,
Benim bildiğimi bildin mi,
İşte şu su gibi boz ata binen,

Uzun boylu, geniş omuzlu,
Aç nara, kurnaz çığlık,

Many pehlivans sprawled past counting,
The hawk who will give command —
These had come and taken stand.
After he had seen and marked them,
Alööke's Koñurbay
Fell now wholly into care,
Filled with wrath, Koñurbay
Set zeal hard in motion,
His kaldays and his khans,
Their souls in many tümens,
Puffing out his jacket,
Alööke's Koñurbay,
To his Mançu, to his lions,
To the seething Kıtay people
Kept striking home his word:
"Have you seen, my people,
Have you seen what I have seen,
Have you known what I have known?
That one there, mounted on the grey smooth as water,
Tall of stature, broad of shoulder,
Hungry war-cry, cunning scream,

Ala göğüslü, taş yürekli —
O, Almambet'in oğluymuş.
Kan içmek töresi var,
Atasından babası
Altın tahtını yağ etmiş,
Öfkesine dokunduğunda
Babası Aziz Han'ın işini bitirmiş,
Gümüş tahtını kan etmiş,
Öz atasının işini bitirmiş,

Dappled-breasted, stone-hearted —
He, it seems, is Almambet's son.
Blood-drinking is his custom,
His father, of that forefathers' line,
Turned the golden throne to grease,
When his anger had been touched,
He finished off his father Aziz Han,
Turned the silver throne to blood,
Finished off his own sire,

Yanasının soyu,
Kendisi Kırgız elinde
Yanıp tutuşup ölen bu çocuk,
Bize düşmandır özünde.
Bunu sağ koysak hayır etmez,
Oynak boz deve gözlü,
Ezelden bizi rahat komaz,
Yiğit de imiş, arslan da imiş,
Kalday'dan nice han ölmüş,
Kendi düşmanın çaresini
Ziyadesiyle bilen arslan da imiş.
Çarpışan canın hepsi ölmüş.
Öz atası Almambet
Çıma-Çın'ın hanıydı,
Gerçek kırgın salıp Beecin'e,
Benim asıl düşmanım oydu,
Bu Külçoro, onmayası,
Tam ondan kalmıştı.
Gönlü kırılıp Beecin'den
Göçüp gitmiş Talas'a.
Çoro olmuş atası
Cakıp'ın tek oğlu Manas'a. Düşünsem
nice halk ölmüş.
Talas gibi yer edinip,
Hunhar* Manas'ı er edinip,
Kıyılmazı kıymetli can olup,
Bunun kahrolası atası
Kırgız'a varıp han olup.
"Bilirim" deyip yollarını,

The seed of that may-he-burn,
He himself among the Kırgız people —
This boy, burning and blazing to die,
Is our foe in his very core.
Leave him alive — no good will come,
Eyes of a skittish grey camel,
From of old he gives us no peace,
A brave he is, a lion too,
Of the kalday many a khan has died,
The remedy of his own foe
A lion who knows beyond all measure.
Every soul who clashed has died.
His own sire Almambet
Was khan of Çıma-Çın,
Loosing true slaughter on Beecin,
He was my foe above all foes,
This Külçoro, may he never prosper,
Was left behind from that very one.
His heart broken, from Beecin
He migrated off to Talas.
His sire became a çoro
To Cakıp's only son Manas. When I think
— how many folk have died.
Taking a place like Talas,
Taking bloodthirsty Manas for his er,*
Becoming a precious soul not to be harmed,
This one's accursed sire
Went to the Kırgız, became a khan.
"I know their roads," saying,

Burut'un zorlularını toplayıp,
Manas'ın ordularını sürüp,
Kırgını seyirlik salmıştı.
Âlemin halkı toplanıp,
Durmadan altı ay vuruşta,
Kıtay ile Burut'un
Nice halkı kırılıp,
Kuşatıp Beecin yerini alıp,
Yeri tutan eli alıp,
Kalday'dan nice han ölmüş,
Çarpışan canın hepsi ölmüş.
Kahrolası bu Burut,
Yeri iyi bilen, halkı tanıyan,
Yetkin pehlivan Almambet
Kahrı sıkı başlatmış,

Gathering the Burut's mighty men,
Driving Manas's hosts,
He loosed slaughter as a spectacle.
The folk of the world gathering,
In six months' fighting without cease,
Of the Kıtay and the Burut
Many a folk was cut down,
Besieging, taking the ground of Beecin,
Taking the people who held the land,
Of the kalday many a khan has died,
Every soul who clashed has died.
This accursed Burut,
Knowing the land well, knowing the folk,
The consummate pehlivan Almambet
Set his fury hard in motion,

Kırk boy Kıtay Beecin'i
Kırgın edip bırakmış.
Altın ganimet, işlemeci kadınları almış,
Yüksük ağızlı, mahmur gözlü,
Kendine teytey* kızı almış.
Han Almambet sebepkâr,
Demir urganlı Çoro'nun
Dengi kalmadan kırılmış.

The Beecin of forty Kıtay tribes
He left in slaughter.
He took gold booty, embroidress women,
Thimble-mouthed, languid-eyed,
He took himself a teytey girl.*
Khan Almambet, cause of it all —
The iron-roped çoros
Were cut down till none of their like remained.

Demir hançerli kolçularımdan*
Meydandan demir alp ölmüş.
At oyuncusu, yaya yüğrük*,
Benim bahadırlarım toptan ölmüş.
Beecin'den nice bey ölmüş,
Yüz yüze gelen arslan ölmüş.
Orgo, Döñgö alpları ölüp,
Ordayı bozup, yol edip,
Kırk kapılı Beecin'e,
Kırgız'dan Manas hunharı
O Beecin'e zorba etmiş.
Bu kahrolası Almambet'in
Âleme yetmiş kudreti,
Benimle o domuz

Of my iron-daggered kolçus,*
Iron alps died on the field.
Trick-riders, swift ones afoot,*
My batyrs died one and all.
From Beecin many a bey has died,
The lion who met him face to face has died.
The alps Orgo and Döñgö dying,
Breaking the horde-camp, making a road,
To Beecin of the forty gates,
Manas the bloodthirsty, of the Kırgız —
He made him tyrant over that Beecin.
This accursed Almambet's
Power reached across the world,
That pig and I

Amca çocuklarıyız.
Çet-Beecin elini dolaşmış,
Çep-Cek, Tırgoot elimi
Ölçüsüz girip yakmış.
Kakançı yurdunu kuşatmış,
Bere Çaliar'ın* değmediği Beecin'in
Takatini fena tüketip,
Almambet fena kuşatmış.
Ak hazine, sayısız serveti
Fena edip yağmalamış.
Gaileyi dosdoğru başlatmış,
Ak evli* rehin dururken,

Are cousins, uncle's children.
He roamed the people of Çet-Beecin,
My Çep-Cek and Tirgoot people
He entered beyond measure and burned.
He besieged the Kakançı land,
Of Beecin, untouched by Bere Çaliar,*
Draining its strength most foully,
Almambet besieged it foully.
The white treasury, wealth past counting,
He plundered foully.
He set calamity straight in motion,
While the white-housed stood hostage,*

Atam Alööke kesip bırakmış.
Anlatsam nice lafı var,
Atamızın öcü var,
Çet-Beecin şehrini dolaşmış,
Daha dün Tırgoot'u fena yakmış.
Öfkesine dokunduğunda,

My father Alööke he cut down and left.
Were I to tell, there is much to say,
There is our father's vengeance owed,
He roamed the city of Çet-Beecin,
Only yesterday he foully burned the Tirgoot. When his anger had been touched,

Kahrolası Burut'a
Tutuşup gücüm yetmemiş.
Kakan'ın yurdunu kuşatmış,
Tırgoot'u tümüyle kırıp,
Kalmuk'un yurdunu kuşatmış.
Çekişip çare bulamayıp,
Kıtay'ın yurdu usanmış,
Beecin'i bozup, yol açmış,
Hepsinde bana güç yetmemiş,
Bu Beecin'i vurup bir almış.
Beecin'i vurup aldığında,
Belli gaile, çetin iş,
Beyce yaptığı kötü iş:
Eline alıp Kıtay'ı,
Beecin'i üç yıl yönetmiş,
Yönetimine dayanamayıp
Kakan'ın halkı perişan olmuş.
Vergisini* ağır başlatmış,
Vergisine dayanamayıp,

Against the accursed Burut
I grappled, and my strength fell short.
He besieged the land of Kakan,
Cutting down the Tirgoot entire,
He besieged the land of the Kalmuk.
Striving, finding no remedy,
The land of Kıtay grew weary,
He broke Beecin, opened a road,
In all of it my strength fell short,
He struck and took this Beecin once.
When he struck and took Beecin,
A plain calamity, a grim affair,
The evil deed he did as bey:
Taking Kıtay into his hand,
He ruled Beecin three years,
Unable to bear his rule,
The folk of Kakan fell to ruin.
He set his tribute heavy from the first,*
Unable to bear his tribute,

Kırk hanın eli Kıtay yurdu
Kırılıp gidivermiş.
Belli yiğit han ölmüş,
Yüzleşmeye girip Beecin'den
Belli canın hepsi ölmüş,
Beecin perişan, büyük gaile,
Beecin'e perişanlık başlatmış,
Beecin'deki ulu hanı
Komadan kırıp bırakmış.
Han Almambet yol başlayıp,
Haberin var mıdır acep,
Kahrı sıkı başlatmış.
Tufan suyu erişmez Çoñ-Beecin,
Duramayıp titreyip,
Kırılıp gidivermiş.

The Kıtay land of forty khans
Was cut down and swept away.
Khans of famed braves died,
Entering to face him, from Beecin
Every soul of name has died,
Beecin ruined, great calamity,
He set ruin upon Beecin,
The great khans in Beecin
He cut down, sparing none.
Khan Almambet leading the way,
Do you have word of it, I wonder,
He set his fury hard in motion.
Çoñ-Beecin, beyond the flood-water's reach,
Unable to stand, trembling,
Was cut down and swept away.

O Almambet tükenmişi,
Anlata gitsem pek ilginç,
Beecin'e saldığı büyük fesat.
Altın tahtını yağ etmiş,
Atası Aziz Han'ın işini bitirmiş.
Gümüş tahtını kan etmiş,
Gerçek hiddetine dokunduğunda,
Öz atasının işini bitirmiş.
Ben Beecin'de dururken,
Altı yüğrük at varıp,
Taş-Köpürö şehrinden,
"Aziz Han başta, sayısız töre
Almambet'ten öldü" diye,
"Geri dönülmez gerçek yurdu
Zavallı hanlar gördü" diye,
Orokkır haber verdiğinde,
Boş yere bakıp durmadım,
Kıtay milleti, o yalnız —
Cihandan pehlivan topladım.
O pehlivanın içinde,
Yürüyüşünden toz kopan,
Homurtusundan can çıkan,
Akbaba kuyruklu Coon alp,

That Almambet, may he be spent,
Should I go on telling — most strange,
The great sedition he loosed on Beecin.
He turned the golden throne to grease,
Finished off his sire Aziz Han.
He turned the silver throne to blood,
When his true rage was touched,
He finished off his own sire.
While I was staying in Beecin,
Six swift horses arriving,
From the city of Taş-Köpürö,
"Aziz Han first, and countless töre
Died at Almambet's hand," saying,
"The true land of no returning
The poor khans have beheld," saying,
When Orokkır brought the word,
I did not stand idly watching,
O Kıtay nation — he was alone —
I gathered pehlivans from all the world.
Among those pehlivans,
Dust bursting from his march,
Souls fleeing at his growl,
Vulture-tailed Coon alp,

Gayreti yetkin Kaman alp,
Kulağı demir Kutan alp,
Göbeği demir Kiten alp,
Karayağıza binen Kambıl alp.
Demir urganlı torcumla*,
Tekmil hançerli kolcumla,
Çepeçevre saldırdık.
Ölmedikleri yerde kaldılar,
Oynak kuray kuruyunca,
Mıyzam'ın külü* uçunca,
Sıkıca altı ay vuruşup,
Kahrı sıkı başlatan,
Akbaba kuyruklu Coon alpı,
Makas kulaklı Kaman alpı,
Bu kara uğursuz kahrolası,

Kaman alp of consummate zeal,
Iron-eared Kutan alp,
Iron-naveled Kiten alp,
Kambıl alp who rides the swarthy black.
With my iron-roped torcu,*
With my kolçu all bearing daggers,
We attacked from every side.
Where they did not die, they stayed,
When the pliant kuray reed dried,
When Mıyzam's ash flew,*
Fighting hard six months,
He who set fury hard in motion,
Vulture-tailed Coon alp,
Scissor-eared Kaman alp,
This black ill-omened accursed one,

İşte onları kırıp bırakmış.
Kırgın edip hepimi,
Yok etmiş nice hanımı.
Gökten bulut tutulup,
Kırk arşın* kaleye saldığımda,

Göz göre kaçıp kurtulmuş.
Buradan varıp Kazak'a,
Kazak'tan sürünüp azaba,

Talas gibi yeri bulmuş,
Burut'tan hunhar eri bulmuş.
İşte bende öcü var.
Bunun soyundan sopu,
Düşünsen Burut dininde,
Tutuşup ölen kahrolası,
Bize düşmandır özünde.
Bu Almambet oğlu Külçoro,
Atasına çekmiş arslan imiş,
Haberini gözleyip oturdum,
Sağ omuzu genişmiş,
Yanasının halini görsem,
Oyrot'u* bozacak arslanmış,

Those very ones he cut down and left.
Making slaughter of all of mine,
He destroyed many of my khans.
Clouds gripped across the sky,
When I shut him in the forty-arşın fortress,*
Before our eyes he fled and escaped.
From here going to the Kazak,
From the Kazak crawling on through torment,
He found a place like Talas,
Found among the Burut a bloodthirsty er.
Thus I bear a vengeance against him.
This one's stock, from that same seed,
Think on it — in the Burut faith,
The accursed who blazed and died,
Is our foe in his very core.
This Külçoro, Almambet's son,
Is a lion cast after his sire,
I sat watching for word of him,
His right shoulder is broad, it seems,
Should I see the may-he-burn's state,
He is a lion to break the Oyrot,*

Hunharın oğlu olmasa,
Semetey'in Çorosu,
Mızrak salışlı ermiş,
İşte o Almambet oğlu Külçoro,
Kartal Manas'ın hepsini,
Bu cehennemlik Çoro'nun
Coşup taştığı yerine
Dağ bile dayanamaz,
Doksan bin pehlivan saldırıp, Kanlı boyun* diye ad alıp,
Yanına dayanıp varılamaz,
Yiğit de imiş, arslan da imiş,
Şimdi can esirgemeden girecek,
Belli çetin er de imiş,
Bu haramın öcü var.
Yöneldiği un ufak olurcasına,
Kavgada mızrak uzattığında,
Benden gayrı er de imiş.
Yer bile dayanamaz,
Hayli devle yüzleştim,
Canların hepsi saklanıp,
Bunun ağırlığı çetinmiş,
Yüz yüze geldiği erenin
Çıkacak siperi,
Suretini, heybetini,
Ata binmiş endamını,

Were he not the bloodthirsty one's son,
Semetey's Çoro,
An er with a lance-thrust of his own,
That very Külçoro, Almambet's son,
All that was eagle Manas's —
This hell-bound Çoro:
Where he surges and overflows
Even the mountain cannot stand,
Ninety thousand pehlivans charging,
Taking the name Bloody Neck,*
None can press up to his side,
A brave he is, a lion too,
Now he will enter unsparing of life,
A stern er of renown he is,
This haram bears a vengeance owed.
As if what he faces will be ground to meal,
When he thrusts the lance in battle,
An er second to none but me.
Even the earth cannot stand it,
I have faced many a giant,
All those souls went into hiding,
This one's weight is grim indeed,
For the eren who meets him face to face
What shelter could come forth?
His visage and his majesty,
His bearing mounted on the horse,

Dikkatle bakıp otursam,
Kırgız'a bitmiş kızıl tuğ,
Kıtay'a salar velvele.
Yamaca kurulmuş dam imiş,
Bu kahrolası Külçoro,
Cenk için doğmuş çocukmuş,
Bunun Keñ-Kol'dan göçmüş göçü var,
Hırpalanıp gitmiş bu domuz,
Savaşta canını esirgemez,
Bunun öç gütmesinin sebebi —
Daha dün Kıtay, Burut vuruşup,
Kırgın olup dururken,

When I sit and gaze with care,
A red banner grown for the Kırgız,
He looses tumult on Kıtay.
He is a house set on the hillside,
This accursed Külçoro,
A boy born for war he is,
He has a migration moved from Keñ-Kol,
This pig went off battered sore,
In war he does not spare his life,
The reason he nurses vengeance —
Only yesterday Kıtay and Burut fought,
While slaughter stood upon us,

Hilali altın kara tuğu
Pehlivanlara tutturdum,
Tek gözlü yiğitten
İşte şu mazañşan yurdunu sürdürttüm,
Er Kococaş nişancıya,
Akbaltay oğlu Çubak'ı,
Ulakan oğlu Sırgak'ı,
Aziz Han'ın Almambet'ini,
Burutlardan Muzburçak'ı,
Kazak'ın Kökçö ihtiyarını,
Kococaş'a vurdurttum.
Anlatsam nice lafım var,
Şu kahrolası Burut'a
Hunhar olduğum yerim var,
Bu ikisi yenilmez.
Zahmete dosdoğru girelim,
Ele geçerse ikisini,
Diri bağlayıp alalım.
Çıma-Çın, Kakan, Bakburçun,

The black banner with golden crescent
I gave the pehlivans to hold,
By the one-eyed brave
I had that mazañşan land driven off,
By er Kococaş the marksman —
Çubak, son of Akbaltay,
Sırgak, son of Ulakan,
Aziz Han's Almambet,
Muzburçak of the Buruts,
The Kazak's elder Kökçö —
I had Kococaş shoot them down.
Were I to tell, I have much to say,
Against that accursed Burut
I too have where I turned bloodthirsty,
These two cannot be beaten.
Let us enter the toil head-on,
If the two of them fall into hand,
Let us bind and take them alive.
Çıma-Çın, Kakan, Bakburçun,

Bunun asıl göbeği Kakançın,
Luntuñ, Keñtuñ, Dıñşa'ya,
"Ulusunu yok ettik" diye,
Müjde verin bunlara.
Kalday'larım, arslanlarım,
Savaşta titiz erlerim,
Hücum edip mızrak salın,
Kara uğursuz Burut'u
Bırakmadan kırıp geçin.
Sağ kalırsa bu Burut,
Berk paralar Beecin'i,
Perişan eder elini.
Kara günü sıkı başlatır,
Yine değer yılkına.
Bu kahrolası acımaz,
Kırgın eder yurdunu,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Yine yok edip saçar malını. Kırk kapılı
Çoñ-Beecin,

Its true navel is Kakançın,
To Luntuñ, Keñtuñ, and Dıñşa,
"We have destroyed their great one," saying,
Give these the glad tidings.
My kaldays and my lions,
My ers exacting in war,
Charge and loose your lances,
The black ill-omened Burut —
Cut them down, leave none behind.
If this Burut stays alive,
He will rend Beecin, strong as it is,
He will ruin your people.
He sets the black day hard in motion,
Again he will reach your herds.
This accursed one shows no mercy,
He makes slaughter of your land,
Not sparing his life a hair's worth,
Again he destroys and scatters your goods.
Çoñ-Beecin of the forty gates —

Koparır demir ağını,
Yok eder Kıtay ordunu,
Bu yanasının soyu,
Ölmezse görülmedik iş eder.
Kalday'ı, döñü, hanını,
Bırakmadan kırar hepinizi.
Bel bağlayıp saldırırsa bu Burut,
Berk yere yol açar,
Beecin'i bozup saldırır,
Senin yiğidini mızraklar,
Yöneldiği yerini kürekler,
Beecin'ini un ufak eder.
Un ufak edecek olmasının sebebi —
Bu kızıl çelik börk imiş,
Kızarıp yanan ateş imiş,
Boyunu posunu görüp kestirdim —
Ok yetişmez atı var,
Mızrak geçmez donu var,
İnsandan gayrı değeri var,
Evvel geçen arslanlardan,
Kan içici hunhar erlerden,

He will tear off its iron net,
He will destroy your Kıtay host,
This may-he-burn's seed,
If he does not die, he will do deeds unseen.
The kalday, the döñ, the khan —
He will cut down all of you, leave none.
If this Burut girds his loins and charges,
He opens a road through the strong place,
He breaks Beecin and charges,
He lances your brave,
He shovels up whatever place he faces,
He grinds your Beecin down to meal.
The reason he will grind it down —
He is a börk of red steel, it seems,
A fire that reddens as it burns,
I saw his stature and I judged —
He has a horse no arrow overtakes,
He has garb no lance can pierce,
He has worth beyond a man's,
Of the lions passed before,
Of the blood-drinking, bloodthirsty ers,

Bu ne denli yüce heybetli,
Yiğitlerden doğmuş,
Yüzleşip şimdi boğazlamazsak,
Berk vuruşup komazsak,
Beecin'e salar velvele.
Vuruşmadan alır yılkını,
Bu hırpalanmış hunhar soyu,
Öylece umaç gibi* açar uykunu.
Bu varıp kırar elini,
"Babamın öcünü öde" diye,
Öylece taş talkan eder
Beecin'i."
Bu yuları* alır işlemeci kadınını,

Sıvışıp gitmiş bu Burut,
Bunun eskiden kalma hiddeti tutarsa,
Öylece ganimet alır ihtiyarını.

How lofty and majestic this one is,
Born of braves,
If we do not face and throttle him now,
If we do not fight hard and finish it,
He will loose tumult on Beecin.
He takes your herds without a fight,
This battered bloodthirsty seed,
Just so, like gruel, he opens up your sleep.*
He will go and cut down your people,
"Pay my father's vengeance," saying,
Just so he makes rubble and meal
Of Beecin."
This one takes your embroidress women by the halter,*

This Burut slipped off and away,
If his rage left from of old should seize him,
Just so he takes your elders as booty.

Azgınlaşıp giderse bu yaramaz,
Heybetli yerini toz eder,
Bu kahrolasının soyu,
Bu Kıtay'ın yurdunu dillere destan eder.

Hiddetlenirse bu hunhar,
Niceilerinize toz yutturur,
Bundan kıl kadar canı esirgemeden,
Yurdum, kırgını seyirlik
salın.
Kıl kadar komadan Kırgız'ın,
Yurdum, kılıçlayıp başını alın.
Bundan kıl kadar diri bırakmadan,
Bunu kırgın edip geçin!
Yurdum, yok edin kalesini,
Diri tutup veriver,
Yine Almambet kulun çocuğunu!

Can esirgemeden yetişin,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Yurdum, kırgın edip geçin.
Duraksarsa kazara,
Bir yerden alamayıp kalırsanız
kazara,

Kavgalaşıp durursanız,
Mızrak uzatıp, yay çekip,
Çatır çatur vuruşursanız,
Bunlar Kakan'a dek sürer ya,
Çarpışmayı sıkı salar ya.
Bu, Kakan'a dek kovalayıp,
Bizi bırakmadan kırıp geçer ya. Altı
bin Kıtay, sayısız kalday,
Yönelirse eder bizi dümdüz,
Perişanlaşırsak kazara,
Mihnetli candan umudu kes!
Durmadan savaş salarsanız,
Bu arslan yiğidin çocukları
Tulparlarını şahlandırır,

If this scoundrel runs ever wilder,
He turns your majestic place to dust,
This accursed one's seed,
He will make this Kıtay land a byword on all tongues.
If this bloodthirsty one takes rage,
He will make many of you swallow dust,
Sparing not a hair of life from him,
My land, loose the slaughter as a spectacle.
Leaving not a hair of the Kırgız,
My land, sword away and take his head.
Leaving not a hair of him alive,
Make slaughter of him and pass on!
My land, destroy his fortress,
Seize him alive and hand him over,
Him again — the child of the slave Almambet!
Come on unsparing of your lives,
Sparing not a hair of your lives,
My land, make slaughter and pass on.
If by mischance he falters,
If somewhere you fail to take him by mischance,

If you stand there battling on,
Thrusting lances, drawing bows,
If you fight with crash on crash,
These will drive clear to Kakan,
They will loose the clash full hard.
This one, chasing clear to Kakan,
Will cut us down, leave none of us. Six thousand Kıtay, countless kalday,
If he turns on us, he flattens us,
If by mischance we fall to ruin,
Give up hope of this toil-worn life!
If you loose war without cease,
The children of this lion brave
Will rear their tulpars high,

Taş kuşanmış pehlivanının
Hiçbirinizi bırakmadan,
Halislerinizi yok eder.
Sabanı sürdürtmez,
Bu kez almazsanız,
Bu, Beecin'de durdurtmaz.
Şamıyanı* kurdurtmaz,
Çift koşup öküz bağlatmaz,
Ekin mekin ektirmez.
Yerin üstünü açtırmaz,
Avuç avuç tohum saçtırmaz.
Horlayıp durup bunu eder,
"Dediğim söze boyun eğ" diye,
Eli yatarsa kavgası,
"Atamın kan bedelini* öde" der.
Yurdum, kan bedelini versek Manas'ın,

Of your pehlivans girded with stone
Leaving not a one of you,
He destroys your purest ones.
He will not let the plow be driven,
If you do not take him this time,
This one will let none stay in Beecin.
He will not let the şamıyan be pitched,*
Won't let oxen be yoked in pairs,
Won't let crops or aught be sown.
Won't let the earth's face be opened,
Won't let seed be scattered by the handful.
Scorning us he keeps at this,
"Bow to the word I have said," saying,
If the fight lies fair to his hand,
"Pay my father's blood-price," he says.*
My land, should we pay Manas's blood-price,

Başından duman gider mi,
Mal ile başını böyle koy,
Kızıl gömlekli, hilal* belli,
Salınıp süzülen güzeli
Tutup versek Beecin'den,
O hunharın kan bedeline
Beecin'deki kırk hanın
Malı başı yeter mi?"
Deyip, böylece, Koñurbay
Kahrı sıkı başlattı,

Would the smoke leave his head?
Set goods and heads together thus,
Red-shirted, crescent-waisted,*
The beauty who sways and glides —
Should we seize and give from Beecin,
For that bloodthirsty one's blood-price
Would the forty khans of Beecin,
Their goods and heads, suffice?"
Saying so, thus, Koñurbay
Set his fury hard in motion,

Can-Cuñ'un yurdu üşüşüp,
Tırgoot'u bütün hazırlanıp,
Mançu'su, Şibe'si, Kalmuk'u,
Yurt çığrışıp, velvele kopup,
Toplaşıp aldılar.
İşte o zaman Koñurbay,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Askeri tümen tümen hayli,
Cevherden düğme yumruk gibi,
Görsen kılığı böylesi.
Geniş Beecin'de doğmuş,

The land of Can-Cuñ thronging,
The Tırgoot making ready entire,
Its Mançu, its Şibe, its Kalmuk,
The land crying out, tumult breaking,
They gathered themselves together.
Then it was that Koñurbay,
Alööke's Koñurbay,
His soldiers many, tümen on tümen,
Buttons of gem like a fist,
Such is his garb if you should see.
Born in broad Beecin,

Cenk edip nice can boğazlayıp,
Beecin'e gürültü salmış.
Yürüyüşünden toz kopan,
Alööke'nin oğlunun
Narasından can çıkan,
Dokuza yaşı dolduğunda
Kahrı sıkı başlatmış,
Beecin'den hanlık çekişip,
Cepken giymiş Kıtay'ın
Güçlüsünü kırıp bırakmış.
Algara'sını soluklatıp,
Er ölmüşçesine silkinip,
Üzengisi tıpırdayıp,
Colum çadırı gibi kara saçı,
Yolun kuruyası Kalça'nın
Arkasında savrulup.
Alööke'nin Koñurbay'ı,
İnsandan üstün doğmuş,
Beecin'e salıp velvele.
Koñurbay sesini duyduğunda,
Bozulup Mançu toplandı,
Kahrolası kara yer,
Titreyip gitmesin kazara diye,
Kalınından durdu,
Hamle ettiğinde Koñurbay,
Âlemin tamamını
Şimdilik bekletir gibi,

Warring, throttling many a soul,
He loosed tumult on Beecin.
Dust bursts up from his marching,
At the son of Alööke's
War-cry, souls take flight,
When he came to nine years full,
He set his fury hard in motion,
Contending for khanship in Beecin,
Of the jacket-wearing Kıtay
He cut the strong down and left them.
Letting his Algara take breath,
Shaking as though an er had died,
His stirrups pattering,
His black hair like a colum tent,
Of Kalça — may his road wither —
Streaming out behind him.
Alööke's Koñurbay,
Born superior to man,
Loosing tumult on Beecin.
When Koñurbay's voice was heard,
The Mançu, broken, gathered,
The accursed black earth,
Lest by mischance it tremble away,
Held firm from its thick deep,
When Koñurbay made his lunge,
The whole of the world
As if he holds it waiting for now,

Titreyip gitmeden kara yer,
İnsan, kalınından dayanır gibi.
Külçoro'ya yetişin,
Cevherden düğme yumruk gibi,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Görsen kılığı böylesi.
Gök ala sakallı büyük Mançu,
Görkemliliği kabarıp,
Kök salmış dağın sırtı gibi,
Kılığı soğuk er Kalça,
Dürülse canı yenmiş gibi,

The black earth not trembling away,
As man endures from his thick deep.
Come quick upon Külçoro,
Buttons of gem like a fist,
Alööke's Koñurbay,
Such is his garb if you should see.
The great Mançu with grizzled beard,
His splendor swelling high,
Like the ridge of a deep-rooted mountain,
Cold of mien, er Kalça,
When he coils, as if he had devoured a soul,

Heybeti soğuk, er Kalça,
Göz erişmez yamacın
Çıkıntısından yaratılmış gibi,
Pusa bürünmüş yamacın
Burnundan yaratılmış gibi,
Bu dünyada karaltıyı
Eliyle paralayıp,
Horluk salıp bekler gibi,
İnsan değil, Kalça'dan;
Heybetlenip hücum etse,
Çalkanıp yatan derya
Seline dayanır gibi,
Haykırıp girse cihana,
Hiddetlense Kalça'ya,
Kırgız değil, karaltıya,
Cihan sabredip dayanır gibi.
Hiddetlenirse kazara,
Cihanın hepsini bekler gibi.
Kalmuk'un işi düzelmez.
Şevke gelip "yayan" dese,
Kuruyası er Kalça
Kahırlandı haykırıp,
Cepken giymiş Kıtay'ın
Güçlülerini çağırıp.
Kahırlandı, renkten renge girdi,
Arslan gibi hışımlanıp,
Zavallı Kalça söylendi:
"Düşündün mü, pehlivanım,
Oynaşacağın Burut yurdu.
Benim bu hiddetimi akla alıp,
Yüzleştiğin düşmanın içinde,

Mızrak uzatıp haykırıp,
Kıl kadar kalmadan kırılıp,
Kırgın olup gidin,
Karagul gibi hanım, öl.
O Karagul öldükten sonra,
Kalmadan toptan hepiniz ölün!
Hayli eskimiş ihtiyarlarınız,

Cold of majesty, er Kalça,
Of the hillside beyond the eye's reach
As if created from its jutting crag,
Of the hillside wrapped in haze
As if created from its headland nose,
As if every dark shape in this world
He rends apart with his hand,
And waits there, loosing scorn,
No man is he — such is Kalça;
When he charges in his majesty,
The surging, sprawling sea —
As if one stood against its flood,
When he enters the world crying out,
When Kalça rises into rage,
Not the Kırgız — every dark shape —
As if the world endures him, forbearing.
If by mischance he takes to rage,
As if he holds the whole world waiting.
The Kalmuk's affairs will not come right.
If, roused to ardor, he says "afoot,"
Er Kalça — may he wither —
Grew wrathful, crying out,
Of the jacket-wearing Kıtay
Summoning the strong ones.
He raged, his color came and went,
Storming like a lion,
Poor Kalça spoke his mind:
"Have you thought, my pehlivan,
It is the Burut land you'll sport with.
Take this rage of mine to mind, Amid the foe you face,

Thrusting lances, crying out,
Cut down till not a hair remains,
Go and be slaughtered outright,
Die like my khan Karagul.
Since that Karagul has died,
Die all together, every one!
Your elders long grown ancient,

Kırgına uğramışçasına,
Çatır çatur vuruşup,
Kırılın hepiniz!
Haykırışıp durun,
Birine bininiz üşüşüp,
Yağma savaşı edin,
Can esirgemeden üşüşüp,
Burut ile vuruşun!
Azabı bol bol salın,
Atanın mezarı, Çoro'yu
Diri bağlayıp alın!
İşte gök ala sakallı büyük Bakay,
Manas'tan üstün erdi,
Hırpalayıp yok edin!
Şu düşmanın çaresini
Apaçık bulan kişiydi,
O kahrolası Bakay yok olmadan,
Kıtay'ın işi düzelmez,
Kâfir ihtiyar Bakay yok olmadan,
Bakay'ın halini sorma —
Bellidir o, beldir o,
Bu Burut'a doğmuş
Belli Bakay erdir o.
Çaresi tekmil, kahrı güç,
Atlanırsa düşmanı dümdüz eder,
Tuğ tutup Bakay öylece dursa,
Öylece, "öldüm" deyip candan umudu kes.
Benden gayrı canı var,
Belli Bakay kaplan,

As though fallen under slaughter,
Fighting with crash on crash,
Be cut down, all of you!
Stand there crying out together,
A thousand of you thronging on one,
Make a war of plunder,
Thronging unsparing of your lives,
Fight it out with the Burut!
Loose torment in abundance,
Your father's grave! — the Çoro,
Bind and take him alive!
There — grizzle-bearded great Bakay,
An er above Manas he was,
Batter him and destroy him!
The remedy of this foe
He was the one who found full plain,
Till that accursed Bakay is destroyed,
Kıtay's affairs will not come right,
Till the infidel elder Bakay is destroyed —
Ask not the state of Bakay:
Famed is he, a mountain pass is he,
Born unto this Burut,
He is Bakay the famed er.
His remedies complete, his fury strong,
If he mounts, he flattens the foe,
If Bakay but stands holding the banner,
Just so, say "I am dead" and give up hope of life.
A soul apart from mine he has,
Bakay the famed, the tiger,

Tuuçunak'a binen Sarı Han,
Aldırış edersen Kıtay, lafımı dinle,
Berk düşmandır bize ziyadesiyle!
Ey yurdum, inişte ot imiş,
Kılıçlayıp kırıp hepinizi,
Kıtay'ın halkı çok imiş,
Yokuşa çıkışı yavaş imiş,
Burut'un halkı az imiş.

Sarı Han who rides Tuuçunak,
If you heed at all, Kıtay, hear my word,
A foe most firm is he to us beyond measure!
O my land — on the downslope he is grass,
Swording and cutting down you all,
The folk of Kıtay are many,
Slow is his climb on the upslope,
The folk of the Burut are few.

Az eli çok el kor mu,
Kahrolası Burut'a
Dönüp bakan insan olur mu.
Uzatılandan Beecin çeker mi,
Sumsay'a geri döner mi,
Ölümden kakan kaçar mı,
Ölüşmeden Kalça'n yatar mı!

Çet-Beecin'de yaylarken,
Burut aldı yılkımı,
Bozup gitti mülkümü,
Yaktı Keñ-Tuñ şehrimi.
Öldürüp gitti Karagul adlı

hanımı. Zorbalığı dağın dengi gibi.

Şimdi ben Kırgız'a gelip
döndüm, "Kırılıp kaldı" dedirtmeden,

Hanım Karagul'dan ayrıldım,
Beecin'e nasıl giderim,
On iki kapılı Beecin'in,
Düşünsem, yolunu gözlerim,
Kırgın olmadan Kırgız'dan
Dönüp bakmadan nasıl giderim.

Buyruk ediyorum, işitip al,
Söyleyeceğim budur, bilip al!
Ay, Kıtay yurdu, sözümü tut!
Söylenen sözü tutmazsanız,
Sürülen yola varmazsanız,
Kırgız'a savaş salmazsanız,
Zorken kaçarsanız hepiniz,
Kıl kadar komam canınızı!
Alplarınızı, devinizi,
Sonunda kırarım sahibinizi.
Seyirlik savaş salmazsanız,

Kahrolası Burut'la

Will many hands spare the few?
At the accursed Burut
Is there a man who turns to look?
Does Beecin shrink from what is thrust?
Would it turn back to Sumsay?
Does the kakan flee from death?
Would your Kalça rest without a death-fight!
While summering at Çet-Beecin,
The Burut took my herds,
Wrecked my domain and went,
Burned my city of Keñ-Tuñ.
They killed and left him — Karagul by name,
my khan. Their tyranny is like a mountain's match.
Now I have come against the Kırgız
and turned, Before they say "cut down he lies,"
I was parted from my khan Karagul,
How shall I go to Beecin,
Of Beecin with its twelve gates,
When I think, I watch its road,
Without slaughter wrought on the Kırgız,
How shall I go without one backward glance?
I give command — hear and take it,
What I shall say is this — know it well!
Ay, land of Kıtay, keep my word!
If you keep not the word that is spoken,
If you go not the road that is driven,
If you loose no war on the Kırgız,
If you all flee while it is hard,
I shall not spare your lives a hair!
Your alps and your giants —
In the end I cut down your masters.
If you loose no war for a spectacle,

With the accursed Burut

	Kırılışıp kalmazsanız,	*If you do not stand and be slaughtered,*
	Kırgını seyirlik salarım,	*I shall loose slaughter as a spectacle,*
	Kırgın ede ede varırım.	*I shall come on dealing slaughter as I go.*
	Mançuları bağlarım,	*I shall bind the Mançus,*
	Kara bakışlı edip hanınızı,	*Turning your khan black-eyed with grief,*
	Bırakmadan sürerim hepinizi,	*I shall drive you all off, leave none,*
138890	Göstermeden boğazlarım şehrinizi.	*I shall throttle your city out of sight.*
	Çarpışmanın hali böyledir —	*Such is the way of the clash —*
	Kara tüfek* çat etse,	*If the black musket* cracks,*
	Kaçsan da ölürsün,	*You die even if you flee,*
	Aksi tüfek* çort etse,	*If the contrary musket* snaps,*
	Ürkersen fenayı görürsün,	*If you flinch, you will see evil,*
	Toptan basıp gitmezsen,	*If you do not press home in one mass,*
	Kakan'a biriniz dönmezsiniz,	*Not one of you returns to Kakan,*
	Kapışacağım bu Burut,	*This Burut I shall grapple —*
	Elinize biriniz dönmezsiniz!	*Not one of you returns to your people!*
138900	Çarpışacağım Semetey,	*Semetey whom I shall fight,*
	Aldırdı Kıtay Burut'a,	*Kıtay has lost to the Burut,*
	Kapışacağım han Bakay,	*Khan Bakay whom I shall grapple,*
	Bakıp duracak er değil,	*Is not an er to stand and watch,*
	Yandan yayını yağdırmadan.	*Without raining his bow from the flank.*
	Atanın mezarı, Kıtay yurdu,	*Your father's grave! — land of Kıtay,*
	Karşı karşıya durasın sen,	*You shall stand face to face,*
	Gürz sallayıp, balta vurup,	*Swinging maces, striking axes,*
	Kavgalaşıp vuruşasın.	*You shall battle and you shall fight.*
	Kakançın halkı var,	*There is the folk of Kakançın,*
138910	Kara cana güç gelirse,	*If it weighs hard on your dear life,*
	Kaçıvermek töreniz var.	*Fleeing outright is your custom.*
	Her zamanki gibi kaçarsanız,	*If you flee as you always do,*
	Halkım, benden görürsünüz,	*My people, you will have it from me,*
	Kapışacağım bu Burut,	*This Burut I shall grapple —*
	Kalmadan toptan ölürsünüz.	*You will die all together, none remaining.*
	Benim altımdaki Kara atım,	*My Black horse beneath me,*
	Kara atımın var idi	*My black horse once had*
	Yanında kanadı.	*A wing upon his flank.*
	Kaçan eli yok eden,	*Destroying the people who flee —*
138920	Zavallı Kalça, âdetim.	*Poor Kalça — that is my way.*
	Mızrakçıdan erenim,	*My eren beyond all lancers,*

Üstün pehlivan yiğidim,
Ecelden kişi dönmüş değil,
Ölümden insan çekinmiş değil,
Rastlayıp girip, han ölsün,
Kapışan canın hepsi ölsün! Sığınsa
karga bile kurtaramaz,
Kahrolası bu Burut,
Kaspan-Too'dan yılkı alıp,
Sakin yatan yurda saldırıp,
Basıp yağmalayıp Burut'a

Kudurmuşa benzer kurnaz Burut,
Kaçmadan savaş salmaya,
Hanlarını bağlayıp almaya,
Beecin'deki büyük hana
Müjdeleyip varmaya.
Bozulup gitmiş Burut'tan,
Bu Burut denen güruhtan,
Önceki öcü almaya,
Üşüşüp, yurdum, yetişin,
Komadan halkını yok edip,
Kırgın edip geçin.
Çetinlerini kırın,
Bırakmadan kırıp hepsini,
Kara yaslı başörtülü edin,

İstese vermez malına
Soğuk kement salın!
Yalvarsa vermez küheylanını

Eyersiz yedeğe alın!
Üşüşerek basıp Burut'a
Çekinmeden savaş salın!
Erenin çık, arslanın çık,
Acımayan erin çık,
Mızrakçıdan ustan çık.
Karanlıkta kapışırsa,
Kaçmadan kement vuran,
Tuğ dibinde duran,

My brave, pehlivan surpassing,
No man has ever turned from his hour,
No man has ever shrunk from death,
Meeting, entering — let the khan die,
Let every grappling soul die! Even a crow
could not save him who shelters,
This accursed Burut,
Taking herds from Kaspan-Too,
Attacking the land that lay at peace,
Pressing down and plundering — the
Burut,
The cunning Burut seems gone rabid,
To loose war without fleeing,
To bind and take their khans,
To the great khan in Beecin
To go bearing glad tidings.
From the Burut broken and gone,
From this rabble called Burut,
To take the vengeance owed of old,
Thronging, my land, come on,
Destroying their folk, sparing none,
Make slaughter and pass on.
Cut down their sternest men,
Cutting all down, leaving none,
Leave their women kerchiefed in black
mourning,
On goods he'd not give for the asking,
Cast the cold lasso!
His courser he'd not give though you begged
—
Take it unsaddled on the lead!
Thronging, pressing on the Burut,
Loose war without flinching!
Come forth, your eren; come forth, your lion,
Come forth, your er who shows no mercy,
Come forth, your master beyond all lancers.
If he grapples in the dark,
Who casts the lasso without fleeing,
Who stands at the banner's foot,

Binden bahadır birin çık.
At taşıyamaz alpın çık,

Come forth, one batyr from a thousand.
Come forth, your alp no horse can bear,

On üçüncü cildin sonu.

On dördüncü cilt, cadı kışı ve yarılan bentle sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

On üçüncü cilt, Beecin önünde kırılan mızraktan Koñurbay'ın Talas üstüne yürüyen kara bulutuna; Kanıkey'in meclis sözünden Karagul'un er meydanındaki meydan okuyuşuna ve çoroların düellosuna uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT XIII

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT XIII
THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME XIII